

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

informační studia a knihovnictví - informační věda

Miroslava Jouzová

Kapitoly ze starších knihovných dějin Kolína a Kolínska

Chapters from old history of libraries in Kolín and its surrounding

Disertační práce

vedoucí práce - prof. PhDr. Ivan Hlaváček, Csc.

2007

„Prohlašuji, že jsem disertační práci
vykonala samostatně s využitím
uvedených pramenů a literatury.“

Ve Starém Kolíně 19. února 2007

Miroslava Jouzová

Obsah

0) Úvod	4
1) Historický úvod	8
2) Kolínský dominikánský klášter	24
3) Měšťanská knižní kultura v Kolíně v době středověku a předbělohorské	40
4) Kolínská knižní kultura doby pobělohorské	80
5) Klášterní knihovny doby barokní na Kolínsku – úvod	100
a) Klášter kapucínů v Kolíně a jeho knihovna	103
b) Klášter františkánů v Zásnukách a jeho knihovna	137
6) Závěr	175
Přílohy:	176
I. Seznam pramenů	177
II. Seznam tištěných pramenů a literatury	180
III. Mapa dominikánských klášterů české provincie v době předhusitské	199
IV. Koleda „ <i>Veselé vánoční hody</i> “ Pavla Petra Duchoslava Galli z Kaňku	200
V. Knihovníci zásmucké knihovny	203
VI. Tabulky	209
VII. Obrazová příloha	213
VIII. Abstrakty	215

Obsah

0) Úvod	4
1) Historický úvod	8
2) Kolínský dominikánský klášter	24
3) Měšťanská knižní kultura v Kolíně v době středověku a předbělohorské	40
4) Kolínská knižní kultura doby pobělohorské	80
5) Klášterní knihovny doby barokní na Kolínsku – úvod	100
a) Klášter kapucínů v Kolíně a jeho knihovna	103
b) Klášter františkánů v Zásnukách a jeho knihovna	137
6) Závěr	175
Přílohy:	176
I. Seznam pramenů	177
II. Seznam tištěných pramenů a literatury	180
III. Mapa dominikánských klášterů české provincie v době předhusitské	199
IV. Koleda „ <i>Veselé vánoční hody</i> “ Pavla Petra Duchoslava Galli z Kaňku	200
V. Knihovníci zásmucké knihovny	203
VI. Tabulky	209
VII. Obrazová příloha	213
VIII. Abstrakty	215

Motto:

„Žádná kniha není tak zlá, aby v ní něco dobrého nebylo.“ Eusebius, Historie církevní.

0) Úvod

Studium dějin knihoven patří k nutnému předpokladu pochopení nejen kulturní, ale i politické a církevní historie. Významné události, báje a mýty, se tradovaly z pokolení na pokolení zpočátku ústně. Teprve křesťanství k nám přineslo znalost písma a s ním i počátky literární tvorby. Šíření křesťanství středověkými mnichy napomáhalo i poznávání základních prvků naší kultury - čtení a psaní. S knihami mniši přicházeli již na svá nová působiště. Byla to nejprve jen bible a knihy liturgické povahy, ale jejich misijní, bohoslužebná a učitelská činnost si vyžadovala stále většího množství knih, které se soustřeďovaly v klášterních knihovnách. Již v té době platilo, že „*claustrum sine armario est quasi castrum sine armamentario*.“

V období dozívání pozdního středověku a počátku novověku pod vlivem vynálezu knihtisku došlo k rozvoji knižní kultury, který souvisel se změnou chápání významu vzdělání v tehdejší společnosti. Humanisticky zaměřeni vzdělanci nejdříve ze šlechtického prostředí, ale později i měšťané, si začali budovat knihovny. Tyto světské pak představují novou kategorii v dějinách knihoven. Rozvíjejí se ve větší míře až v 16. století, a to jak z kvalitativního, tak kvantitativního hlediska. Zatímco knihovny předních šlechticů dosahují leckdy i několika tisíc svazků, měšťané vlastní menší knihovny, ale v jednotlivých městských komunitách se nacházelo vícero podobných knižních celků, což odpovídalo rozšíření měšťanské vzdělanosti.

Většina historických pramenů k starším českým dějinám je torzovitá a o pramenech k dějinám knihoven to platí dvojnásob, neboť na jejich základě si můžeme udělat konkrétní představu jen o menšině knihovních celků, které u nás existovaly. Řada se jich v žádných pramenech ve své konkrétní podobě neobjeví, i když často šlo o knihovny s dlouhými dějinami a početným fondem. Důvody jsou různé - požáry, válečné události (husitské války, třicetiletá válka apod.), josefínské reformy a další. To se projevilo ve fyzické likvidaci jednotlivých knih až po zničení celých souborů, nebo jejich rozptýlení mimo původní lokace. Tím u většiny mizí možnost zjištění vlastníka, neboť zdaleka ne všechny knihy byly označovány vlastnickými poznámkami, a pokud ano, ne vždy jde o takové poznámky, které určují fond knihovny, do níž kniha patřila třeba po zakoupení jiným majitelem.

Nejstarší doklady o knihovních soupisech na našem území pocházejí z 2. poloviny a konce 13. století, i když knižní jednotliviny jsou známy již od raného středověku. Od poloviny 14. století je soupisů knihoven dochováno již větší množství a toto období ukončují války husitské. Převládaly v něm soupisy institucionálních církevních knihoven, doplněné knihovnami církevních hodnostářů. Jako nová kategorie se začínají uplatňovat knihovny světské, například král Václav IV. vlastnil přes sto knih. Později jsou majiteli knihoven různé humanisticky zaměřené osoby, ať už z církevního, šlechtického či měšťanského prostředí. Je to hlavně důsledkem většího rozvoje vzdělanosti.

Tato práce se snaží zmapovat stopy po knihách a knihovnách v Kolíně a okolí od doby vzniku města do období vlády Josefa II. V 19. století už jsou knihy a knihovny považovány za samozřejmost ve většině domácností a v testamentech od poloviny 18. století již většinou nejsou uváděny. Pouze kapitoly zachycující vývoj klášterních knihoven kolínských kapucínů a zasmuckých františkánů jsou z praktických důvodů dovedeny do současnosti. I když se u nich náš zájem obrací spíše k období 17. a 18. století, je potřeba vycházet ze současného stavu (kolik knih a které byly vráceny řádům v restituci), neboť bez toho by se retrospektivní bádání nedalo provést. Dále je nutné podotknout, že všechna jména řeholníků převzatá z originálů byla v celé práci ponechána v původním jazyce originálu, aby se zaručilo spojení informačních zdrojů na základě stejného tvaru jména.

Chtěla bych poděkovat vedoucímu práce prof. Ivanu Hlaváčkovi za celkové vedení mého bádání. Rovněž děkuji všem pracovníkům Státního okresního archivu v Kolíně a knihovníkům františkánské a kapucínské knihovny v Praze za pochopení a pomoc, kterou mi v průběhu práce poskytovali.

Prameny

Používala jsem v předkládané práci několik typů pramenů. Jednak samotné městské knihy a dále pak zprostředkované informace o nich či jejich částech. Z dalších pak testamenty s pozůstalostními inventáři kolínských měšťanů a děkanů. Umožňují nejen poznat majetkové, sociální a kulturní poměry obyvatel Kolína v době předbělohorské i v období následujícím, ale jako téměř výlučný pramen dovolují proniknout i do mezilidských vztahů. Rozbor kšaftů, inventářů a souvisejících zápisů umožňuje poznat též tehdejší stav knihoven s množstvím knih v nich obsažených. Klášterní kroniky řádu kapucínů v Kolíně a františkánů v Zásmukách jsem využívala pro kapitoly o knihovnách obou klášterů.

Přehled všech použitých pramenů se nachází v příloze č. I.

Literatura

Použitá literatura se dá rozdělit na dvě části – regionální, vztahující se ke Kolínu, a literaturu obecnou ke knihovnám v obdobích, kterými se zabývám. Z literatury regionální bylo pro mou práci bezprostředně užitečných jen několik titulů. Kolínská historiografie na tom totiž není nejlépe, žádná moderní vědecká monografie k dějinám města zatím nebyla sepsána. Vycházela jsem proto zejména z díla Josefa Vávry *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Díl 1. Kolín 1878. Díl 2. Kolín 1888 (s druhým vydáním 1. dílu). První díl je doveden do roku 1618. Autor využil všechny dostupné prameny i tehdejší literaturu. Po vyličení dějin města a okolí do počátku husitských válek, vnitřních poměrů, soupisu obyvatel a živností podle nejstarších městských knih (1376-1401) následuje „Doba druhá“ (1419-1618). Cenný je soupis držitelů jednotlivých nemovitostí i okolních statků. Druhý díl navazuje podrobným vypsáním dějin Kolína za třicetileté války, následující doba do autorovy současnosti byla již pojata stručněji. Nejstarší kolínské městské knihy zkoumali Václav Vojtíšek a Marie Bláhová.

Novější poznatky shrnul a produkci kolínské městské kanceláře v daném období ve své diplomové práci důkladně prozkoumal Stanislav Petr. Připojil také regesta listin a listů vydaných kolínskou kanceláří v letech 1501-1550 a přehled všech zjištěných konšelů zasedajících v městské radě mezi lety 1500-1550. Důležité pro celé sledované období jsou též *Dějiny kolínského školství* Jaroslava Schneidera, s připojenými dějinami literátského bratrstva. Práce Josefa Štolby byla zaměřena na krypty v kolínském chrámu sv. Bartoloměje. Z řady drobnějších informativních příspěvků jsou důležité rovněž články Oldřicha Kašpara a další stati Stanislava Petra, zabývající se údaji pramenů o knihovnách předbělohorských kolínských měšťanů. Kolínskými testamenty a pozůstalostními inventáři v letech 1542-1687 z hlediska dědické praxe se ve své diplomové práci zabýval Roman Kolek.

Z obecné literatury ke knihovnám, která pochází vesměs až z 2. poloviny 20. století a překračuje do současnosti, jmenujme dílo *Česká kniha v proměnách staletí* autorského kolektivu pod vedením Miriam Bohatcové, z knih Ivana Hlaváčka například *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích ve středověku* a *Knihy a knihovny v českém středověku*. Jiří Cejpek s kolektivem vydali *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Studium knihoven měšťanů se v současné době zabývají Jiří Pešek, Olga Fejtová, Jiří Pokorný či Zdeněk Hojda. Knihovny šlechtické sleduje Petr Mašek, Jaroslava Kašparová a Laura De

Barbieri. Klášterním františkánským knihovnám se věnují Petr Hlaváček, Martin Elbel a Jan Kašpar. Seznam použité literatury následuje v příloze č. II.

1) Historický úvod

Za panování králů Přemysla Otakara I., Václava I. a nejvíce za Přemysla Otakara II. byla v Čechách zakládána první města. Čeští králové povolávali do země cizí osadníky z říše římské, kteří zakládali na důležitých strategických místech města. Četnými příjmy, jež jim plynuly z nově založených měst, se čeští panovníci snažili upevnit svou královskou moc.¹

Předchůdcem dnešního města Kolína byla osada Starý Kolín (Colonia Antiqua), ležící 7 km východněji u ústí potoka Klejnarky do Labe. Bohaté nálezy stříbrné rudy sem přivedly dolnoněmecké kolonisty. Ti pak na příhodnějším místě, skalnaté výšině na levém břehu Labe, založili za vlády Přemysla Otakara II., patrně mezi léty 1253-1261, královské město Kolín (Colonia Nova).²

První zmínka, která se týká města Kolína, přichází pouze ve formulářově dochované listině, vydané Přemyslem Otakarem II. Král tu nařizuje kolínským měšťanům, aby během čtyř let opevnili město silnými hradbami a po tu dobu je osvobozuje od placení všech berní a úroků do královské komory a od odvádění cel a mýt v celém Českém království. Po tu dobu jim král odpouští i důchody z městské rychty, jinak panovníkovi odváděné. Hradby byly vystavěny do obdélníku a vstup do města byl umožněn čtyřmi mohutnými branami, jež byly vybaveny kruhovými věžemi. Kromě zdí a bašt byl vybudován kolem hradeb široký příkop, přes nějž vedly u bran dřevěné padací mosty.³

První datovaná zpráva o Kolíně pochází z roku 1261.⁴ Další zprávy z 13. století jsou velice chudé. Král Václav II., jenž Kolín několikrát navštívil, udělil 24. května 1285 obyvatelům města listinu, kterou bere pod svou ochranu měšťany královských měst proti zvůli šlechty.⁵

Kolíňští se v prvních desetiletích existence města zabývali těžbou stříbrných rud. O intenzitě dolování svědčí nejen spor mezi kolínskými a čáslavskými těžaři z roku 1289, ale i hornický kostelík Všech svatých, postavený z vděčnosti kolínskými měšťany před rokem 1300.⁶ První existující velká městská pečeť pochází z roku 1277 a najdeme ji (dnes z části poškozenou) přivěšenou na listině obsahující právní pořizení kolínského měšťana Gottfrieda Lista.⁷

Čilý právní život ve městě dokazuje vybavení městské rychty. Kromě rychtáře zde už záhy působil i podrychtář a dva písaři. Městské knihy se dochovaly sice až z doby

kolem roku 1341, nepochybně však existovaly již o něco dříve.⁸ Roku 1310 Kolínští upadli v nemilost Jana Lucemburského. Když na podzim téhož roku přitáhl se svým vojskem od Kutné Hory ke Kolínu, doufal, že se město stane strategickým bodem, ze kterého by mohl ovládnout Prahu i Kutnou Horu. Kolínští mu však odmítli vstup do města, i když jim sliboval, že se zde nechá korunovat. Zdůvodnili to tím, že nemohou jednat jinak, než hlavní město.⁹ Byli jím potrestáni odebráním skladu kupeckého zboží, který byl na rok přeložen do Nymburka.¹⁰ Později se s králem smířili a ten jim udělil řadu výsad a privilegií - výsada výročního trhu, obnovena práva kolínské rychty a potvrzeny všechny její důchody.¹¹

Ve správních a soudních záležitostech se město řídilo od svého založení právem magdeburským, ale nejpozději počátkem 14. století přejímá právo jihlavské. To bylo vydáno listinou krále Václava I. a jeho syna Přemysla roku 1249, jíž se uděluje „*Jihlavským a horníkům kdekoli v království českém přebývajícím*“ právo městské a horní. Ač Kolín nebyl výslovně obydlen horníky, řídil se až do roku 1545 tímto právem.¹² Prostřednictvím královského podkomořího bylo město podřízeno přímo králi.

Všechna výše uvedená privilegia ve spojení s velkým rozvojem výroby a vybudováním mostu přes Labe učinila z Kolína významné řemeslnické a tržní centrum, které mělo obchodní styky nejen s českými, ale i některými zahraničními městy. Počátkem 14. století tvořil Kolín s Čáslaví, Kutnou Horou a Prahou jakousi svéráznou skupinu, která v sobě soustředila měšťanské bohatství v zemi. Dokladem toho je například suplika královny Elišky z roku 1328, kterou poslala do Avignonu. Přimlouvala se v ní za kanonizaci blahoslavené Anežky a zpečetit ji dala pouze rychtářům a obcím Starého Města pražského, Kutné Hory, Čáslavi a Kolína.¹³

Řadu privilegií udělil Kolínu také Karel IV., který v Kolíně pobýval v roce 1338. O jeho návštěvě víme díky listině pro Menší Město pražské, kterou zde 17. srpna vydal ještě jako markrabě moravský.¹⁴ Ve snaze o zabezpečení obecného míru vydává nařízení proti jeho rušitelům. 27. května 1348 nařizuje rychtářům Kutné Hory, Čáslavi a Kolína, aby mezi sebou uzavřeli jednotu na ochranu zemského míru a přijali do ní i město Jihlavu. V roce 1349 postihl Kolín zhoubný požár, po kterém se město velice těžce zotavovalo. Karel IV. proto udělil Kolínským 10. června 1351 zvláštní milost, podle níž měli svým věřitelům po dobu tří let platit splátky ve výši jedné hřivny místo deseti.¹⁵ Později následovala nařízení další, která městu skutečně ekonomicky pomohla - přestavba

zničeného chrámu sv. Bartoloměje Petrem Parlěrem, přiznání práva skladu dřeva na Labi,¹⁶ právo odúmrti a právo svobodně nakládat se svým majetkem.¹⁷ Pro všechny časy odpustil městu denní plat z vodních žlabů a zařadil Kolín mezi ty statky královské, které nesmějí být dány do zástavy déle než na deset let.¹⁸

V čele města byla městská rada, kterou tvořilo dvanáct konšelů s rychtářem v čele. Zprvu byli za rychtáře dosazováni jen velmi zasloužilí měšťané. Později se stal rychtářský úřad dědičný. Rychtář si vybíral ze spoluobčanů podrychtáře a míval též vlastní písaře. V městské kanceláři byl také obecní posel, který měl na starosti městskou věznici.

Karlův syn a pozdější král Václav IV. Kolínu práva znovu potvrdil¹⁹ a ještě další privilegia přidal. 22. srpna 1381 svěřuje městu úřad popravy.²⁰ 23. října 1385 mu udělil pondělní trh na maso a chleby,²¹ 12. června 1391 významné městské právo mílové²² a 22. prosince 1394 potvrdil všechna privilegia udělená jeho předchůdci.²³

Roku 1413 Kolín znovu vyhořel. Požár zachvátil také rychtu, kde shořely městské knihy, sirotčí peníze a válečná zbroj.²⁴ Hospodářský rozmach druhé poloviny 14. století v sobě nesl zárodky krize, která zachvátila Čechy v době vlády Václava IV. (1378-1419).

Koncem 14. a začátkem 15. století se vyhrocovaly spory českého řemeslnictva a městské chudiny s bohatým německým patriciátem, vzrostl celkový odpor proti prodávání odpustků. Církev byla demoralizovaná, duchovní úřady se kupovaly a prodávaly, výjimkou nebylo držení i několika úřadů jednou osobou (mnohoobročníci). Chaos a zlořády v církvi vyvolaly v této době zprvu jen reformní hnutí, nevybočující ještě z rámce poslušnosti Římu. Ovlivněno myšlenkami J. Viklefa našlo svou vůdčí osobnost v Mistru Janu Husovi. Jeho kázání v Betlémské kapli přitahovala stále více stoupenců. Půdu mu připravili jeho předchůdci – Konrád Waldhauser, Jan Milič z Kroměříže a Matěj z Janova. Ti všichni včetně Husa využili již do češtiny přeloženou bibli k apelu na návrat k původním křesťanským hodnotám, chudobě, lásce k bližnímu, střídmosti a dalším. Později, v souvislosti s všeobecnou radikalizací a dalším vyhrocením společenských rozporů, se však reformní úsilí změnilo v otevřený boj proti církvi a o viditelné změny ve společnosti. Mocným impulsem bylo upálení Jana Husa 6. července 1415 v Kostnici, kam dobrovolně přijel na církevní koncil obhájit své učení. Z Kolína pocházeli i někteří přední Husovi stoupenci, jako například Štěpán z Kolína.²⁵

Církevní zlořády byly kritizovány jak početnou vrstvou učených kazatelů, tak i prostými lidmi a venkovským klérem. Po Husově smrti zachvátil mohutný revoluční výbuch

postupně celou společnost. Královské město Kolín stálo v prvních letech revoluce na straně královny vdovy Žofie a pak krále Zikmunda.²⁶

Na počátku husitských válek Kolín, tehdy ještě převážně německý a stojící na straně katolické, spolu s Kutnou Horou, Čáslaví a Kouřimí, vypověděl 6. listopadu 1419 válku pražským městům. Vojsko krále Zikmunda však bylo v Praze roku 1420 poraženo a husité později počali trestat své odpůrce. Již 17. dubna 1421 dobyli Český Brod, město vyplnili a zapálili. Toho se zhrozili Kouřimští a husitům se vzdali. Ti zde vydrancovali proboštsví sv. Martina a upálili pět cisterciáckých mnichů. Pak vytáhli ke Kolínu. Kolínští Němci se obávali, aby je nestihl tentýž osud, a proto husitům dobrovolně otevřeli brány města. Husitská vojska skutečně Kolín ušetřila a vypálila pouze dominikánský klášter.²⁷ Rychtář, městská rada i obec se slavnostně přihlásili ke čtyřem pražským artikulům a odřekli se krále Zikmunda. Do města byl pak dosazen husitský hejtman a v kostele sv. Bartoloměje ustanoveni kněží pod obojí. Kutná Hora vyslala do Kolína své posly, kteří zde sjednali podmínky příměří. Výsledkem vítězného tažení byl valný sněm, který byl na červen 1421 svolán do Čáslavi.

Ještě téhož roku stal se Kolín útočištěm Jana Žižky z Trocnova, když byl obklíčen Zikmundovým vojskem na Kaňku u Kutné Hory. Husité se probili obklíčením a ustoupili směrem ke Kolínu. V Kolíně Žižka se svým vojskem přezimoval a již počátkem ledna se znenadání znovu objevil před Kutnou Horou. Vojsko se dalo na útěk, husité ho pronásledovali a svedli s ním ještě 8. ledna 1422 bitvu u Habrů. I odsud Zikmund unikl, ale za cenu ztráty válečné kořisti, kterou musel zanechat v Německém Brodě.²⁸

V roce 1423 odbývali páni a pražané v Kolíně sněm, kde se jednalo o zavedení svornosti v zemi a nápravu obecného dobra v českém království. Nedošli ale k žádnému výsledku a o čtyři léta později se Kolín stává centrem spiknutí některých pánů katolických i podobojí, snažících se obnovit v Čechách královskou moc.²⁹ Snaha o dosazení krále Zikmunda na český trůn však byla prozrazena a proti městu, kterému velel Diviš Bořek z Miletínka, vytáhl Prokop Holý s tábory a sirotky a začal ho dobývat, aby jej potrestal. Kolín se pod vedením Diviše Bořka z Miletínka poměrně dlouho bránil. Když však velitel viděl, že proti husitské přesile nic nezmůže, a když i obyvatelstvo města projevovalo svou nespokojenost, byl nucen sjednat kapitulaci. Prokop Holý jej svobodně propustil se zbylými bojovníky a pak vnikl do města. Dal přísně potrestat odbojné německé měšťany a hejtmanem zde jmenoval Jana Čapka ze Sán. Velká část Němců se z Kolína vystěhovala, a tak bylo

město úplně počestěno.³⁰

Jan Čapek ze Sán se účastnil též bitvy u Lipan a odtud utekl do Kolína se zbytky tábořské jízdy. Novým hejtmanem Kolína se stal Bedřich ze Strážnice, který vynikal mezi tábořskými vůdci, a udržel se v Kolíně přes všechny bouře a nepokoje. Když byl Zikmund přijat za českého krále, Bedřich mu nabídl, že se poddá a jako odměnu požadoval město a panství Kolín. Zikmund na nabídku přistoupil a 18. listopadu 1436 připsal Bedřichovi a jeho dědicům Kolín i s celým panstvím.³¹ Bedřich se tak stal pánem rozsáhlého zboží a výrazem této moci a bohatství bylo vybudování kolínského hradu. Byl založen v lednu roku 1437 dle některých historiků na troskách dominikánského kláštera. V téže době potvrzuje Zikmund městu Kolínu privilegia udělená jeho předchůdci.³²

Za válek husitských i po nich město velice trpělo častými spory Bedřicha ze Strážnice s okolní šlechtou. Obyvatelstvo bylo ustavičným drancováním a vydržováním vojsk tak ochuzeno, že stěží udržovalo své domy a jen některé mohlo znovu vystavět.

Roku 1448 se smluvil hejtman Bedřich ze Strážnice s panem Oldřichem z Hradce a se stranou rakouskou proti Jiřímu z Poděbrad a počal plenit jeho statky. Jiří přitáhl ke Kolínu a začal město obléhat. Zima donutila obě strany uzavřít 19. prosince téhož roku příměří, ale již v březnu 1449 vypukla válka nanovo. Byla pak ukončena mírem, uzavřeným 10. dubna 1449.³³

Po nastoupení Ladislava Pohrobka na český trůn se Bedřich mladému králi podřídil. Ten mu za to pro město Kolín potvrdil 16. června 1453 všechny výsady a práva udělená dřívějšími panovníky, zejména výroční bartolomějský trh.³⁴ Když se po smrti Ladislava Pohrobka stal českým králem Jiří z Poděbrad, panství i město Kolín Bedřichovi odejmul a dal mu výměnou hrad Potštejn k doživotnímu užívání.³⁵ Všechna předcházející privilegia pak městu potvrdil 2. prosince 1459.³⁶ Dále pak privilegiem z 15. února 1466 povolil Kolínu vybírat mýto z dováženého zboží.³⁷ Takto získané peníze měly být věnovány na opravu mostu, hradeb a věží, neboť podle Jiřího je Kolín pevnou baštou proti nepřítelům, zejména pokud jde o ochranu dolů a Kutné Hory. Proto je nutné, aby byl důkladně opevněn.

Když Jiří z Poděbrad zemřel, zdědil Kolín jeho syn Viktorin. Ten město a hrad roku 1472 zastavil uherskému králi Matyášovi, aby se vykoupil z uherského zajetí.³⁸ Již na přelomu let 1472-1473 obsadila Kolín uherská posádka pod vedením Viléma z Pernštejna a Jana Chotěřinského. Odtud Uhři vyjížděli plenit až ku Praze a ohrožovali Kutnou Horu.

Teprve časté nájezdy Turků Matyáše donutily posádku z Kolína stáhnout.³⁹ Listinou z 28. června 1475 pak směnil Viktorin znovunabytý Kolín s bratrem Hynkem za Blštinu na Opavsku.⁴⁰ Hynek pak Kolín zastavil za dvacet tisíc zlatých uherských opět králi Matyášovi. Tomu se však již nepovedlo město znovu obsadit, a proto 10. září 1486 postoupil Kolín králi Vladislavovi.⁴¹ I když měl Matyáš Kolín v zástavě, pravděpodobně se mu o něj Hynek dále staral, neboť ještě 19. prosince 1485 udělil vladkovy Janu z Dobřenic list na bezplatné vedení vody ze zámecké vodárny do jeho domu.⁴² Proto Vladislav 12. února 1487 dohodl s Hynkem konečné postoupení zámku a města zpět do majetku krále. Některé vesnice, které nebyly Matyášovi zastaveny, Hynkovi zůstaly, a ten je připojil k svému poděbradskému panství.⁴³

Král pak 23. května 1488 vyhlásil srovnání mezi Kolínskými a Kutnohorskými ohledně skladu slaných ryb a potvrdil své dřívější rozhodnutí, že silnice z Kolína do Čáslavi musí vést přes Kutnou Horu.⁴⁴ Konečně 16. března 1489 povolil pečetení červeným voskem a přidal ještě další výroční trh na druhé pondělí po velikonocích.⁴⁵

Za panování Vladislava Jagelonského se Kolín vzpamatoval z válečných běd a počal opět vzkvétat. Obyvatelé předměstí byli králem 10. srpna 1498 osvobozeni na čtyři roky od všech poplatků, „*a to pro škodu a záhubu, která se jest jim skrze zlé lidi vohněm stala*.“⁴⁶ Tehdy byly důkladně a naposledy opraveny městské hradby a brány. Až do této doby se město nezmohlo na stavbu radnice. Roku 1494 proto koupilo od Jana Dobřenského z Dobřenic dům zvaný Kolerovský.⁴⁷ Ten byl adaptován a přeměněn na radnici, šatlavu a pivovar, v němž vařili pivo ti sousedé, kteří neměli vlastní pivovar. Kromě toho byly mnohé domy opraveny a velká část domů pobořených znovu postavena.

Roku 1499 bylo město králem z finančních důvodů opět zastaveno, a to Vilémovi z Pernštejna, Janovi ze Šelemburka, Albrechtovi z Kolovrat a Bohuši Kostkovi z Postupic za 8770 kop grošů českých.⁴⁸

Ti ho však nadrželi dlouho, neboť už o tři roky později zde nacházíme Mikuláše mladšího Trčku z Lípy.⁴⁹ Vystřídal ho někdy po roce 1506 nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu. Ten se na panství snažil o utužení poddanských povinností, což lidé řešili opakovanými útoky.⁵⁰ V roce 1512 byl městu udělen Vladislavem Jagelonským nový výroční trh, a to v pondělí po Svátosti.⁵¹ Za krále Ladislava roku 1519 si pak Kolínští vymohli majestát, že konšele bude sázet královský podkomoří a ne již hejtman kolínského zámku.⁵² Tak se Kolín stal opět plnoprávným královským městem. Na lednovém sněmu

roku 1523 pak bylo rozhodnuto, aby kolínský zámek spolu s panstvím byl postoupen zpět královské komoře.⁵³

Městská rada reflektovala na prohloubení písemné agendy vyšším počtem úředníků městské kanceláře. Sbor dvanácti konšelů byl zvolen vždy na jeden rok a každý konšel předsedal čtyři neděle jako purkmistr, a během této doby měl ve svém opatrování obecní pečeť a pokladnu.⁵⁴

K potřebě městského soudnictví byl pořízen ve druhém desetiletí 16. století opis práv magdeburských. Napsal ho radní písař Martin bakalář z Vyskytné⁵⁵ a dělí se na dvě části. První obsahuje přepis práv magdeburských, rozdělený do sedmi knih, a pochází z roku 1516. Ve druhé pak najdeme rejstřík k první části. Rukopis se dnes nachází v knihovně Národního muzea.⁵⁶

V první polovině 16. století se v Kolíně používal ještě jeden právní sborník. Jeho obsahem jsou městská práva jihlavská, listiny pro Jihlavu a Kutnou Horu a český překlad horního zákoníku krále Václava II. *Ius regale montanorum*. Rukopis vznikl na kolínském zámku a napsal ho písař P. S. z Nedvojovic roku 1520. Používal se v Kolíně asi do poloviny 16. století a pak se dostal do Kutné Hory.⁵⁷ Dnes je uložen v Národní knihovně v Praze.⁵⁸

Po smrti Ludvíka Jagelonského v bitvě u Moháče roku 1526 se stal českým králem rakouský arcikníže Ferdinand Habsburský, který měl za manželku Ludvíkovu sestru Annu. Za Ferdinanda I. se začalo v českých zemích šířit učení německého náboženského reformátora Martina Luthera. V Kolíně byl horlivým stoupencem nového náboženství Vojtěch z Pernštejna, který v letech 1532-1534 držel od královské komory v zástavě kolínského panství.⁵⁹ Od jeho nástupce Albrechta z Gutštejna jej roku 1545 Ferdinand I. vykoupil.⁶⁰

Habsburk se brzy po svém zvolení pokusil o nové posílení královské moci, což vedlo k otevřenému protihabsburskému stavovskému povstání v roce 1547, v němž hrála důležitou úlohu právě královská města. Když panovník zvítězil, města byla postižena těžkými tresty. Také Kolín byl potrestán. Přišel o všechny obecní statky a práva a uložena mu pokuta ve výši 750 kop českých grošů. Dále museli Kolínští vydat své zbraně a střelivo. Do města byl také dosazen královský rychtář Matouš Volyňský. Panovník si však dobře uvědomoval skutečnost, že města mohou být dobrým nástrojem jeho politiky proti šlechtě. Proto ještě v roce 1547 městům vracel jejich privilegia i některé statky, byť v omezené míře. Kolínským byla jejich privilegia vrácena již 24. září 1547.⁶¹

Ve druhé polovině 16. století se město jen zvolna dostávalo z ekonomického úpadku. V letech 1555-1591 Ferdinand I. zastavil kolínské panství Karlu ze Žerotína. Žerotínové se v Kolíně pevně usadili a od roku 1561 začali s nákladnou opravou a přestavbou sešlého hradu, který byl pak nazýván novým zámekem. Ke Kolínským se chovali hrdě a nemilostivě. Když se Kolínští bránili a hledali právní pomoc, agresivita Žerotínů se zvýšila natolik, že městu odmítli dávat ze zámecké vodárny pitnou vodu. Kolínští se nakonec rozhodli před rokem 1597 ke stavbě vlastního vodovodu, který vedl ze Štítar.⁶²

V důsledku přísných Ferdinandových náboženských dekretů se vystěhovalo z Kolína mnoho měšťanů, kteří byli jiného náboženství než katolického. Ani za vlády Ferdinandova nástupce Maximiliána II. se zbylým měšťanům nevedlo lépe, i když i on potvrdil Kolínu předešlá privilegia.⁶³ Až teprve za panování Rudolfa II. utichly poněkud náboženské boje vydáním Majestátu, kterým císař povolil svobodu náboženského vyznání. Město od něj získalo potvrzení privilegií již 23. května 1584.⁶⁴ V roce 1591 pak kolínské panství vyplatil z žerotínské zástavy.⁶⁵

Po smrti Rudolfa II. nastoupil na trůn Matyáš, který roku 1611 daroval kolínské panství svému věrnému služebníkově Václavu Vchynskému ze Vchynic a na Zásmukách.⁶⁶ A opět se rozhořely spory mezi zámekem a městem. Zpupnost Václava Vchynského se obracela i proti českým stavům, a tak nakonec byl na sněmu v roce 1615 zbaven všech statků a odsouzen k doživotnímu žaláři. Kolínské panství se opět stalo vlastnictvím koruny a panovník městu potvrdil všechna jeho stará privilegia a přidal dva nové výroční trhy na koně.⁶⁷ Koncem roku 1617 vznikl porušením Majestátu spor mezi Matyášem a českými stavy. V Kolíně se sice většina obyvatel hlásila k evangelíkům, ale ze strachu potvrdili kolínští konšelé věrnost císaři a nedostavili se na evangelický sjezd svolaný na 21. května 1618 do Karlovy koleje v Praze. Nakonec se však přiklonili ke stavovskému povstání a v září téhož roku obsadilo Kolín stavovské vojsko o síle 1300 mužů, které zde pobýlo až do konce prosince. Smrtí císaře Matyáše a nástupem Ferdinanda II. na český trůn byly naděje na smír zmařeny a rozjely se válečné akce. Přišla osudná bělohorská bitva, o jejímž tragickém výsledku se Kolínští dozvěděli s několikadenním zpožděním. Následky této bitvy se projevily vojenskou okupací Kolína. Do města přišly asi 4 000 císařských vojáků, ti zde zůstali po sedmáct dní a město vyplenili.

Počátkem prosince 1622 jmenoval kníže Karel z Liechtensteina kutnohorského

mincmistra Viléma z Vřesovic gubernátorem nad městy Kutnou Horou, Kolínem, Čáslaví, Kouřimí a Českým Brodem. Ten však nemohl sám rekatolizaci všude zvládnout, a proto přenechal v Kolíně tuto práci zámeckému hejtmanovi. Tím byl od prosince roku 1621 Jan Václav Gryzl z Gryzlova.⁶⁸ Gubernátor jmenoval novou radu, jako primátor musel být povolán z katolické Plzně Jakub Jaklin, později nadaný erbem a titulem z Vrabiny, muž vzdělaný a rázný. Protože neměl ve městě dům, byl mu opatřen byt a deputát na zámku. Osvědčil se pak při provádění rekatolizace.⁶⁹ 29. prosince 1625 dostali kolínští měšťané ultimátum, buď přestoupí ke katolictví, nebo musí město opustit. Část měšťanů přestoupila, ale mnozí, zejména řemeslníci, z Kolína odešli. Těm, kteří zůstali, se pak postupně začalo dařit lépe. V roce 1628 jim císař vrátil jejich výsady, privilegia, zabavené statky a důchody a o rok později jim přidal dva nové výroční trhy spolu s trhy dobytčími.⁷⁰

Město za války velice trpělo průchody vojsk a jejich vyživováním, jenom v letech 1631-1635 na ně vynaložilo 95 148 zl a v celém městě zbylo jen dvacet jedna „nepohořelých sousedů.“⁷¹ Stavbou, která v této době ve městě nejvíce trpěla, byl most přes Labe. Ten byl procházejícími vojsky mnohokrát poničen („*most přes Labe v létech minulých od lidu válečného spálený*“). V roce 1643 ho město znovu opravilo, ale aby získalo nějaké peníze na jeho případnou pozdější opravu (třeba v případě velké vody) zavedlo zde mýtné. Od povinnosti ho platit byli osvobozeni pouze obyvatelé města a vesnice Tři Dvory.⁷²

Poválečná obnova Kolína postupovala velice pomalu, ještě v polovině 70. let bylo ve vnitřním městě asi deset domů pustých nebo zbořených. Obecní dluhy činily v roce 1657 ještě 23 000 zl.⁷³ Novým fenoménem města se ve 2. polovině 17. století stal kapucínský klášter. Kolín potřeboval stálou a levnou výpomoc pro svého děkana, který nemohl stačit obsluhovat celou farnost, do které kromě města patřilo ještě několik okolních vesnic. Proto městská rada roku 1660 požádala provinciála řádu kapucínů o založení zdejšího konventu. Zajistila pro klášter pozemky na stavbu a vymínila si, že i když už od ní kapucíni nic nedostanou, přesto budou městu a okolí poskytovat duchovní služby. To se Kolínu vyplatilo už o několik let později. Ve druhé polovině roku 1680 město postihla další vlna hlízového moru (předchozí v letech 1633, pak 1665) a kapucíni se o umírající starali tak obětavě, že celý konvent vymřel. Z Prahy sem pak byli posláni další, a protože mezi oběťmi byl i tehdejší děkan Vavřinec Guigni, starali se kapucíni o celou farnost až do jmenování nového děkana roku 1681.⁷⁴

Další válkou, která Kolín poznamenala, byla počátkem 18. století válka o dědictví španělské. Zřizoval se tu nový pluk a dlouho zde zůstával, což město finančně vyčerpávalo. K tomu se v letech 1713-1715 v Kolíně znovu objevil mor a také neštovice. V tu dobu bylo kolínské i poděbradské panství zastaveno hrabatům ze Salburka, s jejichž úředníky měla městská rada mnoho problémů. Nenašla proti nim však nikde zastání. 3. července 1734 město z velké části vyhořelo – padesát dva domů na náměstí, ulice labská a horská i s horskou bránou. O rok později tu opět ležel pluk vojáků knížete lotrinského a v roce 1736 dva ruské pluky.⁷⁵

20. října 1740 zemřel rakouský císař Karel VI. Dědičkou říše se stala jeho dcera Marie Terezie. I když před svou smrtí Karel VI. sjednával se všemi evropskými panovníky tzv. pragmatickou sankci, která měla zaručit dědictví všech rakouských zemí i v ženské linii, musela Marie Terezie hájit svůj trůn a celistvost říše válkami - válka o dědictví rakouské, válka sedmiletá.

Významnou bitvou války sedmileté byla bitva u Kolína, ke které došlo 18. června 1757. Císařské vojsko pod velením polního maršála Leopolda Dauna v bitvě porazilo pruského krále Fridricha II. Před samotnou bitvou však Prusové na měsíc obsadili Kolín a snažili se zde opevnit. Ze zprávy tehdejšího městského písaře Josefa Prokopa Modestina, který podrobně, den po dni zaznamenal, co se ve městě dělo, si můžeme udělat představu, jak to zde tehdy vypadalo. Domy měšťanů byly obsazeny vojskem, o které se Kolínští museli starat. Dále si Prusové nárokovali pracovní síly, které měly za úkol opravit poškozené části městských hradeb. Brány Pražská, Horská a vrata na zámku se musely zarovnat kamením a důkladně utěsnit. Před branami bylo nutné vykopat příkopy a ty opevnit palisádami. Vinou části vojska, ubytovaného na Kouřimském předměstí, zde začalo hořet a teprve za hodinu se podařilo požár uhasit. Pro případné raněné bylo nařízeno vykourit špitál jalovcem a opatřit patnáct loket nového plátna a od Židů staré hadry na převazování ran.⁷⁶ Po prohrané bitvě se zde již Prusové nezdržovali a prchali směrem k Nymburku.

Za císaře Josefa II. byla v Kolíně roku 1788 zrušena městská samospráva zřízením městského magistrátu. Na magistrátě byli tři zkoušení právníci s titulem královských úředníků. První z nich se nazýval královský purkmistr, druzí dva měli titul zkoušení radové magistrátní. Tito tři úředníci prováděli veškerou správu města i soudnictví. Magistrát byl podřízen krajskému úřadu.

Dalším dějinám města už není v rámci této práce možné ani potřebné věnovat pozornost, protože se to vymyká jejím záměrům. Ze stejného důvodu zde odkazuji pouze na základní kompendium a nikoliv na celou obsáhlou literaturu.

Poznámky

¹ HOFFMANN, F., České město ve středověku, s. 46.

² Nejstarší zápisy obsahují tvar názvu města Colonia, později s rozlišovacími přídávky Nova a super Albea, roku 1312 je v německém zápisu zu Colne a roku 1337 zu Colin. Tyto zápisy a zprávy o německém měšťanstvu připomínají nápadně Kolín nad Rýnem. Ten se latinsky nazýval Colonia Agrippina, na počest manželky císaře Claudia a matky Nerona, která se tu narodila. Časem se používalo jen jména Colonia a v německých ústech se měnilo – roku 1346 Coeln, později Cöln, Köln, Colin. Dá se předpokládat, že město Kolín založili přistěhovalci z Kolína nad Rýnem, i když o tom neexistují žádné písemné zprávy. PROFOUS, A., Místní jména v Čechách, s. 285-286.

³ Nedatovaná listina se dochovala v opisu ve formuláři Jindřicha z Isernie, NK Praha I E 48 fol. 96^r-97^r, (CIM 2, č. 25, s. 84 n). Srv. RAZÍM, V., Městské hradby a formulářová sbírka přemyslovské královské kanceláře, s. 171-177.

⁴ Nejstarší datovaná zpráva o Kolíně se nalézá v listině vydané Přemyslem Otakarem II. roku 1261, (CDB V/1, č. 292, s. 438 n.), kde se však hovoří již o hotovém městě, řídícím se právem magdeburským, které stejně jako městské svobody má sloužit jako vzor pro město Přelouč. Je jasné, že nedatovaná listina, řešící stavbu hradeb, musela být vydána před tímto rokem. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 13.

⁵ CIM II. č. 36.

⁶ RIŠLINK, V.; JOUZA, L.; VALENTOVÁ, J., Gotika na Kolínsku, s. 24.

⁷ Listinu vydal sedlecký opat Valthelm a podrobněji je zmíněna v kapitole č. 2. Kolínský dominikánský klášter. V. Vojtíšek se o tomto výskytu nezmiňuje. Na pečeti je zobrazena městská hradba kvádrového zdiva s cimbuřím, do níž se zařezává až k patě pečetního pole velký erb dvouocasého lva vpravo hledícího. Po jeho stranách na každém konci hradby stojí kulatá nízká věž s cimbuřím s jedním oknem, nad pravou z nich je položeno písmeno A, nad levou písmeno M. Nad hlavou štítu je vidět dva bazilišky. Vedle této používal Kolín ještě menší pečeť, která měla podobný obraz, ale je známa až z 15. století. VOJTÍŠEK, V., O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých, s. 24-25. PETR, S., Kolín, s. 6-7.

⁸ BLÁHOVÁ, M., Nejstarší městská kniha města Kolína, s. 118.

⁹ ŠUSTA, J., Počátky lucemburské, s. 116.

-
- ¹⁰ CIM II. č. 93.
- ¹¹ CIM II. č. 92. a č. 178.
- ¹² HOFFMANN, F., České město ve středověku, s. 253.
- ¹³ ŠUSTA, J., Počátky lucemburské, s. 19.
- ¹⁴ CIM I. č. 34.
- ¹⁵ CIM II. č. 314.
- ¹⁶ CIM II. č. 404.
- ¹⁷ CIM II. č. 474.
- ¹⁸ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 22.
- ¹⁹ CIM II. č. 500.
- ²⁰ CIM II. č. 572.
- ²¹ CIM II. č. 603.
- ²² CIM II. č. 645.
- ²³ CIM II. č. 668.
- ²⁴ V počtu válečné zbroje byl Kolín s Hradcem Králové a Plzní na prvním místě mezi královskými městy Českého království, jak vysvítá z dochovaného soupisu, pořízeného na příkaz Karla IV. v letech 1362-1363. V těchto letech se zde chovala zbroj pro čtyři sta mužů. HOFFMANN, F., České město ve středověku, s. 151.
- ²⁵ ODLOŽILÍK, O., M. Štěpán z Kolína, s. 3-7.
- ²⁶ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 20-26, 44.
- ²⁷ Podrobněji viz kapitola č. 2 Kolínský dominikánský klášter. Fontes Rerum Bohemicarum, s. 479. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 72. Srv. KOUDELKA, V., Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, díl 2., s. 148. ŠMAHEL, F., Husitská revoluce, díl 3., s. 79-80.
- ²⁸ BARTOŠ, F. M., Husitská revoluce, díl 1., s. 163. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 73-74.
- ²⁹ Sešli se zde Hašek Ostrovský z Valdštejna, Hynek Kolštejnský z Valdštejna, Půta z Častolovic, Jan Městecký z Opočna a Diviš Bořek z Miletínka. VÁVRA, J., Dějiny Královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 62-63.
- ³⁰ HOFFMANN, F., České město ve středověku, s. 233.
- ³¹ MOLNÁR, A., Na rozhraní věků, s. 54.
- ³² CIM III. č. 98.

-
- ³³ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, s. 81.
- ³⁴ CIM III. č. 153.
- ³⁵ MOLNÁR, A., Na rozhraní věků, s. 110.
- ³⁶ CIM III. č. 224.
- ³⁷ Jednalo se o zboží ze železa, olova, peří, vlny, vosku, sukna, za pivo svídnické, staroměstské a bílé, dále mýto z koní a dobytka, dříví, ovoce a jiného zboží. CIM III. č. 282.
- ³⁸ PALACKÝ, F., Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě, s. 74.
- ³⁹ PETR, S., Město Kolín a kolínské panství za vlády Pernštejnů, s. 153. Srv. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 87.
- ⁴⁰ Vymínil si pouze, aby Hynek vyplatil dlužné peníze dosavadnímu kolínskému hejtmanovi Janu Hrabáňovi z Přerubenic. Dokud se tak nestane, bude hejtman držet ty vsi, na kterých jsou peníze pojištěny. Dále si Viktorin sloví Svatojakubský rybník na sv. Václava a dostane od Hynka čtyři tisíce zlatých vyplacených do šesti neděl. Archiv český, díl 15, č. 147, s. 258, Archiv český, díl 18, s. 23-24, CIM III., pozn. k č. 282, s. 489-490.
- ⁴¹ Palacký, F., Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 259.
- ⁴² SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál IV., datovaný regist pod č. 28 z 19. prosince 1485, (list se nedochoval).
- ⁴³ Archiv český, díl 15., č. 159, s. 268-270.
- ⁴⁴ CIM III. č. 453.
- ⁴⁵ CIM III. č. 456.
- ⁴⁶ CIM III. č. 528.
- ⁴⁷ Stalo se tak smlouvou datovanou v Kolíně 6. února 1494. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, orig. listina, sign. IV, č. 31/a.
- ⁴⁸ PETR, S., Město Kolín a kolínské panství za vlády Pernštejnů, s. 154. Srv. Archiv český, díl 18, č. 269, s. 165-167, VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 93.
- ⁴⁹ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 93. PETR, S., Městská kancelář a správa v Kolíně v 1. polovině 16. století, s. 165.
- ⁵⁰ Muselo to být až po 4. březnu 1506, kdy se na krátký čas Kolín znovu ocitl v královském držení, neboť k tomuto datu je v Pamětní knize města zapsáno obnovení městské rady Jindřichem Chvalovským z Ledec, hejtmanem kolínského zámku a Hynkem Baderským z Újezda, hejtmanem poděbradským jménem krále Vladislava. SOA Praha-SOkA Kolín,

fond AM Kolín, Pamětní kniha města Kolína bez inv. č., fol. A 15^r. MÍKA, A., Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století, s. 292, 298.

⁵¹ CIM III. č. 629.

⁵² Jako osobní majetek krále od roku 1487 zde městskou radu až do roku 1519 obnovoval zámecký hejtman. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum IV. (1518-1528), fol. 39^v-40^r. CIM III. č. 670.

⁵³ PALACKÝ, F., Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě, s. 427-431.

⁵⁴ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 101.

⁵⁵ Svědčí o tom zápis v kolofonu na foliu 407^v-408^r. PETR, S., Městská kancelář a správa v Kolíně v 1. polovině 16. století, s. 119-120.

⁵⁶ Sign. II F 3. Srv. BARTOŠ, F. M., Soupis rukopisů Národního muzea v Praze, díl 1., č. 427, s. 88.

⁵⁷ HOFFMANN, F., Rukopisné sborníky horního práva, s. 103-104.

⁵⁸ Sign. XVII II 29.

⁵⁹ Archiv český, díl 20, č. 271, s. 351-353.

⁶⁰ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 134.

⁶¹ Dochoval se vidimus vystavený radou města Kutné Hory 26. listopadu 1596 v Kutné Hoře k datu 24. září 1547. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, orig. listina, sign. I, č. 25.

⁶² VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 148-149.

⁶³ Stalo se tak 14. dubna 1567 v Praze. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, orig. listina, sign. I, č. 27.

⁶⁴ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, orig. listina, sign. I, č. 28.

⁶⁵ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 146.

⁶⁶ Václav Vchynský (1572-1626) sloužil arciknížeti Matyášovi jako komorník již od konce 16. století. Krátce po Matyášově korunovaci se stal vrchním inspektorem komorních panství v Čechách. Roku 1611 jej panovník za jeho „*platné a snažné dávné služby*“ bohatě odměnil dvěma velkými komorními panstvími – kolínským a chlumeckým. VALENTA, A., Dějiny rodu Kinských, s. 54.

⁶⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, orig. listina, sign. I, č. 29.

⁶⁸ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 53, 56.

⁶⁹ Roku 1625 se přiznal k bohaté vdově po Šimonu Šilhánkovi, paní Anežce z Úpy.

Tamtéž, s. 59.

⁷⁰ Dne 27. března 1628 v Praze došlo k vrácení privilegií a 29. prosince ve Vídni císař udělil nové trhy. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, orig. listiny, sign. I, č. 30, 31.

⁷¹ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 137-141.

⁷² SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, kopiář č. 16.

⁷³ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 190.

⁷⁴ Tamtéž, s. 203-204.

⁷⁵ Tamtéž, s. 212-214.

⁷⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál XXVIII., č. 74.

2) Kolínský dominikánský klášter

Vznik dominikánského řádu,¹ obdobně jako i řádu menších bratří, byl vyvolán rozmáhajícími se heretickými proudy, které ohrožovaly tehdejší institucionalizovanou církev, obtíženou bohatstvím a mocí. Na přelomu 12. a 13. století se zvláště ve vyspělých centrech (například v severní Itálii, Flandrech, Porýní) rozšiřovala mezi laiky gramotnost, která přestala být výsadou církve. Vznik této vzdělanecké vrstvy a další sociálně psychologické důsledky, spojené s životem v dynamicky se rozvíjejících městech, nabízely více příležitostí pro předávání nových myšlenek. Skepse v otázkách základních věroučných dogmat začínala pronikat i mezi venkovské obyvatelstvo.²

Svatý Dominik si po zkušenostech z jižní Francie, kde se střetával s katary, uvědomil význam kazatelské činnosti. Kazatel však mohl být úspěšný jedině na základě výtečného teologického vzdělání, umožňujícího mu otevřenou rozpravu s protivníky. Dominikáni jako misionáři byli ustanoveni k tomu, aby kázali, hájili katolickou církev slovem i příkladem a pomáhali v duchovní správě světskému kněžstvu, což ne vždy probíhalo bez konfliktů. Bratři kazatelé šířili slovo Boží především v městském prostředí. Ve 13. století generál řádu Humbert z Romansu (+1277) zdůrazňoval: „*Tam je kázání účinnější, neboť zde žije více lidí, a jeho potřeba je větší, neboť ve městě je více hříchů.*“³

S účelem řádu souvisí celá jeho vnitřní struktura. Nejprve se měli členové řádu náležitě posvětit a vzdělat, potom měli vystoupit na veřejnost a blahodárně pracovat pro spásu duší. Z toho důvodu byla v kláštorech přísná kázeň a důkladná studia.

Anglický bibliofil, durhamský biskup Richard de Burry (1287-1345) hodnotí dominikány a zároveň minority jako řády, které „*přišly docela pozdě, o hodině jedenácté na vinici Páně, ale v této poslední hodině přispěly více ke sbírání svatých knih, než všichni ostatní vinaři.*“⁴

Od první řádové generální kapituly (1220) bylo přísně stanoveno, že dominikáni budou náležet k řádům žebravým. Měli přežívat den ode dne z almužen, které jim byly udělovány dobrovolně od věřících.⁵ Vedl je k tomu závazek „apoštolského života“ a zároveň se chtěli věnovat více kazatelské činnosti než správě majetku. Již během 13. století však dominikánské mužské kláštery začaly přijímat pravidelně pevné platy, které zabezpečovaly jejich stabilní finanční zázemí a umožňovaly tak větší prostor pro plnění řádového poslání. Roku 1261 k tomu dostali papežské schválení od Alexandra IV. Kolem roku 1300 se přijímání stálých platů značně rozšířilo a ve 14. století se dominikáni nebránili ani

pozemkovým darům.⁶

Dominikánský řád měl své hlavní sídlo v klášteře sv. Jakuba v Paříži, kam bratři přišli roku 1217. Poté následoval rychlý rozvoj řádu. Na to, kým byl založen první dominikánský klášter v Čechách, se názory historiků různí. Podle klášterní kroniky německých dominikánů v Kolíně nad Rýnem byl pražský klášter založen bratry vyslanými ze zdejšího konventu v roce 1224 či 1225 u sv. Klimenta na Poříčí (roku 1232 přenesen ke sv. Klimentu na Staré Město).⁷

K odlišným zjištěním dospěli M. Jakubička⁸ a V. Novotný,⁹ kteří se ve svém zpracování opírali především o Legendu o životě sv. Jacka, jejímž autorem byl někdy po roce 1350 lektor krakovského dominikánského kláštera Stanislav. Podle jeho podání poslal roku 1222 sv. Jacek do Čech blahoslaveného Česlava a ten společně s bratrem Jeronýmem založil (nebo přijal) dominikánský klášter u sv. Klimenta.

M. Jakubička dospěl k závěru, že pražský klášter původně založil blahoslavený Česlav z vratislavského kláštera a žádal přitom o pomoc kolínské spolubratry, eventuálně přišli první dominikáni skutečně z Kolína nad Rýnem a Česlav jen klášter přijal pod svrchovanost polské provincie.

Později V. Koudelka zhodnotil dosud užívané prameny jako nedostatečně hodnověrné - kolínská kronika je dílo velmi pozdní (17. a 18. stol.) a také Jackův životopis pochází až ze 14. století. Důvěryhodnější se mu jevil Katalog polských provinciálů, jenž zahrnuje období let 1225-1478. Byl sepsán z podkladů pocházejících ze 13. a 14. st. Podle Katalogu byl jistý bratr Gerard ustanoven roku 1225 polským provinciálem. Po svém příchodu do Krakova svolal první kapitulu a ta potvrdila založení nových klášterů v pěti městech, mezi nimiž je jmenována i Praha.

Z toho vyplývá, že pražský dominikánský klášter byl založen z Polska (ovšem nikoliv bl. Česlavem), a to někdy po roce 1225. Historické prameny domácí provenience tuto skutečnost potvrzují a upřesňují.¹⁰

K nejstarším mužským dominikánským konventům v českých zemích dále náležely kláštery v Olomouci, Hradci Králové, Brně. Tyto nejstarší domy byly součástí společné polské provincie, vzniklé roku 1228, od níž se oddělily v letech 1298-1301 a vytvořily samostatnou českou provincii. Ve 13. století byly dále založeny konventy v Jihlavě, Jablonném v Podještědí, Turnově, Znojmě, Litoměřicích, Sezimově Ústí, Kolíně, Českých Budějovicích, Uherském Brodě, Nymburce, Klatovech, Lounech, Chrudimi, Písku, Berouně, Opavě, Plzni a Šumperku. V předhusitském období vzniklo také devět ženských

dominikánských klášterů: v Brně (Herburský klášter), Hradci Králové, Olomouci, Praze (sv. Anna), Žluticích, Kralupech u Chomutova, Brně (sv. Anna), Duchcově a opět v Praze (Újezd).¹¹ Pro řádové domy bylo typické zejména umístění v rámci městského půdorysu; klášterní objekty často tvořily součást městského opevnění.¹²

O tom, jestli tomu tak bylo i v Kolíně, se názory různí. Větší část badatelů zastává názor, že klášter vyplňoval v blíže neznámém rozsahu právě severozápadní nároží města, že se tedy nacházel uvnitř hradeb ze 13. století.¹³ Jen sporadicky se připouští, že mohl ležet vně městského příkopu.¹⁴ Vladislav Razím, který se lokací kláštera zabýval nejnověji, spolu s Petrou Načeradskou se pokusili hledat odpověď v dosud nevyhodnocených písemných pramenech – v nejstarší městské knize kolínské z let 1376-1401.¹⁵ Zápisy z této knihy nasvědčují spíše tomu, že klášter ležel před hradbami.¹⁶

Založení kláštera umožnila zatím neznámá základní nadace. Jeho budování a provoz závisel na dalších zbožných nadáních, darech a odkazech v intencích řádových pravidel (klášterní zahrada či rybolov měly jen doplňkový význam).

První písemná zpráva o dominikánském klášteře v Kolíně se objevuje až v roce 1295 v listině vydané biskupem Tobiášem z Bechyně.¹⁷ Tehdy se před městskou radou projednávala žádost sedleckého opata Valthelma, který se dovolával splnění závěti měšťana Gottfrieda Lista a jeho manželky Adelheidy. Ti roku 1277 odkázali sedleckému klášteru a stejně tak dominikánům tři kameny loje ročně. Klášteru je měl odevzdávat Gottfriedův dědic, řezník Rudlin, což dosvědčovala městská rada v čele s dědičným rychtářem Giselbertem.

V roce 1307 vtrhl římský král Albrecht I. s vojskem do Čech, aby získal pro habsburský rod českou královskou korunu. Jeho cílem bylo dobytí Kutné Hory. To se mu nepodařilo, a proto obrátil vojsko proti Kolínu. „*Ale lid služebný, kterýž byl na městě, i na klášteře, statečně se bránili a ubránili.*“¹⁸ Útok, patrně vedený ze strany, kde stál klášter, byl odražen za pomoci měšťanů, obyvatel kláštera a posádky, vedené Jaroslavem ze Žerotína.¹⁹

Roku 1325 vladyka Václav z Krakovan prodal sedleckému klášteru svůj statek Krakovany pod podmínkou, že sedlečtí cisterciáci budou vydávat kolínským dominikánům každý rok patnáct kop grošů.²⁰

Další zprávy o klášteře se objevují až v 70. letech 14. století. V roce 1378 se Mikuláš Maurer zavazuje ze své sladovny, položené u Labe před městem, dávat půl kopy grošů ročního platu hospodáři kláštera, který bude toho času vyplatitelný čtyřmi kopami

grošů na opravu budovy tamže.²¹ O rok později se zahradník Mertil zavazuje dát Jakubovi, bratru řádu kazatelů, nejdéle do roka od sv. Jiří dlužné tři kopy i s úrokem.²²

O podobě kláštera není známo téměř nic. Představovat si můžeme krásný klášterní kostel Panny Marie se vznosným štítem, kde ve výklenku byla pozlacená socha patronky chrámu.²³ V roce 1381 odkázal kaplan Martin deset kop na výroční mše ve zdejší klášteře.²⁴ Klášter mohl být vystavěn v raně gotickém slohu, ale během 14. století jsou v písemných pramenech zaznamenány další stavební úpravy. Například roku 1399 měšťan Petr Kunátův odkázal 1 kopu, až v klášteře budou stavět zvonici.²⁵

Bratři kazatelé byli v Kolíně oblíbeni a měšťané jim odkazovali ve svých testamentech kopy grošů jako mešní fundace, zvláště ti, kteří si přáli být pochováni na hřbitově, obepínajícím klášterní kostel.²⁶ Roku 1380 jistá měšťka věnovala čtyřicet kop na stavbu kostela, ornát a kalich ke klášteru. Téhož roku měšťan Ondřej odkázal v kšaftu deset kop na stavbu kláštera. Spolu s ním pak ke stejnému účelu František z Křechoře pět kop, Anna Czorner pět kop²⁷ a o rok později Vavřinec z Kbela tři kopy.²⁸ V následujícím roce dali dominikáni svůj kostelní poklad (velký kalich, zlacený kalich a čtyři stříbrné kalichy, zlacenou monstranci v hodnotě třinácti kop grošů a čtyři díly bible) pod ochranu městské rady a ohlásili, že bez konšelského svolení nic z toho nezastaví ani neprodají.²⁹

Ze zápisu z roku 1382 se dovídáme i bližší údaje o velikosti klášterního konventu. Uveden je převor, podpřevor a osm jiných kněží kromě ostatních bratří. Z převorů kláštera jmenuje se roku 1381 Jan Zubák, 1382 Mikuláš ze Sadské, 1383 a ještě 1396 Jan Klen, z podpřevorů v letech 1381 až 1401 Jan Crhyně, Havel a Jan Herink, z dalších bratří se připomínají Ondřej, Petr Scharf, Reichlin Havlíků, Jan Czolner, Černý, Mikuláš, Jakub z Kolína, Havel z Ústí, Hanzl, Leonhard, Michal a Sigmund Hrba.³⁰

Ke zdejším dominikánům vstupovali i synové kolínských měšťanů. Ti pak věnovali klášteru své podíly. Rok 1387 měl fráter Sigmund Hrba³¹ plat na jednom domě ve městě, který nechával matce na doživotí, a potom ho měl dostat klášter. Fráter Jakub³² z Kolína vlastnil roku 1390 dům v městě a o sedm let později dal Mathes krejčí³³ svému synovi v klášteře šest kop ročního platu.

Můžeme si položit otázku, jakou funkci sehrával dominikánský klášter v nově se formující městské obci. Ta se jako relativně velké sociální společenství musela vyrovnávat s faktem svého statutu královského města a složitým hospodářským i politickým vývojem. O dodržování zákonnosti dbala především světská správa, na počátku zosobněná královským rychtářem a později sborem konšelů. Důležitou integrující roli však sehrávala

také farní správa a případně i řeholní komunita. Bratři kazatelé, oddaní boji proti kacířům, působili příkladem přísného řádového života a kazatelskou činností. Obyvatelům města poskytovali duchovní útěchu a mezi městskou chudinou mohli plnit služby charitativní. Nemáme zatím zprávy o tom, jestli v Kolíně nedocházelo k problémům mezi dominikány a farářem, jako tomu bylo v té době v jiných městech. Mnozí věřící se totiž shromažďovali v řádových kostelích k bohoslužbám, přijímání eucharistie a zpovědi, nechávali se zde pohřbívat, a tím vším nejen unikali ze sféry vlivu svých farářů, ale současně je ochuzovali o značné finanční částky, které nyní přebírali dominikáni.

Papež Inocenc IV. roku 1254 odebral řádu přidělená privilegia a podřídil ho pravomoci místního kléru. Jeho nástupce Alexandr IV. omezující nařízení zrušil. Mendikanty výrazně podpořil i papež Martin IV, který jim v roce 1281 udělil právo zpovídat, pokud měli schválení svých řeholních představených, aniž by museli žádat o jakýkoliv další souhlas jiného církevního představeného.³⁴

Obecně se předpokládá prorůstání mendikantů do městského života. Na půdě klášterů probíhala nejen právní jednání, ale také shromáždění obce a zasedání rady.³⁵ Kromě toho podle dávné zvyklosti měl klášter právo azylu, takže stíhaný viník, pokud se uchýlil za jeho zdi, nesměl být odtud násilím odveden. V Kolíně je k roku 1386 zachován zápis morytátu, v němž se hovoří o zločinu spáchaném v rychtářově domě. Konšel Václav Koler se zde pohádal s Vavřincem z Bělé a těžce jej zranil mečem. Poté uprchl k dominikánům a využil jejich azylového práva. Za několik dní umírající Vavřinec pořídil závěť, v níž dominikánům odkázal tři kopy grošů a peníze na ornát. Výslovně podotkl, že peníze musejí být užity pro budovu klášterního kostela, nikoliv dormitáře.³⁶

Klášterní škola (jako například při dominikánském konventu v Sezimově Ústí)³⁷ zde není doložena,³⁸ i když vzdělávání v kláštrech bylo tehdy předmětem pozornosti nejvyšších církevních míst. Svědčí o tom například bula papeže Benedikta XII. z roku 1336. Podle ní si měl každý klášter opatřit vlastního učitele, který by byl schopen přednášet mladším řeholníkům gramatiku, logiku, filozofii, teologii a kanonické právo. Bula určovala učitelům minimální plat na opatrování nutných knih a krytí dalších potřeb. Z každých dvaceti řeholníků z předběžného studia pak měl klášter vyslat jednoho nejschopnějšího na vyšší studia.³⁹

Mladí mniši byli posíláni na teologická studia do jiných klášterů za hranicemi českého království. Z kolínského konventu je známo studium Zikmunda Tcheychingera v Magdeburgu v období let 1393 až 1394.⁴⁰ Ve fondu Národní knihovny se dochoval

rukopis datovaný do těchto let, jehož větší část napsal zmíněný řeholník z kolínského kláštera.⁴¹ O této části rukopisu můžeme předpokládat, že se po návratu Theychingera do kolínského konventu stala součástí klášterní knihovny. Rukopis o velikosti 21 x 15 cm je psán latinsky, ale vyskytují se zde i české věty (například „*Myla Maria tobye chwala bud na weky*“).⁴² Z církevních a řádových autorů zmiňuje Roberta Holgotha, Petra Lombardského, Tomáše Buckinghama a Tomáše Akvinského. V rukopisu se také vyskytují dvě kresby. První najdeme přimalovanou k iniciále I. Zleva je k ní namalován obličej z profilu, jazyk, špička nosu a bradavice na tváři jsou domalovány červeným inkoustem.⁴³ Druhá je situována do iniciály D. Jedná se o obličej zepředu.⁴⁴

Vyšší vzdělání poskytovala také řádová generální studia v Praze, a to od konce 13. století. Jejich působnost byla omezena na členy dominikánského řádu a sloužila nejen řeholníkům z českých zemí, ale celé provincie. Vychovávala především kazatele. Studium bylo orientováno na teologii.⁴⁵

Klášter v Kolíně jistě vlastnil nezbytné liturgické knihy. Vedle toho vznikaly jako liturgické pomůcky a obvyklá součást klášterních rukopisů martyrologia, nekrologia a kalendária, která řadila k jednotlivým dnům v roce vzpomínky na světce, donátory, zesnulé bratry a památné události.⁴⁶

Dominikánské knihovny patřily mezi našimi klášterními knihovnami ke středně velkým. Stávaly se důležitými centry vzdělanosti ve městech. Orientovány byly především na praktickou potřebu konventu (vedle teologické literatury zde nacházíme knihy pro kazatelskou a pastorační činnost, liturgické knihy nebo díla členů dominikánského řádu).⁴⁷

Na rukopisy se v této době pohlíželo jako na drahocenné předměty, jež sloužily k bohoslužbám. Proto se ukládaly na bezpečná místa, obvykle do skříněk nebo truhel v blízkosti hlavního oltáře či v refektáři.

Ke zničení kolínského kláštera dominikánů došlo během husitských válek. Kolín husitům otevřel brány 22. dubna 1421. Ti město ušetřili, ale klášter vyloupili, zapálili a šest mnichů upálili. Stejný osud potkal i kolínského děkana Hynka z Ronova před Kouřimskou bránou.⁴⁸ Klášter i s uměleckými památkami vzal za své a proměnil se v rozvaliny, na kterých bývalý husitský hejtman a kněz Bedřich ze Strážnice vystavěl po roce 1436 pevný hrad.⁴⁹ O tom hovořím podrobněji v následující kapitole.

Při střetu husitů s katolickou církví, především s jejím mništvím, které bylo odsuzováno zejména táborskou doktrínou, docházelo ke zničení nebo alespoň částečné devastaci řady významných klášterních knihoven. Ničení klášterů si husité zdůvodňovali

tvrzením, že jsou to „peleše lotrovské,“ které byly založeny proti Kristovu zákonu. Ten rozkázal svým učedníkům a skrze ně všem kněžím, aby se nezavírali, ale šli po světě kázat a křtít ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Proto mají věřící všechny kláštery z kořene vyvracet a ničit, aby zde mniši a bratři nezůstávali, ale šli po celém světě kázat evangelium.⁵⁰

Zdaleka ne vždy však docházelo ke zničení klášterních knihoven jako celků. Pokud byl útok na daný objekt očekáván, byla knihovna většinou s předstihem evakuována buď do zahraničí nebo na bezpečná, katolicismu oddaná místa v okrajových oblastech českého státu. Nevíme, jestli tato možnost přicházela v úvahu v Kolíně, ale využili jí například cisterciáci v Sedlci u Kutné Hory⁵¹ a možná i dominikáni v Nymburce, jak o tom svědčí nalezený soupis knih.

Osud podobný kolínskému klášteru měl i jeho nejbližší soused (viz příloha č. III.), konvent dominikánů v Nymburce. Jeho historii zde uvádím podrobně pro srovnání, neboť oba měly v době předhusitské podobný osud, ale o nymburském konventu a obsahu jeho knihovny se nám dochovalo více zpráv.

Vznik dominikánského kláštera v Nymburce klade J. V. Šimák do let 1273-1276.⁵² Dominikány uvedl do města Přemysl Otakar II. Podle rukopisné kroniky MUDr. Jana Dlabače byl v roce 1335 klášter i s kostelem P. Marie Růžencové zcela postaven a bydlelo v něm na čtyřicet mnichů. Když se pak roku 1424 zmocnili města táboři, mnichy vyhnali, klášter vypálili a pobořili.⁵³ Až potud se osudy obou konventů podobají. Ale zatímco si Kolínští v 17. století vyžádali na císaři Leopoldovi řád kapucínů, kterému vymezili místo pro nový klášter, v Nymburce byl roku 1667 obnoven původní klášter dominikánů. O jeho obnovu se zasloužili nymburští děkanové, členové dominikánského řádu.⁵⁴ Zejména děkan Theophil z Ostropole, který 2. června 1667 položil základní kámen k budově nového kláštera. Jeho výstavbu svěřil italskému staviteli Petru Spinettimu. Budova byla dostavěna roku 1674 a Theophil z Ostropole s třemi mnichy klášter osadil. Jméno kláštera rostlo četnými odkazy měšťanů. Někteří jejich synové pak vstupovali do řádu a přinášeli klášteru své dědictví. Roku 1694 dostal klášter již vlastního převora⁵⁵ a měl dvanáct mnichů, tento počet se udržoval až do roku 1786. Tehdy úřady zakázaly klášteru přijímat novice, což bylo počátkem příprav k jeho likvidaci v roce 1789, kdy byl císařem Josefem II. zrušen. Již koncem roku 1785 došlo k sepsání klášterního majetku. Na příkaz pražského gubernia se 23. prosince 1785 dostavila do Nymburka komise krajského úřadu z Mladé Boleslavi, která vypracovala inventáře veškerého klášterního majetku. Prohlédla i klášterní knihovnu a vzala

do úschovy katalog knih.

Původní předhusitský klášter měl (tak jako kolínský) svou knihovnu. Byla pravděpodobně zničena spolu s klášteřem, ale naštěstí ne celá. Na rozdíl od kolínské se však o ní zachovala alespoň částečná informace. A to v kodexu mnichovské Státní knihovny (sign. clm 21547), pocházejícím z fondu knihovny benediktinského kláštera Weiherstephan u Landshutu v Bavorsku (založeného v roce 1021), který nepochybně patřil do původního knižního souboru nymburských dominikánů. Kodex obsahuje 209 pergamenových fólií velkého formátu z doby přelomu 13. a 14. století. Obsah svazku je tento:

fol. 1^r - 9^r Tractatus de modo predicandi

fol. 9^v - krátká kronika

fol. 10 - 196 Jakub de Voragine - Sermones de sanctis

fol. 197 - 209 Oriente iam sole (svatováclavská legenda) a zlomek Diffundente.

Aby o bohemikálním charakteru sborníku nebylo pochyb, nachází se na fol. 9^v vlastnická poznámka „*dedit frater Bohuslaus*.“

Kronika na fol 9^v obsahuje heterogenní zápisy analistického charakteru se značnými chybami (údaje o panování a úmrtí českých králů), které se dají vysvětlit pravděpodobně větším odstupem od většiny zaznamenaných událostí a nedostatkem podkladů. Poznámky ukazují na rozšířený zájem o historické zprávy, ale na velmi špatnou úroveň jejich tradování. Důležitý je zde pouze bod 12, který dokazuje, že rukopis byl i v polovině 14. století majetkem nymburského konventu, neboť o řádové kapitule se tam hovoří jako o vlastní záležitosti.⁵⁶

Nejdůležitější je však pro nás fol. 2^r, kde je silně porušený a i pod křemíkovou lampou jen z menší části čitelný soupis knih, obsahující 27 položek z doby asi kolem roku 1300 s poněkud mladším nápisem, jenž zní: „*Volumina conventus Numburgensis sunt XXVII ut patet in reystro*.“ I když je tento soupis značně poškozen, jedná se zřejmě o druhý nejstarší (po vyšebrodském) v českých zemích. Příslušný text, pokud se vůbec dá identifikovat, zní:

1a

2 D.....

3 Summa virtutum

4 Summa viciorum

5 Passionale

- 6 I.....
- 7 Apostolus
- 8 Item
- 9Apocalipsis glosa
- 10
- 11 Lucas.....Iohannes glosa
- 12 Parabol....cotia glosa
- 13
- 14 C..on...Iacobus...animas glosa
- 15
- 16
- 17 Postilla super M....
- 18 Liber sentenciarum
- 19
- 20 Mil.....beate
- 21 Item....
- 22 Item p.....super sentencias
- 23 ...11.....
- 24sio beati Dominici
- 25
- 26
- 27 Sermones de tempore et de sanctis

Poslední číslo je k soupisu připsáno dodatečně, někdy ve 14. století. Mohlo by se zdát, že jde o náš svazek, i když ten obsahuje jen „Sermones de sanctis.“ Tím by se vysvětlilo, že soupis neobsahuje žádné další přípisky ze 14. století, kdy nepochybně musely k základnímu fondu přibývat další kodexy.

Soupis obsahuje běžnou literaturu pro základní teologickou výuku. Protože nymburský konvent zřejmě nevynikal nad ostatní řádová založení v českých zemích, lze se s velkou pravděpodobností domnívat, že takovou literaturou byly vybaveny i všechny ostatní kláštery (tedy i kolínský), a ty významnější jí měly ještě více. Dá se předpokládat, že nymburská knihovna se ve 14. a na počátku 15. století musela dále rozrůstat, a tyto přírůstky nebyly buď vůbec zaznamenány, nebo se tak stalo jinak. Sledujeme-li osudy kodexu samého, dostal se do Weihenstephanského kláštera s odkazem majetku freisinského

notáře Jana Stadelmaira spolu s dalšími rukopisy někdy v polovině 15. století.⁵⁷

Obnovený klášter si pořídil poměrně slušnou knihovnu, třebaže trval pouze něco přes sto let. Rozšiřovala se i knihami, které psali sami obyvatelé kláštera. Převorem zde byl v roce 1768 Řehoř Tuček, generální kazatel dominikánského řádu, který vydal v Hradci Králové sbírku kázání: *Požehnání z rosy nebeské a z tučnosti zemské*.⁵⁸ V Národním archivu v Praze se dochovaly seznamy knih klášterní knihovny, sepsané při likvidaci kláštera.⁵⁹

Jak již výše řečeno, vypracovala likvidační komise koncem roku 1785 či začátkem roku 1786 inventáře klášterního jmění, zjistila stav knihovny a katalog spolu s inventáři poslala českému guberniu v Praze. Podle záznamu v inventáři byla knihovna umístěna v druhém ambítě „in neuen ordinarien Zimmer.“ Knihy byly uloženy ve čtyřech dřevěných policích, natřených zelenou barvou. Katalog obsahoval tyto údaje o jednotlivých knihách: názvy děl a svazků, formát knihy, místo a rok vydání.

Podle hlavního inventáře došlo k definitivnímu uzavření nymburského kláštera 16. června 1789, kdy v klášteře zbyli již pouze převor Tomáš Vorel a knihovník Januarius Hendrich. Ale již dříve projevil o klášterní knihovnu úřední zájem Karel Rafael Ungar, tehdejší knihovník Univerzitní knihovny v Praze. Nejprve si z fondu knihovny mohla vybrat vídeňská dvorní knihovna. Zbytek byl zaslán do pražské univerzitní knihovny, která vhodné knihy zařazovala do svých fondů, duplikáty a knihy nevhodné prodávala většinou jako starý papír obchodníkům nebo do papíren. Později si Ungar vyžadoval pouze katalogy či seznamy knih a podle nich vybíral vhodné knihy. Ostatní, na nichž neměl zájem, byly obvykle na místě prodávány veřejnou dražbou příslušným krajským úřadem.⁶⁰

Poohlédneme-li se po dalších dominikánských konventech a jejich knihovnách doby předhusitské, zjistíme, že například i konvent v Klatovech měl podobný osud. Dominikáni sem přišli nedlouho po založení města (po roce 1260) a knihovnu si začali budovat záhy po založení kláštera. To nejlépe dokládá kodex budapešťské Národní Széchényho knihovny (Clmae 45), v němž jsou opsány *Vitae fratrum Ordinis Praedicatorum* dominikána Gerarda de Fracheto (1205-1271), dílo dokončené roku 1260 a zachycující období prvních třiceti let existence dominikánského řádu. Tento rukopis se dostal po zničení klatovského konventu husity v roce 1419⁶¹ do košického dominikánského kláštera. Z dalších knih konventu jsou známy: *Pseudo - Bonaventurovo Expositio missae* (dostal se k plzeňským dominikánům), *Nový zákon*, Tomáše z Hibernie *Tractatus de tribus punctis essentialibus christianae religionis* a sbírka exempl Mikuláše

z Hannapes (Moravská zemská knihovna).⁶²

Kusé informace máme o konventu v Sezimově Ústí. Město bylo 21. února 1420 dobyto tábory, ale řadě katolických měšťanů, faráři Martinovi i tamnějším dominikánům se podařilo ve zmatku uprchnout. Řeholníci s sebou stačili odnést knihovnu i archiv. Je možné, že to stihli ještě před příchodem táborů jako například cisterciáci ze Sedlce u Kutné Hory.⁶³

Představu o velikosti knihovny kolínských dominikánů bychom si mohli udělat pouze srovnáním s obdobnými knihovnami domácích konventů. Tomu však vyhovuje pouze Nymburk - kolem roku 1300 je zde doloženo dvacet sedm svazků a v Jablonném v první polovině 14. století třicet sedm svazků.⁶⁴ Ostatní dochované soupisy jsou z pozdější doby: Jablonné na přelomu 14. a 15. století vlastnilo čtyřicet šest svazků⁶⁵ a Cheb v roce 1474 sto osmdesát jeden svazek.⁶⁶

V současné době zatím více údajů o knihovně dominikánského konventu nemáme. Kolínský historik Josef Vávra původně v 19. století převzal mylný názor Jaroslava Schallera, že tři bohatě zdobené pergamenové kancionály, které se nacházely na kruchtě chrámu sv. Bartoloměje, pocházely ze zničeného kláštera.⁶⁷ Ostatně i kolínský magistrát v roce 1819 během jednání o předání těchto kancionálů zemskému muzeu je považoval za dominikánské.⁶⁸ Tyto kancionály však pocházejí až z konce 15. a počátku 16. století a nechalo je zhotovit město Kolín⁶⁹ (viz kapitola č. 3 Měšťanská knižní kultura). Vávra si později svou chybu uvědomil a ve druhém vydání prvního dílu Dějin královského města Kolína je již s dominikánským klášterem nespojoval.⁷⁰

Poznámky

¹ Mužský řád dominikánů byl založen svatým Dominikem de Guzman (1170-1221) roku 1215. Přijal pro svůj řád řeholi sv. Augustina a následně papež Honorius III. nový řád potvrdil. Další papežská listina z roku 1217 zavedla i oficiální název řádu – „Praedicatores.“ ČERNUŠÁK, T.; PROKOP, A.; NĚMEC, D., Historie dominikánů v českých zemích, s. 15.

² LAMBERT, M., Středověká hereze, s. 144. LAWRENCE, H., Dějiny středověkého mnišství, s. 236-237, 250.

³ LAWRENCE, H., Dějiny středověkého mnišství, s. 255.

⁴ HORÁK, F., Klášterní knihovny v českých zemích, s. 220.

⁵ Místnosti klášterní, hlavně jídelna a knihovna, jsou všem společné. Každý člen má své vlastní lože, pokud má vlastní celu, je opatřena jen tím nejpotřebnějším a může mu být kdykoliv vzata nebo vyměněna za jinou. Žádný nesmí vstoupit do cely jiného bez dovození představeného, vyjímaje neodkladnou okamžitou pomoc. V celách i na chodbách musí se zachovávat silentium (přísné mlčení), zvláště v noci. Kdo něco dostane, má to dát klášteru ke společnému užívání všech bratří, neustanoví-li představený jinak, jenž s tím může na prospěch kláštera volně nakládat. Řád se stará o zdraví, zaopatření, vzdělání a práci všech členů. Nejvyšší řádový představený se nazývá velmistr (Magister generalis) a sídlí v Římě (Collegium angelicum). Pod generálem spravují v jednotlivých zemích dominikánské kláštery spojené v řádovou provincii provinciálové. Představený jednotlivých klášterů se nazývá převorem, v malých domech vikářem. Má-li klášter dostatečný počet členů - kněží, volí si svého převora i jeho zástupce (podpřevora) a P. provinciál ho potvrzuje na tři léta. Převorové a jiní oprávnění členové si volí provinciála na čtyři roky a potvrzuje ho velmistr řádu. Ten bývá volen od provinciálů a jiných oprávněných voličů na dvanáct let a potvrzován papežem. Řádové zákonodárství „Constitutiones Ordinis“ je pečlivě vypracováno a schváleno nejvyšší autoritou církve. Podobné řádové předpisy existovaly jistě od počátku trvání řádu. Český slovník bohovědný, díl 3., s. 570-571.

⁶ ČERNUŠÁK, T.; PROKOP, A.; NĚMEC, D., Historie dominikánů v českých zemích, s. 91-92.

⁷ KOUDELKA, V., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, díl 2., s. 133.

⁸ JAKUBIČKA, M., Původ a počátky řádu dominikánského v našich zemích, s. 210-216.

⁹ NOVOTNÝ, V., České dějiny, díl 1., sv. 3., s. 618-619.

¹⁰ ČERNUŠÁK, T.; PROKOP, A.; NĚMEC, D., Historie dominikánů v českých zemích, s. 19-21.

¹¹ Tamtéž, s.19-29, 55-58.

¹² JIRÁSKO, L., Církevní řády a kongregace v zemích českých, s. 51-52.

¹³ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 307. MUK, J.; MUKOVÁ, J.; URBAN, J., Kolín zámek, s. 1-4. KOUDELKA, V., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, díl 2., s. 147-148. KURKA, J., Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecský a diecese litomyšlská, s. 231-232.

¹⁴ RAZÍM, V., Kolín, Čáslav, Nymburk – městská opevnění posledních Přemyslovců v Čechách, s. 314. Srv. SCHALLER, J., Topographie des Königreichs Böhmen, s. 45. Udává zde, že klášter dominikánů v Kolíně byl založen roku 1228 Přemyslem Otakarem I. To by znamenalo, že patřil k jedněm z nejstarších v Čechách a zároveň jeho lokalita nemusela být vázána městskými hradbami, neboť v té době ještě nestály.

¹⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum 1376-1401.

¹⁶ Byl v blízkém sousedství několika měšťanských sladoven, které bývaly kvůli používání ohně umístěny před branami. Pokud by ležel uvnitř hradeb, těžko by se vysvětlilo využití zároveň kláštera i městské brány zvané Klášterská pro upřesnění lokace domu. Užívání kláštera k lokalizaci některých objektů (lázeň, sladovna) nasvědčuje spíše jeho izolovanosti. RAZÍM, V., K základním otázkám stavebního vývoje hradu v Kolíně nad Labem, s. 29, 34. Zápisy ze stejné knihy zkoumal o rok později V. Vaněk (SOkA Kutná Hora). Poukazuje na zápis z roku 1387 a 1398, ze kterých je patrná lokace kláštera uvnitř hradeb. V závěru se domnívá, že budovy kláštera s kostelem mohly těsně přiléhat k hradbám a tvořit tak jejich součást. Pak mohly být do blízkosti kláštera lokalizovány jak domy ve městě, tak objekty na předměstí. VANĚK, V., Kolínský klášter dominikánů ve zmínkách středověkých městských knih, s. 17-18.

¹⁷ RBM II č. 1679, s. 721 n. ŠEBÁNEK, J.; DUŠKOVÁ, S., Česká listina doby přemyslovské, díl 3., s. 99-160.

¹⁸ HÁJEK, V., Kronika česká, fol. 277^r.

¹⁹ HOFFMAN, J. O., Ocularia, aneb oči sklené starého Čecha, s. 30. KOUDELKA, V., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, díl 2., s. 147-148. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 307.

²⁰ RBM III. č. 1158, s. 451.

²¹ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum II., fol. 12^v.

²² Tamtéž, fol. 18^r.

²³ STRAKA, F., Kolínské kostely a památky, s. 3. Srv. VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 307.

²⁴ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 53.

²⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum II., fol. 12^v. Zvon zavěšený na této zvonici byl po vypálení kláštera husity 22. dubna 1421 údajně zachráněn a přenesen na věž kolínského kostela sv. Bartoloměje, kde byl nazýván „Mníšek.“ Spolu s ostatními kostelními zvony (kromě Vužana) byl roku 1504 přenesen na nově vystavěnou zvonici. Při velkém požáru města v roce 1796 zvony spadly a rozbily se. Z jejich zbytků pak byly ulity o rok později nové. KAMARÝT, J., Kolínské zvony, s. 14, 18.

²⁶ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 307.

²⁷ KURKA, J., Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská, s. 232.

²⁸ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum II., fol. 38^r.

²⁹ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 54.

³⁰ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum II., fol. 99^r. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 53-54.

³¹ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum II., fol. 53^r.

³² Tamtéž, fol. 69^v.

³³ Tamtéž, fol. 124^r.

³⁴ V neprospěch žebavých řádů vyšla bula *Super cathedram* papeže Bonifáce VIII. z roku 1300, kterou sice jeho nástupce Benedikt XI. zrušil, ale Kliment V. ji na koncilu ve Vienne v roce 1311 znovu potvrdil. Podle ní měli mendikanti právo svobodně kázat ve svých kostelích nebo na volných prostranstvích, ale ne v době, kdy kázali farní kněží nebo biskup. Ve farních kostelích mohli kázat jen se souhlasem místního faráře nebo biskupa. V případě pověření ke zpovědi potřebovali souhlas diecézního biskupa. Právo pohřbívat mendikantům zůstalo, museli ovšem čtvrtinu příjmů odevzdávat příslušnému faráři. NOVOTNÝ, V., M. Jana Husi korespondence a dokumenty, s. 83-84.

³⁵ KEJŘ, J., Vznik městského zřízení v českých zemích, s. 271.

³⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum I., fol. 59^r.

³⁷ Dějiny Tábora, s. 162.

-
- ³⁸ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 11.
- ³⁹ KUČERA, Z., Klášterní knihovny Čech, Moravy a Slezska, s. 18.
- ⁴⁰ Sigismundus Theychinger, conventus Coloniensis (in Bohemia) students in conventus Magdeburgensi 1393-94. KOUDELKA, V., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, díl 3., s. 105.
- ⁴¹ NK Praha sign. XIII F 19. TRUHLÁŘ, J., Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur, díl 2. Pragae 1906, s. 251-252.
- ⁴² Fol. 97^r.
- ⁴³ Fol. 99^v, velikost 3 x 2,5 cm.
- ⁴⁴ Fol. 188^r, velikost 2 x 2 cm.
- ⁴⁵ BLÁHOVÁ, M., Školy a vzdělání v přemyslovských Čechách, s. 337.
- ⁴⁶ ŽEMLIČKA, J., Počátky Čech královských 1198-1253, s. 529.
- ⁴⁷ BOLDAN, K., Ke středověké knihovně dominikánského konventu v Klatovech, s. 7.
- ⁴⁸ Na památku Hynkova umučení byla zasazena po roce 1626 na Kouřimskou bránu deska, představující poprsí kněze s holenou hlavou a datem úmrtí. Dnes se nachází na budově děkanství. VÁVRA, J., Dějiny Královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 59-60. Srv. SVOBODA, J., Nebeský lékař Kristus Ježíš, s. 93. Fontes Rerum Bohemicarum, s. 479. Srv. KOUDELKA, V., Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter, díl 2., s. 148. VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, Husitská kronika, s. 221. ŠMAHEL, F., Husitská revoluce, díl 3., s. 79-80.
- ⁴⁹ STRAKA, F., Kolínské kostely a památky, s. 3. MUK, J.; MUKOVÁ, J.; URBAN, J., Kolín zámek, s. 1-4. ÚLOVEC, J., Ohrožené hrady, zámky a tvrze, díl 1., s. 318, 320.
- ⁵⁰ VAVŘINEC Z BŘEZOVÉ, Husitská kronika, s. 119.
- ⁵¹ Sedlecká knihovna se přes krátkodobé uložení v Jihlavě dostala pod ochranu augustiniánů kanovníků v dolnorakouském Klosterneuburku, kde byly knihy během 15. století pravidelně kontrolovány a několikrát inventovány. Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 101-102. HLAVÁČEK, I., Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích, s. 98-101. Srv. KUTHAN, J., Cisterciácké kláštery v českých zemích a husitské obrazoborectví, s. 82. CHARVÁTOVÁ, K., Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420, sv. 1., s. 133, 146.
- ⁵² ŠIMÁK, J. V., Dějiny královského města Nymburka, s. 286-300.
- ⁵³ DLABAČ, J., Memorabilienbuch der k. Stadt Nymburk. Rukopisná kronika města

Nymburka. SOA Praha-SOkA Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Dlabač Jan, MUDr., č. 1409.

⁵⁴ PLAVEC, M., Černohorští a Nymburk, s. 16.

⁵⁵ Z převorů kláštera jsou známi: Daniel Hössl - 1735, Jan Rogl - 1741, Vincenc Drahokoupil - 1743, Dominik Kulka - 1763, Gregor Tuček - 1766, Dominik Kaudeř - 1784 a poslední Tomáš Vorel - 1789. KULHÁNEK, F., Dějiny královského města Nymburka, s. 377.

⁵⁶ Anno domini M°C°C°C°LIX° sicut capitulum generale fuit celebratum in conventu Pragensi et tota provisio facta fuit per serenissimum principem Karulum, regem Bohemie semper augustum ac regem Romanorum. HLAVÁČEK, I., Dva příspěvky k dějinám našich knihoven předhusitské doby (Milevsko – Nymburk), s. 133.

⁵⁷ Tamtéž, s. 132-134.

⁵⁸ JIREČEK, J., Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, díl 2., s. 297.

⁵⁹ Národní archiv Praha, fond české účtárny, kart. 288.

⁶⁰ FORST, F., Knihovna kláštera augustiniánů v Lysé nad Labem a její likvidace roku 1816, s. 43-64.

⁶¹ Byl to první klášter v Čechách zničený husity. SILVÍ, A., Historia Bohemica, s. 103.

⁶² BOLDAN, K., Ke středověké knihovně dominikánského konventu v Klatovech, s. 4-7.

⁶³ ŠMAHEL, F., Husitská revoluce, díl 3., s. 30-31. Z knihovny ústeckého konventu se podle F. M. Bartoše dochovalo šestnáct rukopisů. BARTOŠ, F. M., Rukopisy řádu dominikánského v Sezimově Ústí, s. 69-70. Okolnosti nálezu tohoto souboru viz. KOLÁŘ, M., Hlídka rukopisů táborských, s. 193-202. Podle výzkumu Jiřího Pražáka nebyly Bartošem určené kodexy součástí ústecké dominikánské knihovny. Dějiny Tábora, s. 138.

⁶⁴ HLAVÁČEK, I., Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích ve středověku, s. 35.

⁶⁵ Tamtéž, s. 36.

⁶⁶ Tamtéž, s. 31-32.

⁶⁷ SCHALLER, J., Topographie des Königreichs Böhmen, s. 42. VÁVRA, J., Dějiny Královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 47.

⁶⁸ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, sign. B VII 9, č. 619.

⁶⁹ Nejnověji BRODSKÝ, P., Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, s. 124-125, 128, 151.

⁷⁰ VÁVRA, J., Dějiny Královského města Kolína nad Labem, díl 1.

3) Měšťanská knižní kultura v Kolíně v pozdním středověku a raném novověku

Složitější podoba české vrcholné feudální společnosti kladla vyšší požadavky na vzdělání. Vznikala úřední agenda měst, zdokonalovala se správa církve a rostl význam písemného pořízení.

Světskou správní moc zastupoval v královských městech královský rychtář a později po emancipaci městského stavu městská rada. Důležitou složku správního aparátu představoval písař neboli notář (ať již rychtáře, či později městské rady). Ten je v Kolíně doložen již roku 1295.¹ Písaři ve svých rukou v počátcích měst soustřeďovali prakticky veškerou městskou písemnou agendu. K tomu mívali přiměřené, zejména právní vzdělání, jehož úroveň pozitivně ovlivnil vznik pražské univerzity.² Růst agendy vyžadoval pořizování písemných záznamů všech právních pořízení.

Záhy se v kancelářích objevují vedle listin i městské knihy, které byly vedeny za účelem pojištění práv města jako celku, i jeho jednotlivých měšťanů. Pro Kolín se jako nejstarší dochovaly zlomky radní městské knihy asi z poloviny 14. století a předpokládá se, že tuto knihu předcházely starší předlohy (snad kniha soudní nebo soudní zápisy).³ V kancelářích se také udržoval písemný styk s osobami fyzickými i právníckými, okolními městy a zeměpanskými úřady. Jednou z povinností písaře bylo stále se zdržovat ve městě, aby byl bez prodlení k dispozici nejen městu, ale i jeho jednotlivým obyvatelům, pokud by potřebovali cokoli sepsat.⁴

Vzdělání stále ovládala církev a služeb gramotných kleriků využívala královská kancelář i světské vrchnosti. Ve městech farní kostel představoval nejen svatyni, ale i shromaždiště obyvatel města, kde k nim mohly pronikat mnohé informace, přičemž nemusely přímo souviset s vírou a křesťanskými rituály. Kostel mohl být také kromě vlastního kázání dějištěm světských úmluv, nebo zesvětštělých náboženských divadelních představení.

Kolínský farní chrám, jehož patronem byl český král, měl v ochozu za hlavním oltářem několik kaplí. Jednou z nich byla kaple s oltářem sv. Jana Evangelisty. Jejím patronem byl Tomáš Zajíc a měl zde kaplanem kněze Václava. Když Václav roku 1390 zemřel, obsahoval inventář kaple mimo dalších bohoslužebných předmětů také misál a liber viaticus.⁵ Je to zatím nejstarší konkrétní zmínka o knihách u kolínského duchovenstva, i když můžeme předpokládat, že bylo jistě vybaveno základní bohoslužebnou literaturou. Jiný oltář opatrovala rodina Eisenmannova a roku 1395 mu věnovala vdova Kateřina

Štyrka nový ornát a misál.⁶

Nedaleko kostela bývaly též zakládány školy. Domácí školství se rozvíjelo hlavně při významnějších kapitulách, někde vznikaly školy při městských farách a v některých kláštorech. Největší proslulosti dosáhla již ve 13. století škola při pražské kapitule, kterou navštěvovali i zájemci z ciziny.⁷ Kdo se nespokojil s pouhými základy vzdělání a hleděl výše, musel odejít na některou z italských či francouzských univerzit.⁸

V Kolíně se předpokládá škola při dominikánském klášteře, ale písemné doklady se nezachovaly, neboť klášter byl zničen husity v roce 1421. Dále mělo město školu farní. Dozor nad ní byl svěřen faráři, ale veškerou pravomoc si ponechávalo město. Nejstarší zpráva se o ní vyskytuje ve zbytcích radní knihy ze dne 25. prosince 1345, v níž se mluví o domě blízko školy a brány.⁹ V čele školy stál rektor.¹⁰ Jsou známi roku 1378 Martin, 1385-1387 Ondřej a po něm Jan, který se připomíná ještě roku 1412. Ve 13. a 14. století většinu měšťanů v Kolíně tvořili Němci, jejichž synové ve škole kromě čtení, psaní a počítání získávali znalost jazyka latinského, potřebného pro další vzdělávání.¹¹

V našem prostředí přichází zlomový okamžik v roce 1348. Je založena pražská univerzita, která umožňovala šíření nových znalostí i do jiných sociálních vrstev, z nichž pocházeli její studenti. Dominantní svět uzavřených klášterních knihoven a pojetí vzdělání jako výlučnosti jednotlivců byl postupně antikvován. S rozvojem univerzity nastává soustavnější potřeba nových knih a začíná se rozvíjet obchod s knihami. Jeho výrazné oživení pak nastává v době husitské a pohusitské, ale vede spíše k tomu, že knihy a někdy i celé knihovny opouštěly naše území a směřovaly do ciziny.¹²

V předhusitském období nebylo výslovnou podmínkou žádného z úřadu českých zemí univerzitní absolutorium, ale například postavení generálního vikáře pražské arcidiecéze, představeného kanceláře Starého Města pražského nebo králova lékaře předpokládalo zpravidla předchozí univerzitní průpravu. Od 15. století již však bylo přímo psaným pravidlem, že soudci církevních úřadů, vyšší kancelářský personál, měšťtí a zemští medicí museli být absolventy univerzity.¹³

I z Kolína a okolí přicházejí do Prahy studenti, kteří se později stali veřejnými činiteli. Alespoň ilustrativně zde lze uvést některé z nich se základními údaji o jejich aktivitách. Jde zejména o Kuneše z Třebovle, Štěpána z Kolína a Ondřeje z Brodu.

Kuneš z Třebovle se narodil v rozmezí let 1340 až 1345 v Třebovli u Kouřimi. Studoval na Karlově univerzitě fakultu svobodných umění. Pak se věnoval církevnímu právu. Získal titul bakaláře a v té době měl již kněžské svěcení a byl farářem ve Vitčích.

Pro jeho vědeckou a církevní kariéru byl důležitý pobyt v italské Padově, kde také v roce 1370 přednášel. Titul doctor decretorum obdržel v Praze koncem roku 1371 nebo počátkem roku 1372. V témže roce je již profesorem pražské právnické univerzity. Po roce 1384 stojí v čele administrativního aparátu rozsáhlé pražské arcidiecéze. Roku 1375 je uváděn jako kanovník a za dvě léta se stal generálním vikářem pražské arcidiecéze. O dvacet let později umírá.¹⁴

Mistr Štěpán se narodil v Kolíně kolem roku 1360. Vynikl jako český kazatel v Betlémské kapli.¹⁵ Jeho pozdější žák a následovník Mistr Jan Hus jej nazývá kazatelem jako „polnice zvučná.“ Z jeho díla se největšího rozšíření dočkalo *Confessionale*, traktát o zpovědi, který se dochoval ve větším množství rukopisů a brzy byl přeložen do němčiny. Nejrozsáhlejším je výklad na Izaiášovo proroctví, *Lectura super Ysaiam prophetam*, z doby jeho působení na teologické fakultě. V díle se ozývají karatelské a reformní snahy. Z knih, které vlastnil, je zmíněn výklad k Aristotelově knize *De anima*. Ten spolu s dalšími, převážně teologickými knihami, daroval knihovně koleje Národa českého v Praze.¹⁶ Byl sečtělý v patristické a středověké literatuře, z antických autorů cituje kromě Aristotela i Ovidia, Platóna, Senecu a Valeria Maxima.¹⁷

Ondřej z Brodu pocházel z Českého Brodu, kde se narodil kolem roku 1362. Na pražské univerzitě se roku 1384 stal bakalářem a o tři roky později mistrem svobodných umění. Působil pak na artistické fakultě, kde zastával různé funkce, mezi nimi roku 1396 i úřad děkana fakulty. Roku 1398 se dal zapsat na právnickou univerzitu, ale brzy přešel na fakultu teologickou, kde dosáhl všech gradů a od roku 1407 jako profesor konal teologické přednášky ve svatovítské katedrále. Zachované homiletické dílo svědčí, že upřímně usiloval o církevní reformu. Kázal také v Betlémské kapli, ale s Janem Husem se názorově rozešel.¹⁸

Smrtí Husovou nastaly v Čechách veliké náboženské bouře, které se záhy změnily v boj Čechů za práva národnostní a politická. Vítězství husitů nad vojskem krále Zikmunda roku 1420 přimělo Kolínské, do té doby straníky krále, k obratu. Dne 20. května 1421 dali podle Čáslavských, Nymburských i Kouřimských Pražanům zápis, v němž vyznali, že pouze z přinucení proti nim stáli. V budoucnu se jim nechtějí protivit, budou uznávat pravdu boží ve čtyřech artikulích obsaženou,¹⁹ Zikmunda nepovažují za krále a úředníky ke správě budou přijímat jen od nich, dokud nebude zvolen nový český král.²⁰

Po odchodu většiny německých měšťanů v roce 1427 Kolín spravovali sirotčí hejtmané, před lipanskou bitvou jmenovitě Jan Čapek ze Sán, jenž byl s Ondřejem

Keřským z Římovic ve městě obležen již den po bitvě (31. května 1434) vítězným vojskem panské jednoty v čele s již zmíněným Divišem Bořkem, který se spokojil se slibem obou hejtmanů, že se nepokusí o obnovu polních vojsk. Když však byla znovu vytvořena tábořská jednota, vytáhl proti Kolínu opět v dubnu 1435, ale nový držitel města, kněz Bedřich ze Strážnice, vyjednal mír.²¹

Bedřich získal Kolín a okolní vesnice od císaře Zikmunda v roce 1437, a tím byl vytvořen základ pro pozdější kolínské panství.²² Předpokládáme na Bedřichově hradě v Kolíně určité množství knih, neboť Bedřich jako husitský hejtman a kněz se bez nich mohl jen těžko obejít, ale doloženy nejsou. V roce 1449 si však chtěl vypůjčit od Oldřicha z Rožmberka příručku církevního práva, aby si z ní pořídil výpisky. Nedochoval se přesný název díla, ale autora Bedřich označil za „papalistu.“ Knihu potřeboval k přípravě na jednání se stranou Jiřího z Poděbrad a tento typ literatury mu na Kolíně asi chyběl.²³ Později právě s Jiřím z Poděbrad již jako českým králem vyměnil Kolín i s panstvím za hrad Potštejn, kde 22. října 1459 zemřel.

V době, kdy Jiří vlastnil Kolín, zde pobýval astrolog, zapůjčený Jiřímu na krátkou dobu kolínským arcibiskupem Dětřichem z Mörsu. Katolíci i utrakvisté byli v této době přesvědčeni o nadpřirozené moci hadačů a zaříkávačů. Služeb astrologie využívala tehdejší přední knížata. Ani český král nebyl výjimkou. Aby nebyl astrolog v Praze moc na očích, byl mu k pobytu vyhrazen Kolín. Můžeme předpokládat, že měl s sebou i některé knihy z tohoto oboru.²⁴

Až do poloviny 14. století byla směna knih omezena na úzký okruh vzdělanců a neexistoval u nás ve vlastním slova smyslu knižní obchod. Knihy byly opisovány v klášterech, nebo kupovány v cizině a jejich cena odpovídala přibližně hodnotě spotřebovaného materiálu a vynaložené práce. Po vzniku pražské univerzity vzrostla jejich potřeba. Většina studentů však neměla prostředky na jejich nákup. Raději si je opisovala nebo kupovala od předchozích studentů. To k rozvoji knižního obchodu příliš nepřispívalo.²⁵

Husitství přineslo ve vzdělání mimo jiné rozšíření znalosti Písma, k němuž přispěly úplné české biblické překlady z počátku 15. století. Výklad bible tak přestal být výhradní záležitostí kléru. Znalost biblického textu i snaha ho vykládat se rozšířila mezi chudý lid, a to nejen muže, ale i ženy husitského vyznání.²⁶

Také díky devastaci klášterů a far došlo k tomu, že se na trhu s knihami objevilo velké množství svazků z rozptýlených církevních fondů. Tím došlo i k poklesu jejich ceny

a pro zahraničí se tak Čechy staly zemí s levnou knižní produkcí, kde bylo výhodné knihy nakupovat. Mistr pražské univerzity Jan Příbram si stěžoval, že táborité „*knihy, nejdražší klenot českých zemí, za kus chleba do cizích zemí*“ prodávali. Potvrzuje to i Eneáš Silvius, pozdější papež Pius II., který když se o tom dozvěděl, požádal svého přítele Jana Tuška z Pacova, aby mu zde v Čechách koupil nějakou bibli. V děkovném dopise mu pak sděluje, že byla opravdu levná.²⁷ Také Vavřinec z Březové se ve své Husitské kronice zmiňuje, že táborité prodávali za třicet nebo dvacet grošů knihy, které měly dříve cenu šest až osm kop českých grošů.²⁸

Husitské hnutí také oslabilo vědeckou práci na univerzitě. Přesto se dále rozvíjely přírodní vědy. Naučná díla z této oblasti byla psána nejen latinsky, ale i česky. Jedním z nich byly *Lékařské knížky z mnohých knih lékařských vybrané* Křišťana z Prachatic. Tento Husův přítel byl lékař, astronom a matematik. V knihách spojil husitskou tradici s vědeckými postupy a přispěl svými knihami i evropské vědě.

Husitství u nás přerušilo vývoj renesanční literatury a obrátilo literární směr k polemikám a traktátům. Zajímavá je však otázka kontinuity výtvarného umění s dobou předhusitskou, pokud jde o iluminace v biblích (například iluminovaná bible husitského hejtmana Filipa z Padeřova). Ty plynule přejímají bohatou zdobnost aristokratických václavských rukopisů a dál ji rozvíjejí.²⁹

Zvláště v hlavních centrech evropského kontinentu se v období pozdního středověku a nástupu renesance zvyšovaly požadavky na vzdělání a dostupnost informací. Rozšiřující se činnost univerzit a dalších škol, utváření zvláštního stavu laické inteligence se prolíná s počínajícím rozmachem měšťanstva a postupnými změnami hodnot v aristokratickém prostředí.

K prvnímu setkání české literatury s humanismem došlo již v době Karla IV. Vedlo však pouze ke vzniku velmi omezené skupiny v císařově okolí, soustředěné hlavně kolem jeho kancléře Jana ze Středy. Ten bývá považován za představitele českého prehumanismu. Podle Tadry³⁰ „*byl předním pěstitel humanismu v Čechách a původcem zvláštního slohu, kterýž napřed v listech jeho a potom vůbec v kanceláři královské nacházíme. Vzorem mu byly listy Petrarkovy a Colovy, s nimiž si dopisoval, ideálem jeho pak Cicero.*“ Jiní ho hodnotí jako průměrného žáka básníků, ale dobrého učitele. Svědectví o kancléřově literárním díle a péči o pořizování rukopisů nám podává jeho korespondence. Označuje se jako autor mariánských písní, editor díla s názvem „*Policratus, liber solempnis et utilis, quem domini Joannis Nouiforensis, olomucensis*

episcopi, sollicitudo correxit ad utilitatem publicam promovendam.“ Přeložil z latiny do němčiny Knihy trojí o sv. Jeronýmovi. Jeho dílo je však ještě vázáno na středověké myšlení spíše než myšlenky humanismu.³¹

Učený, literárně jazykovědný humanismus, který od poloviny 15. století postupně pronikal na českou půdu, neměl téměř nic společného s původní raně renesanční ideologií městských republik. Prostředí italských univerzit a knížecích dvorů, kde se čeští studenti a vzdělanci seznamovali s renesancí a humanismem, již ani nedávalo možnost poznat zdroje hnutí, jehož podněty a výsledky si mezitím přisvojila a uzpůsobila světská či církevní aristokracie. Proto mezi českými následovníky humanistických snah nalezneme jak šlechtice a měšťany, tak univerzitní kališníky a katolické preláty, neboť žádný z nich nemusel pro svou zálibu nic podstatného měnit na svých třídních či konfesijních postojích. Po návratu z italských studií se snažili tito právníci a lékaři s humanistickými sklony nalézt odpovídající uplatnění v dvorské a církevní službě.

Již v době krále Jiřího z Poděbrad (1458-1471) se objevují humanistická díla české šlechty, psaná katolíky i stoupenci husitství česky i latinsky. Byl to například *Dialog* od vyšehradského probošta Jana z Rabštejna psaný latinsky o válce proti králi Jiřímu. Kniha z roku 1469 svědčí o autorově značném humanistickém vzdělání, získaném v Itálii.³² Ze strany husitské zmiňme zemského hejtmana markrabství moravského Ctibora Tovačovského z Cimburka a jeho dílo *Hádání Pravdy a Lži o kněžské zboží a panování jich*, dokončené roku 1467, a dedikované králi Jiřímu. Tiskem vyšlo až v roce 1539. Pán z Cimburka byl významným moravským právníkem, autorem proslulé *Knihy tovačovské*.³³

Větší rozvoj humanismu u nás nastává v době jagelonské. Po vzoru italských básníků píšících milostnou poezii vzniká *Májový sen* či *Veršové o milovníku*, dílo syna krále Jiřího z Poděbrad Hynka Minstrberského. Můžeme předpokládat, že některá z jeho básnických skladeb byla sepsána na kolínském hradě, který Hynek držel v letech 1474-1477.³⁴ Kromě vlastní tvorby se také na sklonku života věnoval překládání povídek z italského Boccacciova Dekameronu. Byl to první a největší výběr povídek z tohoto díla, který k nám byl uveden.³⁵

Humanisticky vzdělané šlechtice více než úřady v Praze přitahoval Vladislavův dvůr v Budíně s pověstným humanistickým sdružením Sodalitas Danubiana, jehož předními členy byli mimo jiné i Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic a Augustin Käsensbrot z Olomouce. Na Moravě se za vzdělaných biskupů Tasa z Boskovic³⁶ a Stanislava

Thurza³⁷ stala plodným humanistickým střediskem Olomouc. V Čechách měl humanismus své zázemí hlavně v Praze a v rožmberském Českém Krumlově.³⁸

Vliv na prosazování idejí humanismu měl vynález knihtisku. V Čechách vyšel první tisk zřejmě roku 1476 a byla jím latinská *Statuta* arcibiskupa Arnošta z Pardubic, vytištěná v Plzni. Po té nastalo poměrně rychlé rozšíření knihtisku.³⁹ To vedlo ke zlevnění knihy, což mělo i dopad na rozšíření čtenářského okruhu a celkový vzestup vzdělanosti. Došlo tak k demokratizaci knižní kultury, která měla vliv i na uplatňování národního jazyka v tištěné knize a na postupnou laicizaci celé kultury. Období konce 15., ale zejména 16. století umožnilo díky zlevnění knihy vytváření knižních sbírek novými majiteli. Vedle knihoven institucí církevních a světských vznikaly osobní knihovny šlechtické, měšťanské a představitelů inteligence.

V této době zde také nacházíme literaturu naučnou a vzdělávací. Píší se dokumentárně historické práce a kroniky Písařovy, Bílejovského, Kuthenovy a Hájkovy. Na straně jedné vychází tvorba v jazyce latinském, inspirovaná humanistickými podněty, a na straně druhé české práce, čerpající více z potřeb společnosti. Někteří z českých spisovatelů či nakladatelů píší a vydávají své knihy dvojazyčně (například Mikuláš Konáč, Martin Kuthen a další).⁴⁰ Svě uplatnění nalézají moralistní spisy o stavu společnosti – Konáčova *Kniha o hořekování a naříkání Spravedlivosti, královny a paní všech ctností* a právnická díla Brikcího z Licka – *Práva městská a právnické výbory, či O práviech, o súdiech i o diskách země české knihy devatery* Viktorina Kornela ze Všehrd (1460?-1520), učeného mistra, a syna měšťana chrudimského. Ten působil na konci 80. let 15. století u zemského soudu a jako významný právník se stal počátkem 16. století právním zástupcem města Kolína.⁴¹ Při své práci se dostal do kontaktu s královskou kanceláří, kde působil Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic (1461-1510).

Hasištejnský kolem sebe shromáždil skupinu vzdělců, usilujících o uplatnění latinského humanismu v českém kulturním prostředí. Také Viktorin Kornel se stal členem tohoto kroužku. Situace se však změnila, když se Kornelovi dostala do rukou parodie na skladbu Hasištejnského, v níž vítal náznak snahy některých utrakvistů o dohodu s papežskou kurií. Parodie, nazvaná *Papae mastix* (Bič na papeže), byla výrazně protipapežská a musela se Bohuslava Hasištejnského jako přesvědčeného katolíka dotknout. Kornel si parodii opsál a Jan z Domaslavě, jeden z členů humanistického kroužku, opis doručil Hasištejnskému jako dílo Kornelovo. Ten pomluvě uvěřil, což vedlo k definitivnímu rozchodu obou přátel. V této souvislosti se někdy uvádí, že tato roztržka

přivedla Kornela na myšlenku o možnostech rozvoje jazykově českého, národního humanismu.⁴²

Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic patří k našim nejvýznamnějším humanistům. V jeho díle najdeme anticky zbarvenou lásku k vlasti s humanistickým kosmopolitismem, sbírky básní, epigramy a listy přátelům. K nejznámějším sbírkám patří *Farragines*, vydané až po jeho smrti Tomášem Mitisem. Jeden z jejich exemplářů najdeme i v Kolíně.⁴³ Z Hasištejnského knihovny se zachovala podstatná část a byla přivtělena do roudnické lobkovické zámecké knihovny. Jde o 32 svazků rukopisů a 411 tisků, především prvotisků. Humanistův zájem o řeckou literaturu dosvědčují u nás vzácné řecké rukopisy: kodex Platónových dialogů ze 14. století, Scholia k Sofoklovým a Euripidovým tragediím, řecká gramatika. Z bohemik je tu Kosmova kronika.⁴⁴

V 16. století se v českých zemích, jako součásti habsburské monarchie, připravovaly podmínky pro nárůst úlohy státu a počátky byrokratizace správy, v ekonomice se začínaly projevovat protokapitalistické prvky a vyrostly zcela nové nároky na vzdělání, a to přes složité domácí poměry, zatížené následky husitské revoluce. K charakteristickým znakům předbělohorských Čech patřilo rozšiřování humanistické kultury. V laické oblasti se v první fázi šířila v nečetných kruzích české šlechty, v pozdějším období v početnější oblasti měšťanské inteligence.

K většímu rozšíření vztahu šlechty ke studiu dochází ve střední Evropě až v polovině 16. století. Příčinou nového oceňování intelektuální kvalifikace byla postupná, leč radikální proměna společenských rolí šlechty. Nejrychleji rostly nároky na právnickou průpravu, nezbytnou pro výkon úřadů zeměpanských, dvorských i stavovských. K dosažení nejvyšších met bylo stále častěji třeba projít po nižších stupních kariéry a bez prokázaných schopností už ani váha rodového jména neskýtala vždy jistou záruku úspěchu. Vzdělání se tak stalo jednou z podmínek skutečné nobility.⁴⁵

Město Kolín se za Jagelonců vrací do vlastnictví krále, ale není ještě považováno za plnoprávné královské město, nýbrž v praxi stále za součást panství. To se projevovalo i tím, že hejtmané kolínského panství a další zástavní držitelé obnovovali městskou radu (až do roku 1512), ač radu v královských městech obnovoval podkomoří, případně hofrychtěř.⁴⁶

Také později panovník často zastavoval kolínské panství s hradem v Kolíně. Jedním z významných zástavních rodů byli Žerotínové. Moravský pán Karel ze Žerotína, významný válečník své doby, byl za zásluhy na bitevním poli ve službách Ferdinanda I. odměněn zástavou kolínského hradu a panství.⁴⁷ Rozhodl se gotický hrad přestavět na

renesanční zámek, který by vyhovoval zvyšujícím se nárokům na pohodlné bydlení, neboť Kolín trvale obýval.

Jeho manželkou byla od roku 1550 Veronika z Lípy a měli spolu osm dětí, čtyři syny a čtyři dcery. Stavební úpravy pokračovaly i po jeho smrti roku 1560. Vdova Veronika se ujala správy panství jménem svých sirotek a za pomoci poručníků.⁴⁸ Kolem sebe měla dívky ze šlechtických rodin,⁴⁹ které jí dělaly společnost, a předčítaly jí. Proto můžeme předpokládat, že i za Žerotínů bychom na kolínském zámku našli knihy. Ať už pro dospělé, nebo děti, sloužící k jejich výuce. Jednou ze společnic paní Veroniky byla panna Eliška z Vartenberka. A pokud Eliška své paní předčítala knihy, možná si pak některou přinesla i do manželství. Veronika z Lípy zprostředkovala totiž sňatek Elišky se svým purkrabím Jindřichem Maternou z Květnice, majitelem zámku v nedalekých Radovesicích (dnes Radovesnice), někdy před rokem 1559.⁵⁰

Již od konce 15. století spadala Praha, resp. celé Čechy, do okruhu aktivity lipského a norimberského obchodu knihami. Později se připojily i pobočky frankfurtských firem. Prostřednictvím těchto velkozávodů s rozsáhlou sítí filiálek byla Praha spojena s knižním trhem celé Evropy. Zahraniční produkci mohly zprostředkovat též zahraniční obchody pražských tiskařů Jiřího Melantricha, Daniela Adama z Veleslavína, Jiřího Nigrina, Michala Peterleho, Jana Otmara Dačického, Jana Šumana, Pavla Sessia či Mikoláše Pštrosse.⁵¹ Zatímco české prvotisky se obracely svým obsahem k širším vrstvám obyvatelstva, neboť obsahovaly hlavně četbu populární a vzdělavatelskou, produkce německých oficín oslovovala spíše skupinu německého obyvatelstva a většinou svou latinskou tvorbou vrstvu vzdělců.

Jedním z významných německých tiskařů a obchodníků s knihami, kteří prokazatelně obchodovali s českými zeměmi, byl špýrský Petr Drach.⁵² V letech asi 1475-1504 vytiskl téměř 200 titulů a v řadě dalších je uváděn jako nakladatel. Prodával kromě vlastních tisků i značné množství literatury jiných německých tiskařů a doložení jsou i italské. Styk s českomoravským trhem mu pomáhal zajišťovat agent Jan Schmidhofer, který je od první poloviny osmdesátých let 15. století doložen v českých zemích. Ten zde měl následující přechodná sídla a v nich pravděpodobně i sklady knih: Most, Praha, Kutná Hora, Jihlava, Brno a Olomouc.⁵³ Protože Kutná Hora je nejbližším sousedem města Kolína, neměli to kolínští měšťané pro knihy daleko. Pravděpodobnost jejich nákupu můžeme však pouze předpokládat, neboť z této doby nemáme ve městě žádné konkrétní knihy doložené. Výjimkou je soupis farní knihovny z roku 1680. Ten uvádí i knihy vydané

v 15. století, ale nevíme, kde byly zakoupeny (viz kapitola č. 4 Kolínská knižní kultura doby pobělohorské).

Dalším známým tiskařem byl Antonín Koberger z Norimberka. Oproti Drachovi jeho knihy nacházíme více v jižních a západních Čechách. V Praze mu například zajišťoval prodej Schedelerovy kroniky v roce 1509 jistý knihkupec Hieronimus. Kobergerovy tisky jsou také zastoupeny v knihovně kláštera františkánů v Zásmukách (viz kapitola č. 5b Klášter františkánů v Zásmukách a jeho knihovna).

Nákupy prvotisků ve větším množství byly umožněny jejich nižší cenou, než u knih rukopisných. Ze 2. poloviny 15. století však známe pouze cenu pražských a olomouckých liturgických knih, které byly tištěny v Bamberku v letech 1488-1489. Tisk papírový stál pět zlatých a tisk pergamenový dvacet zlatých. Pražský tiskař Mikuláš Konáč z Hodištkova, když v roce 1520 vydal spisy Jana Husa,⁵⁴ doprovodil je tištěným „reklamním sloganem“: „*Ve velkém městě Praze / koupíš tyto knihy nedraze.*“ V průběhu první poloviny 16. století pak došlo k rozšíření množství výrobků tuzemských tiskařů a české knihy na trhu získaly převahu.⁵⁵ To umožnilo českým měšťanům pořizovat a početně rozšiřovat své soukromé libráře. Základní podmínkou rychlého rozvoje měšťanských knihoven byl tedy explozivní rozvoj českého a obecného evropského knihtisku i knižního obchodu od poslední čtvrtiny 16. století, a zvláště po roce 1600. Svoji roli sehrál též rozvoj obchodu, dopravy, poštovního styku, studijních cest i jiného cestování spojeného v řadě případů s nákupem knih.⁵⁶

Cena tištěné knihy se na přelomu 16. a 17. století pohybovala v rozmezí deseti krejcarů až tří zlatých, samozřejmě s přesahy na obě strany, zvláště v případě drobných příležitostných tisků nebo naopak velkých ilustrovaných foliantů z dovozu. V ceně knihy hrála ovšem velkou roli vazba exempláře, která až na výjimky nebyla dosud nakladatelská, ale prováděli ji individuálně buď prodávající knihaři - knihkupci, nebo jim byla zadána majitelem na objednávku. Cena vazby se pohybovala od pěti krejcarů po několik zlatých. Naopak kniha nevázaná měla cenu velmi nízkou. V měšťanských inventářích se takové „makulatury“ většinou neoceňovaly. Obdobný byl též osud drobných humanistických tisků. Pro běžného měšťana byla kniha již tehdy předmětem snadno dostupným.⁵⁷

Jakým způsobem se knihy tištěné například Jiřím Melantrichem dostávaly do Kolína, sděluje radní manuál kolínský z let 1541-1565.⁵⁸ Zde se dochoval opis Melantrichovy kvitance kolínskému knihaři Adamovi. Ten dlužil Melantrichovi 12 kop českých grošů za neprodané knihy a pojistil mu je na svém domě se zahradou, které měl na Pražském

předměstí.

Zaměstnáním knihařů býval prodej a vázání knih. Jejich počet v Čechách se sice ve 2. polovině 16. století vzhledem k rozvoji knihtisku zvýšil, ale v českých venkovských městech byli ještě řídkým jevem. Zde tuto funkci často zaujímal kramáři, kteří knihy od knihtiskařů kupovali a po venkově rozprodávali.⁵⁹ Knihaři brávali od knihtiskařů knihy často na dluh, jako právě kolínský Adam.⁶⁰

Měšťanská kultura v této době do jisté míry splývala se vzděláním. V nejobecnější rovině lze vystihnout poslání školské výuky jako předávání kulturní, stavovské a konfesijní tradice mládeži, aby byla schopna v dospělosti převzít život obce. Předbělohorské utrakvistické školství v 2. polovině 16. století bylo řízeno pražskou univerzitou, která určovala rotaci učitelů na městských partikulárních školách.⁶¹ Bakaláři svobodných umění se měli nejprve pokusit dva roky učit na partikulárních školách, než mohli nastoupit k dosažení mistrovského stupně. Dozor nad školou vykonávala obec prostřednictvím „inspektora školy,“ kterým mohl být jmenován císařský rychtář, primátor, nebo i děkan.

Plat učitelů v Kolíně nebyl velký. Na rozdíl od jiných měst, kde činil stálý plat 20-24 kop grošů mimo stravu, kolínští dostávali jen čtyři kopy grošů ročně, majíce přitom byt, teplo a světlo ve škole, stravování náleželo na libovůli faráře. To byla příčina častého střídání kolínských učitelů.⁶²

Do školy přicházeli žáci již od čtyř let, kdy se začali učit čtení a psaní v mateřském jazyce v nejnižším oddělení. V šestém nebo sedmém roce přestoupili do vlastní školy partikulární, kde se snažili naučit se slovem i písmem latině. Mimo latinu byla nemalá pozornost věnována kostelnímu zpěvu.

Z význačných žáků kolínské školy tohoto období můžeme uvést Mistra Jana Kolínského (Colinius, Coliniensis), jenž se zde narodil počátkem 16. století. Nižší vzdělání získal asi na zdejší škole. V roce 1528 dosáhl na pražské univerzitě hodnosti bakaláře, v květnu 1530 byl zapsán ve Vitemberku. Mistrem se stal v Praze roku 1534. Věnoval se studiu teologie a v září 1539 byl v Benátkách vysvěcen na kněze. Po návratu vyučoval na univerzitě a v letech 1539-1540 zastával úřad probošta Karlovy koleje, pak byl v letech 1557-1559 jejím rektorem. Po své smrti 4. července 1563 byl pochován u sv. Mikuláše na Starém Městě, kde již od roku 1555 vykonával funkci faráře. Jsou známy jeho latinsky psané rektorské zprávy a vyhlášky. Z básní, které mu věnovali přátelé vyplývá, že psal i české texty.⁶³

K dalším kolínským absolventům partikulární školy patří dva propagátoři

rybníkářství – Jakub Krčín z Jelčan, narozený v Kolíně 18. července roku 1535, pozdější regent rožmberského panství⁶⁴ a Petr Hubáček, narozený zde kolem roku 1520. Ten byl hospodářským úředníkem a fišmistrem pánů z Pernštejna v Lanškrouně. Roku 1553 vydal sbírku nauk o rybářství, ptáctví a štěpařství.⁶⁵

Jakub Krčín je autorem veršované autobiografie, kterou pojal Václav Březan do „*Života Viléma z Rožmberka*.“ Zmiňuje se zde i o svých studiích.

*„A jakž jest dochován byl věku rozumnému,
hned jest dán od rodičův k umění svobodnému,
a v tom trval mnohé časy,
opovrhši tohoto světa všelijaké kvasy.“*

Krčín se v tomto díle projevil jako chabý veršotepec, zato však zdatný apologeta, který se dokázal důrazně hájit proti nepřátelům, kterých mu při jeho kariéře utěšeně přibývalo.⁶⁶ Dále je pravděpodobně také autorem „*Pojednání o hospodářské činnosti na rožmberských panstvích*.“ Spisek je svým pojetím blízký Krčínově autobiografii, a jedině on měl k dispozici tak podrobné doklady o vlastním působení v rožmberských službách.⁶⁷ Od Viléma z Rožmberka dostal sedlčanské panství s městem Sedlčany. Zde se stal horlivým členem literátského bratrstva, pro které nechal v letech 1580-1594 zhotovit bohatě zdobený graduál. Vytiskl ho Daniel Sedlčanský na Starém Městě pražském.⁶⁸

Z těchto několika málo připomínek je patrné, že ze školy kolínské vycházelo dost schopných žáků. Rodiče dbali o vzdělání svých dětí, neboť měšťané bez školního vzdělání nebyvali voleni do městské rady a mezi literáty latinského kůru při chrámu sv. Bartoloměje a zůstávali pouze mezi obecními staršími a literáty českými.⁶⁹

Důraz na vzdělání, a s ním související odkazy knih se také objevují v kšaftech. Bartoloměj Mýtský tak odkazuje osiřelému synovci Václavovi „*domek na předměstí Horském...aby náklad z nájmu na něho šel ...na ten způsob aby umění liternímu se učil, ...pak zvláště všecky knihy.*“⁷⁰ Také Matouš Volyňský z Vladoře nabádá svou ženu Dorotu „*tak aby předkem dítky naše k bázni Boží mravnému a ženskému obcování a zvláště Jana k liternímu učení vedla a přidržela a potom všeho statku mocně užívala, dítky z něho živila a náklad na vychování jich činila, ... co se knih dotýče ty poroučím Janovi synu svému....*“⁷¹

Manželce Dorotě podobné naučení o dětech činí i Kašpar Tábořský „*aby je do školy k učení liternímu a nebo poctivým řemeslům oddala....*“⁷²

O školní budovu, výživu žáků a učitelů se starala obec, ale i v kšaftech nacházíme

obecné odkazy na školu a žáky. Například Marek Šotnovský ze Závohřic v roce 1575 odkazuje „*1 kopu záhonů po smrti manželky mé k škole aby zůstala a náležela pro čest a chválu Boží a cvičení dítek.*“⁷³

Výdaje na vyšší studium byly v tehdejší době asi velké, neboť se v kšaftech objevuje i pominutí dědice, zdůvodněné: „*že sem na Matyáše syna svého do škol veliký náklad činila...*“⁷⁴ „*Samuelovi naloživ na něj v studiích mnoho...*“⁷⁵ „*knězi Ondřejovi synu svému poroučím 1 kopu grošů českých, neb sem jemu prve dosti dal.*“⁷⁶ Nebo se dítěti odkazuje menší částka než ostatním a vysvětluje se předešlým vynaloženým nákladem na školu: „*Zikmundovi synu mému nad náklad školský jsem mu výše učinil, že sem jemu 25 kop grošů českých k živnosti pomohl....*“⁷⁷

Na rozšíření knih v 16. století měl zásluhu nejen stoupající hospodářský rozvoj měst, nýbrž i vzestupná tendence ve vzdělanosti městského obyvatelstva. Města začínají v tomto období hrát důležitou úlohu v kulturním dění, stávají se nejen značnými konzumenty literatury a umění vůbec, ale podílejí se i aktivně na tvorbě knih, protože v jejich zdech žili humanisticky vzdělaní lidé, ať již rektori městských škol či městští písaři nebo jiní měšťané, kteří byli literárně činní.⁷⁸

V 16. století se Kolín stává jedním z důležitých center humanistické kultury v Čechách. Působila v něm řada významných humanistů, kteří se zde buď narodili a po získání zkušeností a univerzitního vzdělání se sem vrátili, nebo se do Kolína dostali za svým povoláním. U většiny těch, kteří zde zemřeli, najdeme v pozůstalostních inventářích zmínky o knihách. Základním materiálem pro studium měšťanských knihoven v Kolíně jsou dvě knihy testamentů: Liber testamentorum I., 1542-1583, Liber testamentorum II., 1584-1684⁷⁹ a spisový materiál týkající se odkazů a věnování: Odkazy a věnování 1581-1785.⁸⁰

Bez těchto informačních zdrojů bychom se ve většině případů o knihách v měšťanských domácnostech vůbec nedozvěděli. Výjimečně nám tyto informace může přinést radní manuál, když se projednává dědictví před konšely či jakýkoliv hromadný přesun knih, nařízený městskou radou. Dále se sporé zmínky o knihách objevují v inventářích jednotlivých kostelů a literátských kůrů. Kšafy a pozůstalostní inventáře však zůstávají hlavním informačním pramenem. Ne z každého se však něco dozvíme. Záleží na době, ze které pochází, neboť starší pozůstalostní inventáře byly sepisovány po místnostech, a ne vždy inventující brali do ruky každou knihu, aby ji zapsali. Tak se sice dozvíme, že „*knih v almaře plno,*“ ale nemá to pro nás skoro žádnou výpovědní hodnotu. Jindy knihy sice spočítali, ale

jinak už je nepopisovali. V samotném kšaftu se jen málokdy najde seznam knih, spíše jen zmínka, komu dané knihy budou patřit. Někdy jsou výjimečně knihy přesněji určeny (název, autor, formát), ale jen jako část z knihovny, kterou hlavní dědic má jinému vydat (maximálně šest knih). Většina kšaftů bohatých a vzdělaných osob, u kterých knihovnu předpokládáme, však určuje svého univerzálního dědice a tomu dává dům „*se všemi svršky a nábytky*“, kam jsou zařazovány i knihy, a proto je výslovně neuvádí. Kšafy a pozůstalostní inventáře jsou tedy jistě nejlepším, i když ne vždy dostatečně uspokojivým výpovědním pramenem při hledání knih a knihoven daného období.

Například v roce 1558 se z kšaftu Jakuba Peklo dozvíme, že „*Mikulášovi, Jeronýmovi a Petrovi synům svým vlastním z první manželky splozeným jim odkazují šaty své chodící a knihy všechny na rovný díl.*“⁸¹

Studiem pozůstalostních inventářů jednotlivých kolínských měšťanů zjišťujeme nejen množství knih v jejich domácnostech, ale i to, že si jednotlivé knižní tituly vzájemně půjčovali. Příkladem může být kšaft Matouše Hosia Vysokomýtského z roku 1589, z něhož se dozvídáme: „*Panu Janovi z Vladoře*⁸² *poroučím Historiam Belgicam*⁸³ *a Historiam Gallicam,*⁸⁴ *aby na mne měl památku, a mám jeho knížku Joannem Vierum De praestigiis daemonum,*⁸⁵ *ta aby mu zase též dána byla.*“⁸⁶ Na jiném místě téhož kšaftu stojí: „*Pan Mistr Jan Standerus*⁸⁷ *má moje několikery knihy, z těch aby sobě Machiavellum*⁸⁸ *vzal.*“⁸⁹ Ještě dále se dočteme: „*Panu děkanovi poroučím Vitas Martirum, qui uitam suam post mortem Hussii, hactenus, perdiderant.*“⁹⁰

Jan Hradecký, kolínský městský písař, ve svém kšaftu připomíná: „*Matouš Hozys má mou knihu Coronatio Caroli Kvinti (V.).*“⁹¹ V inventáři pozůstalosti zámeckého úředníka Adama Brodského z Věčína z r. 1599 se dočteme: „*Item jarmarka s knihami zamčena, ... item knihy troje, totiž Biblí česká, Postilla M. Jana z Husince*⁹² *a Kronika česká,*⁹³ *ke kterýmžto pan Jan z Věčína pravil se míti právo, že jich toliko synu svému půjčil.*“⁹⁴ Dá se říci, že v Kolíně se dochovalo v testamentech a pozůstalostních inventářích více zmíněných výpůjček knih, než samostatných knižních soupisů. Vzájemné půjčování knih však nebylo pouze kolínskou záležitostí. Jiří Pešek upozorňuje na totéž i v Novém Městě pražském.⁹⁵

Kromě příslušníků městské inteligence měli i mnozí jiní měšťané značné vzdělání. Někdy překvapuje to, že někteří řemeslníci vlastnili cizojazyčné knihy, německé a latinské. V tomto případě je však nutno počítat také s tím, že kniha mohla být pro svou hodnotu finanční uchovávána jako výnosné dědictví nebo zástava za nesplacené dluhy či přímo jako

platba za dluh nebo vyrovnání dlužné částky. Z tohoto hlediska ani Kolín není výjimkou. Nejzajímavější je asi formulace z kšaftu humanisty Jana Rosacia Sušického: „*knih mojich co se dotýče, poněvadž jsem k manželce své milé nic nepřinesl, tedy při ní zouplna zůstavuji, avšak co se knih školních dotýče, věřím jí, že bratřím mým z nich udělí, budou-li žádati. A knihy, které jsem sám za své vysloužené peníze skupoval, ty v její moci ať zůstávají, leč by chtěla bratru mému a věrnému učedníku Adamovi uděliti.*“⁹⁶ Knihy tedy zůstávají vdově jako určitá forma kapitálu, poměrně dobře uloženého. Zároveň je zde patrna Rosaciova vědomá snaha vytvořit vlastní knihovnu.

V kšaftu bakaláře Bartoloměje Mýtského se objevuje zastavení knih: „*Dlužím.....Janovi Tichému 19 gr., dal sem mu nato 2 libry [v]osku a dvoje knihy za sebou má, Korvín*⁹⁷ *a Zlatou biblí.*“⁹⁸

Hospodářská a politická situace města se zlepšila počátkem 16. století, kdy byla Kolínu v roce 1519 obnovena králem Ludvíkem Jagelonským práva královského města. Roku 1547 sice Ferdinand I. město dosti těžce město pokutoval za účast na stavovské vzpouře, ale na druhé straně o hospodářském vzestupu Kolínských svědčí celá řada tzv. erbovních měšťanů, jako byli Volynští z Vladoře, Kašpar Šmídl z Eberka, Jan Skála ze Zhoře, Šilhánkové z Choustníka a další.

„*L. P. 1588 stalo se jest zemětřesení v pondělí masopustní při hodině XII na Horách Kutnách, v Bydžově, v Novém Kolíně, v Janovicích a jinde vuokol na šest mil, s jakýms jekem jako od hřmění pocházejícím, tak že kotaučové ve sklich dosti tuze vsazení skákali, a trvalo prodlauženě, co by mohl otčenáš povlovně zříkati, tak strašlivě, až havíři z dolův a hlubin Kaňkovských pospíchali a bojíce se zasutí utíkali.*“ Těmito slovy kolínský utrakvistický děkan Matěj Jahodka, zvaný též Fragarides (či Fragarius) zahájil popis zemětřesení z 28. února 1588 ve spisu „*Žalostné sepsání o novém zemětřesení hrozném a strašlivém, kteréž se létha MDXC. v sobotu po památce povýšení sv. kříže v tomto království událo*“ (1590).⁹⁹ Jahodka byl oblíbeným kolínským děkanem a tento úřad zde zastával v letech 1580-1593 a opět od roku 1597 do své smrti o sedm let později. Pocházel z Chrudimi a jeho bratr Jan Jahodka z Turové byl také literárně činný, po školské praxi pracoval jako úředník kanceláře zemských desek. Roku 1601 umírá a odkazuje Matějovi všechny své knihy.¹⁰⁰ Děkan Jahodka však knihy získával i z jiných kšaftů. V roce 1583 najdeme v kšaftu Reginy Hrázské: „*panu děkanovi knězi Matějovi dvě knihy velké latinské aby dány byly.*“¹⁰¹ Můžeme tedy předpokládat, že jeho knihovna nebyla malá.

Asi roku 1580 a též o dva roky později dedikoval své latinské verše děkanu Matěji

Jahodkovi, a také jeho zmíněnému bratru Janovi, známý humanistický básník Matouš Hosius, jenž byl od léta 1580 správcem partikulární školy v Kolíně. Bakalář pražské univerzity Matouš Hosius působil původně jako rektor škol v Ústí nad Labem a Mělníku. Po svém příchodu do Kolína se zanedlouho vzdal své školské služby a výhodně se oženil s movitou vdovou Annou, rozenou Valšovou. Když roku 1582 Anna zemřela na mor, zdědil její majetek včetně domu s pivovarem, dvůr na předměstí a jiné nemovitosti, které dále rozmnožoval dalšími koupěmi, například získal i sladovnu. Již v roce 1582 jej zachycujeme mezi obecními staršími, o rok později mezi školními inspektory a roku 1589 zasedá jako konšel. Současně působil jako horlivý člen bratrstva latinských literátů při děkanském chrámu sv. Bartoloměje.¹⁰²

Hosius psal latinské básně, které věnoval řadě významných osobností a udržoval bohaté společenské styky. Pro nás je významné jeho dlouholeté přátelství se známým pražským humanistou a tiskařem Danielem Adamem z Veleslavína. Rok po Hosiově smrti Veleslavín vydal jeho český překlad Guagniniho¹⁰³ knihy, který pod názvem *Kronyka moskevská* vyšel v roce 1590.¹⁰⁴ Olga Fejtová a Jiří Pešek ho našli například na Novém Městě pražském ve třech exemplářích z let 1593-1606.¹⁰⁵ V Kolíně se objevuje ještě v roce 1694 v inventáři knihovny zdejšího děkana Jana Antonína Střebského.¹⁰⁶ Zprávy o nové, rodící se východní mocnosti patrně zajímaly tehdejší Středoevropany, jejich pozornost jistě upoutala krutovláda Ivana Hrozného. Vydavatel díla také upozorňoval, že tento veliký stát obývají Slované. Dále pak v předmluvě kroniky ocenil Hosiovu osobnost, že se snažil „v počestné práci život svůj trávit a dary sobě s hůry propůjčenými vlasti své a českému národu prospívati.“ I dnešní představitelé města Kolína by asi potěšila úvodní partie této Veleslavínovy předmluvy: „*Slovútné a vzáctné opatrovnosti pánům, purgmistru a radě města Kolína Nového nad Labem, pánům a přátelům mně laskavě příznivým... Od všemohoucího Pána vinšuji vám dobrého a dlouhého zdraví, a jak při správě obce vaší, tak i při domácích pracech šťastných prospěchův a hojného Božího požehnání.*“

Dalším kolínským humanistou byl Jan Rosacius. Studoval v roce 1570 na univerzitě v Lipsku. O rok později se zapsal na pražskou akademii, kde 8. října 1576 dosáhl titulu magistra. Zastával rektorskou funkci na školách v Kutné Hoře a Lounech, pak jej přijali za profesora pražské univerzity (1580-1581 byl také jejím proboštem), kde přednášel například o Aristotelově Poetice a Vergiliových Georgikách. Roku 1583 nastoupil na místo radního písaře v Kolíně. Téhož roku se oženil s Annou, zámožnou dědičkou někdejšího primátora Jiřího Pachty, ale již 29. listopadu 1584 umírá. Předtím ještě věnoval některé své

spisy příteli a příbuznému Janu Pachtovi, například při příležitosti Pachtova prvního sňatku český překlad německého díla „*O svornosti manželské*.“¹⁰⁷ O jeho knihovně se zmiňují výše. Rosaciova vysoce zdařilá rýmovaná poezie byla již jeho současníky vysoce hodnocena, a když zemřel, tak se uvažovalo dokonce o vydání literární pozůstalosti.¹⁰⁸ Kromě samostatných spisů také překládal.¹⁰⁹

Na přelomu století píše knihu pod názvem *Evangelia s rytmy, neb písňe na evangelium nedělní*¹¹⁰ další z významných kolínských měšťanů Jan Pacht z Rájova.¹¹¹ Po získání magisterského titulu na Karlově univerzitě v roce 1579 učil rok v Kolíně, pak odešel zpět přednášet na univerzitu, kde byl zvolen proboštem Karlovy koleje. V únoru 1583 získal v Kolíně městská práva a stal se zde radním písařem. Roku 1585 byl primasem a po smrti Mikuláše Alethina (17. 11. 1586) se stal císařským rychtářem. Kromě své české knihy napsal i dva latinské jednolisty. Na prvním je báseň k svátku Narození Páně z roku 1578 a báseň *Ad amplissimum senatum reipub. Coloniensis cis Albium*, obsahující věnování kolínské městské radě.¹¹² Druhý vede k mravoučným závěrům o ceně vděčnosti a odměnách těch, kteří si váží prokázaného dobrodiní. Je věnován městské radě v Budyni z vděčnosti a lásky, neboť se v tomto městě narodil.¹¹³ K jeho třetímu sňatku v roce 1610 byl vydán latinský sborník.¹¹⁴ Z Pachtova kšaftu se dozvídáme, že měl „*biblioteku*“, ale bez bližšího udání množství či titulů.¹¹⁵ Můžeme však předpokládat, že nebyla malá.

Knihovna s největším počtem knih v té době v Kolíně, o níž víme, patřila Mikuláši Alethinovi. Ten se zde narodil jako syn kožešníka Havlíčka, a po studiích na pražské univerzitě se stal správcem školy u sv. Havla na Starém Městě pražském, v letech 1572-1574 děkanem filozofické fakulty a písařem na radnici Starého Města pražského. Do Kolína se vrací v roce 1582 jako primátor a nakonec císařský rychtář.¹¹⁶

Podle popisu v pozůstalostním inventáři čítala jeho knihovna 127 položek,¹¹⁷ ale kniha milánského lékaře Hieronima Cardana *De rerum varietate*¹¹⁸ a kniha českého historika Jana Dubravia *Historiae Regni Boemiae*,¹¹⁹ jsou zde zapsány dvakrát. Je otázkou, jestli k tomu došlo nepozorností zapisujícího, či měl tyto tituly Alethin opravdu ve dvou exemplářích. Ne vždy však najdeme v zápise autora a dílo, nejméně u třetiny je zapsán pouze autor. Nedá se proto přesně určit, které knihy od zapsaných autorů se v jeho knihovně nacházely a jestli zmíněné jméno autora zastupuje vždy jen jednu jeho knihu.

Z obsahu knihovny podle určených autorů a děl vyplývá Alethinův zájem o protestantskou teologii, historii a antické autory. Odpovídá to obecnému trendu, učenost 16. století zůstala těsně spjata s klasickými vzory a latinou. Důkazem je i to, že inventář Alethinovy

knihovny byl po jeho smrti sepsán latinsky, i když se v jeho pozůstalosti nacházely i knihy české, jako například Kuthenova *Kronika o založení země České*.¹²⁰ Dalším historickým titulem je zde *Calendarium historicum* Paula Ebera¹²¹ nebo Davida Chytraea *Chronologia historiae Herodoti et Thucididis*. Z filozofických děl inventář uvádí například Erasmovu *Vidua christiana*¹²² či *Responsio* Philipa Melanchtona.¹²³ Díla teologická zde zastupuje Hemmingiova *Via vitae*,¹²⁴ Alfonse Conrada *In Apocalypsim D. Joannis apostoli commentarius*¹²⁵ nebo Sangrinovo *Psalterium Davidis*.¹²⁶ U antických autorů najdeme vypsané dílo jen výjimečně. Většinou je v inventáři uvedeno jen jejich jméno – Ovidius, Tacitus, Prudentius. Výjimkou je kniha Julia Caesara *Commentarii de bello gallico et civili*¹²⁷ či souhrnné dílo Xenofónovo.¹²⁸

Sám Alethin byl autorem česky psaných *Modliteb náboženských* a drobných latinských skladeb.¹²⁹ Latinské básně byly oblíbené nejen pro své formální a estetické možnosti, ale zejména jako forma výpovědi o intelektuálním prostředí, v němž vznikaly. Elegie, satira, náhrobní nápisy, chvalořeči a proslovy na pohřbech, řeč oslavující vítězství či význačného hosta představovaly literární formy, které mezi vzájemně spřátelenými humanisty různé národnosti plnily funkci společného „jazyka.“¹³⁰

V pozůstalostech s knihami z let 1558-1560 je uvedena titulově pouze bible – Jiřík Rysman z Třebeska (1560) odkázal Káče Peklové „*Bibli českou*“ a písaři Vodičkovi „*latinskou v paterých knížkách*.“¹³¹ Počátkem 70. let pak nacházíme knihy s širší náboženskou tematikou v pozůstalosti krejčího a konšela Jana Chlupatého¹³² „*knížka Ekleziastikus*,¹³³ *v almaře Nový zákon, stará impresí, knížka Urbana Regia*,¹³⁴ *Zlatá biblí*.“¹³⁵

V roce 1572 odkázal Matouš bakalář Volyňský z Vladoře¹³⁶ své manželce, synu Janovi a dceři Anně svůj majetek. V něm, mimo jiné, „... *co se knieh dotýče, ty poroučím Janovi synu svýmu, těch aby mu Dorota manželka má dochovala. A táž Dorotha manželka má, aby sobě vzala herbář českéj*¹³⁷ *imprimovanéj od pana Jiříka Ursyna*¹³⁸ *sobě danej a Bibli imprymovanou s figurami illuminovanéjmi od kněze Jakuba, pana bratra mýho milýho, někdy Janovi Zoubkovi danou a ode mne jemu Janovi zaplacenou, též aby sobě vzala a chtělaliby více jaké ještě knihy sobě vzíti, toho aby vůli měla. Druhou pak Bibli imprymovanou českou,*¹³⁹ *od pana Jiříka Melantrycha koupenou, Anně dceři svý poroučím, a též neuchovalliby pán Bůh těch dítek od smrti, nápad řídím jakž klinotův tak knieh z umrlého na živého i Dorotu manželku mou . . .*“¹⁴⁰

Výskyt knih v měšťanských pozůstalostech vyvrcholil v 80. letech 16. století.

Kromě knihovny Mikuláše Alethina se jedná o pozůstalosti – například mistra Jana Rosacia, bakaláře Matouše Hosia Mýtského a radního písaře Jana Hradeckého.¹⁴¹ V knihovnách se objevuje literatura historická a právní. Po Vítu Šašatovi byly nalezeny v roce 1581 „*Práva nová*“¹⁴² a „*Zřízení*“¹⁴³ nebo již zmiňovaný Matouš Hosius odkazuje „*Historiam Belgicam a Historiam Gallicam*.“ U Buriana Kasalického z Kaštic v lednu 1599 se píše o následujícím odkazu „*Kosmografii*,¹⁴⁴ *Bibli psanou, šestery knihy českých modliteb*.“ V inventáři svršků jeho dcery Doroty o čtyři roky později se kromě nich uvádí „*Kancionál český*,¹⁴⁵ *Evangelium maličký latinský, ...Adamův život psaný, druhou knihu nepsanou*.“¹⁴⁶

Těsně před Bílou horou najdeme knihy v kšaftu bohatého Šimona Šilhánka z Choustníka. Žádá manželku Anežku z Oupy, aby jeho bratru Janovi vydala z knih: „*Herbář, Politiam Historicam, Práva městská velká, 6 dílů bratrský Bibli, Itinerarium*.“¹⁴⁷ Cestu těchto knih můžeme díky dochovaným pramenům sledovat až do další generace vlastníků. Radní manuál města Kolína z roku 1625 k 1. září sděluje, že před městskou radu předstoupila Anežka, vdova po Šimonu Šilhánkovi, a všechny knihy v manželově kšaftu jmenované Janu Šilhánkovi odevzdala.¹⁴⁸ Jejich další osudy se pak dozvídáme z Liber testamentorum II., kde se píše o rozvržení statku po nebožtíku Janu Šilhánkovi (výše jmenovaném) k datu 9. prosince 1643, že po něm syn Jan ml. Šilhánek dědí „*Bibli velkou pozlacenou a Herbář, mimo jiných zmrhaných a od soldátů pobraných věcí*.“¹⁴⁹ Ze zápisu tedy vyplývá, že zbytek knih pobrali vojáci a je pravděpodobné, že se to netýkalo knih jen u Šilhánků, ale v průběhu třicetileté války bylo z města odneseno či zde zničeno jistě větší množství knih.

O obsahu měšťanských knihoven ve městě Kolíně této doby se toho mnoho říci nedá, ale víme bezpečně, že zde vedle sebe existovaly knihy české a latinské. Z toho mála titulů, se kterými je možno se setkat, vyplývá, že zde byly na prvním místě bible a postily, spisy historické a cestopisné, několikrát se objevuje herbář a městská práva.

Zajímavostí je kniha v majetku Jana z Vladoře¹⁵⁰ *De praestigiis daemonum* (O šalbách démonů).¹⁵¹ Jejím autorem byl Jan de Weyer (1515-1588), jeden z nejvýznamnějších odpůrců honu na čarodějnice. Byl žákem německého polyhistora Heinricha Kornelia Agrippy z Nettesheimu (1486-1535), osobním lékařem julišskoklévského vévody Viléma IV. a kromě věhlasu lékařského proslul hlavně neohrožeností a záslužným bojem proti pronásledování čarodějnic. Tvrdil, že v případě čarodějnictví jde většinou o pověrečné představy. V řadě případů údajně zlí duchové vyvolávají u lidí iluzi o jejich magických

schopnostech, mnoho chorob také nevzdělání lidé přičítají působení d'ábla. Napadl *Malleus maleficarum* (Kladivo na čarodějnice)¹⁵² dominikánů Jindřicha Institorise a Jakuba Sprengera a ostře odsoudil inkviziční způsob vedení procesů, jejichž oběťmi se stávali nevinní lidé. Weyerova kniha vyšla tiskem jedenáctkrát během dvaceti let. Sám císař Ferdinand I., když byl Weyerem požádán o udělení privilegia proti patisku této jeho knihy vyhověl s povzbudivým uznáním, že jeho chvályhodný záměr nejenom schvaluje s pochvalou, ale že též zaslouží, aby byl podpořen.¹⁵³ V Kolíně tuto knihu objevíme ještě v inventáři knihovny císařského rychtáře Mikuláše Alethina a můžeme předpokládat, že zde byla čtena jistě více lidmi, než jen svými majiteli (viz výše) a byla i správně pochopena. Svědčí o tom výsledky několika soudních případů, které údajně zaváněly čarodějnými silami, ale nebyly tak v závěru posuzovány. Uveďme si na ukázkou alespoň jeden.

Asi koncem listopadu roku 1610 hejtman kolínského zámku Martin Wellheim z Wustenau odevzdal městskému soudu v Kolíně Tomáše, čeledína ze zámeckého dvora. Učinil tak pro závažné podezření, že se Tomáš cedulkou, sepsanou svou vlastní krví, „s duší, tělem, masem poručil, a do devíti let se odevzda“ čertu.¹⁵⁴ Ze zápisu není přímo patrné, proč se Tomáš upisoval. Snad si od toho sliboval ovládnutí nějakých nadpřirozených praktik a nečistých sil. Čeledín se bránil, že cedulku mu napsal jakýsi Slepíčka, ale ne jeho vlastní krví, ale krví kuřete, které zabil a krev do střípku nacedil. Tomáš chtěl takto napsanou cedulkou čerta ošidit. Nejzajímavější je zde však pohnutka vedoucí k této pověrečné lsti. Obviněnému ji přinesla četba Fausta! Čítával si v něm po večerech, když skončil svou práci u koní. Současně přítomným radním horlivě tvrdil, že se nyní již polepšil, že „se již modlí Panu Bohu, aby ho P. Bůh toho zachoval a ostříhal na každém místě.“

Verdikt městského soudu odpovídal míře provinění obviněného. Je patrné, že kolínští radní byli rozumní, k čemuž možná přispěla i četba výše citované knihy a jejich trest se spíše pohyboval v rovině mravní. Měl přivést obviněného k účinnému pokání za spoluúčasti celé obce věřících. Bylo mu přikázáno, aby o nedělích chodil spolu s ostatními do kaple pro napomenutí, stával před oltářem a ohlašoval, „že toho všeho lituje a žádal, aby lidé za něj se P. Bohu modlili, aby ho P. Bůh na milost přejíti ráčil,“ a kněz měl při kázání lid nabádat v této příčině k modlitbám.¹⁵⁵ Kniha, která svedla čeledína Tomáše, nebyla pravděpodobně v češtině, neboť první známý překlad knihy o doktoru Faustovi vyšel až roce 1611.¹⁵⁶ Inkriminovaným titulem mohla být například kniha Georga Rudolfa Widmana *Erster Theil*

der warhafftigen Historien von den gewlich und abschewlichen sünden und lastern, auch von vielen wunderbarlichen und seltzamen ebentheuren, so D. Johannes Faustus: ein weitberuffener Schwartzkünstler und Ertzzäuberer, která vyšla v Hamburku roku 1599.¹⁵⁷

Kontakt s širším intelektuálním světem se v Čechách obnovoval pomalu a úzce souvisel s nejednotností náboženského vyznání. Sama kultura však zůstala jednotná. Přinejmenším až do roku 1600 nenarazíme na žádné zřetelné kulturní rozdíly dané vyznáním. V době vlády císaře Rudolfa II. byla vzdělanost a kulturní úroveň šlechty i měšťanstva v Praze i jinde obecně velmi vysoká. Dokládá to například přepych domácích uměleckých předmětů.¹⁵⁸ Navíc kultura byla svou povahou nutně kosmopolitní. Češi vždy potřebovali k rozšíření myšlenkových obzorů vnější kontakty. Nikdy to neplatilo víc, než v pozdním 16. století, kdy dlouhá izolace značně snížila úroveň v Čechách poskytovaného vzdělání. Karlova univerzita ztratila na významu a ani jezuitská kolej (Klementinum), nebo kvalitní bratrské školy ji nemohly nahradit.

Proto ti, kteří si to mohli dovolit, se stále častěji vydávali na mnohdy i několikaleté zahraniční cesty, jejichž součástí bylo i studium na různých univerzitách.¹⁵⁹ Jedním z výsledků těchto cest bylo, že se v Čechách objevila soudobá zahraniční literatura, většinou ve šlechtických knihovnách. Knihy pozbyly v předbělohorských Čechách již roli předmětů, do nichž se tesauruje bohatství. Na to byla jejich cena příliš nízká a klenotům či zlatěákům nemohly konkurovat ani trvanlivostí, a nebo rychlou směnitelností. Nadále však přetrvávala, zvláště u knih velkých a výpravných, jejich funkce reprezentační.

Kromě měšťanů vlastnila v Kolíně knihy také tzv. literátská bratrstva. Nejjobširnější zprávu nám o nich podává Jaroslav Schneider ve svých *Dějínách kolínského školství*,¹⁶⁰ dále se o nich dočítáme v práci Josefa Vávry¹⁶¹ a nejnověji u Romany Hinerové.¹⁶²

Základními principy tohoto sdružení bylo pěstovat církevní zpěv (odtud název kůr - z latinského chorus = sbor ke zpěvu shromážděný), navštěvovat v určité dny služby boží a vykonávat modlitby a zpěvy za zemřelé spolučleny, podporovat chudé, obstarávat zpěvníky či kancionály, světla, varhany a jiné kostelní potřeby. Co se týká výkladu slova „literát“, můžeme jej brát doslova (tj. litera = písmeno a značilo by osoby, které literu znají, tj. čisti umění) nebo v širším smyslu kdo je literně, neboli ve vědě vzdělán.¹⁶³

Roku 1421 se stal Kolín vyznavačem víry podobojí a počestil se, čímž získala čeština zároveň větší uplatnění při bohoslužbě a kostelním zpěvu. S rozvojem humanismu, pěstujícího řeči klasické, zanesli učitelé s univerzitním vzděláním znalost latiny i do

venkovských měst na školy partikulární. Prostí lidé přáli sice českému jazyku, v němž slyšeli evangelium i kázání, ale vzdělanci si oblíbili latinu, kterou uplatňovali v kostelním zpěvu, aby se od obecného lidu odlišili. Z toho důvodu shledáváme koncem 15. a v 16. století u chrámu svatého Bartoloměje dvojí bratrstvo:

- kůr literátů latinských, jehož členy byli univerzitní mistři a bakaláři zaměstnaním radní písaři, učitelé a sousedé s vyšším vzděláním
- kůr literátů českých, tvořený občany bez vyššího vzdělání.

Přiját za člena mohl být původně jen ten, kdo měl literární vzdělání. Později se od tohoto požadavku upustilo a byli přijímáni všichni spořádaní občané znalí zpěvu.¹⁶⁴ Obě bratrstva měla stejný cíl – zvelebení služeb božích nábožným zpěvem. Existence latinského i českého kůru je doložena v pozůstatostech ze 16. století.¹⁶⁵ Z písemností literátského bratrstva se dochovaly pouze dvě knihy z doby barokní. Jde o neúplné zápisy ze schůzí kůru latinského a českého z let 1634-1673 a knihu počtů z let 1758-1785,¹⁶⁶ starší písemnosti byly zřejmě zničeny požárem v roce 1634. Vzácnou výjimku představují „*Regule aneb ustanovení dobrého způsobu a řádu kůru jak latinského tak českého svatého Bartoloměje apoštola Páně a mučedníka v městě Kolíně Novém nad Labem...*“ z roku 1647, k nimž je připojen soupis členů obou kůrů v letech 1610-1729.¹⁶⁷

V 16. století byla v chrámu sv. Bartoloměje postavena dřevěná kruchta pro kůr literátů českých, zatímco latinští zpívali z velkého kůru. Ve zpěvu se vzájemně střídali.¹⁶⁸ Protože obliba českých písní byla veliká, začali je latinští literáti asi kolem roku 1540 překládat do latiny, v čemž vynikal zvláště Tomáš Mitis z Limuz.¹⁶⁹ Vydal roku 1576 latinský zpěvník k potřebě literátů pod názvem *Hymnodiae in messiam libri II in gratiam Sodalitatis litteratae per Bohemiam et Moraviam* a později ještě další.¹⁷⁰ Je možné, že z některého jeho zpěvníku se zpívalo i v Kolíně.

Z hojných darů dosáhla bratrstva obou kůrů značného jmění,¹⁷¹ které spravovali cechmistři. Z něho opatrovali kapli, udělovali podpory zchudlým členům, nebo půjčovali na úrok. Nejvzdělanější muži věnovali velkou péči kostelnímu zpěvu a zároveň podporovali skládání písní a vznik zpěvníků či jejich koupi. Odkázané peníze na knihy najdeme například v testamentu Jana Kropáčka: „...*pánům literátům latinským na knihy též z peněz na domě p. Adama Šturma...*“¹⁷² nebo Bartoloměje Mydláře: „*páni literáti český[!] poroučím 1 kopu grošů českých aby dáno bylo, a ta aby obrácena byla na knihy Chval Božích,*¹⁷³ *a na nic jinýho.*“¹⁷⁴ V zápisech ze schůzí literátů obou kůrů zvaných *Convokativ neb congregativ literatorum* z let 1634-1673 se dočítáme mnohé zajímavosti

z jejich činnosti. V roce 1650 byly zakoupeny nové kancionály – do kůru latinského Adama Michny,¹⁷⁵ do českého Pavla Sessia.¹⁷⁶ O hodnotě jednotlivých kancionálů svědčí příhoda, k níž došlo v roce 1638. Člen bratrstva Jiřík Vimberský zastavil v páleném jeden kancionál kůru náležející, čímž způsobil nemalé pohoršení. Za trest byl pak na dva týdny jmenován inspektorem a musel pod pohrůžkou pokuty zapisovat v kůru nepřítomné.¹⁷⁷

Inventář děkanského kostela roku 1682 vykazuje na kruchtě kromě mnoha hudebních nástrojů také tři kancionály a nešporní breviář.¹⁷⁸ Do současnosti se dochovaly celkem čtyři rukopisné kancionály. Tři z nich byly v roce 1819 se schválením zemského gubernia odevzdány městem Kolínem zemskému muzeu v Praze.¹⁷⁹ Patřily kůru latinskému a dnes je nalezneme ve fondu Národního muzea. Pod signaturami XII A 22 a XII A 21 je antifonář, datovaný před rokem 1477 (datace na zadním přidešti druhého dílu). Skládá se ze dvou svazků psaných latinsky na pergamenu.¹⁸⁰ Dochovala se na nich původní kožená vazba, zdobená slepotiskem, chráněná zdobeným kováním a sponami. Podle Františka Hoffmanna je prací pražské dílny činné v letech 1480-1499. Oba rukopisy byly bohatě iluminovány.¹⁸¹ Výzdoba je poměrně vysoké kvality. Slohový projev dokazuje, že jde o práci Valentina Noha z Jindřichova Hradce.¹⁸²

Druhým je pod signaturou XII A 25 graduál z doby před rokem 1470. Je psán latinsky na pergamenu,¹⁸³ vazba opět kožená, zdobená slepotiskem s kováním a sponami. Knihu vyzdobil také Valentin Noh. Jde o jedno z jeho prvních děl.¹⁸⁴

Signatura XIII A 2 skrývá graduál z roku 1512, psaný česky a latinsky na papíře o velikosti 484 x 315 mm, s počtem 383 folií. Jeho autorem byl kolínský radní písař Martin Bakalář z Vyskytné.¹⁸⁵ Vazbu má původní, zdobenou slepotiskem a chráněnou zdobeným kováním. Výzdoba je řemeslného charakteru, jde o práci sotva průměrné úrovně.¹⁸⁶ V Liber contractuum III. z let 1511-1518 se píše, že za něj autor dostal od obce pět kop grošů českých a dvě kopy má ještě dostat.¹⁸⁷

Čtvrtý, jediný dosud známý exemplář kancionálu, zhotovený patrně pro český kůr literátů u chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, se nachází ve sbírkách Regionálního muzea v Kolíně.¹⁸⁸ Utrakvistický kancionál duchovních písní (př. č. 80/88) z let 1510-1520 má 408 papírových folií formátu 30,5 x 20 cm s ornamentálními iniciálami. Je nově převázán s původním kováním. Na počátku kancionálu je rejstřík, za nímž následují jednotlivé oddíly písní uspořádané podle pořadí církevního roku - adventní, vánoční, postní, velikonoční o Vzkříšení Páně, o Nanebevzetí Páně, o sv. Duchu, o Nejsvětější Trojici.

Poznámky:

¹ V listině Tobiáše z Bechyně z 12. února 1295, jíž biskup rozhoduje spor mezi rychtářem a plebánem v Kolíně o příjem z masné lavice, jsou uvedeni Gerhard, notář města Kolína, a „*Nicolaus scriptor*“, který může být považován za kolínského městského písaře. RBM 2, č. 1679, s. 721-722. ŠEBÁNEK, J.; DUŠKOVÁ, S., Česká listina doby přemyslovské, díl 3., s. 140. V poslední čtvrtině 14. století byli v Kolíně činní dva městští písaři. Okresní archiv Kolín. Průvodce po fondech a sbírkách, s. 52.

² Až do 2. poloviny 16. století nemáme žádné doklady o stupni dosaženého vzdělání u městských písařů. Je nepochybné, že určitého vzdělání museli dosáhnout. Z nedostatku a nepřesnosti univerzitních matrik nemůžeme tvrdit, že by v 15. a 16. století byli zpravidla absolventy univerzity. SPÁČIL, V., Písaři a kanceláře města Olomouce do r. 1786, s. 22.

³ BLÁHOVÁ, M., Nejstarší městská kniha města Kolína, s. 117-139. O nejstarších kolínských městských knihách také VOJTÍŠEK, V., O nejstarších knihách města Kolína nad Labem, 41 s.

⁴ Většinou se jednalo o testamenty. Zvláště byl kladen důraz na to, aby byly sepisovány přesně, podle zvyku a nebyly proti právu a spravedlnosti. SPÁČIL, V., Písaři a kanceláře města Olomouce do r. 1786, s. 36.

⁵ SOA Praha-SOKA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum II., s. 287.

⁶ Tamtéž, s. 397.

⁷ BLÁHOVÁ, M., Pražské školy předuniverzitního období, s. 27-28.

⁸ PEŠEK, J., Humanistická a reformační škola, s. 49.

⁹ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 11.

¹⁰ Druhé místo po rektorovi, či správci školy zaujímal kolega, dále mohl být škole ku pomoci přidán kantor (správce kostelní hudby) a jeho pomocník při chóru zvaný succentor. Tito dva učili většinou nejnižší třídy. TOMEK, V. V., Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka (1598-1612), s. 385.

¹¹ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 11. Srv. ZECHEL, A., Die Bevölkerung der Stadt Kolin um die Mitte des 14. Jahrhunderts, s. 116-120. ŠMAHEL, F., Husitská revoluce, díl 1., s. 338-339 a dále mapa č. 3 Národnostní skladba českých měst před rokem 1420. Autor upozorňuje na vnitrozemské trojměstí Kutná Hora, Čáslav a Kolín, které si až do roku 1420 udrželo německou převahu, ačkoli jeho zázemí se již ve 14. stol. zcela počestilo.

-
- ¹² HLAVÁČEK, I., Pronikání cizích prvotisků do českých knihoven v 15. století, s. 69-70.
- ¹³ SVATOŠ, M., Vzdělanec - učenec – profesor, s. 281.
- ¹⁴ ČERNÝ, M., Kuneš z Třebovle, středověký právník a jeho dílo, s. 3-20. HLEDÍKOVÁ, Z., Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské, s. 46, 52, 61, 64, 67, 125-126.
- ¹⁵ Generální vikář Ojír z Domanic ustanovuje M. Jana Husa správcem Betlémské kaple po Štěpánovi z Kolína 14. března 1402. NOVOTNÝ, V., M. Jana Husi korespondence a dokumenty, s. 2-3.
- ¹⁶ KAMPANUS, J., Mecenáši Karlovy university, s. 33.
- ¹⁷ Poprvé se připomíná na univerzitě v lednu roku 1383, kdy vykonal zkoušky na artistické fakultě a stal se licenciátem svobodných umění. V letech 1385-1387 byl zvolen za examinátora bakalářů a v roce 1389 za člena komise pro zkoušení mladých kandidátů mistrovství. V roce 1390 je jmenován proboštem Karlovy koleje a vysvěcen na kněze. Působí jako profesor na univerzitě, ale tato činnost mu nepostačuje, věnuje se horlivě kazatelství a šíří své názory do širokých vrstev. Umírá koncem roku 1406 nebo počátkem následujícího, neboť zpráva z 11. února 1407 o něm hovoří jako o mrtvém. ODLOŽILÍK, O., M. Štěpán z Kolína, s. 3-7, 23. Srv. NECHUTOVÁ, J., Latinská literatura českého středověku do roku 1400, s. 223-225.
- ¹⁸ KADLEC, J., Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod, Band 22., str. 43-44.
- ¹⁹ Čtyři artikuly pražské (přijímání pod obojí způsobou, zákaz a trestání smrtelných hříchů bránících dosáhnout spásy duše, svobodné kázání slova božího, zákaz světského panování kněží – tj. vyvlastnění pozemkového majetku církve a zamezení vstupu duchovních do světské politiky) shrnovaly husitské chápání božího zákona. Tento svůj program považovali husité za povinný pro celé křesťanstvo. ČORNEJ, P., Lipanské ozvěny, s. 7.
- ²⁰ Archiv český, díl 1., s. 203-204.
- ²¹ VÁVRA, J., Dějiny Královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 62-64.
- ²² Archiv český, díl 1., s. 528.
- ²³ MOLNÁR, A., Na rozhraní věků, s. 99.
- ²⁴ URBÁNEK, R., České dějiny, s. 784-785. Srv. Archiv český, díl 7, s. 231-232.
- ²⁵ ŠMAHEL, F., Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500, s. 19-20.
- ²⁶ PETRŮ, E., Zrcadlo skutečnosti, s. 77.

-
- ²⁷ ŠMAHEL, F., *Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500*, s. 21. ŠIMEČEK, Z., *Geschichte des Buchhandels in Tschechien und in der Slowakei*, s. 4.
- ²⁸ Vavřinec z Březové, *Husitská kronika*, s. 116.
- ²⁹ TICHÁ, Z., *Cesta starší české literatury*, s. 140-142.
- ³⁰ TADRA, F., *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV.*, s. 26. BLÁHOVÁ, M., *Život a dílo Jana ze Středy*, s. 78-93.
- ³¹ HLOBIL, I.; PETRŮ, E., *Humanismus a raná renesance na Moravě*, s. 20-22.
- ³² Kniha byla věnována Janovu pavijskému učiteli práv Janu Grassovi. Měla upozornit na zjištěné záměry a nelegální postup protijirákovské opozice, a obhájit autora, který byl koncem roku 1468 napadán za svou neutralitu a sympatie k tehdy exkomunikovanému králi Jiřímu. ŠMAHEL, F., *Idea národa v husitských Čechách*, s. 227.
- ³³ Známý moravský právník doby poděbradské. PETRŮ, E., *Zrcadlo skutečnosti*, s. 115. KROFTA, K., *Dějiny československé*, s. 248-249. Srv. též TRUHLÁŘ, J., *Počátky humanismu v Čechách*, s. 489-491.
- ³⁴ TICHÁ, Z., *Spisování slavného frejře*, s. 9-10. Srv. KOPECKÝ, M., *Český humanismus*, s. 34-36. VÁVRA, J., *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, díl 1., s. 73. GŁOGOWSKI, S., *Potomci krále Jiřího z Poděbrad*, s. 20-21.
- ³⁵ TICHÁ, Z., *Cesta starší české literatury*, s. 177-184. Poslední edice Hynek z PODĚBRAD, *Boccacciiovské rozprávky*.
- ³⁶ Byl v kontaktu s významnými soudobými humanisty – Albrechtem von Eyb a Janem Panoniem, studoval u Galeonta Martia. Proslul jako sběratel rukopisů italského původu. ŠMAHEL, F., *Humanismus v době poděbradské*, s. 59.
- ³⁷ Thurzo udržoval styky s řadou zahraničních humanistů evropského významu – Caspar Ursinus Velius, Ulrich von Hutten, Beatus Rhenanus – ale byl spíše podporovatelem umění a vědy než aktivním tvůrcem. HLOBIL, I.; PETRŮ, E., *Humanismus a raná renesance na Moravě*, s. 26.
- ³⁸ ŠMAHEL, F., *Humanismus v době poděbradské*, s. 16-17. Srv. HEJNIC, J., *Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské*.
- ³⁹ HORÁK, F., *Pět století českého knihtisku*, s. 9-10. Statuta upřednostňuje také Ema Urbánková, ale podle Pravoslava Kneidla není důvod pochybovat o prvenství *Kroniky Trojanské*, vydané roku 1468 v Plzni. BOHATCOVÁ, M. aj., *Česká kniha v proměnách staletí*, s. 124.

⁴⁰ HOŘEC, J., Počátky české knihy, s. 61.

⁴¹ K významným případům jeho zastupování patří vyhraný spor Kolína se sázavským klášterem o platy ze Starého Kolína. Roku 1445 odkázal Franc z Rosenthalu, někdejší hofmistr na Horách Kutných, všechno své jmění sázavskému klášteru. Mimo jiné majetky se jednalo i o deset kop úroku na tvrzi ve Starém Kolíně. Onen plat byl již dávno promlčený, až teprve roku 1504 sázavský opat počal naléhat na Kolín kvůli zaplacení. Vzniklá pře se protáhla až do roku 1507, a rozhodla se u krále ve prospěch Kolína. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 77.

⁴² PETRŮ, E., Zrcadlo skutečnosti, s. 103.

⁴³ Toto dílo najdeme i v inventáři knihovny kolínského primátora Mikuláše Alethina z roku 1587. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 11.

⁴⁴ CEJPEK, J.; HLAVÁČEK, I.; KNEIDL, P., Dějiny knihoven a knihovnictví, s. 92. MARTÍNEK, J., Humanistická škola na Hasištejně, s. 23-67.

⁴⁵ Ideálně se měla výchova šlechtice skládat ze dvou částí: z teoretických disciplín a takzvaných šlechtických cvičení. Do první skupiny patřilo hlavně studium obojího (zvláště pak římského) práva, historie a státovědy, genealogie, heraldiky, geografie, matematiky a geometrie, mechaniky, vojenské a civilní architektury, italštiny a francouzštiny, rétoriky. Ke cvičením se počítala zejména jízda na koni, šerm, střelba, hra na hudební nástroje (zvláště kytaru a loutnu) a tanec. HOJDA, Z.; ČORNEJOVÁ, I., Pražská univerzita a vzdělanost v českých zemích v 17. a 18. století, s. 225.

⁴⁶ Srv. Zápisy obnov městské rady v Pamětní knize. PETR, S., Pamětní kniha města Kolína od roku 1501, s. 3-84.

⁴⁷ Karel ze Žerotína bojoval v Uhrách, zúčastnil se vojenských výprav do Afriky a roku 1547 bitvy u Mühlberka. V roce 1550 se oženil s Veronikou z Lípy. Císař Ferdinand I. mu za dluh deset tisíc kop českých grošů dne 15. června 1556 zastavil zámek a panství kolínské, a to na tak dlouho, pokud by žil pan Karel a jeho nejstarší syn. A poněvadž zámek byl zpustlý a pokojů k bydlení téměř žádných v něm nebylo, dostal Žerotín povolení tam tisíc kop grošů českých prostavět za budoucí náhradu. KAMARÝT, J., Kolínské náhrobky a nápisné texty, s. 165.

⁴⁸ Poručníky nezletilých Žerotínů byli Bernart a Jan ze Žerotína, na Strážnici a Břeclavi. Tamtéž, s. 165.

⁴⁹ Eliška z Vartenberka, Lucie a Anna Bílské z Kaříšova a Juliana Čišvicová z Borové.

TŮMA, J., Paměti osad na Kolínsku, s. 4. Národní archiv Praha, fond DZV 16 D 7.

⁵⁰ MATERNA, F., Die Materna von Kwietnitz Saga, s. 194-198.

⁵¹ PEŠEK, J., Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620, s. 75.

⁵² VOIT, P., Encyklopedie knihy, s. 218.

⁵³ HLAVÁČEK, I., Pronikání cizích prvotisků do českých knihoven v 15. století, s. 85-87.

ŠIMEČEK, Z., Geschichte des Buchhandels in Tschechien und in der Slowakei, s. 10.

⁵⁴ Mistra J. Husy kazatele slavného dědice českého Dvanácti článkův víry křesťanské obecné Desíti božích přikázání a Modlitby Pane Otče. Knihopis č. 3266.

⁵⁵ ŠIMEČEK, Z., Geschichte des Buchhandels in Tschechien und in der Slowakei, s. 11.

⁵⁶ PEŠEK, J., Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620, s. 70.

⁵⁷ Tamtéž, s. 75, 77.

⁵⁸ SOA Praha-SOkA Kolín, bez sign. Radní manuál (Liber contractuum V.) 1541-1565, fol. 356^r.

⁵⁹ „Staroměstský knihař Tomáš Falkman viní roku 1589 kramářku, že mu zkazila o jarmarce v Kolíně knihy, nechavši jich na dešti.“ WINTER, Z., Kulturní obraz českých měst, díl. 1., s. 585. Týž: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku, s. 328-329.

⁶⁰ O dalším Adamově dluhu vůči Melantrichovi v roce 1571 se dočítáme v Liber obligationum – knize zápisů, smluv a dluhů z let 1567-1614: „Adam kniehař panu Melantrychovi dluže – Adam kniehař přiznal se osobně dlužen býti dluhu pravého a spravedlivého devět kop grošů českých urozenému panu Jiříkovi Melantrychovi z Aventýnu na Starém Městě Pražském, kteroužto summu má dáti a zaplatiti rozdílně takto: Ihned 1 1/2 kopy grošů českých jemu donésti, kteréž o vánocích nyní minulých jemu dáti připověděl, má a tak potom vždy po 1 1/2 kopě grošů při každých vánocích plátce býti má až do zaplacení summy nadepsané, ujišťujíc a tímto zápisem zapisujíc tu summu i jedny každé peníze na domu svém v němž bydlí před jinými věřiteli, aby na tom svého postihnouti mohl. Actum feria 3. post Felicis anno 1572 (15. ledna) za purgmistrovství pana Marka Šotnofského ze Závoric.“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber obligationum – kniha zápisů, smluv a dluhů z let 1567-1614, na fol. 61^r. Též PETR, S., Jiří Melantrich z Aventýna a jeho tisky v knihovnách kolínských měšťanů, s. 81.

⁶¹ RIŠLINK, V.; JOUZA, L., Renesance na Kolínsku, s. 11.

⁶² Někteří učitelé proto raději v Kolíně dávali před učením přednost sňatku s bohatou nevěstou - například Jan Rosacius, či Matouš Hosius. SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského

školství, s. 15.

⁶³ Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. st. do začátku 17. st, díl 1., s. 452.

⁶⁴ Byl všestranným ekonomem, jemuž šlo o vytvoření vysoce prosperujícího celku, což se mu na rožmberském panství podařilo.

⁶⁵ JIREČEK, J., Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, díl 1., s. 267.

⁶⁶ Václav Březan text nazývá: „*Jakuba Krčina život, od něho vlastní rukou sepsaný v rytmech: rodičové a den narození jeho, studia, služba při panu vladaři.*“ BŘEZAN, V., Životy posledních Rožmberků, díl 2., s. 697-698. Viz též SCHNEIDER, J., Kolínský rodák Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan, vynikající hospodář a rybníkář český XVI. století, s. 8-9. HAUBELT, J., Jakub Krčín z Jelčan, s. 34. Nejnověji KUTHAN, J.; STECKER, M., Sedlčanskem po stopách Jakuba Krčina, s. 10.

⁶⁷ Původní nadepsání spisku: „*Za spravování a vladařství jeho Milosti vysoce urozeného pana, pana Viléma z Rožmberka, nejvyššího purkrabího pražského etc., tehdáž když jest pan Jakub Krčín z Jelčan Jeho Milosti pánu sloužil, tito vnitř psaní důchodové a užitkové na panstvích Jeho Milosti páně jsou vyhledáni a spraveni od léta 1560 až do léta 1579.*“ Spisek byl pořízen bez literárních ambicí, zato je však faktograficky bohatší než autobiografie. BŘEZAN, V., Životy posledních Rožmberků, díl 1., s. 294. Týž, Životy posledních Rožmberků, díl 2., s. 702. HAUBELT, J., Jakub Krčín z Jelčan, s. 144.

⁶⁸ Kniha je dnes uložena v Městském muzeu v Sedlčanech. Má rozměry 52 x 37 x 12 cm a je svázána v kožených deskách lemovaných kování. Obsahuje české i latinské náboženské písně, týkající se hlavních svátků církevního roku na více než šesti stech stranách. Na prvním listě jsou dva znaky: pana Viléma z Rožmberka a Jakuba Krčina. Pak následuje latinské dvouverší, jehož volný překlad zní: To jest skvělé znamení pravého šlechtictví Jakuba Krčina, pána z Jelčan a Sedlčan, jenž toto dílo pro chválu věčného Hřímatele založil vlastním nákladem, když Sedlčanským dobře jako otec vládl a vši silou jejich prospěchu hájil. Jest to přece zjevný dar posvátné zbožnosti rytíře a jistě k větší slávě boží. Udělal Štěpán Lounský (nejspíše bakalář a od roku 1612 purkmistr Sedlčan). Na vedlejší straně jsou vypsáni měšťané, kteří se na vydání kancionálu také podíleli. V knize najdeme kromě mnoha zdobených iniciál také vyobrazení literátského bratrstva při zpěvu, uprostřed nich je namalován Krčín. SCHNEIDER, J., Kolínský rodák Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan, vynikající hospodář a rybníkář český XVI. století, s. 31-32. HAUBELT, J.,

Jakub Krčín z Jelčan, s. 168-169. Nejnověji KUTHAN, J.; STECKER, M., Sedlčanskem po stopách Jakuba Krčína, s. 46-49.

⁶⁹ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 19.

⁷⁰ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1575-1576), fol. 126^v-127^v.

⁷¹ Tamtéž, fol. 114^r-118^v.

⁷² SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1599-1600), fol. 63^v.

⁷³ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1575), fol. 133^r-134^r.

⁷⁴ Tamtéž, (1576), fol. 135^v.

⁷⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 130 (1708), fol. 1^v.

⁷⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1572), fol. 107^v.

⁷⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 22 (1583), fol. 2^r.

⁷⁸ „*Nebylo města, aby poetové, spisovatelé všelijakých knížek a zpěvů u městské rady nežebrali o nějakou kopu grošů, bud' jí knihu dedikujíce, či jen exemplář některé posílajíce darem. Konšelé k literním prosbám nemívali stejný způsob odpovědi. Jednou nedali nic, jindy dali s urážlivým napomenutím a do třetice odměnili literáta s povděkem.*“ WINTER, Z., Kulturní obraz českých měst, díl 2., s. 579. Srv. KAŠPAR, O., Z knihoven kolínských humanistů, s. 69-71.

⁷⁹ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I., 1542-1583 a Liber testamentorum II., 1584-1684.

⁸⁰ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, kart. XVII., Odkazy a věnování, 1581-1785.

⁸¹ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1558), fol. 37^r-38^v.

⁸² Jan z Vladoře, syn Matouše Volyňského, byl konšelem v letech 1585-1590. KOLEK, R., Kolínské testamenty a pozůstalostní inventáře z let 1542-1687, s. 213.

⁸³ *Historia Belgica hoc est, rerum memorabilium, quae in Belgio iam indea pace illa Cameracensi inter Carolum V. ... et Franciscum I. regem Franciae designatio.* Francofurti 1583. OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

⁸⁴ Ceneau, R. *Gallica Historia*. Paris 1557. Tamtéž.

⁸⁵ Wier J. *De praestigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis*. Basileae 1563. OPAC Katalog Sächsische Landesbibliothek - Staats - und Universitätsbibliothek Dresden. Další vydání následovala v letech 1564, 1566, 1568, 1577 a 1583. Každé další vydání vycházelo

v poněkud rozšířené podobě, jen vydání z roku 1583 vyšlo nezměněné. ŠINDELÁŘ, B., Hon na čarodějnice, s. 236-237.

⁸⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 35/1 (1589), fol. 1^r.

⁸⁷ Jan Standerus Berounský byl městským písařem v Čáslavi, kde roku 1606 zemřel. V závěti pověřuje svého švagra, aby si z jeho latinských knih některé vzal a ostatní uchoval pro vnuky Jana Standery. V knize smíšené svatebních smluv, majetkových smluv, vysvědčení a narovnání 1615-1669 je zápis z roku 1616 (fol. C2), ve kterém Janova manželka Dorota tyto knihy odevzdává do čáslavské školy jako základ školní knihovny, neboť už zemřeli všichni Standerovi potomci a knihy nemá kdo podědit. Knihy jsou zde přesně vypsány a rozděleny na teologické, filozofické a scholastické. Jmenovaná kniha Matouše Hosia Machiavellum však mezi nimi není. Je možné, že si ji ponechal jeho švagr. SOA Praha-SOkA Kutná Hora, fond AM Čáslavi, Kniha testamentů 1591-1699, fol. G1. Tamtéž, Kniha smíšená svatebních smluv, majetkových smluv, vysvědčení a narovnání 1615-1669, fol. C2.

⁸⁸ Mohlo by se jednat o knihu N. Machiavelliho s názvem: *Nicolai Machiavelli Princeps. Ex Sylvestri Telii Fulginatis Traductione diligenter emendata; Adiecta sunt eisdem argumenti, Aliorum quorundam contra Machiavellum scripta de potestate*. Basileae 1580. OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

⁸⁹ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 35/1 (1589), fol. 1^v.

⁹⁰ Vyšlo v Ženevě 1556. Rukověť humanistického básnictví, díl 4., s. 347. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 35/1 (1589), fol. 2^r.

⁹¹ MAURUS, H. *Coronatio Caroli V. Caesaris*. Coloniae 1550. OPAC Katalog Sächsische Landesbibliothek - Staats - und Universitätsbibliothek Dresden. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I., fol. 173^r.

⁹² Jedná se o jedno ze dvou vydání, která uvádí Knihopis pod č. 3261 *Postylla svaté paměti M. Jana Husy* vydaná v Norimberku roku 1563, nebo pod č. 3262 vydaná v Praze u Melantricha roku 1564.

⁹³ Pravděpodobně *Kronika česká* Václava Hájka z Libočan, vydaná u Severína mladšího v Praze roku 1541, kterou Knihopis uvádí pod č. 2867.

⁹⁴ Adamovým otcem byl Jan Brodský z Větčina, měšťan z Českého Brodu. SOA Praha-

SOkA Kolín, fond AM Kolín, Sbírka listin, sign. XIX, č. 13.

⁹⁵ PEŠEK, J., Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620, s. 76.

⁹⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 130 (1584), fol. 1^r.

⁹⁷ Jedná se pravděpodobně o jedno z děl Antona Korvina (Corvinus, vl. jménem Rabe), Knihopis je uvádí pod č. 1625: *Rozjímání o umučení Krista Pána* vydaný u Pavla Severina roku 1541, pod č. 1626: *Výklady na čtení nedělní* vydaný u Pavla Severina roku 1539, pod č. 1627: *Výklady na čtení nedělní* vydaný u Pavla Severina roku 1542, pod č. 1628: *Výklady na čtení svátků výročních* vydaný u Bartoloměje Netolického roku 1542, pod č. 1629: *Krátké výkladové na epistoly nedělní celého roku* vydáno v Litomyšli u Alexandra Aujezdského roku 1541.

⁹⁸ Jedná se o dílo italského augustiniána Antonia de Rampegiollis, kterou do češtiny přeložil Václav Hájek z Libočan. Kniha vyšla v Praze u Ondřeje Kubeše v roce 1543. Knihopis ji uvádí pod č. 14740. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1575-1576), fol. 126^v-127^v.

⁹⁹ Knihopis č. 3421.

¹⁰⁰ PEŠEK, J., Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576-1620, s. 266.

¹⁰¹ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 26 (1583), fol. 2^r.

¹⁰² Roku 1584 se opět oženil, nyní s Annou, sirotkem z Českého Brodu. Bezdětné manželství nebylo šťastné, jeho mladá paní byla od roku 1588 v podezření z nevěry s opilcem a rváčem Pavlem Kůrkou. Hosius sice dosáhl vypovězení nepohodlného soka z Kolína, ale sám se dal na pití a zbil svého souseda. Když utrápený v následujícím roce zemřel, tak se Anna ani ne po čtrnácti dnech tajně provdala za Kůrku v Kutné Hoře. Její milý nakonec skončil roku 1597 na popravním špalku a Anna ještě dvakrát slavila svatbu, přičemž po té čtvrté se vystěhovala z Kolína. SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 31-33.

¹⁰³ Alessandro Guagnini (1538-1614), rodák z Verony, válečník v polských službách, historik a zeměpisec. Kniha se v originále nazývala *De Moscovitarum omniumque Ruthenorum religione, ritibus nuptiarum etc. A Respublica Moscoviae et urbes*. Knihopis č. 2797.

¹⁰⁴ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 32. KOPECKÝ, M., Daniel Adam

z Veleslavína, s. 60. Matouš Hosius Vysokomýtský (1555-1589) se roku 1577 stal bakalářem a učitelem v Kolíně, kde přeložil *Kroniku mozkevskou*. Jejího vydání se však už nedočkal. Veleslavín se rukopisného díla Hosiova ujal, přehlédl je, jazykově poopravil a vydal roku 1590.

¹⁰⁵ FEJTOVÁ, O.; PEŠEK, J., Obzor zeměpisné literatury na Novém Městě pražském v 16. a 17. století, s. 219.

¹⁰⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. III., č. 46.

¹⁰⁷ Knihopis č. 15846.

¹⁰⁸ JIREČEK, J., Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, díl 2., s. 107. Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. st. do začátku 17. st., díl 4., s. 356-361.

¹⁰⁹ Knihopis č. 4814n a č. 15672.

¹¹⁰ Knihopis č. 6694 ji uvádí s poznámkou, že není jisté, že jde o tisk. Jako nekatolická a nebezpečná se však dostala i do Koniášova Klíče pod č. 66.

¹¹¹ Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. st. do začátku 17. st., díl 4., s. 90-91. Pachtové z Rájova patřili v té době (polovina 18. století) k nejvýznamnějším rodům české aristokracie. Jejich začátky byly skromné, ale vzestup zato mimořádně strmý. Ještě počátkem 17. století byli pouhými měšťany v Kolíně, kteří hledali existenční zajištění jako vrchnostenští úředníci a teprve roku 1628 dosáhl první z nich povýšení do vladyckého stavu. Rychlý vzestup rodu zajistil Daniel Pachta, který jako dvorský sekretář obdržel roku 1652 říšské šlechtictví a palatinskou hodnost a záhy i stav starožitných českých rytířských rodů a vypracoval se až na místodržícího. MAUR, E., Na návštěvě v rodné zemi, s. 61.

¹¹² Praha, Strahovská knihovna, Sborník Dobřenského č. 39, sign. DR I 21.

¹¹³ Tamtéž č. 213.

¹¹⁴ Brno UK: D Mb5 přív. 14.

¹¹⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1621-1622), fol. 196^v.

¹¹⁶ JIREČEK, J., Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, díl 1., s. 9. RIŠLINK, V.; JOUZA, L., Renesance na Kolínsku, s. 11.

¹¹⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., 1587, č. 11.

¹¹⁸ Vydáno v Basileji roku 1557. OPAC Katalog Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen.

¹¹⁹ Netušíme ani v jednom případě o které vydání se jednalo. V roce 1552 vyšla kniha

v Praze u Jana Günthera, Knihopis č. 2132, v roce 1575 v Basileji. OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.

¹²⁰ Kronika o založení země České, vydaná poprvé roku 1539, podruhé 1585. Knihopis č. 4628, 13885.

¹²¹ Wittenberg: Seubalich 1505, Kraft 1582, Rhau 1551. Inventář neuvádí u žádného titulu místo ani rok vydání, proto se nedá u některých titulů, které do Alethinovy smrti vyšly několikrát, určit přesně o jaký výtisk šlo. OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.

¹²² Vyšlo v Basileji u Frobenia roku 1529. Tamtéž.

¹²³ *Responsio Philippi Melanthonis ad scriptum quorundam delectorum a clero secundario*. Coloniae Agripinae, 1543. Tamtéž.

¹²⁴ Nicolao Hemmingio, *Via vitae. Christiana et orthodoxa institutio*, Lipsiae: Schneider, 1574. Tamtéž.

¹²⁵ Vyšlo v Basileji 1560. Tamtéž.

¹²⁶ Angelas Sangrinus, *Psalterium Davidis paraphrasis: vario metri genere exculta Davidis encomium praefationis loco praefixum*. Basileae, 1561. Tamtéž.

¹²⁷ Vydáno v Antverpách 1585 a 1586. Tamtéž.

¹²⁸ *Xenophontis opera*, Basileae 1545. Tamtéž.

¹²⁹ Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. st. do začátku 17. st., díl 1., s. 74-75.

¹³⁰ EVANS, R., Rudolf II. a jeho svět, s. 180.

¹³¹ SOA Praha-SOKA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1560), ff. 44^{rv}.

¹³² Tamtéž, (1571), fol. 108^r-109^r.

¹³³ *Kniha Eklesiasticus od doktora Martina Luthera zpravená* (Knihopis č. 2187) nebo *Kniha Jesusa Siracha, jinak Ecclesiasticus* (Tamtéž, č. 2190, 2192-2194).

¹³⁴ Pravděpodobně se jednalo o Rhegiův luteránský katechismus v češtině. KOLEK, R., Kolínské testamenty a pozůstalostní inventáře z let 1542-1687, s. 213.

¹³⁵ Jedná se o dílo italského augustiniána Antonia de Rampegiollis, kterou do češtiny přeložil Václav Hájek z Libočan. Kniha vyšla v Praze u Ondřeje Kubeše v roce 1543. Knihopis ji uvádí pod č. 14740.

¹³⁶ Matouš bakalář Volyňský z Vladoře byl prvním královským, resp. císařským rychtářem v Kolíně. Vávra, J., O šlechtě, která do roku 1620 v Kolíně se usazovala, s. 569-570. Týž,

Dějiny Královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 181-183.

¹³⁷ *Herbář aneb bylinář...Piera Andrea Mattioliho* vydaný u Jiřího Melantricha roku 1562. Knihopis č. 5416. Druhé vydání u Daniela Adama z Veleslavína v Praze 1596. Tamtéž, č. 5417.

¹³⁸ Jiřík Ursin z Vladoře, pražský právník a kolínský měšťan, byl přítelem Matouše Volyňského a přijal jej rovněž ke svému erb. VÁVRA, J., O šlechtě, která do roku 1620 v Kolíně se usazovala, s. 569-570. Týž, Dějiny Královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 181, 184, 217, 227.

¹³⁹ *Bible* - první vydání Melantrich ještě společně s Bartolomějem Netolickým v Praze roku 1549. Knihopis č. 1101. Druhé vydání v Praze 1556/1557. Tamtéž, č. 1102. Třetí vydání v Praze 1560/1561. Tamtéž, č. 1103. Čtvrté vydání v Praze roku 1570. Tamtéž, č. 1104. Páté vydání o sedm let později. Tamtéž, č. 1105. Další vydal vnuk Samuel Adam z Veleslavína v roce 1613. Tamtéž, č. 1106.

¹⁴⁰ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1572), fol. 116^r. PETR, S., Jiří Melantrich z Aventýna a jeho tisky v knihovnách kolínských měšťanů, s. 80.

¹⁴¹ V kšaftu Jana Hradeckého z roku 1582, který byl městským písařem v Kolíně ve druhé polovině 16. století, se dočteme: „*Jiřík Prachatický dlužen mi zůstává za knihy malované...*“. Buď se jednalo o pouhý prodej ilustrovaných knih, nebo tyto knihy Hradecký sám iluminoval. SOA Praha-SOkA Kolín, Liber testamentorum I. (1582), fol. 171^r.

¹⁴² Pravděpodobně Práva městská Pavla Kristiána z Koldína z roku 1579, popřípadě zkrácené vydání z r. 1581. Knihopis č. 4564 n.

¹⁴³ Nejspíše Práva a Zřízení zemská království českého, vydání z let 1549/50 nebo 1564. Tamtéž, č. 14316 n.

¹⁴⁴ *Kozmografia česká, to jest Vypsání o položení krajin neb zemí i obyčejích národův všeho světa od Sebastiana Münstera*, vydáno v Praze roku 1554. Tamtéž, č. 5969.

¹⁴⁵ Vyšel roku 1584. Tamtéž, č. 3718.

¹⁴⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 16.

¹⁴⁷ *Herbář aneb bylinář...Pietra Andrea Mattioliho* vydaný u Jiřího Melantricha roku 1562. Knihopis č. 5416. Druhé vydání u Daniela Adama z Veleslavína v Praze 1596. Tamtéž, č. 5417. *Práva městská* (Práva městská velká) - spis Pavla Kristiána z Koldína (1530-1589), vydaná v Praze u Jiřího Melantricha a Daniela Adama z Veleslavína roku 1579. Tamtéž, č. 4564. Maloformátové vydání z roku 1581 (Tamtéž, č. 4565), 1582 (Tamtéž, č. 4566, 4567, 4568, 4569 - všechna vyšla u Jiříka Nygrina - Černého ve Starém Městě pražském),

a z let 1613-1619 (Tamtéž, č. 4570) vydané u Jonaty Bohutského ve Starém Městě pražském. *Politia Historica* - autorem německý právník Georg Lauterbeck. Prvně vyšlo v Praze v červnu 1584 u Daniela Adama z Veleslavína. Tamtéž, č. 4735. Druhé vydání v Praze u dědiců Daniela Adama roku 1606. Tamtéž, č. 4736. Šest dílů Bratrská Biblí - *Bible kralická*, vydaná českými bratry v Kralicích nad Oslavou na Moravě v šesti dílech v letech 1579-1594. Tamtéž, č. 1107. *Itinerarium sacrae scripturae: To jest Putování svatých na všecku svatou bibli obojího zákona...* - autorem Heinrich Bunting (1545-1606), německý bohoslovec, česky ji vydal Daniel Adam v Praze roku 1592. Tamtéž, č. 1361. Druhé vydání vyšlo u Veleslavínových dědiců v roce 1609. Tamtéž, č. 1362.

¹⁴⁸ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 28 (1625), fol. 118^v-119^r.

¹⁴⁹ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1643), fol. 254^v.

¹⁵⁰ Viz poznámka č. 82.

¹⁵¹ Kniha byla vydána mnohokrát, například ve Frankfurtu nad Mohanem v letech 1575 a 1586, nebo v Basileji 1563, 1564, 1566, 1568, 1577, 1583. OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

¹⁵² V letech 1487-1669 vyšlo celkem 29 vydání této nejhroznější knihy na potírání čarodějnictví. Skládá se ze tří dílů. Ve třetím je podrobný návod k přípravě, zahájení a vedení inkvizičního procesu s osobami podezřelými z čarodějnictví. ŠINDELÁŘ, B., Hon na čarodějnice, s. 35-36.

¹⁵³ Tamtéž, s. 49-50.

¹⁵⁴ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 18, fol. 109^r, citovaný zápis nedatován, mezi daty 1. 12. - 3. 12. 1610. Srv. DAČICKÝ, M., Prostopravda, s. 518. Případ byl poměrně často citován, ne však vždy přesně. Srv. například VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 254-255. SVÁTEK, J., Hexenprocesse in Böhmen, s. 22. ČEČETKA, F. J., Pro čáry a kouzla, s. 101. SAHULA, J., Blouzníloství a pověry věku husitského, s. 182. KLABOUC, J., Staré české soudnictví, s. 57. ŠINDELÁŘ, B., Hon na čarodějnice, s. 181.

¹⁵⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 18, fol. 109^v.

¹⁵⁶ Autorem českého překladu německého vydání byl Martin Carchesius, vl. jm. Martin Kraus z Krausenthalu, městský písař Starého Města pražského. Knihopis č. 3013. Lexikon české literatury, díl 1., s. 351-352. Srv. KOLÁR, Jaroslav. Historia o životě doktora Jana Fausta, s. 5. LEHÁR, J.; STICH, A., Česká literatura, díl 1., s. 141.

-
- ¹⁵⁷ OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.
- ¹⁵⁸ WINTER, Z., Přepych uměleckého průmyslu v měšťanských domech XVI. věku, s. 46-104.
- ¹⁵⁹ EVANS, R., Rudolf II. a jeho svět, s. 162-165.
- ¹⁶⁰ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 110-124.
- ¹⁶¹ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 191-192, 236, 313-314.
- ¹⁶² HINEROVÁ, R., Zbožná a literátská bratrstva doby barokní ve fondech SOkA Kolín, s. 57-72.
- ¹⁶³ Pořádek literátů ve Starči na Moravě praví: „*Kdož by koli z těch, jenž literu znají, do společnosti literátů přijat býti chtěl...*“ TADRA, F., Sborové literátův čili kůry literátské v Čechách, s. 7-8. Takoví muži pak byli schopni při nedostatku učitelů vypomoci ve škole. Byli z nich voleni i školní inspektoři, jejichž povinnost byla školu častěji navštěvovat a kontrolovat, aby učitel zachovával školní pořádek. TOMEK, V. V., Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka (1598-1612), s. 605.
- ¹⁶⁴ TADRA, F., Sborové literátův čili kůry literátské v Čechách, s. 26-27.
- ¹⁶⁵ Podle Kolka pochází první takový odkaz z roku 1569. KOLEK, R., Kolínské testamenty a pozůstalostní inventáře z let 1542-1687, s. 165.
- ¹⁶⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, Bratrstvo kůrů literátských při chrámu sv. Bartoloměje Kolín, bez inv. č.
- ¹⁶⁷ Byly sepsány podle vzoru měst pražských na místo původních, zničených požárem. Schneider tyto regule pokládal za ztracené. V srpnu roku 2001 byly delimitovány ze Státního okresního archivu Semily do SOkA Kolín. Fond Bratrstvo literátů kůrů latinského a českého při chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, inv. č. 1.
- ¹⁶⁸ Tato kruchta shořela při požáru města roku 1796. KAMARÝT, J., Požár Kolína v roce 1796, s. 270.
- ¹⁶⁹ Narodil se roku 1523 v Nymburce, stal se správcem školy v Českém Brodě, potom u sv. Jindřicha v Praze, pak nakladatelem, knihkupcem, a majitelem domu na Starém Městě pražském. TADRA, F., Sborové literátův čili kůry literátské v Čechách, s. 21.
- ¹⁷⁰ Tamtéž, s. 18, 20-21.
- ¹⁷¹ Z odkazu Matouše Hosia: „*Pánům literátův latinskejm poroučím louku...a jich žádám, aby nad pořádkem svým poctivým ruku držali, a v něm stáli.*“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 35. Z odkazu Šimona Šilhánka z Choustníka: „*Panu děkanovi zdejšímu ...spolu s pány literáty kůru obojího, odkazují dvě*

kopy s dvanácte záhonů..., aby se o touž roli rozdělili a kteráby strana které částky požívati měla, o to se losem narovnali....a tento odkaz do register pánů literátů byl připsán a poznamenán.“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 63. Z odkazu Šimona Večána: „*pánům literátům šest liber vosku.*“ Tamtéž, č. 75. Z odkazu Jana Potěšila: „*pánům literátům latinským i českým poroučím po 5 kopách grošů českých.*“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1582), fol. 164^r. Z odkazu Jakuba Brodského: „*pánům literátům to každoročně po 3 zl. náleží.*“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1640), fol. 245^v. Z odkazu Jeremiáše Spiry: „*pánům literátům na opravu varhanův 100 kop míšenských.*“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVI., č. 33 (1664), fol. 1^r. Z odkazu Jana Krumpolce: „*kůru literátskému pět kop míšenských grošů odkazují.*“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1634-1635), fol. 230^v.

¹⁷² SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 16.

¹⁷³ Mohlo se jednat o jedno z vydání knihy *Písně chval božských*. Vydání z roku 1505 sebrali a vydali v Praze Lukáš Pražský, Jan Černý a Matěj Machek. Vydání z roku 1519 vyšlo u Pavla Olivetského v Litomyšli. Knihopis č. 12854, 12855.

¹⁷⁴ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum I. (1575-1576), fol. 129^r.

¹⁷⁵ Pravděpodobně to byla *Česká mariánská muzika*, vytištěná na Starém Městě pražském v roce 1647. Knihopis č. 5558.

¹⁷⁶ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 115. Knihopis č. 3714.

¹⁷⁷ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 117.

¹⁷⁸ Římskokatolický děkanský úřad v Kolíně. Srv. Průvodce po rukopisných fondech v české republice, díl 4., s. 295-296.

¹⁷⁹ SCHNEIDER, J., Dějiny kolínského školství, s. 110-113. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, sign. B VII 9, č. 619.

¹⁸⁰ První svazek 628 x 416 mm a 302 ff, druhý 629 x 425 mm a 304 ff.

¹⁸¹ Figurální iluminace: XII A 22: 135^r: (H) Zmrtvýchvstání Krista, 176^v: (U) Seslání Ducha svatého, 187^v (U) Sv. Ondřej, 268^r: (I) Zvěstování P. Marie. Ornamentální bordury: XII A 22: 135^r, 169^v, 176^v, 187^v, 268^v, 295^r. XII A 21: 9^r, 32^r, 58^r, 94^r, 108^r, 144^r, 161^r, 186^r. Výzdoba je dochována torzovitě. Většina figurálních iniciál je vyřiznuta, v druhém dílu se nedochovala ani jedna. Ornamentika se dochovala početněji. Je tvořena rostlinnými úponky s akantovými listy. Úponky jsou stočeny do rozvilin a jsou doplněny květy,

zlatými kapkami, koulemi a barevnými koulemi s filigránovou arabeskou.

¹⁸² Nejnověji BRODSKÝ, P., Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, s. 124-125. BARTOŠ, F. M., Soupis rukopisů Národního muzea v Praze, díl 2., s. 216, č. 3160, č. 3161. HOFFMANN, F., Martin bakalář z Vyskytné a rukopisy kolínské, s. 60-63. Výzdobou antifonářů se zabývali CHYTIL, K., Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského, s. 10. KRÁSA, J., Knižní malířství, s. 401-403.

¹⁸³ 579 x 392 mm, 287 ff.

¹⁸⁴ Figurální iniciály: 31^r: (A) Kristus trůnící, 41^r: (P) Adorace děcka, v pozadí Zvěstování pastýřům. Ornamentální iniciály: 1^r: K, 16^r: S, 30^v: G, 46^v: E, 96^v: D, 129^r: U, 131^r: S, 132^v: C, 135^r: B, 138^v: D, 155^v: T, 157^r: D, 157^v: M, 209^r: G. Ornamentální bordury (iniciály vyřiznuty): 114^r, 161^r, 185^r. Drobné iniciálky zdobené filigránem. Nejnověji BRODSKÝ, P., Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, s. 128. Bartoš datuje na počátek 16. stol. BARTOŠ, F. M., Soupis rukopisů Národního muzea v Praze, díl 2., s. 217, č. 3164. HOFFMANN, F., Martin bakalář z Vyskytné a rukopisy kolínské, s. 60-63. Výzdobou graduálu se zabýval CHYTIL, K., Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského, s. 5. Vazbou knihy HAMANOVÁ, P., Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. století, s. 62.

¹⁸⁵ Zápis na předním přidešti: „*Manu Martini Baccalarii de Vyskytna Anno 1512.*“

¹⁸⁶ Rukopis obsahuje ornamentální iniciály: 1^r: P, 35^v: K, 63^r: S, 86^r: R, 138^r: A, 179^r: D, 226^r: S, 239^v: R, 257^v: U, 263^r: S, 312^r: G a černé kaligrafické iniciálky. Výzdoba je tvořena monochromními akanty v dřících iniciál, vložených do pravoúhlých rámců s pozadím pokrytým dekorativní filigránovou arabeskou, a akantovými listy v bordurách, vyrůstajícími ze sukovitých větví a zavíjejícími se do rozvilin a doplněnými stříbrnými kapkami. Nejnověji BRODSKÝ, P., Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze, s. 151. BARTOŠ, F. M., Soupis rukopisů Národního muzea v Praze, díl 2., s. 248-249, č. 3274. HOFFMANN, F., Rukopisy městských práv v Knihovně Národního muzea v Praze, s. 23. HOFFMANN, F., Martin bakalář z Vyskytné a rukopisy kolínské, s. 65-71.

¹⁸⁷ „...a ty IIII kopy gr. dali su za nový kancional Martinovi písaři svému a k tomu I kopu gr. Mikuláše soukeníka též přiloživše, tak že mu V kop gr. již dali a ještě že jemu za týž kancional II kopy gr. českých páni zuostávají.“ SOA Praha-SOKA Kolín, fond AM Kolín, Liber contractuum III., fol. 43^r. PETR, S., Městská kancelář a správa v Kolíně v 1. polovině

16. století, s. 121.

¹⁸⁸ Obsah kodexu muzikologicky zhodnotil M. Velea. Jeho kodikologické zhodnocení v rámci ostatních dochovaných kolínských chorálních knih provedl František Hoffmann. Ten také uvedl na pravou míru omyly, jichž se M. Velea dopustil zejména chybnou interpretací filigránů dochovaných na papíru rukopisu, což vedlo k mylným závěrům o stáří rukopisu, a tím i k jeho chybnému zařazení do souvislostí vývoje české duchovní písně. VELETA, M., Kolínský husitský kancionál - hudební dokument závěru husitské revoluce, s. 7-36. HOFFMANN, F., Martin bakalář z Vyskytné a rukopisy kolínské, s. 68-73. PETR, S., Rukopisný fond v Regionálním muzeu v Kolíně, s. 128-131, 151-154.

4) Kolínská knižní kultura doby pobělohorské

Po porážce českých stavů na Bílé hoře došlo k postupné rekatolizaci země. Návrhy na způsob jejího provedení se různily, ale naprostá většina z nich počítala se zpřísněním cenzury a vymýcením nekatolických knih na celém území království. Již v roce 1621 bylo sděleno všem pražským tiskařům, že bez zvláštního povolení místodržícího knížete Liechtensteina nesmějí nic tisknout. Za přestoupení nařízení hrozil dokonce trest ztráty hrdla. Zaveden byl také ostrý dohled nad prodejem knih na ulicích a jarmarcích.¹ První rekatolizační dekrety směřovaly hlavně proti nekatolickému duchovenstvu a učitelům. Další rekatolické snahy zasáhly pražskou univerzitu. V březnu roku 1622 jí král zabavil privilegia a v listopadu téhož roku byla odevzdána jezuitům. Těm pak zároveň svěřil cenzuru knih a dozor nad veškerým školstvím v zemi.²

Bílá hora, počátek třicetileté války a následný politický i náboženský vývoj, změnily zásadním způsobem i podmínky pro budování a samotnou existenci měšťanských librářů. Řada knih zmizela se svými protestantskými majiteli v emigraci, a pokud knihy zanechali ve vlasti, tak změnilo majitele nebo byly zničeny. Z Kolína je doložen v letech 1624-1627 odchod čtyřiačtyřiceti rodin, které si jistě některé knihy odnesly s sebou.³

Když se kolínští měšťané, pokud neodešli do vyhnanství, přiznali všichni ke katolické víře, byl o Hromnicích roku 1626 uveden na děkanství cisterciák ze sedleckého kláštera P. Martin Ignacius Vodný.⁴ V témže roce se z jedné kolínské městské knihy dozvídáme k datu 6. února, o rozhodnutí městské rady, že „*knihy všichni sousedé mají složiti ku přehlídnutí panu děkanovi, které se budou moci trpěti.*“⁵ Již za dva dny však bylo toto usnesení změněno. Zápis z 8. února 1626 sděluje, že byl v městské radě ohlášen příjezd jednoho pátera jezuity.⁶ Měl přijet proto: „*aby byly zvoleny osoby, které by do domů sousedů šly a knihy sousedům braly a ty do velké radní světnice nositi daly.*“ Zvoleni byli pan Václav Salava, Jan Krška, Pavel Horina a písař rychtářský.⁷ Je otázkou, co bylo důvodem změny rozhodnutí - jestli knihy nikdo dlouho nenesl, nebo měla rada obavy, aby se na děkanství tolik knih vešlo, či byl děkan zaneprázdněn jinými povinnostmi. Také se nikde neuvádí, jaké množství knih se po sousedech našlo, kolik se jich vrátilo zpět po jezuitském ohledání a co se stalo s těmi, které byly shledány závadnými.

V roce 1629, 2. listopadu, dostali krajští reformační komisaři od reformační komise nařízeno, aby oznámili obyvatelům vyššího stavu císařovu vůli – mají sestavit inventáře všech svých knih vlastních i svých poddaných a komisařům je dodat. Inventáře se pak dají

k prohlédnutí P. instruktorovi. Ten označí, které tituly jsou nezávadné a které kacířské. Ty první si majitel smí nechat, ty druhé se musí odvést do arcibiskupské rezidence. Podle tohoto příkazu můžeme předpokládat, že tak bylo naloženo i s knihami měšťanů v předchozích letech.

Kolínská rada pak roku 1630 na písemný dotaz Oldřicha Sezimy Skuhrovského ze Skuhrova, zvoleného komisaře pro náboženskou reformaci v kraji kouřimském, týkající se nekatolických knih ve městě, uvedla, že „*Inventářův od knih všelijakých....ne v moci naší, nýbrž v moci Jana Václava Gryzla z Gryslaw předešlého hejtmána kolínského a gubernátora města, k té věci nařízeného....kde anebo od koho přehlížení byly, z hodnověrného vysvědčení jeho vyrozuměti ráčíte.*“⁸

I v této době máme v Kolíně doloženo půjčování knih. Zálabský soused Matěj Pražák zmiňuje v kšaftu, že půjčil svému kmotrovi, Jakubu Večánovi, čtyři knihy: „*Confessí starou Ausspurskou,*⁹ *druhou výklad též Confessí, třetí též Confessí s pěkným výkladem, čtvrtou Zrcadlo věčného života na abecedu rozličných krajin, ty mu na dokázání lásky poroučím.*“¹⁰ Protože rodina Jakuba Večána byla jednou ze zmiňovaných čtyřiceti čtyř, které kvůli víře odešly z vlasti, je pravděpodobné, že právě tyto knihy se dostaly z Kolína do ciziny.

Zůstal zde však Jakubův bratr Šimon. Po dlouhé době byl obrácen na katolictví a v jeho pozůstalostním inventáři¹¹ objevíme pět titulů knih: „*Bibli česká in folio Melantrichova,*¹² *Registřík historický,*¹³ *Práva malá, Zřízení zemská stará,*¹⁴ *Flagellum Judaeorum.*“¹⁵ Je otázkou, jestli jich měl původně více, a jen tyto byly shledány nezávadnými.

Cílem katolické duchovní správy bylo totiž kontrolovat, jaké knihy lidé čtou. Knihy nekatolické způsobovaly podle ní duším věřících velikou škodu. Podporovaly přetrvávání kacířství, či přímo vytvářely kacíře, a přiváděly tak své čtenáře k věčnému zatracení. Proto se katoličtí duchovní snažili nevhodné knihy zabavovat a nahrazovat schválenými tituly. Tyto kontroly byly prováděny v řadě míst poněkoličráte. Ze 17. století máme zprávu pouze o jednom případě v Kolíně, a na Kolínsku pak z Kouřimi.

Zde se stal v polovině roku 1625 děkanem také cisterciák jako o rok později v Kolíně. Byl jím dosavadní správce kláštera v Sedlci u Kutné Hory Šimon Eustach Kapihorský.¹⁶ Ve své knize *Historia kláštera Sedleckého řádu svatého cistercienského*¹⁷ popisuje i působení v Kouřimi. Pro nás je zajímavé, že „*téhož léta [1626] stala se inquisici v knihách.*“ Žádné další podrobnosti k tomu neuvádí. Rekatolizaci však prováděl důkladně, neboť „*téhož roku jako i následujícího 1627 v městě Kouřimi všickni víru katolickou, ženy*

*i muži, mládež i čeládka obojího pohlaví na se přijali.“*¹⁸

V nedaleké Kutné Hoře jsou známy případy kontrolování knih v 17. století dva. Zápis v městské knize z 12. srpna 1669 hovoří o objevení dvou luteránských graduálů, které ukrývali písaři v městské kanceláři. Nařízeno bylo „*k rozptýlení a po arších knihaři prodání býti mají, a co se za ně poutrží, to má ke kůru literátskému k dobrému obráceno býti.*“¹⁹ Dne 8. června 1671 rada rozhodla, že „*za příčinou vykonání inquisití v rozličných knihách a to nekatolických v městě mezi sousedy JMCís. p. rychtář, p. šepmistr starší a p. Václav Erithrei, medic. doktor, ku panu arciděkanovi k povolání k tomu dvou pánů z Patres Soc. Jesu nařízení, aby o to, má – li se taková inquisití in privato v městě mezi sousedy vykonati jednali. Item týž p. šepmistr s p. doktorem má s pány písaři podobnou inquisití na kanceláři radní z strany kněh nekatolických, pokudž se jaké vynacházejí, vykonati.*“²⁰ Porada na kutnohorském arciděkanství vyzněla ve prospěch vykonání prohlídky po domech „*začnouc od JMCís. pana rychtáře, pánův šepmistrův, pp. písařův radních, pp. starších obecních a osmisoudcův a sumou v celém městě mezi sousedy*“ a páter rektor jezuitské koleje byl požádán „*aby do každé čtvrti jednoho p. pátera k vykonání dotyčné visitatí kněh nařídil, k čemuž páni Šmilaur, Svatojánský, Slánský, Ramhofský, Streycius, Žíželický, Foisich, Kratochvíle a p. Alexius nařízení.*“ To bylo domluveno při zasedání 17. června a den prohlídky určen na pátek.²¹ Pravděpodobně se tehdy žádná nekatolická kniha nenašla, neboť v městské knize o tom není zpráv.

Zajímavé je, že žádná taková „inkvizice“ není zjištěna například na Novém Městě pražském. Podle Olgy Fejtové zde nebyly zatím potvrzeny žádné zásahy světské a církevní moci proti protestantské literatuře v měšťanských domácnostech. Rekatolizace se tu projevovala kontrolou účasti měšťanů na mši, vykonáváním zpovědi a její evidencí, či vyhledáváním emigrantů a nekatolických osob, ukrývajících se v měšťanských domácnostech. Pozůstalostní inventáře novoměstských měšťanů nebyly po celé 17. století využívány pro odhalování závadné literatury. V první polovině 17. století se zde katolická a protestantská literatura objevovala ve stejném množství, a teprve ve druhé polovině začínají katolické tisky mírně převažovat.²² Pravděpodobně se prohlídka knih prováděla asi lépe v menších městech.

V těch se nekatolické knihy z knihoven tehdejších měšťanů díky důsledně prováděné rekatolizaci neměly velkou šanci dochovat do současnosti. Tuto možnost měly spíše katolické, a to ještě ty, kterým se podařilo přežít bez úhony běsnění třicetileté války. Z Kolína patří k těm dochovaným knihy Jiřího Aloise Věčorka.²³

Do pozůstalostního inventáře, sepsaného po jeho náhlé smrti roku 1680, byly

zapsány úřední knihy, například knihy ungeltu, pomezního cla či kvitance na sůl, které se tehdy u něj doma nacházely.²⁴ Do současnosti se v kolínském archivu dochovala pouze jedna z nich – „*Qwittancze na zaplaczni piwního a winního tácu*,“ sepsána Věčkem „*pro Anno 1664 ad 1678*.“ V pozůstalostním inventáři je zapsána jako „*Qvitancy na obojí tác fascicul*.“²⁵ Kromě toho měl knihy vlastní, které však inventář neobsahuje. Je možné, že je prodal nebo někomu daroval ještě před svou smrtí. Podařilo se mi objevit zatím tři jako součást knihovny františkánského kláštera v Zásmukách, kde jsou zapsány jako dar z pozůstalosti Viléma z Talmberka z roku 1704. Jedná se o prvotisk Bible a dvě knihy právnické se signaturami zásmucké františkánské knihovny:

A 10 – *Biblia cum concordantiis*. Basilea: Johann Amerbach, 1492/94.²⁶ Na předsádce knihy si zapsal její zakoupení od Lamberta z Harrachu,²⁷ královského podkomořího, 8. prosince 1674.

E 15 – Münsinger, Joachim. *Singularium observationum Iudicii Imp. Camerae Centuriae V*. Basileae 1576. Na první straně textu si poznamenal, že tuto knihu získal od sekretáře pana Schaffgotze 25. srpna 1666.²⁸

E 27 – Bertachinus, Joannes. *Repertorium iuris utriusque*. Secunda pars. Venetiis 1570.²⁹ Ze zápisu na titulním listu se dozvídáme, že tuto knihu koupil v Kutné Hoře 2. června 1663 za 3 zl 30 kr.³⁰ Protože v tomto případě neuvádí osobu, od které knihu zakoupil, můžeme předpokládat, že se tak stalo v Kutné Hoře u nějakého obchodníka s knihami. Na dvou posledně jmenovaných titulech je patrné, že byly často používány, neboť v nich nezůstalo skoro žádné nepopsané místo. Věčorek si do nich dělal spoustu poznámek. Na rubu titulního listu Repertoria si vypsál některé právnické texty, týkající se práv vdov a sirotek. V Bibli pak najdeme vepsané různé životní moudrosti, například: „*Dokud štěstí bude sloužiti, budeš mnoho přátel míti, ale když peněz pozbudeš, potom samotný zuostaneš. Neb když se tobie vede, každý chce tvým přítelem býti, pakli se zle povede, již není přítele žádného doma více*,“ nebo „*Lepší jest s poctivostí umříti, než beze cti na světě živ býti*.“

Vpisování různých dalších textů do knih je dodnes běžnou záležitostí. U citovaných majitelů se lišilo pouze obsahem. Zatímco si Jiří Alois Věčorek dělal do knih poznámky k tištěnému textu, jiní si sem poznamenávali třeba své dluhy či dlužníky. Jedním z titulů, který v této době často nacházíme, byl kalendář. Používal se v mnoha domácnostech a také sloužil k různým zápisům. Například z nedalekého Českého Brodu se zachoval exemplář Veleslavínova Kalendáře z roku 1578, patřící zdejšímu faráři Jiřímu Tesáku Mošovskému. Ten si do něj zapisoval rodinné záznamy, ve kterých pak v exilu pokračoval jeho syn

Adam Tesák Českobrodský.³¹

Kromě zmiňovaného Věčorka například Alžběta Šrámová³² se na zápis v kalendáři ohledně dluhu odvolává ve své závěti, či je zmíněn záznam v knize v pozůstalostním inventáři židovky Tunklové z roku 1698. Kromě této knihy, do níž si zapisovala dluhy, vlastnila dalších obsahově nespecifikovaných dvacet devět knih.³³

Ve 2. polovině 17. století podle výzkumů Olgy Fejtové v Praze výrazně poklesl počet malých knihoven, a naopak stoupl počet knižních sbírek s více než dvaceti pěti svazky, a dokonce i počet tak výjimečných souborů, které čítaly více než sto titulů.³⁴ V Kolíně jsou z té doby známy čtyři soupisy knih a to spíše jejich počty než tituly. Roku 1692 je zapsána v inventáři po Františku Mobodidesovi pouze jediná kniha a to „*Kronyka česká Paprowskýho*[!].“³⁵ Jedná se pravděpodobně o dílo Bartoloměje Paprockého *Diadochos*, vydaný v Praze roku 1602.³⁶ O rok později nachází inventarizační komise po Janu Jiřím Olešanském dvacet knih, o kterých se dozvíme pouze: „*jim z většeho nerozumím jsouc rozličných jazykův*.“³⁷ Inventář Matěje Hájka z roku 1697 uvádí jen počet sedmnácti knih.³⁸ V roce následujícím objevíme v již zmiňovaném pozůstalostním inventáři židovky Tunklové třicet knih, opět jenom jako souhrnné číslo. Jednalo se pravděpodobně o knihy v hebrejštině, proto je komise zapsala pouze kusově.

Podstatně bohatší na zápisy o knihách se jeví 1. polovina 18. století. Knihy jsou uváděny v sedmi pozůstalostních inventářích, v soupise děkana, vyhotoveném pro převod celé knihovny darem a dalším děkanským testamentu. Poměrně velkou knihovnu vlastnil Jan Jindřich Fojtl. Jednalo se o padesát šest knih, které jsou však zaznamenány pouze souhrnným číslem.³⁹ Pozůstalostní inventář Jana Antonína Schustra⁴⁰ z roku 1706 obsahuje pouze latinskou a českou bibli, německý herbář (vše blíže neurčitelné) a jako poslední uvádí Paprockého *Kroniku českou*. Jedná se pravděpodobně opět o již zmiňovaný *Diadochos*, vydaný v Praze roku 1602.⁴¹ U Václava Baďoučka⁴² zapsala komise v roce 1719 pouze dvě knihy, ale obě staršího data. Melantrichova bible vyšla v Praze několikrát ve 2. polovině 16. století⁴³ a pod názvem „Stará Kronika světa“ by se mohla skrývat *Kronika světa* Johanna Cariona.⁴⁴ Pokud by se jednalo jen o její nejmladší vydání z roku 1602, nelze se divit, že se komisi zdála „stará.“ Mohlo se však pod tímto slovem skrývat i její opotřebování častým čtením.

V roce 1726 je zapsáno u Barbory Haynové devět knih, z toho dvě české, tři latinské a čtyři německé. Objevíme zde například Komenského *Janua Lingvarum Reserata*.⁴⁵ O tři roky později nacházíme u Františka Chrudimského devět latinských knih, z toho jsou dvě dílem

Ciceronovým.⁴⁶ Roku 1737 umírá kolínský primátor a právník Jan Paroubek, který měl v inventáři zapsáno patnáct knih. Většinu tvořily knihy právnické v češtině, latině a němčině, ale najdeme zde i *Historii Klatovskou* od Jana Floriána Hammerschmidta, vydanou v Praze roku 1699.⁴⁷ V inventáři po Martinu Podhorském z roku 1738 je zapsáno čtrnáct knih. Z toho tři titulově a jedenáct „rozličných thesí.“ Zajímavostí je zde *Grammatica francouzské řeči*. Podle zápisu by mohla být vydána v češtině, ale Knihopis ji nezná.⁴⁸

I když se formálně všichni obyvatelé českého království již v 18. století hlásili k víře katolické, bdělá církev neustávala v pilném sledování věřících. Například v dopise městské radě z 3. září 1717 si stěžuje kolínský děkan Michal Černý na pekelského mlynáře Jana Konvalinu. Zjistil totiž, že Konvalina nebyl u velikonoční zpovědi. Nařídil mu proto, aby přišel 5. srpna do děkanského chrámu na zpověď a přijímání. Konvalina se však nedostavil, a proto se děkan obrátil na městskou radu a žádal, aby „*tu neposlušnou a snad nemocnou ovčičku v nebezpečný smrtelný nemoci bludu lutheránského vězící, žádám, že prozřetelnou opatrností svau, arestem i pokutou k napravení a k dosáhnutí zdraví spasitelného přidržeti oblíbiti sobě ráčíte, já pak nepominu jí pak k přiznání víry katolické, v chrámě děkanském veřejně učiněným, Jana Konvalinu posledně od důmění očistiti.*“⁴⁹

Dohled nad četbou svých farníků a pátrání po kacířských knihách měli na starosti nejen místní faráři, ale i diecézní misionáři. Každému z nich byl svěřen jeden nebo dva kraje v Českém království, aby o ně pečovali trvale po celý rok. Jejich úkolem bylo navštěvovat města, městečka, vsi, školy, i jednotlivé domy, učit lid katechismu, poučovat jej, pít se po kacířských knihách a nalezené zabavovat a spolu s faráři konat výslechy podezřelých z kacířství. O své činnosti museli každý měsíc podávat zprávy arcibiskupské konzistoři.⁵⁰

Misionářem pro kraj Kouřimský a Čáslavský byl v roce 1752 Vít Vojtěch Hantl. Dochovala se zpráva o jeho činnosti v měsíci květnu, kdy také navštívil Kolín a okolní vsi. Ve městě prohlédl školu, vyzkoušel mládež z katechismu, navštívil špitál, kapucínský klášter a také v Kolíně našel u Jakuba Zajíčka⁵¹ tři nekatolické knihy. Jednalo se o *Žalmy Jiřího Streyce*⁵² a *Modlitby k tiemto zarmouceným časům žitavský*.⁵³ Třetí titul je zapsán pouze jako *Ruční knížka neboli špalíček*, obsahující heretický katechismus. Co bylo se zabavenými knihami provedeno zpráva neříká, ale popisuje, že další den byl Zajíček povolán na děkanství, aby vypověděl, kde knihy získal, a pak zde vyučován náboženství a zkoušen. O den později se to samé opakovalo s celou jeho rodinou a čeledí.

Protokol o výsledku se nedochoval, takže jak přišel k heretickým knihám se nedozvíme.

Také při prohlídce okolních vesnic byl Hantl úspěšný. V Lošanech u sedláka Martina Cukra objevil kancionál Klimenta Bosáka.⁵⁴ Opět následovalo odebrání knihy a zkouška katechismu celé rodiny i čeledě. Sám Cukr byl další den povolán na faru do Nebovid, kde ho misionář s farářem vyslýchali, dostal napomenutí a kázání o správné víře. Dalším odhaleným byl ovčák Jan Turek z Nových Dvorů. K němu se Hantl vypravil záměrně, neboť (jak píše) na něho přišlo udání již v roce 1737, ale tehdy se nic nenašlo. Tentokrát zaznamenal úspěch. Zabavil mu tři heretické knihy – *Ruční knížka neb Modlitby křesťanské Kašpara Motěšického*,⁵⁵ *Studnice života* (bez autora), kterou již získal roztrhanou, a německy psanou knihu Martina Luthera, obsahující také Lutherovo vyobrazení. Rovněž v Turkově domě odebral jeho služebníkovi Jiřímu Svobodovi heretickou knihu *Křesťanská škola modlení*, vytištěnou v Břehu.⁵⁶ I oni byli potom na faře v Církvici vyslechnuti a zkoušeni z katechismu. Následovala prohlídka zdejší školy, kde byly misionáři kantorem Františkem Ulrichem dobrovolně odevzdány *Kancionál český*⁵⁷ (celý heretický) a *Sirach*.⁵⁸

Ve stejné zprávě píše i o prohlídce Kutné Hory. Navštívil ve městě obchod s knihami a jiné obchodníky, kteří prodávali knihy a zabavil jim tištěné světské písničky (prý méně způsobné a uši urážející). Pro Kolín z toho můžeme vyvodit, že zde v této době patrně žádný obchod ani obchodník s knihami nebyl, neboť by se o něm jistě nezapomněl zmínit.⁵⁹ Na závěr zprávy přiložil soupis všech zabavených knih v tomto měsíci, ale bohužel se z něj nedovíme, co se s nimi stalo. Podle Josefa Svátka však bylo již od roku 1732 nařízeno zabavené knihy neničit, ale poslat arcibiskupské konzistoři.⁶⁰ Jestliže by byl Hantl takto úspěšný v každém měsíci v roce, během roku by do Prahy odeslal přes sto knih.

Pokud se kacířské knihy někomu odebraly, byla snaha nahradit je správnou katolickou četbou. Té se však vydávalo po roce 1620 jen málo, a to v jezuitských tiskárnách. Její počet se zvyšuje až po ukončení třicetileté války. Páter Matěj Šteyer se svou matkou v roce 1669 použili rodinné jmění na založení nadace, jejímž cílem bylo financovat vydávání knih, rozdávaných mezi lid.⁶¹

Podobný záměr formulovala ve svém kodícilu k závěti také například Ludmila Benigna ze Šternberka, rozená Kavková z Říčan, již roku 1666. Odkázala Velebné kongregaci českého jazyka (pod titulem Blahoslavené Panny, rodičky Boží) při koleji Tovaryšstva Ježíšova na Novém Městě pražském po své smrti 1000 kop. Ty se měly uložit na úrok a za něj tisknout „*pobožné, příkladné, katechetické, a jiné svaté knihy českým*

jazykem.“ Tento odkaz učinila proto, neboť „*jest mezi lidem kněh českého jazyku nedostatek, tak že mládež nemá v čem se něčemu dáleji přiučovati, staří nemají z čeho mladším v duchovních věcech pomoci.....k náboženskému životu přijíti nemohou, když nemají z čeho by sobě neb dětem neb čeledínům svým něco svatého a spasitelného někdy přečísti mohli.*“ Polovinu nákladu každého titulu určila k prodeji a druhou k rozdání „*mezi děti mejch a potomkův mých poddaný, kteří českému jazyku rozuměti budau v Čechách neb v Moravě.*“ K šíření těchto knih určila jezuitské misionáře nebo světské kněze v dané farnosti.⁶² Otázkou zůstává, jestli množství takto vytištěných a rozdaných knih dokázalo nahradit tituly zabavené misionáři v rámci rekatolizace.

Na závěr této kapitoly jsem si ponechala knihovny (či spíše jejich soupisy) církevní. Kněží totiž pro svou práci knihy nutně potřebovali. Kromě farní knihovny, kterou měli pro výkon svého povolání na každé faře většinou k dispozici, si také vytvářeli vlastní knihovnu. Ta po jejich smrti (buď celá nebo její část) zůstala na příslušné faře a obohatila tamní knihovnu nebo byla v testamentu odkázána jednotlivci či instituci (například klášteru v okolí – viz kapitola č. 5b Klášter františkánů v Zásmukách a jeho knihovna), kde se alespoň část z ní dochovala do současnosti.

I když předpokládáme na kolínské faře knihovnu od středověku, její soupis se dochoval až z roku 1680. Byl napsán po smrti tehdejšího děkana Vavřince Guigniho.⁶³ Zaznamenal se zde název, někdy autor, formát knihy a počet svazků. Obsahuje sedmdesát tři titulů v sedmdesáti devíti svazcích, z toho jedenáct knih zapsaných česky, deset německy a zbytek latinsky. Z českých zde najdeme například *Nový Zákon*, vydaný v Praze roku 1677,⁶⁴ *Rosu bohemicu* od Matěje Benedikta Boleluckého z Hradiště, vydanou v Praze roku 1668,⁶⁵ nebo jezuity Jana Kořínka *Staré paměti Kutnohorské*.⁶⁶ Z latinských objevíme zajímavé prvotisky. Jedná se o knihu Matthiase Farinatora *Liber moralitatum, lumen animae dictus*⁶⁷ a Paula Leschera *Rhetorica*, vydaná v Heidelbergu roku 1488.⁶⁸ Tisky 16. století jsou zde zastoupeny tituly *Praeceptorium domini Gotscalci Hollen de ordine heremitarum sancti Augustini*,⁶⁹ Marka Antonia Flaminia *In Librum Psalmorum Brevis explanatio*, Lyon 1576,⁷⁰ či *Disputationes Theologiae* Jacoba Heerbranda z roku 1575.⁷¹ Knihy 17. století zastupují například *Epitome historica rerum Bohemicarum* Bohuslava Balbína, vydaná v Praze roku 1677,⁷² *Aula Herodis impia*,⁷³ Liviova *Historia ab urbe condita libri XXIII*.⁷⁴ či *Rituale romanum* papeže Pavla V.⁷⁵ Německy zaznamenané knihy jsou například *Biblia* a *Psalterium* (blíže neurčitelné) nebo Francisca Haraera *Vitae sanctorum, das ist, Leben, Geschicht, Martyr, und Tod der fürnembsten*

Heiligen..., vydané v Kolíně nad Rýnem 1629.⁷⁶

Dozvíme se také, kde byly knihy uloženy. Devět se jich našlo v pokoji kaplana a zbytek v almaře. Kde stála však nezjistíme.

Výjimečný je pak soupis⁷⁷ soukromé knihovny kolínského děkana Jana Střebského.⁷⁸ Byl jím sepsán roku 1694 a obsahuje dvě stě sedmdesát devět titulů v tři sta třiceti osmi svazcích, sedmdesát sedm zapsaných česky, jen tři německy a zbytek latinsky. To vše v ceně asi 300 zl. Nejdražší knihou je zde blíže neurčené *Quadripartitum Breviarium* za jedenáct zlatých, z českých knih pak *Kosmografie* Sebastiana Münstera⁷⁹ za osm zlatých. Nejmenší hodnotu v soupisu, to jest dva krejcary, najdeme u titulu *Officium Blahoslaveného Josefa, chotě Nejsvětější Panny Marie, a pěstouna Pána našeho Ježíše Krista*.⁸⁰

Z popisu knihy se dozvíme název nebo autora, někdy obojí, rok vydání a místo není zapsáno nikde, ve většině případů soupis uvádí cenu nebo poznámku, že kniha je bez ceny. Tak je zde označena například *Knížka rýmovní dobrého hospodáře*,⁸¹ ale také třeba *Marci Antonii Mureti Orationes quatuor*, vydaná v Ingolstatu 1585.⁸² U šedesáti devíti titulů pak není uvedeno ocenění ani poznámka, že jsou bez ceny. Mezi ně patří také dvacet knih, označených nadpisem „Parvi libelli.“ Takovéto tituly se do pozůstalostních inventářů běžně nezapisovaly pro svou nízkou hodnotu. Osm z nich je českých,⁸³ ale Knihopis zná pouze dvě - *Sláva Svatoprotepská*⁸⁴ a *Poklad duše*.⁸⁵ Z latinských jmenujme například *Vita s. Petri de Alcantara* od Francesca Marscheseho a Maxentia Eisnera, vydáno ve Vídni 1669, nebo od Maximiliana Reichenbergera *Tempe Mariana Montis Sancti*, která vyšla v Praze roku 1653.⁸⁶

Formát knih není zapisován, ale u některých je vyjádřen slovně: „jedno evangelium malý německý“ nebo „jedna bible latinská prostřední.“ Z necelé pětiny fondu, tvořené českými tituly, jmenujme *Kroniku českou* Václava Hájka,⁸⁷ *Putování aneb cesta z Království českého do města Benátek* Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic,⁸⁸ Tomáše Pešiny z Čechorodu *Prodromus Moravographie*,⁸⁹ *Postilu katolickou* Matěje Štajera,⁹⁰ *Základ víry katolické*, přeložený z němčiny a vydaný v Praze roku 1636,⁹¹ či *Konfesi katolickou* od Jakuba Horčického z Tepence.⁹²

Z knih vydaných v Německu zde objevíme například *Compendium manualis controversiarum* Martina Becana,⁹³ *Magnum speculum exemplorum* Johanna Majora⁹⁴ či *Certamen oratorum de militari gloria* vydané v Kolíně nad Rýnem roku 1649.⁹⁵

Kromě teologické v soupise najdeme i jiné druhy literatury. Právníckou zastupují

například *Menší práva městská*,⁹⁶ Valerius Andreas Desselius knihou *Erotemata iuris canonici*⁹⁷ nebo Henricus Zoesius dílem *Jus Canonicum Universum*. Tento autor byl velice populární v 18. století. Dokazuje to obliba jeho knih mezi univerzitními profesory, dokumentovaná četnými komentáři k těmto titulům a také počet Zoesiových knih v knihovnách na Starém Městě pražském.⁹⁸

Z titulů historických můžeme uvést *Staré paměti kutnohorské* Jana Kořínka⁹⁹ a již zmiňovaného Václava Hájka či Kryštofa Haranta. Objevují se i tituly zeměpisné – *Kronika mozkevská*, kterou přeložil v Kolíně působící Matouš Hosius¹⁰⁰ nebo *Historia neb Kronika Turecka* Konstantina Mihajloviče.¹⁰¹

Střebský také v soupisu uvádí názvy knih, které vlastnoručně opsál nebo sám napsal. Z opsaných se jednalo například o dva díly filozofie a osm dílů teologie. Předlohy těchto textů však neuvádí. Sám pak sepsal za dvacet let čtyřicet dílů kázání na neděle a svátky, knihu rozličných kázání a pak jakýsi „duchovní slovník.“ Umírá až v roce 1706, takže se dá předpokládat, že mu knihy ještě přibyly. V jeho závěti není knihovna uvedena a pravděpodobně část knih zůstala na děkanství, neboť se dochoval jejich soupis z 9. listopadu 1728 a je tu popisováno i přesné umístění.¹⁰² Jednalo se zhruba o polovinu svazků, soupis uvádí sto dvacet pět titulů ve sto třiceti osmi svazcích, z toho dvacet dva zapsaných česky, tři německy a zbytek latinsky. Je možné, že druhou polovinu knihovny získali jeho příbuzní.

Nástupcem Jana Střebského v úřadě kolínského děkana byl již výše zmiňovaný Michal Černý.¹⁰³ Dochoval se podobně provedený soupis jeho knih jako u Jana Střebského. Nepsal ho však vlastnoručně, ale pravděpodobně knihy sepsal některý jezuita z kutnohorské koleje, které se měla knihovna dostat darem. Černý sem pak pouze některé tituly dopsal, pokud unikly hlavnímu soupisu. Dozvíme se u každé knihy její název, někdy i autora, označení dílu a u valné většiny cenu. Ne vždy nám však zapsané údaje umožní jejich identifikaci, hlavně u knih s podobným názvem. Podle Marie Ryantové, která se zabývala studiem knihoven farního kléru na konci 17. a počátkem 18. století, byla v této době knihovna děkana Černého v tomto rámci největší knihovnou pražské arcidiecéze.¹⁰⁴ Měla přes pět set svazků a jako celek byla darována 29. července 1725 jezuitské koleji v Kutné Hoře. Děkan Černý byl totiž jejím odchovancem a odráželo se to i v obsahové stránce knihovny. Valná část autorů uvedených v soupisu jsou právě příslušníci tohoto řádu.

Například zde najdeme deset dílů knih komentářů Cornelia Corneli a Lapide ze 17. století hodnocených na 70 zl,¹⁰⁵ všechna Miscellanea Bohuslava Balbína za 10 zl¹⁰⁶

nebo Petra Canisia *Opus catechisticum*, vydaný v Kolíně nad Rýnem roku 1606 za 8 zl 30 kr.¹⁰⁷ Většina uváděných titulů je latinských, pak následují cizojazyčná bohemika a knihy české a nejméně je německých. Většina knih obsahuje kázání, která Černý využíval ke své práci. Vedle kázání se tu objevují díla historická. Kromě zmiňovaného Balbína také Bartoloměje Paprockého *Diadochos*,¹⁰⁸ knihu *Historia kláštera Sedleckého řádu svatého cistercienského*¹⁰⁹ Šimona Eustacha Kapihorského nebo dílo dalšího jezuity přímo z Kutné Hory Jana Kořínka *Staré paměti Kutnohorské*.¹¹⁰ V soupisu najdeme i Mathioliho *Herbář*.¹¹¹ Knihovna Černého obsahovala vedle knih také české noviny od jejich prvního vydání z roku 1719 až do roku 1724¹¹² a dokonce i děkanova rukopisná díla. Podle názvu byla psána latinsky a pravděpodobně se jednalo o soubory kázání - *Conciones Scriptae limatae* (1694) a *Scriptae et compactae*.¹¹³

Bohužel ani jeden knihovní celek nebo jeho část se nedochovala do současnosti. Jezuitská kolej v Kutné Hoře byla zrušena Josefem II. a její knihovna rozptýlena. Knihovna kolínské fary spolu s částí knihovny Jana Střebského pak doplatily na jeden z náletů na Kolín za druhé světové války. Bomba zasáhla část budovy děkanství, kde byla knihovna umístěna, a došlo k jejímu zničení. Dochované soupisy jsou tak jediným svědkem knihovního bohatství kolínského farního kléru.

Poznámky:

¹ HOMEROVÁ, K., Tisková cenzura v Čechách 1621-1660, s. 19, 21. Za tyto přečiny se přísně trestalo i v 18. století. Jmenujme například Jana Janáčka ze Sobiňova, který byl roku 1769 dopaden při prodávání kacířských knih a po tvrdých výsleších za použití útrpného práva odsouzen k desetiletému žaláři. Jeho příbuzný Lukáš Janáček z Markvartic byl stíhán za přechovávání nekatolických knih. HAUSER, Z., Janáčkové. s. 17, 22.

² KADLEC, J., Přehled českých církevních dějin, díl 2., s. 75.

³ ČÁŇOVÁ, E., Rekatolizace ve Středočeském kraji, s. 66.

⁴ Je otázkou, jaké bylo na faře jeho hmotné zabezpečení, neboť Kolín se v té době potýkal s velkými finančními těžkostmi podobně jako ostatní města. Kardinál Arnošt hrabě Harrach proto navrhoval císaři vrátit královským městům statky propadlé po bělohorské porážce, aby se zlepšily životní podmínky kněží. Po této urgenci císař Ferdinand II. nechal rozeslat list, datovaný na Pražském Hradě 26. května 1628, krajským hejtmanům, aby vyšetřili v každém královském městě šance pro kněze, „...aby správcové duchovní tím pilněji povinnost svou vykonávali a dále sobě v té příčině stížnosti neměli v jakékoliv způsobě...“ SOA Praha-SOkA v Nymburce se sídlem v Lysé nad Labem, fond AM Nymburk, katalog. č. 150, karton 1. List se sice pro Kolín nedochoval, ale můžeme předpokládat, že podle něj bylo zkoumáno i zde.

⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 29, fol. 28^v.

⁶ Jednalo se pravděpodobně o pátera Čechiadese z pražské klementinské koleje. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 91. Srv. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 29, fol. 51^v.

⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 29, fol. 32^r.

⁸ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, kopiář č. 12 (1630-1631), č. 69. Vávra ve druhém díle Dějin však tuto odpověď městské rady v odkazu na hejtmana Gryzla poněkud dramatizuje. Podle něj rada odpověděla, že „*Inventář knih kacířských sepsati nemůže, neboť již r. 1626 zámecký hejtman Gryzl všechny takové knihy pobral a v jedné síni na zámku složití dal, kdež je páni patres Societatis Jesu přehlíželi, některé trhali, ostatní do své bibliotheky pražské odvezli.*“ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 120.

⁹ *Confesio aneb vyznání víry svaté křesťanské, kteráž sou učinili kurfirst saský a některá knížata a města říšská J. M. C. Karlovi V. v Augšpurce na říšském sněmě roku 1530.*

Vytištěno v Drážďanech 1576 a 1608. Knihopis č. 1582 a 1583.

¹⁰ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1627), fol. 209^r.

¹¹ Tamtéž, (1637), fol. 258^v. Srv. PETR, S., Jiří Melantrich z Aventýna a jeho tisky v knihovnách kolínských měšťanů, s. 81.

¹² *Bible* – první vydání Melantrich ještě společně s Bartolomějem Netolickým v Praze roku 1549. Knihopis č. 1101. Druhé vydání v Praze 1556/1557. Tamtéž, č. 1102. Třetí vydání v Praze 1560/1561. Tamtéž, č. 1103. Čtvrté vydání v Praze roku 1570. Tamtéž, č. 1104. Páté vydání o sedm let později. Tamtéž, č. 1105. Další vydal vnuk Samuel Adam z Veleslavína v roce 1613. Tamtéž, č. 1106.

¹³ *Registřík historický - Registřík historický*, autorem německý bohoslovec Abraham Buchholzer (1529-1584), do češtiny přeložil Benjamin Petřek z Polkovic, vytištěn roku 1596 u Anny Šumanové na Starém Městě Pražském. Knihopis č. 1366.

¹⁴ *Zřízení zemské staré - Práva a zřízení zemská království českého*, vydávaná v letech 1550-1594. První vydání 1550 v Praze u Jana Kosořského z Kosoře. Tamtéž, č. 14 316. Druhé roku 1564 u Jiřího Melantricha. Tamtéž, č. 14 317. Třetí vydání roku 1594 vydané Danielelem Adamem (Tamtéž, č. 14 318), na rozdíl od „Obnoveného zřízení zemského,“ vydaného Ferdinandem II. roku 1627.

¹⁵ *Flagellum Judeorum* - Bič židovský..., autorem tohoto antisemitského spisu je německý židovský lékař Ernst Ferdinand Hess, který se nechal pokřtít a přestoupil na křesťanskou víru, přeložil Martin Kraus z Krausentalu, radní písař ve Starém Městě Pražském, vydán v Praze roku 1603. Tamtéž, č. 2977. Druhé vydání v Praze 1604. Tamtéž, č. 2978.

¹⁶ Byl synem Matěje Všetečky, koželuha na Horách Kutných. DAČICKÝ, M., Prostopravda, s. 636. ČECHURA, J., Šimon Všetečka 1630: „Historia“ kláštera sedleckého, s. 38.

¹⁷ Vytištěna na Starém Městě pražském u Pavla Sessia roku 1630. Knihopis č. 3768.

¹⁸ Úplně bez problémů se to však neobešlo. O výročním trhu v Kouřimi 1626 došlo ve městě ke srocení sedláků z okolních vesnic, které se obrátilo proti již katolickým měšťanům. Mnoho domů vydrancovali, včetně děkanství. Kapihorského zde nenašli, tak alespoň roztrhali a rozházeli knihy. Je otázkou, jestli to byly jeho vlastní, či se jednalo o děkanskou knihovnu. KAPIHORSKÝ, Š. E., *Historia kláštera Sedleckého řádu svatého cistercienského*, s. 113. KREMLA, J., Vydrancování král. města Kouřimě o jarmarce, dne 14. září roku 1626, s. 6-7.

¹⁹ SOA Praha-SOkA Kutná Hora, AM Kutné Hory, kniha č. 56. Liber Memorabilium 1664-1672, fol. 261^v. FIALA, J., Po stopách protireformace, s. 32-33.

²⁰ SOA Praha-SOkA Kutná Hora, AM Kutné Hory, kniha č. 56. Liber Memorabilium 1664-1672, fol. 454^r.

²¹ Tamtéž, fol. 455^v. FIALA, J., Po stopách protireformace, s. 32.

²² FEJTOVÁ, O., Odraz rekatolizačního procesu ve skladbě náboženské a moralistní literatury v knihovnách novoměstských měšťanských elit v době pobělohorské, s. 106, 112. Táž, Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské – úspěch nebo fiasko?, s. 467-468.

²³ Pocházel z Ratibořska ve Slezsku. Vystudoval Karlovu univerzitu, kde získal v roce 1647 titul magistra filozofie. V Kolíně působil jako radní písař v letech 1649-1660, pak ve funkci primátora v letech 1674-1680, kdy umírá na mor. BERÁNEK, K., Acta filozofické fakulty pražské univerzity 1641-1655, 1664-1670. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 184, 204, 278.

²⁴ Úřední knihy zapsané ve Věčorkově pozůstalostním inventáři:

<i>Popsání knih J. M. C. ungeltu a cla pomezního</i>	
<i>Registr a neb knihy vázaný v deskách.....</i>	<i>4</i>
<i>Vázaný v papíře.....</i>	<i>1</i>
<i>Extrakty v deskách celých kožených.....</i>	<i>1</i>
<i>Makulář</i>	
<i>Počet zemského tabáku dle snešení sněmovního od 1. dubna až do září 1678.....</i>	<i>1</i>
<i>Jarmark a neb Registra opovědní.....</i>	<i>2</i>
<i>Rozličných poručení od oberambtu i jiných fascicul.....</i>	<i>1</i>
<i>Rozličných instrukcí a patentův výtahy z jich ungelt a cla pomezního.....</i>	<i>1</i>
<i>Knihy a registra J. M. C. ceník steuernu a handli solnímu patřící</i>	
<i>od lethy 1663 až do 1680 makuláře.....</i>	<i>4</i>
<i>Halten Bücher.....</i>	<i>8</i>
<i>Patentův a všelikých poručení steuernu nalézajících fascicul.....</i>	<i>1</i>
<i>Qvitancy na obojí ták fascicule.....</i>	<i>3</i>
<i>Qvitancy na sůl fascicul.....</i>	<i>1</i>
<i>solních počtův fascicul.....</i>	<i>1</i>
<i>calendářův od lethy 1657 až do 1680 fascicule</i>	<i>4</i>

Strohé údaje o kalendářích neumožňují jejich přesné určení. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál XIX., č. 30.

²⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál XXIX., č. 37.

²⁶ Gesamtkatalog der Wiegendrucke č. 4270.

²⁷ „*Haec Biblia in Commisione ego Illustrissimo Domino Lamberto ab Harrach Regni Subcamerario deposui 8. Decembris Ad. 1674.*“ Jednalo se o Lamberta Františka Hřebenáře z Harrachu, který tuto funkci zastával v letech 1671-1682. PALACKÝ, F., Přehled současné nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška, Tab. 4.

²⁸ „*Emi hunc librum a Domino Secretario Illustrissimo Domino Domino Schaftgotze M. Georgi. A. Wetzorek Civis Neocoliniensis 25. Augusti A. D. 1666.*“ Joachim Münsinger se řadil k nejoblíbenějším autorům právnické literatury. FEJTOVÁ, O., Knihovny pražských měšťanů, s. 102.

²⁹ OPAC Katalog Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel.

³⁰ „*Ex libris M: Georgii Aloisii Wěčžorek Civis Neocoliniensis, emi librum hunc 3 zl 30 kr Kuttenerga Ad. 1663 2. Junii.*“

³¹ Odtud se kniha dostala až do Prácheňského muzea v Písku. DVOŘÁK, M., Literátské bratrstvo a městská rada v Českém Brodě v předbělohorské době, s. 105.

³² Ve svém kšaftu z 17. listopadu 1649 vypočítává co komu dluží a mimo jiné uvádí o děvečce Kateřině „*za její službu pozůstávám v kalendáři na rok 1649 poznamenáno se vynajde.*“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1649), fol. 253^v. Knihopis č. 2640.

³³ Najdeme zde „*hrubých i malých knih židovských 29*“ a „*v truhlíku aneb šupli jedna kniha židovská, v kterýžto dluhy židovské poznamenány jsou.*“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 41.

³⁴ FEJTOVÁ, O., Knihovny pražských měšťanů, s. 101.

³⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 37.

³⁶ Knihopis č. 6843.

³⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 38.

³⁸ Tamtéž, č. 40.

³⁹ Tamtéž, č. 52.

⁴⁰ Schustr byl bývalým výběrčím J. M. C. ungeltu a hraničního cla a také spoluradním

města Kolína. Tamtéž, č. 49.

⁴¹ Knihopis č. 6843.

⁴² SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 61.

⁴³ *Bible* – viz poznámka č. 12.

⁴⁴ První český překlad od Buriana Sobka z Kornic vyšel roku 1541 v Litomyšli. Knihopis č. 1463. Veleslavínova adaptace pak roku 1584. Tamtéž, č. 1464. Její druhé vydání vytiskli Veleslavínovi dědicové roku 1602. Tamtéž, č. 1465.

⁴⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 72. Knihopis č. 4224-4227.

⁴⁶ Tamtéž, č. 78. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 333.

⁴⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 93. Knihopis č. 2877.

⁴⁸ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 96.

⁴⁹ Tamtéž, spisový materiál, kart. XX., č. 1560.

⁵⁰ SVATOŠ, M., Kontrola četby a distribuce náboženských knih při lidových misiích a misijní knížky v 18. století, s. 366-368.

⁵¹ V misionářově zprávě není uvedeno, kde Jakub v Kolíně bydlel, ani čím byl, ale existuje dopis Jakuba Zajíčka, adresovaný kolínské městské radě 3. dubna 1737, v němž žádá městskou radu o pronájem obecního zálabského mlýna od ledna roku 1738 a podepisuje se jako „*povinně poslušný soused*.“ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XX., č. 2680.

⁵² *Žalmové aneb Zpěvové sv. Davida, sformované od Jiříka Streyce Zábřežského*, vydané několikrát – 1590, 1593, 1596, 1610, 1612, 1617, 1620. Zde není rok vydání uveden. Knihopis č. 17529-17531, 17535-17536, 17539, 17542.

⁵³ Tato kniha prý byla bez autora, ale Hantl píše, že je určité od Kašpara Motěšického. Pak by se mohlo jednat o titul *Kašpara Motěšického Ruční knížka v níž se zdržují nejvybranější modlitby, prosby a žádosti*. Vyšla roku 1694 a 1708. Opět není uveden ve zprávě rok vydání. Knihopis č. 5956-5958.

⁵⁴ Pravděpodobně se jednalo o *Písně Klimenta Bosáka*. Knihu vydal Jiří Melantrich z Aventina před rokem 1586. Tamtéž, č. 3982.

⁵⁵ Vyšla roku 1694 a 1708. Tamtéž, č. 5956-5958.

⁵⁶ *Křestianská škola modlení, v sobě mající nejpotřebnější modlitby na rozličné případy*,

sprostým dušem k vyučování. Tištěno v Břehu 1745. Tamtéž, č. 15918.

⁵⁷ Vyšel roku 1584. Tamtéž, č. 3718.

⁵⁸ *Knih Eklestasticus od doktora Martina Luthera zpravená* (Knihopis č. 2187) nebo *Knih Jesusa Siracha, jinak Ecclesiasticus*. Tamtéž, č. 2190, 2192-2194.

⁵⁹ Národní archiv Praha, fond APA I., inv. č. 5151, sign. H 2/5, kart. 4291.

⁶⁰ SVÁTEK, J., Panování Josefa I. a Karla VI., s. 286.

⁶¹ Tzv. Dědictví svatováclavské. Národní archiv Praha, fond APA I., sign. C 138/4, kart. 2208.

⁶² Archiv Národního muzea, fond ŠM, kart. 194.

⁶³ Apoštolský protonotář, kanovník litoměřický a staroboleslavský, nastoupil děkanství 23. srpna 1667 a zemřel v době velikého moru 15. srpna 1680. Svoboda, J., *Nebeský lékař Kristus Ježíš*, s. 98.

⁶⁴ Knihopis č. 1111.

⁶⁵ Tamtéž, č. 1206.

⁶⁶ Vyšly roku 1675. Tamtéž, č. 4344.

⁶⁷ Vydaná v Augsburku roku 1477. OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.

⁶⁸ OPAC Katalog Sächsische Landesbibliothek - Staats - und Universitätsbibliothek Dresden.

⁶⁹ Vyšlo v Norimberku roku 1503. OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.

⁷⁰ OPAC Katalog Bibliothek der Universität Konstanz.

⁷¹ OPAC Katalog Sächsische Landesbibliothek - Staats - und Universitätsbibliothek Dresden.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Kolín nad Rýnem 1643. OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

⁷⁴ Vydaná kolem roku 1650. Tamtéž.

⁷⁵ Vyšlo v Antverpách 1625 a 1669. Tamtéž.

⁷⁶ OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.

⁷⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. III., č. 46.

„Bibliotheca Aneb poznamenání všech kněh, které sem tak sobě já Jan Antonín Střebský po čas kněžství mého a po čas mé duchovní správy za kaplana v městě Poděbradech na panství J.M.C. jeden rok, farářem ve vsi Strašíně u zázračného obrazu Rodičky boží v kraji prácheňském půl míle od zlatých hor Kašperských, šest let v městysy Žiželicích nad řekou Cidlinou v kraji králohradeckém půl šesta let a naposledy děkanem v královském a císařském

městě Novém Kolíně v kraji kouřimském již třinácte let pracně shromáždil jakž tuto následuje.“

⁷⁸ Narodil se roku 1642 ve vsi StřebSKU u Příbrami, odkud povstalo jeho příjmení. Otec se jmenoval Jiří a matka Dorota. Vystudoval kněžství a roku 1668 se stal kaplanem v Poděbradech. Kaplanoval zde za děkana Pavla Proxa z Proxu kolem roku 1665 a Jiřího Hynka Petricia Mšenského. Pro velký nedostatek duchovenstva v té době v Čechách byl jmenován farářem při poutnickém chrámu Matky Boží v Strašíně pod Šumavou, zde vedl duchovní správu šest let. Roku 1675 získal faru v Žiželicích na panství Chlumeckém a po pěti letech povolán na děkanství do Kolína. Přestěhoval se sem 24. února 1681 a hospodyně mu dělala jeho sestra Marianna. StřebSKý zemřel 9. září 1706 v 64 letech, a je pochován ve sklípku pod kazatelnou kostela sv. Bartoloměje. SVOBODA, G., Jan Antonín StřebSKý, děkan kolínský, s. 130. SVOBODA, J., Nebeský lékař Kristus Ježíš, s. 99.

⁷⁹ *Kozmografia česká, to jest Vypsání o položení krajin neb zemí i obyčejích národův všeho světa*, vydáno v Praze roku 1554. Knihopis č. 5969.

⁸⁰ Vytištěna v Praze u dědiců Štěpána Biliny mezi lety 1626-1630. Tamtéž, č. 6564.

⁸¹ Vydána v Praze roku 1587. Tamtéž, č. 1307.

⁸² OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.

⁸³ Blíže neurčitelné – *Život s. Liboria, Krátká správa o spovědi a přijímání velebné svátosti* (Knihopis uvádí pouze pod č. 4107 *Knížka o spovědi a o přijímání velebné svátosti oltářní*, Praha 1692), *Pěkné rozjímání při mších, O Arcibratrstvu s. Škapulíře, Vyjádření katechismu, Pokuty z práv v krátkosti*.

⁸⁴ Knihopis č. 1341-1342.

⁸⁵ Vyšlo v letech 1554, 1570-1575, 1585 a 1697. Tamtéž, č. 14104-14107.

⁸⁶ OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

⁸⁷ Vyšla u Severína mladšího v Praze roku 1541. Knihopis č. 2867.

⁸⁸ Vytištěna roku 1608. Tamtéž, č. 2903.

⁸⁹ Vydal ho v roce 1663 Jan Arnolt v Litomyšli. Tamtéž, č. 7034.

⁹⁰ Vyšla v Praze roku 1691. Tamtéž, č. 15941.

⁹¹ Autorem Kaspar Franck, přeložil plzeňský arciděkan Bartoloměj Flaxius roku 1594. Tamtéž, č. 2575.

⁹² Vyšla v Praze roku 1609. Tamtéž, č. 3157.

⁹³ Vyšlo v Mohuči roku 1625. OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und

Universitätsbibliothek Göttingen.

⁹⁴ Vydáno v Kolíně nad Rýnem 1672. Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Nedá se zjistit, o které vydání šlo - Knihopis č. 4565 (1581), č. 4566-69 (1582), č. 4570 (1613-1619).

⁹⁷ Vyšla roku 1660. OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

⁹⁸ POKORNÝ, J., Knihy a knihovny na Starém Městě pražském v letech 1700-1784 podle inventářů pozůstalostí, s. 82.

⁹⁹ Vyšly roku 1675. Knihopis č. 4344.

¹⁰⁰ Vydal ji Daniel Adam z Veleslavína roku 1590. Tamtéž, č. 2797.

¹⁰¹ Prvně vyšla v roce 1565 (Tamtéž, č. 5548), pak v Litomyšli 1581 (Tamtéž, č. 5549).

¹⁰² SOA Praha-SOKA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. III., č. 46.

¹⁰³ Doktor filozofie a bakalář bohovědy, pocházel z Kutné Hory a do Kolína přišel dne 24. února 1706 za kaplana k nemocnému děkanovi Janu Antonínu Střebenskému. Po jeho smrti byl 9. září téhož roku zvolen děkanem. Roku 1711 se stal vikářem kraje čáslavského. O dva roky později byl jmenován čestným kanovníkem staroboleslavským. V roce 1714 se ucházel o kanonikát na Pražském hradě. Když jej neobdržel, ucházel se roku 1718 o čestný kanonikát vyšehradský. Děkanem v Kolíně byl 22 let a zemřel náhle 19. září 1728 ve věku 60 let. Byl pochován do velké krypty v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. SVOBODA, J., Nebeský lékař Kristus Ježíš, s. 99. Fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech. Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 170^r.

¹⁰⁴ RYANTOVÁ, M., Knihovny světských duchovních arcidiecéze pražské na konci 17. a na počátku 18. století, s. 242.

¹⁰⁵ OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

¹⁰⁶ OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen.

¹⁰⁷ Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts.

¹⁰⁸ Knihopis č. 6893.

¹⁰⁹ Vytiskána v Starém Městě pražském u Pavla Sessia roku 1630. Tamtéž, č. 3768.

¹¹⁰ Vyšly roku 1675. Tamtéž, č. 4344.

¹¹¹ Prvně vydaný u Jiřího Melantricha roku 1562. Tamtéž, č. 5416. Druhé vydání u Daniela Adama z Veleslavína v Praze 1596. Tamtéž, č. 5417.

¹¹² Český Postylion neboližto noviny české. Tamtéž, č. 6327-6332.

¹¹³ Národní archiv Praha, APA I., Testamenta, inv. č. 2956.

5) Klášter kapucínů v Kolíně a františkánů v Zásnukách a jejich řádová statuta

Řád kapucínů se vyčlenil z františkánského řádu roku 1525. S řádem františkánů ho spojovala řehole sv. Františka, schválená papežem Honoriem roku 1223. Díky tomu nalezneme u obou společnou tradici, historii, hábit a hlavně světce, na prvním místě sv. Františka z Assisi.¹ Provinciálové obou řádů pečovali o knihovny jednotlivých konventů v provincii. To se odráželo ve statutech, která mimo jiné řešila i zacházení s knihami v těchto knihovnách.

Než věnuji pozornost konkrétní situaci v obou výše zmíněných kláštorech, je třeba stručně uvést obecné předpoklady řádové knižní kultury.

Starší znění provinciálních statut se dochovalo u františkánů. Zde hlavně provinciál P. Bernard Sannig² dával pro podporu vzdělání řeholních bratří opravovat nebo stavět klášterní knihovny. Už provinciální statuta z roku 1686 nařizovala ukládat knihy podle oborů a jednotlivé obory podle formátů do skříní, na nichž čitelné nápisy usnadňovaly hledání knihy (viz obrazová příloha č. 1). Knihovna musela mít katalog a na nákup knih byl vyměřen roční paušál. Pro vypůjčovatele knih Sannig vydal 15. ledna 1685 zvláštní předpisy. Jedny se týkaly jeho bohovědných a filozofických spisů, druhé všech ostatních. Oboje měly být zarámovány a vyvěšeny na přístupném místě ve všech klášterních knihovnách provincie (zachovaly se pouze v klášteře u Panny Marie Sněžné v Praze a zatím se restaurují).

Své spisy dal na starost a v ochranu provinciála, aby se knihy neztratily, nerozpůjčily a nezavlekly, neboť shon po jeho spisech byl v té době veliký. Ostatní knihy si nesměl nikdo vypůjčit bez vědomí knihovníka. Každý člen konventu obdržel tolik svazků, kolik jich podle úsudku představeného ke studiu potřeboval. Ale mimo klášter se knihy půjčovat nesměly, a to ani jiným řeholníkům nebo kněžím. Každý příslušník kláštera si musel pořídit seznam vypůjčených knih, které byl nucen před další novou výpůjčkou nebo odchodem do jiného kláštera vrátit knihovníkovi. Nikdo nesměl knihy v cele shromažďovat a jiným bratrům je soukromě půjčovat nebo vyměňovat. Zapovězené knihy byly uschovány v zamčené skříní a kdo je chtěl číst, musel se prokázat povolením provinciála.³

Další provinciální statuta vyšla roku 1689,⁴ tedy rok před založením zásnuckého konventu, a odvolávají se na předchozí vydání z let 1662, které bylo v roce 1689 znovu potvrzeno jako dále platné, pouze s některými úpravami. Povinností kvardiánů podle nich

bylo zřídit knihovnu a pečovat o ni jako o nezbytnou a užitečnou. Proto se knihovníci žádají, aby knihy zachovali beze škody a žádnou knihu, nebo cokoli jiného v knihovně uskladněného, bez povolení provinciála odtud nedovolili odnést. Trestem za odcizení čehokoli z knihovny byla exkomunikace.

Dále měl knihovník povinnost vést dva katalogy knihovního fondu. Jeden měl mít u sebe představený kláštera a kopie pak zůstávala v knihovně. Tento příkaz v Zásmukách opravdu dodržovali až do 18. století. Pokud se týkalo vydávání nových knih, musel daný titul povolit k tisku generál řádu.

V 17. století byly za jedny z nejdůležitějších knih považovány zpěvníky. Projevilo se to i ve statutárním nařízení představenému kláštera, aby pokud nemá konvent knihy chorální, je bez otálení jako první opatřil. V Zásmukách nechal fundátor zpěvníky ručně napsat a iluminovat již pro slavnostní vysvěcení kláštera.⁵

U kapucínů jsem objevila provinciální statuta až z roku 1737. Nakazují, že knihy musí být označeny písmenem a číslem. Stejně jako u františkánů se mohou půjčovat z knihovny pouze s povolením kvardiána. Výpůjčky je knihovník povinen zapsat do speciálního katalogu a knihy se musí brzy vrátit. Na delší dobu se půjčují pouze lektorům či kazatelům. Kvardián s knihovníkem se starají o knihovnu, aby knihy přispívaly k maximálnímu duchovnímu rozhledu kláštera, nesmí však dovolit shromažďovat knihy nevhodné. Tato statuta obzvláště připomínají, že knihovny, mající 100 knih a více, by měly mít místnost knihovny vhodně upravenou a vyzdobenou, neboť když se do kláštera dostaví provinciál na visitaci, bude si ji chtít prohlédnout. Tyto body byl knihovník povinen zapsat do katalogu knihovny nebo na zvláštní papír, uchovávat v knihovně a řídit se podle nich.⁶

Další kapucínská statuta, týkající se knih, se dochovala až z roku 1929. Podle nich mají být všechny knihy v klášteře společné a nemají patřit jednotlivcům s výjimkou představených, kteří je potřebují k zastávání úřadu, nebo těm, kteří studují. Knihy neužitečné, světské a nebezpečné se v klášteřích nemají přechovávat. Nikdo z bratří nesmí knihy ničit, půjčovat mimo klášter nebo prodávat. Pokud by se takto provinil, bude potrestán. Provinciál však může po vyslechnutí dotyčných kvardiánů knihy z jedné knihovny zaměnit za knihy druhé knihovny nebo knihy v jedné knihovně přebytné poslat do jiné, ve které nejsou. O vydání nových knih rozhoduje generál řádu.⁷

Poznámky

¹ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 127. ELBEL, M., Bohemia Franciscana, s. 30.

² Bernard Sannig (1637-1704) zastával úřad provinciála v letech 1675-1678 a podruhé byl zvolen na léta 1684-1687. Mezitím byl od roku 1679 do roku 1681 kvardiánem kláštera u Panny Marie Sněžné v Praze. Po osmnáct let přednášel pro kleriky filozofii a teologii (v pražském klášteře i v arcibiskupském semináři) a sám napsal mnoho knih k výuce těchto předmětů. Byl si dobře vědom důležitosti knihoven pro vzdělání františkánů a to se projevilo snahou zajistit dobré vedení knihoven jednotlivých konventů. MINAŘÍK, K., Provinciál P. Bernard Sannig, učenec, spisovatel a organisátor františkánské provincie, 1920, s. 300-301.

³ Týž, Provinciál P. Bernard Sannig, učenec, spisovatel a organisátor františkánské provincie, 1925, s. 277-278.

⁴ Vyšla na Novém Městě pražském u Jana Hampla. Podrobněji viz STREITOVÁ, M., Barokní knihovny na Kolínsku, s. 237-238.

⁵ Statuta constitutiones et decreta fratrum minorum strict: obs: provinciae bohemiae reformatae, s. 29-31.

⁶ Národní archiv Praha, fond ŘK, inv. č. 72, kart. 218.

⁷ Řehole a závěť serafínského otce sv. Františka a Konstituce bratří menších kapucínů, s. 96-97.

5a) Kapucínský klášter v Kolíně a jeho knihovna

Koncem 16. století započaly na základě usnesení tridentského sněmu snahy o znovu oživení katolického života také v českých zemích. Nejprve byli k tomuto úkolu povoláni jezuité a po nich kapucíni.

Řád kapucínů byl založen jako odnož františkánského řádu P. Matoušem z Boscia roku 1525 a krátce po té uznán papežem Klementem VII. jako samostatný. Po minoritech a františkánech se stal třetí nejrozšířenější větví původní řehole sv. Františka. Brzy se rozšířil především v Itálii a postupně po celé západní Evropě. Roku 1761 měl 64 provincií a několik desítek tisíc bratří. Kapucíni se ve svém působení zaměřili na hlásání evangelia kázáním k širokým lidovým vrstvám, na duchovní správu v nemocnicích, trestnicích a současně i na misie doma a v zahraničí.¹

Organizační struktura řádu je obdobná jako u minoritů a františkánů. Řád vede generál, provincii provinciál, konvent řídí kvardián a malý konvent superior. Ke zvláštním funkcím u kapucínů patří představený serafinské školy (pro výchovu řádového dorostu) a správce Lorety. Řád má kněze i laické bratry. Až do 18. století užívali pouze řeholní jméno s uvedením místa původu.²

Z prvních tří klášterů založených sv. Vavřincem z Brindisi,³ který jako komisař první misie uvedl kapucíny do Čech, vznikl roku 1600 Česko-rakousko-štyrský komisariát. Již roku 1608 kláštery v Kraňsku, Korutanech a Štýrsku vytvořily samostatný Štýrský komisariát. Roku 1618 se Česko-rakouský komisariát pod vedením Italů z mateřské benátské provincie rozrostl natolik, že ministr generál P. Klement z Nota jej mohl povýšit na samostatnou provincii. Ta měla 13 klášterů. V Čechách: Praha Hradčany, České Budějovice, Roudnice, Most; na Moravě: Brno, Mikulov, Olomouc, Vyškov; v Rakousku: Vídeň, Linec, Štýrský Hradec, Křemže a Pasov. Až roku 1673 došlo k rozdělení na dvě samostatné provincie: Rakouskou a Česko-moravskou, ke které připadlo 21 klášterů.⁴ Z důvodů správních byla provincie rozdělena na tři kustodie: českou, se sídlem v Praze na Hradčanech, moravskou, se sídlem v Olomouci a slezskou, se sídlem v Nise. Řádové učiliště teologie bylo umístěno částečně v Praze na Hradčanech a částečně v Praze na Novém Městě. Filozofie se přednášela v Olomouci a v Nise. Noviciát pro budoucí studenty teologie byl zřízen v Mostě a pro bratry laiky v Novém Městě ve Slezsku (dnes Prudnik).

Vytvořením Českomoravské provincie vznikl dostatečně stabilní celek a řád v našich zemích začal nebyvale sílit. Na přelomu 17. a 18. století nastalo jeho „zlaté období,“ kdy

se Praha stala střediskem nadšených kapucínských misionářů, kteří pak pomohli zakořenění řádu v Polsku, Maďarsku a dokonce i na Sibiři. Vedení řádu v Římě ocenilo tyto skutečnosti tím, že 31. května 1754 byl provinciál Českomoravské provincie P. Serafín Melcher z Glucholaz zvolen ministrem generálem celého kapucínského řádu.⁵ Objevil se v té době i názor z řad světského duchovenstva, že: „*dříve knížata a králové čeští zakládali kláštery benediktinské, cisterciácké, premonstrátské a řeholních kanovníků. Nyní, že páni zakládají jen kláštery kapucínů a jiných žebravých řádů, jichž vydržování je nic nestojí, protože tito mniši se živí almužnami, které jim dávají jiní.*“⁶

I tridentský koncil výslovně potvrdil, že kláštery kapucínů a františkánů nemohou, na rozdíl od klášterů jiných řádů, nabývat a vlastnit nemovité statky. Právně to znamenalo, že všechny stavby těchto řádů byly pouze v jejich užívání, ale formálně náležely Svatému stolci. Pouze jedinou věc mohli bratři vlastnit a volně s ní nakládat. Byly to jimi psané rukopisy, neboť ty se považovaly za součást vědění a nabytých znalostí.⁷

Všechny peněžní almužny, které kapucíni získali, pro ně spravoval tzv. „spiritualis parens“ (viz u františkánů apoštolský syndik).⁸ Byli jimi v případě Kolína většinou purkmistři města, nebo hejtmané okolních šlechtických panství. Ti pak nakupovali pro konvent potraviny, materiál na opravy konventu a vypláceli řemeslníky za odvedenou práci.⁹ Je možné, že platili i nákup knih, ale zatím se takový záznam nenašel.

V dalších letech se řád ocitl pod tlakem josefínských reforem. V té době měl dvacet čtyři klášterů a šest hospiců. Z toho byly zrušeny kláštery v Mikulově, Českých Budějovicích, Vyškově, Jihlavě a Kyjově spolu s hospici v Českém Brodě, Prostějově, Náměšti nad Oslavou a v Praze na Novém Městě. Tento byl později částečně obnoven. Zachovány zůstaly kláštery v Praze na Hradčanech, Brně, Olomouci, Roudnici nad Labem, Mostě, Znojmě, Litoměřicích, Horšovském Týně, Sušici, Chrudimi, Sokolově, Kolíně, Fulneku, Opočně, Žatci, Zákupěch, Rumburku, Mnichově Hradišti, Třebíči a hospice v Mělníku a v Mariánské u Jáchymova.

Josefínské dekrety ale neznamenaly jen zmenšení počtu konventů. Mnohem závažnější byl zásah do principů řeholního života typických pro potridentský katolicismus. Na prvním místě to bylo uvolnění vazeb s ústředím řádu v Římě a zesílení zásahů státu do záležitostí provincie. Řeholní domy byly podřízeny pravomoci arcibiskupů a biskupů, řádová studia se zrušila. Řádoví kněží se měli vzdělávat na generálních seminářích a ve zvětšené míře se podílet na duchovní správě. Obzvláště citelné byly zásahy do způsobu života v kláštorech, zejména v získávání obživy. Sbíráni almužen bylo roku 1789

zakázáno, mešní nadace byly zrušeny. Bratři byli za svou činnost vypláceni z náboženského fondu, který vznikl rozprodejem zrušených klášterů a jejich majetků.¹⁰ V 19. století řád navzdory četným snahám o obnovu pouze živořil. Duben roku 1950 pak znamenal násilné ukončení oficiální existence klášterních komunit v naší republice, tedy i kapucínů. Teprve od roku 1990 působí kapucíni v kláštorech v Praze (Hradčany i Nové Město), Brně, Olomouci, Sušici a Újezdě u Uničova, kde je kapucínský noviciát.¹¹ Kolínský klášter pronajali jezuitům jako noviciát.

První snahy o uvedení kapucínů do Čech jsou spojeny s osobou pražského arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice (1561-1580), který jako první arcibiskup na pražském stolci po 141 letech od husitských válek již 4. září 1575 žádal milánského arcibiskupa sv. Karla Boromejského, aby svým vlivem dosáhl vyslání šesti kapucínů do Čech. Celé jednání však z neznámých důvodů ztroskotalo nebo přinejmenším na zmíněný dopis není známa žádná odpověď. Úspěchu dosáhl až arcibiskup Zbyněk Berka z Lipé a Dubé (1592-1606), který po vytrvalém snažení započatém roku 1597 dosáhl toho, že rozhodnutím generální kapituly kapucínského řádu byla do Čech roku 1599 vyslána skupina dvanácti kapucínů vedená slavným misionářem sv. Vavřincem z Brindisi (vlastním jménem Julius César Rossi), který do Prahy přišel ve funkci generálního komisaře.

Výprava vyrazila z Benátek přes nově založené kláštery v Tyrolsku a delší dobu musela zůstat ve Vídni v důsledku onemocnění většiny členů výpravy a v obavě před morem, řádícím v té době v Čechách. V noci 13. listopadu 1599 však část výpravy v čele s generálním komisařem navzdory všem obtížím stanula na půdě arcibiskupského paláce v Praze a po srdečném uvítání od představitelů světských i církevních úřadů se prozatímne usadila a začala působit při klášteře křižovníků s červenou hvězdou u Karlova mostu. V důsledku obtíží s hledáním vhodného stavebního místa a vzhledem k liknavému postoji císaře Rudolfa II. byl základní kámen k prvnímu kapucínskému klášteru na našem území položen až 23. května 1600. O dva roky později, dne 16. června 1602, jej pražský arcibiskup slavnostně posvětil a zasvětil Panně Marii Andělské.¹² V dalších letech se stal významnou základnou pro misijní výpravy do dnešního Rakouska, Maďarska, Německa a zvláště Polska a Ruska.¹³

Město Kolín, zchudlé a poničené třicetiletou válkou, se jen těžko finančně vzpamatovávalo. Jen s velkými obtížemi shánělo prostředky na platy a deputáty děkanům. Proto se počalo ohlížet po rozmnožení služeb božích, které by byly na děkanovi nezávislé a nevymáhaly velkých obětí na obci. Jako děkan zde od roku 1647 působil Pavel Petr Duchoslav Galli z Kaňku a ten své služné pro špatnou finanční situaci města dostával po

30 krejcarech, a to i přes to, že byl ve své funkci velmi horlivý a lidmi oblíbený. Když ke konci života roku 1660 onemocněl, byli mu na žádost tehdejšího primátora Zikmunda Kozla z Reizenthalu povoláni do Kolína na výpomoc v duchovní správě dva kněží kapucínského řádu.¹⁴

Galli zemřel 8. září 1662 a zachovaly se po něm do současnosti tři rukopisy - *Česká a latinská kázání děkana Pavla Petra Duchoslava Galliho z Kaňku při pohřbech a svatbách kolínských měšťanů a zámeckých úředníků v letech 1647-1650 a Paměti Pavla Petra Duchoslava Galliho z Kaňku z let 1639-1645 aj. zápisky*,¹⁵ *Pavla Petra Duchoslava Galliho z Kaňku děkana kolínského kázání nedělní a sváteční (z let 1648-1654)*,¹⁶ na jejím předešlé najdeme od Galliho sepsanou a podepsanou vánoční koledu *Veselé vánoční hody* o deseti slokách (viz příloha č. IV.), která je nejstarším známým textem této koledy.¹⁷ Třetí knihou je pravděpodobně druhý díl kázání z let 1655-1660.¹⁸

Kapucíni přišli do Kolína počátkem roku 1661 a byli ubytováni v domě „U tří korun“ poblíž Horské brány. Zde si se souhlasem arcibiskupa kardinála Harracha ze dne 13. října 1664 zřídili veřejnou kapli.¹⁹ Byli to superior P. Vojtěch Václav Celler, jehož otec Kašpar Celler z Rozenthalu byl v letech 1616-1620 hejtnem na zámku v Kolíně, a kazatel P. Ladislav Perlenec z Bíliny.²⁰ Měšťanům se zalíbili tak, že městská rada požádala provinciála řádu P. Samuela Greifenfelse z Ilzenburku, aby se zasadil o založení kláštera kapucínů v Kolíně. Ten svolal do Lince kapitolu řádu a ta schválila 18. května 1661 výstavbu nového konventu, stejně tak kardinál Harrach 26. července 1661 za arcibiskupskou konsistoř. Císař Leopold ji potvrdil dvorským dekretem, daným v Prešpurku 1. září 1662.²¹

Na jaře 1664 se dali kapucíni do díla. Provinciál P. Angelus z Deggendorfu zplnomocnil dva kolínské radní, Jiřího Eberta a Jiřího Formandle, aby vybrali místo pro budoucí klášter. Ti k tomu vyhlédli skupinu dvorů, chalup a domků před horskou branou vpravo od silnice. U majitelů oněch gruntů se nesetkávali s obtížemi. Dle tržní smlouvy ze dne 31. května 1664 koupili od primátora Šimona Bělského za 30 zl pustý nárožní dům proti horské bráně, od paní Anny Bezdrůžické nový dům za 300 zl a vedlejší domek za 90 zl, od císařského rychtáře Michala Salaje z Cifry za 300 zl čtyři dvorce a chalupy u silnice vedle sebe stojící, které dříve drželi Václav ze Semechova, Václav Kůň, Zigmund Kozel z Reizenthalu a emigrant Ludvík truhlář, dále od Matěje Kvasničky pustý grunt za 80 zl, od Anny Karáskové za 53 zl spálenou chalupu, od obce dva sirotčí grundy po Jindřichu Kabátovi a Jakubu Izrahelovi. Královská komora k tomu darovala zabavený grunt po Matěji Maříkovi, bývalém zámeckém obročním písaři, obec městská pak pustý grunt

Otýpkovský a uličku, která mezi těmi grunty vedla na přič. Úhrnem získali komisaři třináct gruntů a kapucíni za to zaplatili 912 zl vyprošených na dobrodincích. Dne 25. dubna 1665 podalo město žádost, aby z těchto koupených pozemků byla prominuta daň, což bylo povoleno dvorským dekretem k témuž datu. Měšťané si ještě při výkupu pozemků pro klášter kladli následující podmínky:

- aby na dotyčných pozemcích byl postaven klášter s kostelem a zřízena zahrada jen pro kapucíny
- aby kapucíni tyto pozemky pod žádnou vymyšlenou záminkou nezneužívali, nikomu jinému než městu v případě nutnosti je nepostupovali a žádné nové pozemky nepřijímali, a také aby se na těch pozemcích kvůli kapucínům nic na újmu města od neměšťanů neprovozovalo
- aby kapucíni, i když od města nic nedostanou, přesto v duchovní správě ve městě pomáhali.²²

Potom byly získané budovy strhány a v den sv. Antonína z Paduy²³ roku 1667 byl položen základní kámen kláštera.²⁴ Této slavnosti se zúčastnilo velké množství významných hostů: provinciál kapucínského řádu P. Alexander Fridberger, kutnohorský arciděkan Jan Klulner, kolínský děkan Jan Sedlecký,²⁵ stavitel kláštera P. Bruno Budějovický, z řady šlechtických donátorů zápisy uvádějí Adama Šofmana z Hemrlesu, pána na Konárovicích a jeho příbuzného Kryštofa Šofmana. Za město Kolín se účastnili členové magistrátu: císařský rychtář Michal Salaj z Cifry, primátor Jiří Formandl, Šimon Bělský, Jiří Ebert, Jan Růžicka, Lukáš Cikán, Adam Hlas, Jiří Věčorek, Martin Pečorides, Šimon Pražák, Václav Dobrý, Tobiáš Knitel, Matyáš Hájek a páni obecní starší: Jan Rozkošný, Václav Zvára, Martin Baralič, Jan Olešanský a Mikuláš Chudoba. Za tehdejší konvent byli přítomni: superior P. Ladislav Bílinský, bratři Pavel, Cyril a Kryštof a bratr laik Ivan.²⁶

Stavby kapucínů patří k těm nejosobitějším příkladům řádové architektury. Jejich stavitelství se totiž řídilo stejnou filozofií, jaká provázela i regule řádu. Úmyslně navozovala atmosféru středověku, tedy původních klášterů sv. Františka z Assisi, ale upravenou z pohledu renesančního člověka. Dispozice konventů a také jejich detailní zpracování vykazují proto velmi málo změn i během 17. a 18. století. Kapucíni nesledovali jen napodobení staveb, v nichž mohl žít jejich vzor, svatý František z Assisi, ale napodobovali i jeho údajný oděv, dlouhý vous a způsob jednání.

Půdorysná řešení kapucínských komplexů vznikajících během 17. a 18. století

v Čechách se s výjimkou hradčanského konventu přidržela téměř doslovně italského vzoru, který vytvořil řádový bratr benátské provincie P. Antonio z Pordenone v roce 1603. Ve své *Libri tre quali si scuopre in quanti modi si puo edificare Monasterio sia la chiesa...* vytvořil dvojici základních schémat kapucínských klášterů: většího, určeného pro 61 konventuálů, a menšího, příslušejícího komunitě o 14 řeholnicích. Větší kláštery zde mají charakteristickou dispozici s předsunutým kostelem, u menších se konvent připojuje k presbyteriu po straně. Kolínský klášter byl při svém založení určen pro 26 konventuálů.²⁷

Kapucíni se, až na drobné výjimky, snažili vždy stavět na novíně (zelené louce) a zásadně odmítali převzít starší kostely. Jako všechny další mendikantské řády si takřka vždy vybírali klášterišť ve městě nebo spíše na předměstí. Mělo to být v klidném místě, málo zastavěném, aby zde mohli vytvořit svůj poměrně velký areál, většinou pravidelného obdélného tvaru, uzavřený vysokou zdí. Kostel a konvent v něm zaujímaly jen nevelkou část, větší díl byl věnován zahradě (převážně užitkové), v níž nesměla chybět štěpnice. Do uliční fronty vystupoval z areálu pouze konventní kostel. Tím se projevovala snaha oddělit klausuru od laického života, typická pro kapucíny. Pokud se můžeme spolehnout na správnost datace, pak první příklad předsunutí kostela před konvent se objevil v Mostě někdy v období let 1618-27. Posléze se opakuje na dalších stavbách. Tento typ stavby si oblíbili dva kapucínští architekti - P. Veit ze Štrasburku a P. Bruno z Českých Budějovic, stavitel kláštera v Kolíně. Také půdorysné řešení odpovídá ustálenému schématu.

Základem komunikačního systému byla dlouhá vstupní chodba, zpřístupňující klausuru z ulice. Přiléhala k pravému či levému boku kostela, a proto se někdy musela pravoúhle vyhnout boční kapli. Zpravidla již na jejím počátku ji uzavírala fortna. Ta však mohla být situována i při vyústění chodby do klášterního ambitu. Ambit, pokud tak nazveme jednoduchou dřevěnou konstrukci, obíhal dvůr podle středového principu. Je ovšem zajímavé, že ambit u kapucínů neměl komunikační funkci jako u jiných řádů, ale sloužil k odpočinku, případně rozjímání v příjemném prostředí. Otevíral se totiž do zahradnický upraveného nádvoří, skutečně rajskeho dvora. Pro komunikaci sloužily v přízemí chodby souběžné s ambitem. Vzhledem k tomu, že se v klášteře topilo jen v několika málo místnostech, bylo ostatně příjemnější procházet takto uzavřenými chodbami, prosvětlenými pouze okny.²⁸

Stavba při známé prostotě, kterou nařizuje kapucínská řehole, pokračovala tak rychle, že na zimu 1667 se tam již první kapucíni mohli ubytovat.²⁹ K datu 19. října 1668 je doloženo povolení žádosti stavitele kláštera pátera Bruna městské radě, aby mohl být

z kláštera vybudován odpadní kanál, který by ústil do Labe.³⁰ Žádost byla kladně vyřízena s výminkou, že se vše udělá na náklad kapucínů a i v budoucnu všechny opravy, „*aby z toho obci ani žádnému žádná škoda se nestala....*“³¹

V polovině roku 1671 se dokončila stavba klášterního kostela a připravovalo se jeho posvěcení pražským arcibiskupem Matoušem Sobkem z Bielenberka. Ten do zdejšího kapucínského kláštera rád jezdil a při cestách mu sloužil k ubytování přes noc. Navštívil ho například v dubnu 1669 na cestě do Prahy, kdy je odsud datován dopis hraběti Václavu Holickému ze Šternberka z 16. dubna.³² Ten patřil mezi donátory kláštera a vlastnil statek Radovesice (dnes Radovesnice) u Kolína (dnes součást Kolína) se zámekem, kde se rodina často zdržovala. V dopise z 24. května 1671 mu arcibiskup píše do Karlových Varů, kde právě pobýval na léčebném pobytu: „*v neděli posvěcení chrámu Páně,... a tak nepochybně na s. Jana rače bejti blíž Colína. Již se musí tak státi; dále odložit nemohu.*“³³

Hrabě Václav se asi opravdu rychle vrátil, neboť již 31. května se ho arcibiskup v dopise ptá: „*Strany svěcení kostela rád bych za jisto věděl, zdališ někdo bude nařízen, kterež u Kappucínů disponirovati bude a potřeby k svědčení spůsobí....*“³⁴ Nevíme, co hrabě odpověděl, ale můžeme předpokládat, že bylo vše připraveno, neboť klášterní kostel byl skutečně v neděli 28. června roku 1671 pražským arcibiskupem Matoušem Sobkem z Bielenberka posvěcen.³⁵

Veškerý náklad na stavbu kostela, kláštera a založení rozsáhlé zahrady se udává na 25 600 zl. K tomu hojně přispěla česká šlechta, zvláště hraběnka Eleonora z Nostic, rozená kněžna z Lobkovic,³⁶ jež dala 7000 zl, pak hrabě Hanuš z Trautmannsdorffu na (dnes Červených) Pečkách,³⁷ hrabě Václav Holický ze Šternberka na Radovesnicích, či rytíř Adam Jaroslav Šofman z Hemrlesu na Konárovicích. Kolínský měšťan Jan Baralič z Bihače odkázal kapucínům 1000 zl a někdejší primátor Jeremiáš Spira, jenž byl do roku 1625 rozhodným nekatolíkem, odkázal jim roku 1664 deset kop grošů míšenských na pořízení kazatelny.³⁸

Vzhledem k tomu, že se jednalo o klášter žebravých mnichů, bylo důležité, aby měl konvent kromě takovýchto jednorázových finančních darů na stavbu a zařízení také nějaké donace, které by kapucínům kromě denních vyžebraných almužen zajišťovaly stálý, alespoň jednou za rok jistý přísun topiva, obilí, ryb či jiných potravin. Protože se nedochoval klášterní archiv, většinu informací o životě kláštera se dozvídáme z klášterní pamětní knihy „*Liber Memorabilium*,“³⁹ kterou založil v roce 1720 kvardián Guilielmus Brunensis, aby se do ní zaznamenávaly „*důležité věci pro paměť kláštera našeho.*“⁴⁰ Ta většinu starších informací přebírá ze své předchůdkyně, označené jako „*Protocolorum*

Capucinatorum Monasterii Coliniensis, “ založené v roce 1666.⁴¹

Jako první je v pamětní knize zmiňována tzv. „císařská“ almužna, udělená Leopoldem I. v roce 1681. Jednalo se o luštěniny, pšenici, kapry, vosk na svíce, sůl a dřevo. Bylo přesně stanoveno, odkud jednotlivé věci mají dostávat: obilí z kolínského panství, ryby z poděbradského (obě patřila královské komoře), sůl z Prahy. Zpočátku to tak asi opravdu fungovalo. Ještě v roce 1705 je zapsána tato almužna ve vydání kolínského panství,⁴² ale v roce 1725 si kvardián stěžuje, že již šestnáct let z ní nic nedostávají, a proto se obrátil na správce císařských statků, který slíbil zjednat nápravu.⁴³ Část této almužny, kterou mělo na starosti kolínské panství, najdeme ještě v roce 1829 zapsanou v deskách zemských. V zápisu o prodeji komorního statku Kolín Václavu Veithovi je uvedeno, že musí každoročně klášteru odvádět obilí a pivo, nebo peníze za ně.⁴⁴

Druhým dobrodincem byl Jan Maximilian z Götzenu.⁴⁵ Vyženil statek Veltruby u Kolína, odkud kapucínům posílal každoročně ječmen a pivo za odsloužené mše. K tomu se připojila i obec veltrubská s pivem a to vždy ve svátek P. Marie, sv. Floriána, sv. Jana a Pavla a sv. Šebestiána.⁴⁶

Třetí je zapsána donace Adama Jaroslava Šofmana z Hemrlesu na Konárovicích.⁴⁷ Ten byl jedním z těch, kteří se finančně podíleli na založení kláštera a také si ho vybral za místo posledního odpočinku pro sebe a své příbuzné.⁴⁸ Za života ustanovil pro klášter roční almužnu – obilí, pivo, dříví, dva zlaté na kuchyň a tele nebo skopce. Ve své závěti pak klášteru odkázal ryby, pivo, sůl, víno, svíčky a dva zlaté na koření. To měli kapucíni dostávat vždy ve výroční den jeho smrti, kdy za něj sloužili zádušní mši.⁴⁹

Za čtvrté si kapucíni poznamenali almužnu od hraběte Paara⁵⁰ ze zámku ve Zdechovicích (asi 25 km od Kolína). Hovoří o ní jako o almužně „oživené“ v roce 1723, z čehož můžeme předpokládat, že ji klášter dostával již od předchozích majitelů Zdechovic, hrabat Věžníků. Obnášela deset nádob piva za rok a byla udělována ve dvou termínech – na Velikonoce a Vánoce.

Páté je zapsáno dobrodiní udělované představeným sedleckého kláštera. Jednalo se ročně o šest měric obilí, čtyři nádoby piva a sůl. Dále je zde zmíněna pomoc ze strany Sedlce při zpovídání o Velikonocích, kdy dle potřeby půjčí jednoho či dva zpovědníky do Kolína, a také víra v to, že dobré vztahy mezi kláštery budou zachovány.⁵¹

Šestá almužna pocházela z koleje Tovaryšstva Ježíšova v Kutné Hoře. Před vánočními a velikonočními svátky dostávali kapucíni obvykle pět až šest měric obilí a tři nádoby piva jako pozdrav od rektora koleje. Pomáhali za to jezuitům při zpovědích na

svátek sv. Barbory a čtvrtou neděli po velikonocích. (možná svátek Nanebevstoupení Krista). V roce 1756 získal kolínský konvent od rektora koleje P. Jana Palečka obraz Piety na hlavní oltář klášterního kostela, malovaný jezuitským řádovým malířem Ignácem Raabem.⁵²

Sedmá almužna přicházela do kláštera kapucínů od kutnohorského magistrátu. Ten dával každý rok klášteru obyčejně tři nádoby piva a při svátcích vánočních a velikonočních také hovězí nebo telecí maso. O svátku Všech svatých pak odsud klášter získával svíčky a kadidlo. Od obce Malín (dnes součást Kutné Hory) pak velké množství oleje. Některé zprávy o almužnách udělených kapucínům z doby vzniku kláštera objevíme i v městských knihách kutnohorských. Dne 4. června 1671 se rada usnesla „*pánům páterům kapucínům do Mladého Kolína k slavnosti a svátku sv. Antonína, k snažné žádosti jich, snešeno a nařízeno jest jeden sud piva bílého v pivovaře loreckým přivařiti naříditi.*“⁵³ O rok později, 27. července se dočítáme „*pánům patribus Capucinům do Mladého Kolína k svátku Porciunculae dva skopce a jeden sud piva bílého darovati a jim to dne sobotního odeslati dáti snešeno a nařízeno jest.*“⁵⁴ Usnesení městské rady ze 7. listopadu 1674 hovoří o dvou vědrech piva a jednom strychu žita.⁵⁵ V následujícím roce se městská kniha k datu 16. ledna 1675 zmiňuje o žádosti kolínského kvardiána, na základě které se usnesli darovat klášteru tři tisíce dlaždiček. 23. dubna pak oznamují do Kolína, aby si pro ně poslali. Mají jich však zatím pouze osm set a zbylé vypálí v krátké době. Netušíme sice, jestli se jimi dláždil klášterní kostel či konvent, popřípadě obojí, ale jistě to byl vítaný dar.⁵⁶ Další záznam se objevuje až k roku 1679. „*Patribus Capucinům do Nového Kolína k postu adventnímu titulem almužny čtyři vědra piva a jeden kámen svíček darováno býti má.*“⁵⁷ Když v létě roku 1680 klášter vymřel na mor a musel být znovu z Prahy osazen, reagoval na to kutnohorský magistrát v říjnu zvýšenou almužnou: „*Pánům páterům Kapucínům do Nového Kolína povoleno z ohledu nynější jich potřeby piva čtyři vědra, dva kusy ovčího, jeden strych žita a jeden strych pšenice z důchodů obecních darovati.*“ V prosinci pak přidal jeden kámen svíček.⁵⁸ Ještě v následujícím roce posílají kapucínům jeden kámen svíček, ale tím jejich podpora končí.⁵⁹

Výhradně olejem zásoboval klášter František Moric z Morenberku, sídlící na zámku ve Voděradech (dnes Polní Voděrady). Jeho almužna je zaznamenána jako osmá. Když mu v roce 1693 zemřela matka, určil klášteru tři sta zlatých ročně na olivový olej do lampy na hlavním oltáři, pro kuchyň a lněný olej do lampy v dormitáři. Kapucíni za to byli povinni sloužit dvakrát měsíčně mši svatou za zemřelou. Kvardián si však v roce 1724

stěžuje, že od roku 1720 již nic nedostávají. Přesto mše sloužili až do roku 1722. Také si posteskl, že pokud bylo pro pána z Morenberku obtížné platit ročně za olej, mohl klášteru jednorázově darovat například kasuli.⁶⁰

Devátá almužna byla určena opět na olivový olej. Vilém Štřela z Rokyc po smrti své manželky Johanny Ludmily, kterou 13. května 1676 pochoval do klášterní krypty,⁶¹ určil ročně padesát osm zlatých z cerhenického panství, aby se každý den dvanáct hodin, ve výroční den její smrti a na svátek P. Marie pak celý den, svítilo u sochy P. Marie v klášterním kostele. Tato jeho vůle byla nepřetržitě vykonávána. Hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka, tehdy nejvyšší purkrabí,⁶² který po něm Cerhenice podědil, zaplatil klášteru v roce 1691 tři sta zlatých,⁶³ roku 1698 tři sta zlatých a dále ročně již jen osmnáct zlatých. Tím narůstal dluh a jeho potomci od roku 1723 přestali platit úplně.⁶⁴ Problém neplacení u rodu Šternberků spočíval pravděpodobně v tom, že Adolf Vratislav v roce 1690 založil v Zásmukách klášter františkánů s rodovou hrobkou, o který se rod Šternberků zavázal „na věčné časy“ starat (viz kapitola č. 5b Klášter františkánů v Zásmukách a jeho knihovna). Na další pak už asi nezbývaly peníze.

Jmenované fundace zabezpečovaly kapucínům životní potřeby a oni se tak mohli věnovat přípravě kázání a pastorační činnosti. Ze stesků doprovázejících zapsané almužny je patrné, že dobrodinci kláštera na své donace často zapomínali, nebo pokud zemřeli, jejich dědicové je přestali platit. I v době placení všechny almužny obsahovaly pouze věci pro obživu kláštera nebo jeho dostavbu, ale bratři potřebovali také bohoslužebné vybavení (například roucha – kasule, či knihy). Nepodařilo se mi dosud najít jedinou zmínku o tom, že by některý z dobrodinců daroval klášteru knihy. Tyto knižní dary nebyly pravděpodobně zaznamenávány do kroniky, ale pouze do knih samých, tak jako v případě františkánské knihovny v Zásmukách.

Celé město bylo kapucínům upřímně nakloněno. Když roku 1672 kvardián Bruno u městské rady prosil o dovolení, aby si z městského vodovodu mohli kapucíni udělat vedení do kláštera, městská rada ochotně svolila. Protože však město mělo vody málo a nejvíce jí spotřeboval obecní pivovar, pouštěla vodu do kláštera jen tehdy, pokud jí bylo dost.⁶⁵

O rok později sděluje zápis v radním manuálu, že v klášterním kostele vykonala velikonoční pobožnost celá městská rada.⁶⁶ Dne 7. dubna 1673 je zapsáno, že kapucíni mohou prodat městu deset sáhů kamene. Pravděpodobně jim zbyl ze stavby kláštera a radní ho nutně potřebovali na přestavbu sladovny. Magistrátu to oznámil listem tehdejší kvardián P. Ladislav Perlenec.⁶⁷

V letech 1679-1680 postihl město velký hlízový mor. Klášterní kronika popisuje, že se do Čech morová nákaza rozšířila díky cestě císaře Leopolda I. Ten v září 1679 utíkal před nákazou z Vídně do Prahy přes Znojmo, Jihlavu a Kolín, a záhy po jeho návštěvě se v těchto městech mor objevil. Kapucíni v té době projevili opravdovou křesťanskou lásku. S příkladným sebezapíráním konali své povinnosti, a také všichni na zhoubnou nemoc zemřeli.⁶⁸ Městské radě pak došel 27. srpna 1680 list od arcibiskupské konsistoře, ve kterém se sděluje: „*abychom vás vzláště tohoto nebezpečného času nějakým duchovním správcem tím dříveji zaopatřili; tak jakož vám tuto dva Patres Kapucíny, dadauce jim vši a všelijakou moc přisluhování všech svátostí odesíláme.*“ Za nimi byli jistě posláni další na posílení konventu.⁶⁹

Volba nového děkana se vlekla a Jan Antonín Střebský, farář v Žiželicích, byl za děkana do Kolína potvrzen pražskou konsistoří až v únoru 1681. Správa děkanství tak zůstala v rukou kapucínů až do 24. února, kdy se nový děkan ujal úřadu.⁷⁰ Kapucíni i nadále v duchovní správě pomáhali, a to nejen ve městě, ale i v okolních vesnicích.⁷¹

Obliba tohoto řádu se v této době projevovala i v jednorázových odkazech na jejich výživu, které nacházíme v kšaftech obyvatel Kolína. Například u Františka Jindřicha Střelovce ze Střely najdeme: „*velebným páterům kapucínům 100 strychů obilí žita....*“⁷² Jindy to byly poukázané peníze za odsloužené zádušní mše – po dvaceti zlatých odkázali Jan František Kužel,⁷³ Jan Růžička⁷⁴ a Antonín Dominik Jindra,⁷⁵ František Salazar de Monte Albano pak padesát zlatých.⁷⁶ Objevují se i odkazy věcí pro klášterní kostel. Paní Anna Marie Jindrová kapucínům odkázala v roce 1676 „*kalich za 30 zlatých rýnských.*“⁷⁷ Také návštěva kapucínských bohoslužeb a svátků nejen kolínskými, ale i obyvateli vzdálenějších míst svědčí o jejich značné oblibě.

O tom, že sem jezdil například nejvyšší purkrabí Království českého hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka ze svého zámku (asi 18 km) se dozvídáme z jeho korespondence. V dopise z 29. července 1689 píše svému příbuznému Janu Václavovi ze Šternberka, že v pondělí bude u kapucínů v Kolíně na svátek Porciunkule.⁷⁸ K další návštěvě, o které se dočteme, došlo již 19. září téhož roku. Adresátem je opět Jan Václav a Adolf Vratislav mu sděluje, že pojede dnes do Kolína ke kapucínům na kázání.⁷⁹ Je možné, že ho právě návštěvy zdejšího kláštera přivedly na myšlenku založit podobný v Zásmukách.

Dne 18. ledna 1737 žádá tehdejší kvardián P. Justinus městskou radu o nějakou pomoc při tehdejší drahotě. Pravděpodobně se předchozího roku kolem Kolína neurodilo,

neboť v radním manuálu je zpráva o dovozu obilí až z bechyňského kraje.⁸⁰ Rada prosbu projednala a udělila „*témuž velebnému konventu almužny 7 strychů obilí, totiž 6 žita a 1 pšenice z obecního důchodu.*“⁸¹

Kláster od svého založení prošel několika stavebními úpravami. Již roku 1719 byla střecha kostela zcela nově pokryta prejzy včetně kaplí. Chór byl také z poloviny nově pokryt, druhá část byla pouze opravena.⁸² Z let 1739-1741 se dochovaly plány na přestavbu kláštera a v květnu 1740 je v kronice opět zmíněna oprava střechy.⁸³ Z dalších zde na fol. 193^v k datu 4. listopadu 1766 objevíme zápis o přestavbě nebo opravě, na kterou klášter získal prostředky darem císaře Františka I., manžela Marie Terezie. Dopis, ve kterém jim císař almužnu uděluje, byl pečlivě uschován v klášterním archivu.⁸⁴ Další oprava střechy je zaznamenána v roce 1775.⁸⁵

Je pravděpodobné, že klášter byl již při svém založení vybaven knihami, nutnými pro bohoslužbu. Některé knihy si pravděpodobně kapucíni přinesli s sebou ze svého předchozího působiště. Ty však nedostačovaly. Konventu chyběly tituly, které bratři potřebovali hlavně k přípravě kázání,⁸⁶ aby mohli svědomitě plnit hlavní úkol, pro který byli do Čech povoláni - tj. obracet nekatolíky na víru. Pomohl jim kapucínský klášter v Praze na Hradčanech.⁸⁷ Tamní kvardián P. Bertholdus vybral vhodné tituly z hradčanské knihovny a poslal je 20. října roku 1674 do Kolína. Podle jejich soupisu se jednalo o devatenáct latinských knih, většinou kázání. Ne vždy je uveden autor a pokud, byl členem jezuitského řádu. Například se zde objevuje Francisco de Ribera *In Librum Duodecim Prophetarum Commentarii*⁸⁸ nebo Joannis Maldonati *Commentarii in quatuor Evangelistas*.⁸⁹

Kolínští kazatelé pak i díky této literatuře pronášeli kvalitní kázání. Svědčí o tom například i to, že některá z nich byla vydána tiskem a díky tomu se dochovala do současnosti. Když hrabě František Antonín Špork nechal postavit na vrchu Vysoká nedaleko Kolína Belvédér s kaplí sv. Jana Křtitele, měl při jejím vysvěcení 24. června 1697 kromě jezuity Václava Nerliča, který kázal německy,⁹⁰ české kázání P. Štěpán, tehdejší kazatel u sv. Josefa v Praze. Ten se v roce 1698 stal kolínským kvardiánem. Jeho kázání spolu s litaniami k sv. Janu Křtiteli patřilo k prvním šporkovským tiskům.⁹¹ Je pravděpodobné, že následovala mnohá další, uchovávaná kapucíny v jejich knihovně, která se nedochovala.

Aby získali kapucínští klerici dostatečné vzdělání filozofické a teologické, jak stanovily řádové předpisy, probíhala v kláštorech řádová studia filozofie a teologie, na která byl z Prahy poslán příslušný lektor a v průběhu roku se vyučovalo. Jsou doložena

například v Olomouci (zde filozofická i teologická), pouze filozofická pak v Třebíči, Vyškově a Znojmě.⁹² V duchu doby, kdy většina řádů pěstovala nauku jednoho velkého mistra (dominikáni Tomáše Akvinského (asi 1225-1274), františkáni Jana Dunse Scota (1270-1308), servité Jindřicha z Gentu (+1293) atp.), zvolili si kapucíni duchovního otce protiaristotelských reakcí pozdního středověku, sv. Bonaventuru (1221-1274). Ten byl však především teolog a jeho filozofie nemá ucelený ráz. Proto kapucíni stanuli před obtížným úkolem Bonaventurovy filozofické názory dotvořit tak, aby z nich bylo možné sestavit systematickou učebnici. O to se snažil ve svých filozofických dílech významný představitel kapucínského řádu Valerián Magni (1586-1661). Ten vyložil své filozofické názory hlavně ve třech spisech: *De luce mentium* (Řím 1642), *Principia et specimen philosophiae* (Kolín nad Rýnem 1657) a *Opus philosophicum* (Litomyšl 1660).⁹³

Také v kolínském konventu máme tato řádová studia doložena. První je zpráva o studiu teologie z roku 1742, kdy sem byl poslán z hradčanského konventu lektor Felicissimus Neo-Rodensis a měl zde 41 studentů.⁹⁴ Pak zde tři roky přednášel filozofii lektor Arnulphus Pragensis. V roce 1743 pro sedm studentů a další dva roky pro šest.⁹⁵ Další kurz filozofie je doložen až v roce 1761, kdy přednášel Heribertus Kunovicensis, lektor filozofie a kazatel, pro šest studentů.⁹⁶ O dva roky později, 1. května 1763, začalo studium teologie a přednášel řádový lektor Bartolomeus Audentei. Chybí však údaj o počtu studentů.⁹⁷ Kurz filozofie pak pokračoval v roce 1765 pro sedm studentů, ale tentokrát je špatně čitelné jméno lektora, víme jen, že byl z Prahy. A dochovala se i kniha, ze které se vyučovalo. Byla to *Philosophia juxta inconcussa* Antonia Gaudina, vydaná v Benátkách roku 1729.⁹⁸ Ve dvou následujících letech přednáší filozofii lektor Fiomus Iglaviensis pro šest studentů.⁹⁹

Více záznamů o studiu v kolínském klášteře jsem zatím neobjevila. Po josefínských zásazích do klášterního života (vazba na ostatní kláštery, počet řeholníků, přibírání dorostu, fundace, peníze z náboženského fondu za činnost řeholníků mimo klášter) na tyto vzdělávací kurzy již asi nedošlo. Nevíme také, z jakých knih (kromě jedné nalezené) byly přednášky připravovány. Z filozofie by v úvahu přicházelo dílo Valeriána Magniho, Kašpara Knittela (1644-1702), Antonia Bruodina (+1680) či Bernarda Sanniga (+1704).¹⁰⁰ Z teologie pak jistě díla Roderica Arriagi (1592-1667). Jisté je, že pro takové studium byla klášterní knihovna velmi důležitá. Pokud se v ní však vhodné svazky ke studiu nenacházely, mohli si je teoreticky kapucíni zapůjčit v knihovně farní, nebo soukromé knihovně děkana.¹⁰¹ Z těchto let totiž zmiňuje klášterní kronika jejich dobrou vzájemnou

spolupráci.¹⁰²

V pamětní knize kláštera zjišťujeme, že počátek Kongregace řádu shromážděné ve Znojmě 29. srpna 1732 byl věnován knihovníkům jednotlivých konventů a svátečním kazatelům.¹⁰³ Je to první zmínka o funkci knihovníka od počátku knihovny, ačkoli se o knihy v Kolíně musel někdo starat od doby vzniku kláštera. Z tohoto zápisu se dozvídáme také jméno prvního knihovníka kolínského konventu. Byl jím po následující tři roky Arsenius Pragensis.¹⁰⁴ Dalším zapsaným knihovníkem je až v roce 1742 Otho Beraunensis, který byl zároveň kazatelem.¹⁰⁵ V letech 1743-1744 je knihovníkem Achatius Pragensis, v roce 1745 ho vystřídal Petrus Pragensis a v roce následujícím Paulus /// Pragensis.¹⁰⁶ Od roku 1747 se na dalších pět let stává knihovníkem Joannes Bapt. Pilgramensis.¹⁰⁷ O dalším máme zápis až z roku 1760, tehdy to byl Osmundus Pragensis, který tuto funkci zastával po tři léta.¹⁰⁸ Pak je znovu zmíněn v roce 1767.¹⁰⁹ Další knihovník je zapsán o rok později, a to Canisius Dobruscensis.¹¹⁰ Je pro rok 1769 vystřídán bratrem, který se jmenoval Bonifacius Novodomensis.¹¹¹ Znovu se objevuje až v roce 1770 a funkci knihovníka zastává ještě další tři roky, kdy umírá. Pochovali ho 14. listopadu 1773 do krypty klášterního kostela.¹¹² Byl posledním zaznamenaným knihovníkem v klášterní kronice. Na tomto soupisu knihovníků je zajímavé, že byli všichni českého původu, jak dokládají jejich přídomky. V roce 1847 žil v klášteře P. Wolfgang, který měl funkci archiváře. Pomáhal kvardiánovi s administrativou a můžeme předpokládat, že měl na starosti také knihovnu.¹¹³ Je otázkou, proč v některých letech nebyla funkce knihovníka zapsána u jména některého z bratrů, neboť můžeme předpokládat, že se o knihovnu jistě někdo staral po celou dobu její existence.

Knihy v kapucínských knihovnách měly většinou hřbety potřeny šedou barvou (tmavší či světlejší), v horní části hřbetu opatřeny černými nápisy a uprostřed, či ve dvou třetinách hřbetu signaturami v barevných kartuších. Tvar a barva kartuší byly charakteristické vždy pro určitý kapucínský klášter a neměnily se. Podle toho lze určit, ze kterého kláštera kniha pochází, i když nemá žádný jiný určující prvek kromě kartuše. Příkladem toho je jedna z dochovaných knih s názvem *Leben Antichtisti oder Asführliche, Gründliche und Historische Beschreibung*¹¹⁴ a signaturou H 40. Nemít kolínský typ kartuše, nedalo by se zjistit, že sem patřila, neboť neobsahuje žádný určující vpisek. Signaturou knihy bylo písmeno označující obor, knihy byly řazeny oborově.

Rámcové věcné rozdělení podle obsahu jednotlivých signatur:

A - bible

- B - výklady bible a církevní otcové
- C - dogmatická teologie
- D - scholastická teologie
- E, F - homiletická literatura
- G, H - asketická a kontemplativní literatura
- I - světské i církevní právo
- K - kontroverzistika a apologetika
- L - pastorálka
- M, N - církevní a světské dějiny
- O - filozofie v širším smyslu (tj. vč. fyziky, astronomie apod.)
- P - politika, vojenství, naučné slovníky
- Q - liturgika
- R - lékařství
- S - řehole, liturgická literatura
- T - klasická literatura, poetika, rétorika
- V - filologie
- Y - italské knihy¹¹⁵

Protože se dosud nenašel žádný katalog kolínské klášterní knihovny, jako vzor zde uvádím třídění knihovny kapucínů v Brně.¹¹⁶ Podobné mohlo být používáno i v případě kolínského konventu, ale zatím to není možné doložit. Knihy kolínské mají tmavošedé hřbety, nahoře opatřeny černým nápisem v červeném rámečku, obsahujícím jméno autora a název knihy. Signatura je uprostřed hřbetu v červeně malované kartuši (viz obrazová příloha č. 2).

První zprávu o zdejší klášterní knihovně najdeme na rubu titulního listu jedné z dochovaných knih klášterní knihovny s rokem 1672.¹¹⁷ O dva roky později došlo k již zmíněnému převodu knih pro kázání z hradčanského konventu.¹¹⁸ Další knižní dar se objevuje v klášterní kronice. K datu 8. února 1729 je zapsáno, že kvardián z kapucínského kláštera na Novém Městě pražském daroval kolínskému konventu dvě německé knihy kontroverzistiky.¹¹⁹

K roku 1756 se dozvídáme, že byla opět obnovena a otevřena knihovna, kam se získalo mnoho knih. Zápis však neuvádí počet, ani způsob jejich nabytí. Další knihy klášter zakoupil v roce 1775, jednalo se o čtyři misály, breviář, pro kleriky knihu *Historiae Ecclesiasticae Iohannis Laurentii Berli*¹²⁰ a 34 svazků (blíže nespecifikovaných) pro refektář.¹²¹

Další knihy se pak objevují až v inventáři kláštera z roku 1905, kde jsou pod jednotlivými položkami:

č. 62 - misály v černé vazbě 2x

č. 63 - misál pro rekviem 1x

č. 82 - knihovna klenutá s plechovými dveřmi a plechovými okenicemi, knih starých asi 500.¹²²

Z tohoto popisu je patrné, že se v knihovně dbalo na určitá protipožární opatření, neboť kromě knih zde byl uložen i archiv kláštera. Důvodem těchto opatření mohl být velký požár města Kolína v roce 1796, kdy za hodinu byla ohněm poničena větší část města včetně kláštera a klášterního kostela.¹²³

V později sepsaném protokolu byla škoda na těchto dvou budovách vyčíslena na dvacet pět tisíc zlatých. Hodnota vnitřního zařízení určena nebyla, protože v komisi nebyli přítomni znalci.¹²⁴ Jisté však je, že se knihovna nebo alespoň její část musela zachránit, neboť ze vpisků na dochovaných exemplářích vyplývá jejich existence v kolínském konventu ještě před rokem 1796.¹²⁵ Klášter byl však požárem natolik poškozen, že se magistrát obával, že bude zrušen. Proto zaslal dopis zemskému guberniu, kde žádal jeho zachování. Mezi uvedenými důvody byla zdůrazněna důležitost konventu pro duchovní správu města, protože v případě jeho neobnovení by kolínský děkan a dva kaplani měli pečovat o tři tisíce čtyři sta duší.¹²⁶ Klášter skutečně zrušen nebyl, ale jeho obnova probíhala pomalu. Po provizorních opravách došlo k důkladné rekonstrukci až v letech 1908-1913. Činnost bratří však nebyla přerušena. Pravděpodobně žili i nadále v poškozeném klášteře, neboť se nikde v soudobých pramenech neobjevuje zmínka o jejich přesídlení do náhradní budovy. V roce 1796 i v letech následujících je v klášterní kronice zaznamenávána volba kvardiána. Byl jím až do roku 1799 Gerardus Woschovicensis.¹²⁷ V kolínském archivu se nachází listina, datovaná „*In Conventu P. P. Capucinatorum 24. Sept. 1797.*“ Oslavuje kvardiána Gerarda a nazývá ho obnovitelem kláštera. Autor zde popisuje, jak stavba kláštera povstává z ruin, takže již není třeba prolévat slzy. Zmiňuje se o peněžní sbírce na opravu, o nové klenbě kostela a jeho výzdobě, kterou vlastnoručně provedl jeden z bratrů Kramolínů.¹²⁸

Řád kapucínů se vždy těšil přízni panovnického dvora. Svědčí o tom i majestát Marie Terezie z 2. září 1780, kdy udělila městu Kolínu dva nové výroční trhy, a to na slavnostní dny kapucínské: sv. Antonína 13. června, druhý k svatému Františku 4. října. Nedlouho potom, 29. listopadu 1780, panovnice zemřela, a s jejím následníkem Josefem II.

přišly pro všechny kláštery těžké chvíle. Velké množství jich bylo zrušeno, například kapucínský klášter v Českém Brodě. Kolínský sice zrušen nebyl, ale počet řeholníků měl být snížen. Pokud porovnáme počty kolínských kapucínů v jednotlivých letech, zjistíme, že největší rozkvět co do počtu řeholníků klášter prožíval v polovině 18. století. Tehdy jich zde žilo až jedenadvacet.¹²⁹ Po josefinském snížení, které začalo platit od roku 1789,¹³⁰ se jejich stav udržoval na čtrnácti. Podstatně větší pohromou pro obyvatele kláštera však byl již zmiňovaný požár města Kolína roku 1796. Od té doby v poničeném objektu žilo kolem pěti kapucínů¹³¹ a jejich počet se až do zrušení kláštera v roce 1950 výrazně nezvýšil.¹³²

Koncem roku 1831 se v Kolíně objevila cholera a do května následujícího roku na ni zemřelo 281 lidí. Protože kolínský děkan churavěl a kaplan sotva stihl pohřbívat mrtvé, starali se o zaopatřování nemocných kapucíni – kvardián s dvěma kněžími.¹³³ Pro malý počet bratří se lidé po určité době začali domnívat, že klášter v Kolíně je na vymření, a bude stejně zrušen. Dokladem toho je zpráva z listopadového čísla kolínských novin roku 1878.¹³⁴ Ale nízký počet neubíral kapucínům na kvalitách.

V roce 1847 se ve zdejším klášteře prvně připomíná P. Fulgenc Kopřiva.¹³⁵ Působil jako katecheta na dívčí škole v Kolíně v letech 1862-1872. Kromě toho byl prvním fotografem amatérem v tomto městě. Fotografoval v klášterní zahradě například své studenty.¹³⁶

V 80. letech 19. století žil v klášteře P. Alois Ježek, který byl výborným kazatelem. Roku 1857, na žádost faráře Josefa Pohořelého a z vůle pražského arcibiskupa Bedřicha ze Schwarzenbergu, kázali kolínští kapucíni na misiích v nedaleké Nové Vsi. Kromě bratra Aloise to byli ještě Bernard, Theodor a Jeneros. Ze zápisu v novoveské farní kronice se dovídáme, že misie trvaly týden a účastnilo se jich množství lidu i z okolních vesnic. Následujícího roku se konaly opět (neboť se v této farnosti nacházelo mnoho helvetů), ale místo P. Aloise byl z kláštera vyslán P. Electus. Farář Pohořelý si o něm tehdy poznamenal, že nedokázal předešlého nahradit.¹³⁷ Kazatelské kvality bratra Aloise se projevíly také 16. června 1878 při oslavě pěti set let od posvěcení kaple sv. Víta v Kolíně na Zálabí. Zde pronesl kázání, které bylo vydáno tiskem.¹³⁸ Můžeme předpokládat, že tento tisk se dostal do klášterní knihovny, která jistě posloužila bratru Aloisovi při jeho sepsání. Ještě jedna zmínka o tomto známém kazateli a knihách se objevila v roce 1882 v kolínském tisku. A to když daroval na Štědrý den dvacet zlatých na ošacení chudých žáků a za osmnáct zlatých potřebných knih.¹³⁹

Příjmy kláštera nebyly velké, a kapucíni se je snažili zvyšovat prodejem přebytků

ze své zahrady, která byla největší v Kolíně.¹⁴⁰ Z důvodu nedostatku informací v klášterní kronice v letech 1810-1895 jsem se snažila získávat informace i z jiných zdrojů. Někteří z obyvatel kláštera v této době byli natolik významní, že se o nich psalo v dobovém tisku, či byli autory odborných statí a publikací.

Roku 1897 byl v klášteře ustanoven kvardiánem P. Augustin Kubes,¹⁴¹ nevšedně vzdělaný řeholník, velký znalec českého blanokřídlého hmyzu, zejména včel. Poznatky o nich publikoval v *Časopise české společnosti entomologické* (Acta Societatis Entomologicae Bohemiae), jejímž byl zakládajícím členem,¹⁴² nebo v ročních zprávách škol, kde učil.¹⁴³ Působil jako katecheta na reálném gymnasiu v nižších třídách, na řemeslnické škole, kde učil němčinu a obchodní škole, kde učil náboženství, němčinu a psaní strojem. Byl průkopníkem psaní na stroji a pro lepší učení sepsal pro studenty učební texty: *Stroj psací*¹⁴⁴ a *Psaní strojem ve škole*.¹⁴⁵ Nakupoval ze svého učitelského platu mnoho knih. Některé sloužily jeho studiu, jiné (většinou klasická česká či světová díla) dával darem do žakovských knihoven škol, ve kterých působil. Knihy naučné a většinou cizojazyčné pak věnoval učitelským knihovnám daných škol. Svou odbornou knihovnu daroval roku 1907 České společnosti entomologické. Byl také zatím jediným doloženým kvardiánem kolínského kláštera, který osobně hovořil s císařem.¹⁴⁶ Z Kolína odchází v létě roku 1911 do Prahy, když byl jmenován provinciálem.¹⁴⁷

Již 12. července byl zvolen místo něj za kvardiána Milo Lahulek,¹⁴⁸ narozený ve Svobodných Dvorech u Hradce Králové. Za druhého kněze přišel P. Alois Stejskal, jako kazatel a katecheta na nižším gymnasiu. Nový kvardián věnoval většinu svých příjmů na opravy kláštera – v roce 1912 vnitřní část (výmalba místností, nátěr dveří), o rok později zvenčí (nová střecha). Je pravděpodobné, že při této akci byla nově vymalována i knihovna.¹⁴⁹ Údaje o životě v klášteře po tomto roce již kronika neuvádí.

V roce 1943 založil P. Saturnin Hanák se souhlasem kvardiána a provinciála při klášteře dětský pěvecký soubor „Kolínští zpěváčci.“¹⁵⁰ Soubor měl v konventu vyčleněnou místnost s hudebními nástroji, partiturami a vlastní knihovnou.

Od začátku roku 1950 se začaly šířit zprávy, že existence klášterů bude ohrožena. První vlna rušení klášterů byla v noci ze 13. na 14. dubna 1950, kdy v rámci akce „K“ odvezla státní bezpečnost 1746 řeholníků ze 137 řádových domů do centralizačních a internačních klášterů. Kapucíni přišli na řadu až ve druhé vlně, neboť představitele některých oblíbených řádů se politická místa neúspěšně pokoušela přemluvit ke spolupráci. Objevila se i naděje, že tzv. žebravé řády budou rušení ušetřeny. Dne 26. dubna 1950 však došlo k druhé

vlně rušení, při níž byly zabráný i kapucínské kláštery, mezi nimi i klášter v Kolíně.¹⁵¹

V době jeho záboru v něm žili čtyři řeholníci:

P. Kassián Bohumil Válek¹⁵² - představený kláštera

P. Agapit Jaroslav Pátek¹⁵³ - katecheta

P. Saturnin Karel Hanák¹⁵⁴ - katecheta

P. František Vikál Matěj Bratrů¹⁵⁵ - zahradník a kostelník

P. Kassián byl internován do kláštera v Želivu, ostatní centralizováni do kláštera v Broumově.

Po odvezení řeholníků bylo započato za přítomnosti stanovené komise se soupisem inventáře a prohlídkou místností kláštera.¹⁵⁶

V měsících dubnu, květnu a červnu 1950 sestavil Státní úřad pro věci církevní (dále jen SÚC) několik odborných prohlídkových komisí, v nichž byli zastoupeni znalci výtvarného umění a knihoven. Tyto komise provedly předběžný průzkum všech klášterních knihoven v Čechách a na Moravě, pokud jim byly přístupny. Měly za úkol prohlédnout zevrubně klášterní budovy, vyhledat památkové a umělecké předměty, zjistit umístění knihoven, určit jejich rozsah a obsah, označit a zajistit nejčennější předměty a knihy a eventuálně podat návrh na jejich budoucí použití. O výsledcích své práce pořizovaly komise protokoly, z nichž byly dva exempláře vyhrazeny pro SÚC, jeden pro zmocněnce SÚC a jeden pro krajského církevního tajemníka. Na poradě kulturní komise SÚC, konané dne 20. června 1950 bylo rozhodnuto, že knižní materiál z klášterů v pražském kraji vytrídí a odveze Národní a univerzitní knihovna v Praze. Evidence knižního materiálu v klášterních knihovnách, které byly likvidovány, byla v některých případech ztížena tím, že některé krajské, okresní nebo místní orgány dovolovaly místním zájemcům přednostní výběr literatury z těchto knihoven, a to někdy bez vědomí a souhlasu rozhodujících pražských činitelů. Z kolínského kapucínského knihovny vybral ještě před příchodem komise menší množství literatury (údajně marx.leninské) pro místní potřeby okresní církevní tajemník.¹⁵⁷

Z revizní zprávy likvidačního oddělení Náboženské Matice v bodě 6 vyplývá, jak bylo k datu zprávy (15. prosince 1953) naloženo:

a) s klášterním archivem

Podle protokolu odborné komise při SÚC ze dne 24. května 1950 o prohlídce kapucínského kláštera v Kolíně nebyl klášterní archiv nalezen a podle výsledků revize nebyla jeho existence zjištěna.

b) s klášterní knihovnou

Podle protokolu odborné komise zjištěna knihovna v místnosti č. 14 v prvním patře objektu kláštera s obsahem asi 3000 svazků, většinou novější teologické literatury, roztříděné podle oborů. Obsahovala také větší množství české beletrie, po vytřídění vhodné pro lidovou knihovnu. Ve vedlejší místnosti č. 13 nalezeno asi 800 svazků starší teologické literatury, většinou z 18. století, částečně bohemikální. Po jednotlivých celách se nacházelo několik svazků moderní katolické literatury. Katalog nebyl nalezen. Komise nařídila soustředění všech knih v knihovně, kterou zapečetila.

Když jsem se začala zabývat klášterem a jeho knihovnou podrobněji, zjistila jsem, že jeden z řeholníků, který žil před rokem 1950 v Kolíně, je dosud naživu. Bylo mu v době našeho rozhovoru již 86 let, ale na svůj věk byl velmi vitální. Slíbil, že se pokusí zavzpomínat na léta strávená v Kolíně a něco mi o tom napsat. Pochopitelně mě nejvíc zajímala klášterní knihovna. „*Knihovna v kolínském klášteře asi byla, ale já si na ni nevzpomínám a nikdy jsem v ní nebyl. Byly v ní určitě jen knihy staré a ty já jsem ke své práci nemohl potřebovat.*“¹⁵⁸ Z této citace části dopisu pátera Agapida vyplývá, že kapucíni ve 20. století k výkonu své činnosti kazatelské či učitelské potřebovali pouze současnou literaturu a staré tisky pro ně nebyly důležité. Tím, že byl klášter opravdu chudý během celé své téměř třistaleté existence, a navíc ho část vyhořela, nedošlo zde (tak jako například u zasmuckých františkánů) pravděpodobně k vybudování reprezentativních prostor knihovny již v době baroka, a nepotřebné staré tisky byly uskladněny v místnosti, kam nikdo nechodil. Staly se tak pro kapucíny nepotřebnými. Ti měli ve svých celách literaturu soudobou, kterou využívali ke své práci.

Podle protokolu ze dne 14. prosince 1950 převzala klášterní knihovnu Národní knihovna¹⁵⁹ v Praze (zastoupena dr. Bohuslavou Královou) v počtu asi tři tisíce svazků svazků a převezla do Prahy.¹⁶⁰ Na přání církevního tajemníka Okresního národního výboru v Kolíně Rudolfa Drahoráda nechala na místě část knih, většinou brožur, pro místní marx. leninskou knihovnu. Dále pak patnáct knih převzalo až 31. května 1952 Městské muzeum v Kolíně. Dva koše knih byly vydány jako vlastní majetek kvardiána P. Bohumila Válka Josefu Kosovi. Jednalo se o romány náboženského rázu a podobně. Po zabrání kláštera se vedení pěveckého souboru „Kolínští zpěváci“ obrátilo písemně na okresního církevního tajemníka s prosbou o navrácení hudebních nástrojů, partitur a knihovny. Žádost byla kladně vyřízena 30. května 1950. Již 27. ledna následujícího roku však soubor oznamuje Okresnímu národnímu výboru v Kolíně, že se členové usnesli na dobrovolné a úplné likvidaci a předávají sborový majetek vikáři Oldřichu Sedláčkovi. Dá se předpokládat, že

v předaném majetku byla zahrnuta i jejich knihovna.¹⁶¹

Jak bylo konkrétně naloženo s kolínskou klášterní knihovnou, nevíme. Dozvídáme se pouze obecně z dopisu ředitele Státní knihovny Ministerstvu školství a kultury ze dne 15. srpna 1961 o tom, že cenné rukopisy, prvotisky a staré tisky byly ještě před svozem klášterních knihoven vytříděny, svezeny zvlášť, uloženy v trezorech Národní knihovny a pořízeny jejich seznamy. Ostatní knižní materiál byl v letech 1954-55 postupně evidován formou jednoduchého popisu na lístky. Takto bylo zapsáno sedmdesát sedm tisíc svazků, třicet sedm tisíc zůstalo zpracováno jen částečně, protože ministerstvo školství v roce 1955 neuvolnilo plánované finanční položky na tyto práce, prováděné externími silami. Lístkové seznamy jsou uloženy ve Státní knihovně a všechn knižní materiál (zpracovaný i nezpracovaný) - kromě dodatečně nalezených starých a vzácnějších tisků, které zůstaly uloženy ve Státní knihovně - byl odvezen do depositáře na zámek Housku. Ještě v roce 1961 mělo být prozatímní zpracování svezných fondů klášterních knihoven dokončeno, čímž by byly všechny tyto fondy náležitě evidenčně podchyceny.¹⁶²

Materiál rezervních fondů (tak se později svozy nazývaly) se však nepodařilo zpracovat a řadu let ležely knihy ve skladištních prostorách, v některých případech zcela nevhodných - dokonce byly někde zatopeny vodou. Stávaly se přítěží. Podle vládního nařízení měla Státní knihovna urychleně zpracovat, zrevidovat a rozhodnout, co z materiálu ponechat, co nabídnout jiným knihovnám a co předat antikvariátu. Ministerstvo školství jí povolilo výjimku a prodloužilo lhůtu na zpracování do konce roku 1963. Zatímco v knihovnictví neexistují směrnice k záchraně hospodaření s rezervními fondy a toto hospodaření je ponecháno možnostem a zaměřením jednotlivých knihoven, objevíme v oblasti antikvariátního obchodu směrnice, v nichž je pamatováno i na staré tisky z rezervních fondů - čl. 1 Úkol a poslání antikvariátu: „*Přejímáním, tříděním, evidenčním a cenovým zpracováním rezervních fondů státních vědeckých a jiných knihoven a nabídkou i realizací těchto knižních fondů jak na území ČSSR, tak i v zahraničí, plní antikvariát další významné kulturně politické úkoly.*“¹⁶³

Příslušné knihovny (kterým svozy patřily) si tedy z rezervních fondů vybíraly podle různých hledisek, vybízely jiné knihovny k výběru a nakonec povolaly antikváře k likvidaci zbytku. Chtěly prodat co nejvíce a neprodejnou část, v níž se objevují i staré tisky v původních zdobených vazbách, daly do stoupy. Rezervní fond Státní knihovny v roce 1966 obsahoval různé celky, knihy byly uloženy v budově Klementina, na zámku v Postoloprtech a v Housce u Mělníka. Historická jádra, třebaže pomíchána, zůstávala v majetku knihovny, byla však připravena k postupné likvidaci.¹⁶⁴

Tady stopy po kolínské klášterní knihovně mizí. Kolínský klášter byl sice kapucínům vrácen,¹⁶⁵ ale knihovna se dosud nenašla. Ve fondu ostatních knihoven kapucínských klášterů, které se po restituci hromadně vrátily do kláštera na Hradčanech, bylo dosud objeveno pouze patnáct knih a dva rukopisy z tohoto fondu, čítajícího před zabráním takřka čtyři tisíce svazků. Bohužel se také nenašel ani jeden její katalog.

Pokud bychom počítali, že z odvezených knih bylo alespoň tisíc starých tisků, pak se jich vrátilo (či spíše našlo) zatím jen 1,5%. Informace, které z tohoto zlomku můžeme vytěžit, nám nemohou dát představu o fondu ani z hlediska obsahového, ani jeho stáří. V dochovaném materiálu dominují tisky povětšinou německé provenience,¹⁶⁶ dále jeden rakouský tištěný v Linci, jeden z Benátek, pak jeden německý¹⁶⁷ a jeden český,¹⁶⁸ které vyšly v Praze. Jazykově převažuje latina nad němčinou. Knihy jsou vydány v časovém rozpětí let 1666-1740. Z vlastnických vpisků se kromě lokace kolínského konventu dozvíme, že se knihy do kláštera dostaly v období let 1672-1765. Bohužel v dochovaném zlomku se nacházejí jen čtyři tituly s konkrétním udáním předchozího majitele. Ve dvou případech se jedná o řádového bratra a třetí byla již zmíněného studenta filozofie. Kniha s nejstarším vpiskem nám sděluje, že ji P. Demetrius Ginsburgensis daroval knihovně novokolínské v roce 1672.¹⁶⁹ Z vpisku ve druhém díle Francisca Ariase *Thesaurus inexhaustus* zjistíme, že knihu klášteru věnoval v roce 1690 P. Justinus.¹⁷⁰ Třetí titul pochází od faráře vzdálenější farnosti. *Nový Zákon*, vydaný Jezuitskou tiskárnou v Praze roku 1677¹⁷¹ zakoupil za 3 zl P. Martin Josef Leczanský, farář v Bykání u Kutné Hory v letech 1694-1695.¹⁷² Od něj ji získal jeho nástupce ve funkci bykánského faráře Václav Josef Kydlinský. Ten ji pravděpodobně daroval kapucínům, neboť ukončení jeho působení v Bykání se shoduje s datem obecné dedikace pro klášter.¹⁷³

O jedné knize víme, že byla v Kolíně roku 1733 zakoupena za čtyři zl a v témže roce věnována klášteru. Je to *Biblia sacra*, která vyšla v Bamberku roku 1693.¹⁷⁴

Poznámky

¹ MATĚJKA, M. P., Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky, s. 23-24.

² SVÁTEK, J., Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy, s. 551.

³ Praha, Vídeň a Štýrský Hradec. MATĚJKA, M. P., Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky, s. 23.

⁴ V Čechách: Praha Hradčany, Praha Nové Město, České Budějovice, Roudnice, Most, Litoměřice, Sušice, Horšovský Týn, Chrudim, Sokolov, Kolín. Na Moravě: Brno, Olomouc, Vyškov, Mikulov, Znojmo, Jihlava, Fulnek. Ve Slezsku: Prudnik, Nisa, Vratislav. - Tamtéž, s. 25.

⁵ Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Praze na Hradčanech Annales Capucinatorum Provinciae Bohemorum, díl 5., s. 757-770, 975-977.

⁶ Výňatek z kázání lipnického administrátora Františka Palea, proneseného roku 1695 v kostele sv. Václava ve Světlé nad Sázavou. PODLAHA, A., Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX., díl 1., s. 252.

⁷ ELBEL, M., Bohemia Franciscana, s. 55.

⁸ Tamtéž, s. 57.

⁹ Prvním byl v této funkci při vzniku konventu v roce 1662 tehdejší primátor města Jiří Formandl a po něm kolínský měšťan Jiří Ebert. Oba platili za výkup parcel pro klášter. Z dalších pak jmenujme například Pavla Samuela, purkrabího na Radovesnicích, který v roce 1719 zaplatil za novou střechu klášterního kostela pokrývači z Prahy Jiřímu Kovandovi 177 zl. Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech. Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 172^f, 208^v (dále citováno jako Liber Memorabilium 1720-1937).

¹⁰ ELBEL, M., Bohemia Franciscana, s. 19.

¹¹ MATĚJKA, M. P., Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky, s. 88.

¹² Dnešní kapucínský klášter na Loretánském náměstí v Praze.

¹³ MATĚJKA, M. P., Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky, s. 15-16.

¹⁴ SVOBODA, J., Nebeský lékař Kristus Ježíš, s. 98.

¹⁵ Sign. NK XVII F 77.

¹⁶ Sign. NK XVII C 40.

¹⁷ Tato později znárodnělá koleda byla pojata například do knihy *Jesličky* Fridericha

Bridela, která vyšla v Klementinu v roce 1658. Zde má ale pouze osm slok, u Galliho však deset. Kalista ji našel v *Kancionálu českém* M. V. Šteyera (Praha 1683, s. 98-99), jehož připouštěl jako možného autora. Také Jireček ji dříve než u Šteyera nenalezl. Zatím nejstarším prokázaným je Galli. Šteyer pravděpodobně převzal Bridelovu verzi, neboť oběma chybí oproti Gallimu sloka čtvrtá a desátá. JIREČEK, J., Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století, s. 81. Knihopis č. 1340. KALISTA, Z., České baroko, s. 54-55, 258. BRIDEL, F., Básnické dílo, s. 11, 418.

¹⁸ Sign. NK XV C 19.

¹⁹ BUBEN, M. M., Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, s. 426.

²⁰ STRAKA, F., Kolínské kostely a památky, s. 13-14.

²¹ Liber Memorabilium 1720-1937, s. 3.

²² Římskokatolická farnost Kolín. Hospodářská kniha děkanství kolínského 1879-1937, s. 282-283.

²³ Antonín Paduánský - františkánský mnich a teolog. Narodil se roku 1195 v Lisabonu. Vyučoval teologii v Itálii a ve Francii, proslavil se zejména jako kazatel. Zemřel 13. června 1231 a již o rok později byl svatořečen. Jeho ostatky jsou uloženy v Paduy. Je považován za ochránce cestujících a pomocníka v nouzi. VONDRUŠKA, V., Církevní rok a lidové obyčeje, s. 96.

²⁴ Liber Memorabilium 1720-1937, s. 6-11.

²⁵ Jan Sedlecký se stal děkanem v Kolíně 20. září 1662, zemřel 15. srpna 1667 a pochován je v hrobce v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. SVOBODA, J., Nebeský lékař Kristus Ježíš, s. 98.

²⁶ Liber Memorabilium 1720-1937, s. 20-22.

²⁷ Římskokatolická farnost Kolín, Hospodářská kniha děkanství kolínského 1879-1937, s. 285.

²⁸ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 51-54.

²⁹ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 199.

³⁰ Jedná se tak o nejstarší doložený odpadní kanál nejen v Kolíně, ale zatím v Čechách. V kladrubském benediktinském klášteře byla kanalizace vybudována počátkem 18. století. V Praze pak nechali zbudovat odpadní stoku jezuité v Klementinu roku 1673. BRONCOVÁ, D., Historie kanalizací, s. 8. JÁSEK, J., Od rigolu po stoku, od žumpy po čistírnu odpadních vod, s. 11.

³¹ Pro budoucí paměť to bylo zapsáno do městských knih. Radní manuál z roku 1668 se

však nedochoval, zbývá pouze opis v klášterní kronice. Liber Memorabilium 1720-1937, s. 12-13.

³² „*V Colíně Capucínským 16. April. M. F. arcibiskup.*“ SCHULZ, V., Korespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka, s. 82-83.

³³ Tamtéž, s. 104.

³⁴ Tamtéž, s. 105.

³⁵ Liber Memorabilium 1720-1937, s. 23.

³⁶ Hraběnka Eleonora Marie z Nostic, dcera knížete Václava Eusebia z Lobkovic, roku 1650 ovdověla po hraběti Volfovi Berkovi z Dubé, podruhé se provdala za Jana Hertvíka hraběte z Nostic, pána na Pakoměřicích, Žďáru a Žernosekách. Zemřela roku 1681 ve Vídni. Koruna Česká, 1880, roč. 25, č. 18, s. 1.

³⁷ Jan (Hanuš) Bedřich z Trautmannsdorfu (nar. 1619) zdědil v Čechách po otci Litomyšl. Byl již v mládí c. k. radou, od roku 1658 nejvyšším komorníkem Království českého a místodržícím. Koupil mimo jiné roku 1652 Brandýs nad Orlicí, v roku 1655 (Červené) Pečky s Krsovicemi, v roce 1669 Bečváry a v roce 1686 Choceň. Byl dvakrát ženat. Od roku 1650 s Marií Klárou z Dietrichsteina, od roku 1676 s Marií Eleonorou Klárou ze Šternberka (+ 1703). Zemřel 4. února 1696, zanechal pět synů a dcery. NAČERADSKÁ, P., Nápisý okresu Kutná Hora, s. 290.

³⁸ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVI., č. 33 (1664), fol. 1^r. VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 199.

³⁹ Liber Memorabilium 1720-1937, 20 s. + 349 ff. Kniha má prvních dvacet tři stránek očíslovaných, další listy jsem pak ofoliovala.

⁴⁰ Tamtéž, s. 23.

⁴¹ Národní archiv Praha, fond ŘK, rukopisy, inv. č. 3. Protocolorum Capucinatorum Monasterii Coliniensis 1666-1725, 174 s.

⁴² Národní archiv Praha, fond SM, sign. S 239/2, sv. 2, kart. 2331.

⁴³ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 240^r-240^v.

⁴⁴ Národní archiv Praha, fond DZ, inv. č. 119 K VIII, fol. 208^r.

⁴⁵ Oženil se s Annou Marií Holickou ze Šternberka, vnučkou zmiňovaného Václava Jiřího Holického, který byl jedním ze zakladatelů kapucínského kláštera. Byl císařským radou a zemřel v roce 1748. HALADA, J., Lexikon české šlechty, díl 3., s. 52.

⁴⁶ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 240^v.

⁴⁷ Byl za stavovského povstání roku 1620 relátorem na generálním sněmu, po bitvě na Bílé hoře opustil zemi. Vrátil se při vpádu Švédů do Sušice, ale byl zajat a do roku 1641 vězněn v Bílé věži Pražského hradu. V roce 1651 je zmiňován jako hejtman kraje Čáslavského seděním na Zbyslavi. Roku 1657 získal Hlízov a 1661 Konárovice. Po manželce Johance Polyxeně zdědil Zbyslav, 1665 ji prodal a o rok později koupil Veltruby. V roce 1668 byl povýšen do panského stavu a zemřel o rok později. NAČERADSKÁ, P., Nápisý okresu Kutná Hora, s. 263. Srv. HALADA, J., Lexikon české šlechty, díl 3., s. 194.

⁴⁸ Byl sem pohřben jako první 9. března 1669, později jeho synovec Jiří Bohuslav 5. září 1691 a Jiřího manželka Alžběta Rosina, rozená Malovcová z Malovic, 6. února 1697. Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 334^v.

⁴⁹ Tamtéž, fol. 240^v.

⁵⁰ Karel Josef hrabě Paar získal Zdechovice od hrabat Věžníků v roce 1722. ŠIMEK, T., Hradý, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 553.

⁵¹ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 241^r.

⁵² Tamtéž, fol. 188^r.

⁵³ SOA Praha-SOkA Kutná Hora, AM Kutné Hory, kniha č. 56, Liber Memorabilium 1664-1672, fol. 452^v.

⁵⁴ Tamtéž, fol. 560^v.

⁵⁵ SOA Praha-SOkA Kutná Hora, AM Kutné Hory, kniha č. 57, Liber Memorabilium 1673-1680, fol. 165^v.

⁵⁶ Tamtéž, fol. 182^v a 187^r.

⁵⁷ 27. listopadu 1679. Tamtéž, fol. 720^r.

⁵⁸ 29. října 1680. SOA Praha-SOkA Kutná Hora, AM Kutné Hory, kniha č. 58, Liber Memorabilium 1680-1687, fol. 71^v, 9. prosince 1680 fol. 83^v.

⁵⁹ 13. října 1681. Tamtéž, fol. 176^v.

⁶⁰ Tamtéž, fol. 241^v.

⁶¹ Tamtéž, fol. 334^v.

⁶² Adolf Vratislav ze Šternberka (+ 4. 9. 1703). PALACKÝ, F., Přehled současné nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška, tab. 4.

⁶³ Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Praze na Hradčanech, Index Annalium P. P. Capucinum, s. 297.

⁶⁴ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 242^r.

⁶⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Pamětní kniha města Kolína, fol. 73^r-74^v. Liber Memorabilium 1720-1937, s. 13.

⁶⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 47 (1673-1674), fol. 50^v, 22. března 1673.

⁶⁷ Tamtéž, fol. 51^r.

⁶⁸ V provinciálních análech je vyjmenován celý konvent obývající roku 1680 kolínský klášter. Kvardián P. Jacobonus Viscoviensis – kazatel ve farnosti, vikář P. Jeremiáš Budvicensis, P. Sigismundus Silesius, P. Sigisbertus Böemus, P. Nathanael Böemus, P. Constantinus Silesius, P. Rogatus Pragensis – katecheta (vyučující náboženství), P. Zeno Nisensis, P. Clemens Lusatus, P. Hieronymus Nicolsburgensis, klerici – F. Norbertus Teinicensis, F. Matthaeus Budvicensis, laici – F. Wenceslaus Böemus, F. Procopius Budvicensis, F. Victorinus Crumlovicensis, F. Leo Böemus - vrátný, F. Bernardus Bavarus – zahradník, F. Marquardus Straubigensis – kuchař. Annales Capucinum Provinciae Bohemiae, díl 7., s. 238.

⁶⁹ Liber Memorabilium 1720-1937, s. 16-18. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. III., č.18.

⁷⁰ Koruna Česká, 1880, roč. 9, č. 14, s. 1.

⁷¹ Například v Konárovicích zastávali duchovní správu v letech 1691-1706, 1708-1710, 1712-1718. V Lošanech sloužili v letech 1720-1774. TŮMA, J., Paměti osad na Kolínsku a Kouřimsku, s. 51, 172.

⁷² SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 129 (1706), fol. 1^v.

⁷³ Tamtéž, č. 120 (1700), fol. 1^v.

⁷⁴ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 34 (1683), fol. 1^v.

⁷⁵ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XVII., č. 151 (1723).

⁷⁶ Tamtéž, č. 189 (1746).

⁷⁷ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Liber testamentorum II. (1584-1687), fol. 62^v.

⁷⁸ Archiv Národního muzea, fond ŠM, kart. 173 A. Porciunculí, čili „malým podílem,“ nazval sv. František kostelík poblíž italského Assisi. Sám ho opravil a každoročně slavil výročí jeho posvěcení. Toto místo se stalo kolébkou Františkova duchovního díla a slaví se vždy 2. srpna ve všech kostelích, kde působí Františkovi duchovní synové. DIBELKOVÁ, I.,

Poutní místa v Čechách, s. 190-191.

⁷⁹ Archiv Národního muzea, fond ŠM, kart. 173 A.

⁸⁰ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, Radní manuál E 84 z let 1737-1738, fol. 9^r.

⁸¹ Tamtéž, fol. 6^r.

⁸² Tuto práci dělal pokrývač z Prahy jménem Jiří Kovanda a bylo mu vyplaceno 177 zl a 14 kr. Národní archiv Praha, fond ŘK, inv. č. 3. Protocolorum Capucinatorum Monasterii Colinensis fol. 172^r.

⁸³ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 178^r.

⁸⁴ Bylo mu dáno z komorního panství:

<i>nového železa</i>	<i>20 (centů) 80 lib.</i>
<i>laťového [h]řebu</i>	<i>286 kop</i>
<i>celých prkenich</i>	<i>191 kop</i>
<i>polou prkenich</i>	<i>25 kop</i>
<i>ciehel</i>	<i>88210</i>
<i>dlaždiček</i>	<i>1740</i>
<i>háků</i>	<i>27021</i>
<i>prejzů</i>	<i>39375</i>
<i>vápna</i>	<i>1134 1/2 [d]zberů</i>

Tamtéž, fol. 193^v.

⁸⁵ Tamtéž, fol. 328^r.

⁸⁶ Nemůžeme pomyslet na 17. století, aniž by se v našich představách nevynořila postava kazatele, například v hrubém kapucínském hábitu, gestikulujícího v barokním kostele před očima auditoria. MORÁN, M.; GALLEGO, J. A., Kazatelství a protireformace, s. 127.

⁸⁷ Zde se o této pomoci dochoval zápis v provinciálních análech. Hradčanský kvardián výpomoc zdůvodňuje nouzí a chudobou kolínského kláštera, jehož kazatelé však tuto literaturu nutně potřebují. Ze záznamů psaných ve zkratkách se nedá většinou určit o jaké tituly přesně šlo, s výjimkou latinské bible a dvou dalších příkladů. Annales Capucinum Provinciae Bohemiae, díl 6, s. 149-150.

⁸⁸ Vyšlo v Kolíně nad Rýnem roku 1610. Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts.

⁸⁹ Vydáno v Mohuči roku 1611. Tamtéž.

⁹⁰ Jednalo se o kázání „*Gehaime Verbindnus Und Innige Gleichförmigkeit Des Worts und*

Stimm CHRISTI Und Joannis Aus denen die sonderbahre Hoheit Des Vorlauffers CHRISTI Unter andern Heiligen Gottes abzunehmen.“ Bylo vytištěno v Jezuitské tiskárně roku 1697. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800.

⁹¹ PREISS, P., Boje s dvouhlavou saní, s. 107. Büchel von denen Tag-Zeiten und Litanei des H. Joannis. 1697-1698. Národní archiv Praha, fond Wunschwitz, Nr. 38, s. 267. BENEDIKT, H., Franz Anton Graf von Sporck, s. 411. Česky bylo kázání vydáno již v roce 1697 v Praze, viz Knihopis č. 15994.

⁹² FOLTÝN, D., Encyklopedie moravských a slezských klášterů, s. 507, 689, 761, 789.

⁹³ SOUSEDÍK, S., Valerián Magni, s. 183. Týž, Filozofické myšlení v Čechách v době pobělohorské, s. 49-50.

⁹⁴ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 211^v.

⁹⁵ Tamtéž, fol. 212^v.

⁹⁶ Tamtéž, fol. 216^r.

⁹⁷ Tamtéž, fol. 216^r-216^v.

⁹⁸ V jednom svazku se nachází 1. a 2. díl (Logica a Physica). Na předním předeštlí se dochoval zápis: „*F. Camilli Cleri stud. Phliae Neo Colinii ad S: S: Trinitatem 1765.*“ Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech.

⁹⁹ Tamtéž, fol. 217^r-217^v.

¹⁰⁰ SOUSEDÍK, S., Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím, s. 99, 210-215. PAŘEZ, J.; KUCHAROVÁ, H., Hyberní v Praze, s. 82-89.

¹⁰¹ V knihovně kolínské fary najdeme v roce 1680 *Disputationes Theologicae* (podle názvu předpokládám, že se jedná o knihu R. Arriagi, vydanou v Antverpách roku 1643, neboť v soupisu farní knihovny jsou zapsány pouze názvy děl). SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. III., č. 46, s. 2. SOUSEDÍK, S., Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím, s. 101. Z knihovny kolínského děkana Michala Černého (+1728): Casparus Knittel, S. J. *Aristoteles Curiosus Thes. Philosophi*, P. Casparus Praemonstratensis *Zodiacus Philosophicus*, Antonius Bruodini Hibernus *Oecodomia Scholae Doctoris Subtilis*, P. Georgius Weis, S. J. *Aristoteles ex Euripo emersus*. Theses Philosophiae, Thomas Hibernici *Floras doctorum Theologiae et Philosophiae*. V soupisu knih nejsou uvedena místa a roky vydání. Národní archiv Praha, fond APA I., Testamenta, kart. 2938, s. 8, 9, 11, 13, 14.

-
- ¹⁰² Liber Memorabilium 1720-1937, například fol. 186^v.
- ¹⁰³ Tamtéž, fol. 212^r.
- ¹⁰⁴ Tamtéž, fol. 212^v.
- ¹⁰⁵ Tamtéž, fol. 213^r.
- ¹⁰⁶ Tamtéž, fol. 213^v.
- ¹⁰⁷ Tamtéž, fol. 214^r.
- ¹⁰⁸ Tamtéž, fol. 215^v-216^r.
- ¹⁰⁹ Tamtéž, fol. 217^v.
- ¹¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹¹ Tamtéž.
- ¹¹² Tamtéž, fol. 218^r, 218^v, 333^v.
- ¹¹³ STRAKA, F., Příhoda bratra Ambrože, s. 39.
- ¹¹⁴ Autorem byl kapucín Dionystus von Lützenburg a vyšla ve Frankfurtu nad Mohanem 1695. OPAC Katalog Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen (neodpovídá místo a rok vydání).
- ¹¹⁵ DOKOUPIL, V., Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně, s. 193-212.
- ¹¹⁶ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 188^r.
- ¹¹⁷ Vpisek na rubu titulního listu: „*P. Demetrius Ginsburgensis dono dedit Bibliothecae Neocoloniensi sub Albim 1672.*“ Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech. Poslední kolínská signatura E 598.
- ¹¹⁸ Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Praze na Hradčanech, Annales Capucinatorum Provinciae Bohemorum, díl 6., č. 105.
- ¹¹⁹ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 171^r.
- ¹²⁰ Knihu se nepodařilo identifikovat podle bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků, ani v žádné databázi zahraničních knihoven pro ověřování starých tisků. Je možné, že byl její název špatně zapsán, a proto je její ověření zatím problematické. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800.
- ¹²¹ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 328^r.
- ¹²² Národní archiv Praha, fond ŘK, inv. č. 232, kart. 323.
- ¹²³ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 239. KAMARÝT, J.,

Požár Kolína v roce 1796, s. 269. SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, sign. A IX 7, dopisy z 26. července a 2. srpna 1796. Tamtéž, Kniha pamětní 1501-1821, fol. 109^r-110^r. Kolínský děkan Jan Svoboda (přišel do Kolína v roce 1848) se podle průzkumu tehdy dostupných archivních pramenů a kronik domníval, že shořel pouze klášterní kostel se všemi okolními staveními. Římskokatolická farnost Kolín, Hospodářská kniha děkanství kolínského 1879-1937, s. 289.

¹²⁴ ZAMAZAL, J., Velký požár v Kolíně v roce 1796, s. 37.

¹²⁵ Například na titulním listě 2. dílu knihy F. Ariase *Thesaurus inexhaustus bonorum* z roku 1685 je napsáno: „*Loci Capucinatorum Neo Colinii sub P. Justino 1690.*“ Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech.

¹²⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, sign. A IX 7, *Feuerschadenliquidation*.

¹²⁷ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 105^v.

¹²⁸ Nevíme, který z bratrů Kramolínů je zde zmíněn, jestli Josef (19. 4. 1730 - 2. 5. 1802) nebo Václav (4. 7. 1733 - 23. 1. 1799). Oba byli malíři a pocházeli z nedalekého Nymburka. Malovali vnitřní prostory chrámových lodí a iluzorní oltáře (postavila se oltářní mensa a zbytek oltáře se domaloval na zeď). Tak tomu bylo i v případě Kolína. SOA Kolín-SOkA Kolín, fond AM Kolín, sign. A IX 2, č. 69.

¹²⁹ Liber Memorabilium 1720-1937, fol. 214^r-214^v.

¹³⁰ Tamtéž, fol. 221^v.

¹³¹ Pouze v roce 1852 máme doloženo sedm kněží a čtyři laické bratry. *Catalogus Ordinis Minorum S. P. Francisci Capucinatorum Almae Provinciae Bohemo-Moraviae*, s. 19-20.

¹³² Liber Memorabilium, fol. 222^v- 223^r.

¹³³ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 1., s. 244.

¹³⁴ „*Zrušení klášterů kapucínských a františkánských je skutečně pravdě velmi podobným. Je totiž ustanoveno, že se klášterům těm odejmou veškeré podpory z náboženského fondu, které neplynou z nějakých nadací. Odjímání to bude se díti postupně dle vymírání řeholníků.*“ Koruna Česká, 1878, roč. 7, č. 92, s. 2.

¹³⁵ STRAKA, F., Příhoda bratra Ambrože, s. 39.

¹³⁶ FUNKE, A., Páter Fulgenc, první fotograf-amatér v Kolíně, s. 8.

¹³⁷ Kronika farní Nové Vsi-Liber Memorabilium Neudorf, fol. 73^r-74^r.

¹³⁸ JEŽEK, A., Slavnostní řeč při pětistileté památce posvěcení zálabské kaple sv. Víta

v Kolíně, 8 s.

¹³⁹ Kolínské Noviny, 1882, roč. 7, č. 100, s. 2.

¹⁴⁰ Pěstovali zde majoránku, holandský salát, špenát, okurky a křen. Kolínské Noviny, 1880, roč. 5, č. 33, s. 1-2.

¹⁴¹ Narodil se roku 1862 v Kojetíně na Moravě, do kapucínského řádu vstoupil roku 1881 a po pěti letech byl vysvěcen na kněze. VRABEC, V., Páter hymenopterolog, s. 40.

¹⁴² KUBES, A., Příspěvek k znalosti fauny českých Hymenopter, s. 15-17. Týž, Nové včely, s. 34.

¹⁴³ KUBES, A., Rody kolínských vos a včel, s. 1-28.

¹⁴⁴ Vyšlo v souboru Čtvrtá roční zpráva obchodní školy gremia v Kolíně za školní rok 1900-1901, s. XV-L.

¹⁴⁵ Vyšlo v souboru Sedmá roční zpráva obchodní školy gremia v Kolíně za školní rok 1903-1904, s. 5-13.

¹⁴⁶ Když se v srpnu 1899 vracel František Josef I. z vojenských manévřů, zastavil dvorní vlak na kolínském nádraží, aby mu město mohlo vzdát hold. Císař zde odpověděl na projev purkmistra, prohlédl si seřazené spolky, chvíli si pohovořil právě s Augustinem Kubesem a po krátké přestávce vlak pokračoval v cestě. Nikde se však nedochoval záznam obsahu jejich rozmluvy. Římskokatolická farnost Kolín, Pamětní kniha děkanství kolínského, díl 3., 1836-1981, s. 574.

¹⁴⁷ Liber Memorabilium, fol. 203^r.

¹⁴⁸ Vykonal zkoušky způsobilosti vyučovat na měšťanské škole 3. října 1899 v Praze. Na to byl tři roky katechetou na kolínské měšťanské chlapecké škole a roku 1902 ustanoven definitivně na obecné chlapecké i dívčí škole na Zálabí. Tamtéž, fol. 203^r.

¹⁴⁹ Tamtéž, fol. 203^v.

¹⁵⁰ KAMARÝT, J.; KAMARÝT, L., Jak v Kolíně bejvávalo, s. 184.

¹⁵¹ MATĚJKA, M. P., Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky, s. 63.

¹⁵² Naroden 8. října 1912 ve Frenštátu pod Radhoštěm, okr. Místek. SOA Praha-SOkA Kolín, fond Okresní národní výbor (dále jen ONV), sign. 291.5, kart. 83.

¹⁵³ Naroden 4. dubna 1913 v Opočně. Tamtéž.

¹⁵⁴ Naroden 23. ledna 1915 v Pavlovicích, okres Prešov. Tamtéž.

¹⁵⁵ Narodil se 10. února 1902 v Lukově, okres Moravské Budějovice. Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ HORÁK, F., Zpráva o svozu klášterních knihoven v Čechách a na Moravě. Národní knihovna 30. června 1952. č.j. 175/1952.

¹⁵⁸ Dopis v archivu autorky práce.

¹⁵⁹ Od roku 1935 se nazývala Národní a Univerzitní knihovna, v letech 1958-1989 Státní knihovna ČSR, nyní Národní knihovna ČR. Všeobecná encyklopedie, díl 5., s. 299.

¹⁶⁰ Celkem bylo při akci K převzato Národní knihovnou a státními vědeckými knihovnami 1 260 000 knih. VLČEK, V., Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964, s. 75.

¹⁶¹ Národní archiv Praha, fond Náboženská Matice, kart. 46.

¹⁶² Národní archiv Praha, fond Ministerstvo školství a kultury, č.j. 2502/61.

¹⁶³ Směrnice ministerstva školství a kultury pro organizaci a řízení činnosti antikvariátu v ČSSR (příloha k Věstníku ministerstva školství a kultury ze dne 10. září 1952), čl. 1.

¹⁶⁴ NUSKA, B., Otázky likvidace rezervních fondů a duplikátů starých tisků, s. 189-197. Srovnej BARTL, Z., Restituce bývalých klášterních knihoven, s. 315-316.

¹⁶⁵ Provincii kapucínů v ČR byl klášter vrácen darovací smlouvou z 8. září 1995. MATĚJKA, P. M., Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599-2005), s. 185.

¹⁶⁶ Augsburg 1, Frankfurt nad Mohanem 2, Kladsko 2, Ingolstadt 2, Kolín nad Rýnem 1, Kostnice 1, Norimberk 1, u jednoho německého tisku je utržen titulní list.

¹⁶⁷ Theatrum gloriae od CH. A. Pfaltze von Ostritz, vydané u Jiřího Labauna rok 1691. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800.

¹⁶⁸ Viz poznámka č. 170.

¹⁶⁹ Poslední sign. E 598. Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech. Podrobný popis knihy jsem publikovala v roce 2001. STREITOVÁ, M., Barokní knihovny na Kolínsku, s. 246.

¹⁷⁰ Poslední sign. U (zbytek utržen). Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech. Podrobný popis knihy jsem publikovala v roce 2001. STREITOVÁ, M., Barokní knihovny na Kolínsku, s. 244-245.

¹⁷¹ Knihopis č. 1111.

¹⁷² Bykáň je cca 18 km od Kolína. ŠIMÁK, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, díl 2., s. 520.

¹⁷³ „*Loci Capucinatorum Colinii Ao 1704*,“ poslední sign. A 9. Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech. Podrobný popis knihy jsem publikovala v roce 2001. STREITOVÁ, M., Barokní knihovny na Kolínsku, s. 243-244.

¹⁷⁴ „*Loci Patrum Capucinatorum Neo-Colinii 1733 11 septembris*,“ poslední sign. A 7. Provincie kapucínů v ČR, fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech. Podrobný popis knihy jsem publikovala v roce 2001. Tamtéž, s. 245-246.

5b) Františkánský klášter v Zásmukách a jeho knihovna

Řád františkánů se vyvinul v 15. století z řádu minoritů a roku 1517 po schválení papežem Lvem X. se stal samostatným. Českomoravská provincie sv. Václava vznikla roku 1469 oddělením od provincie rakouské. Mezi její nejstarší domy z druhé poloviny 15. století patřily v Čechách Plzeň, Praha (Nové Město u sv. Ambrože), Cheb, Tachov, Kadaň, Jindřichův Hradec, Bechyně; na Moravě Olomouc, Brno, Jemnice, Znojmo, Uherské Hradiště, Opava. Značný počet klášterů vznikl až v 17. století, z nichž nejvýznamnější byl konvent v Praze u kostela P. Marie Sněžné, další byly ve Voticích, Turnově, Slaném, Hostinném, Hejnicích, Zásmukách a řada menších domů; na Moravě pak v Kroměříži, Dačicích a Moravské Třebové.¹

K hlavním úkolům františkánů patří duchovní služba, činnost misionářská doma i v zámorí, kázání či konání lidových misí pro věřící. Mimo misí konaných přímo z konventů se františkáni podíleli na rekatolizaci. Buď přímou duchovní správou na některých venkovských farách, kde působili samostatně, či jako pomocníci farářů. Františkánské misie v českých zemích se zaměřovaly na širší vrstvy obyvatelstva. Aby františkáni mohli dostatečně fundovaně vykonávat svou činnost, dostávali papežské povolení studovat „libri prohibiti.“ Při misiích byl velký důraz kladen na působivé kázání.² Z předešlého konstatování je zřejmé, jak důležitá byla pro jejich činnost klášterní knihovna.

Spiritualita řádu spočívá ve společném životě a usilovné snaze žít co nejvěrněji podle evangelia zachováváním opravdové chudoby a poslušnosti. Pro františkánské i kapucínské konventy výslovně potvrdil tridentský koncil, že nesmějí, na rozdíl od jiných řádů nabývat nemovitě statky. Výjimkou byly (jak už bylo řečeno u kapucínů) jejich vlastní rukopisy.³

Organizace řádu je podobná jako u minoritů. Představený řádu nese titul „minister generalis.“ Každá provincie je do značné míry samostatnou jednotkou, mající v čele provinciála. Skládá se z jednotlivých konventů - každý vedený kvardiánem. Menší konventy se nazývají rezidence neboli hospic a jsou vedeny superiorem.⁴

Františkánský klášter v Zásmukách založil 1. října 1690 hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka,⁵ nejvyšší purkrabí Království českého a pán na Zásmukách, se svolením pražského arcibiskupa Jana Fridricha hraběte Valdštejna.⁶ Pravděpodobně se mu zalíbila řehole sv. Františka při jeho návštěvách kolínského konventu kapucínů (viz předchozí

kapitola č. 5a) a zvolil příbuzný řád františkánů. Šternberkovu žádost projednali představitelé řádu 4. června 1690 v Jindřichově Hradci a rozhodli se ji přijmout.⁷

S Adolfovým doporučujícím listem pro jeho bratra Štěpána ze Šternberka a hejtmána zásmuckého panství Jana Silného⁸ se 3. května 1691 vydal z Prahy do Zásmuk P. Kryštof Puchner, jmenovaný superiorem budoucího kláštera, s bratrem Floriánem Libichenem a architektem Ondřejem Qvadrím. Dorazili téhož dne večer a již následující den na svátek sv. Gotharda a Floriána o sedmé hodině ranní započal architekt vyměřovat.⁹ Výstavbu nového konventu schválila i provinciální kapitula řádu, zasedající tehdy od 30. července v Praze.

Františkáni bydlili zatím v jednom domě v městečku a sloužili mše ve farním kostele. Dne 22. května jim byla darována Adolfem Vratislavem kaple Narození P. Marie „V lipách“,¹⁰ a od 9. června sloužili bohoslužby v ní. Oslav svátku sv. Antonína Paduánského, významného řádového světce, se zde zúčastnili i kněží z okolních farností.¹¹ Následujícího roku byla dokončena značná část budovy a 10. června do ní uvedeni čtyři kněží a dva bratři laikové.¹² Slavnosti se účastnilo mnoho hostů. Mimo jiné i hrabě František Ferdinand Ignác Gallas s rodinou. Ten založil klášter františkánů 20. února 1691 v Hejnicích, a první řeholníci tam přibyli již 12. února 1692.¹³ Jednalo se tedy o skoro současné založení s konventem zásmuckým.

Mezi hosty se nacházel i apoštolský syndik¹⁴ kláštera František Maxmilián z Talmberka.¹⁵ Dne 14. září téhož roku byl slavnostně položen základní kámen ke kostelu. Roku 1694 dokončili stavbu kláštera i kostela, jež 1. srpna vysvětil opat sedleckého kláštera Jindřich Snopek¹⁶ ke cti svatých stigmat sv. Františka Serafinského. Přítomen byl provinciál řádu Jan Evangelista Frič s tajemníkem P. Kosmasem Zorišem a několika kvardiány, zakladatel kláštera s mladším synem Leopoldem a bratrem Štěpánem. Roku 1698 pak byla k boku kostela přistavěna nákladem hraběte Šternberka kaple sv. Antonína. Nejstarší dochované vyobrazení zásmuckého konventu pochází z roku 1762.¹⁷

Architektura františkánů je velmi prostá, i když není podřízena tak přísně řádovým předpisům jako u ostatních řádů. Ve funkci architektů františkánských klášterů a kostelů vystupují v Čechách vždy profesionální civilní architekti a stavební družiny. Přesto je doložena funkce „prefectus aedilis“, řádového stavitele, který však patrně řídil výstavbu jen po ekonomické stránce. Většina františkánských kostelů si je vzájemně podobná, i když se v nich odráží určitý slohový posun. Vnitřní dispozice františkánských chrámových staveb je proměnlivá, barokní kostely jsou však proti středověkým pouze jednodušší s dvojicí či trojicí bočních kaplí. Dispozice konventů je různá a přizpůsobuje se funkci místa.

Refektář, klenutý a přístupný z chodby ambitu, býval podle tradice v zadním (východním) křídle a jeho velikost se odvíjela od počtu konventuálů. Na refektář navazovala (propojena podávacím okénkem) kuchyně, z níž vedlo schodiště do sklepa na potraviny. Již v přízemí konventu nalezneme cely, které se objevují prakticky ve všech křídlech; řád tak porušuje tradiční dispoziční skladbu. Téměř všechny cely, poměrně rozlehlé, se daly vytápet kamny, společnými vždy pro dvě sousední místnosti. Větší cely patřily nemocným a seniorům, kvardián pobýval zpravidla ve větším nárožním pokoji. Jednou z největších místností byla knihovna, tvořící součást všech konventů.¹⁸

Podobně se stavělo i v Zásmukách. Klášterní kronika uvádí dokonce i přesné rozměry konventní budovy. Jednalo se o obdélník 65 x 54 loktů. V prvním patře se nacházelo 21 cel mnichů. V přízemí byla vrátnice, další 3 cely, krejčovská dílna, hostinský pokoj, kuchyně, skladiště, sakristie a knihovna.¹⁹

Klášter byl finančně dobře zabezpečen již svým zakladatelem, a kromě něj se našli i jiní donátoři, jako například v roce 1711 kníže Jan Adam Ondřej z Lichtensteina.²⁰ Dalším pak byli držitelé černokosteleckého panství v letech 1712-1772 Tomáš Emanuel vévoda Savojsko-Carignanský s manželkou Marií Terezií Savojskou, rozenou kněžnou z Lichtensteina. Na jejich náklad byl do klášterního kostela v roce 1723 zhotoven oltář sv. Starosty.²¹

Místnost pro knihovnu byla již při stavbě budovy kláštera vkusně vyzdobena. Na stropě se nachází freska „Dvanáctiletý Ježíš v chrámu“ a pod stropem v lunetách objevíme další čtyři, znázorňující vždy františkána v místnosti, jak píše nebo čte knihu (viz obrazová příloha č. 3). Štědrý fundátor jistě nezapomněl na vhodné regály a další vybavení. Proto mohli františkáni do těchto prostor vodit i návštěvy. O jedné z nich hovoří klášterní kronika, neboť patřila k těm méně obvyklým. Hostem byla totiž žena. Majitelka kácovského panství, Anna Marie Františka velkovévodkyně toskánská, se svou družinou navštívila konvent v Zásmukách roku 1735 na svátek Porciuncule. Vzhledem k tomu, že vlastnila od papeže povolení vstoupit do všech mužských klášterů, byl jí umožněn vstup. Přála si vidět právě knihovnu, refektář a na závěr si prošla klášterní zahradu.²²

Za Josefa II. klášter zrušen nebyl, ale původní šternberská nadace, určená pro dvacet řeholníků, byla tehdy snížena na dvanáct. Na přelomu 19. a 20. století tu však žili již pouze čtyři řeholníci, z nichž dva dosáhli kněžského svěcení.²³ V roce 1932 kronika jmenuje bratry Ondřeje, Tobiáše, Rajnera a Heriberta s kvardiánem Klemensem Minaříkem.²⁴ Aktuální stav řeholníků také uvádí *Catalogus venerabilis cleri* z roku 1938.

K tomuto roku v Zásnukách nacházíme Camila Adolpha Schamse jako představeného a knihovníka, Augustina Damiána Černého a Viktora Engelberta Kupce.²⁵ V dubnu roku 1950 byl klášter zrušen. V té době zde byli následující tři řeholníci, P. Karel Komenda²⁶ - představený kláštera, P. Viktor Kupec²⁷ - řádový bratr, P. Vladimír Sedláček²⁸ - řeholní kněz.

Po jejich odvezení do broumovského kláštera sem Státní úřad pro věci církevní poslal 24. května 1950 odbornou uměleckou komisi, složenou ze znalců výtvarného umění a knihoven. Ta měla prohlédnout zevrubně klášterní budovu, vyhledat památkové a umělecké předměty, zjistit umístění knihovny, určit její rozsah a obsah, označit a zajistit nejvzácnější předměty a knihy a eventuálně podat návrh na její budoucí využití.²⁹

Podle odhadu této komise měla klášterní knihovna ve starší části asi 1500 svazků a v části mladší asi 4000 svazků. Ponejvíce teologické literatury roztríděné a označené podle oborů. Národní a univerzitní knihovna převzala 12 svazků nejvzácnějších knih a uložila je podle potvrzení do trezoru.³⁰ Ostatní knižní svazky byly přiřazeny ke svozu klášterních knihoven.

Ze zprávy Františka Horáka o prohlídce knihovny vyplynulo umístění knihovny v klášteře na dvou místech. Starší část asi o 1500 svazcích byla uložena na původním místě v knihovně v přízemí. „*Tvoří velmi pěkný interiér a doporučuje se ji ponechat pokud možno jako celek.*“ Tak zněl posudek odborné komise. Tisky pocházely většinou ze 17. století, ale bylo zjištěno i více tisků ze 16. století - například Muensterova *Cosmografie* z roku 1550. Na sign. S 2 byla kniha bez vnočení - snad prvotisk, označená *Rationale divinorum officiorum Guilhelmi Minatensis*. Knihovna obsahovala také mnoho bohemik, například sign. D 14 Pešiny z Čechorodu *Mars Moravicus* z roku 1667.

Druhá, mladší část knihovny, byla umístěna v prvním patře v čísle 5 a 6. Obor dějin zde obsahoval některé cenné tisky, například Palackého, Tomka a jiné. Bylo zjištěno také původní vydání Jungmannovy *Slovesnosti* z roku 1820. Dále se v knihovně nacházelo mnoho vydání starých všeobecných i církevních lexikonů. Z časopisů například Blahověst. Celou klášterní knihovnu převzala v listopadu 1950 Národní knihovna v Praze a převezla ji do Prahy.³¹

Přesně podle příkazu provinciálních statut z roku 1689³² (viz předchozí kapitola č. 5) vznikl nejstarší zásnucký katalog i s kopií pro kvardiána. Oba se dodnes zachovaly. Odvezl je zástupce Národní knihovny s sebou zároveň s dalšími třemi rukopisy, čtyřmi

prvotisky a čtyřmi starými tisky. Základ tohoto nejstaršího katalogu pochází z poloviny 18. století a obě jeho části byly postupně doplňovány dalšími dvěma písaři do konce 18. století.

Podle něj knihovna františkánského kláštera v Zásmukách obsahovala dva tisíce tři sta osmdesát čtyři titulů knih, z toho 33 rukopisů, 19 prvotisků a 54 paleotypů.³³

Některé rukopisy najdeme v katalogu zapsány na dvou místech. Jednak ve skupině T (Manuscripta) a zároveň pod názvem Q (Chorales), neboť se z nich zpívalo na kruchtě klášterního kostela. České země jsou v tiscích zastoupeny téměř 43 % a to následovně. Sto padesát devět titulů je českých³⁴ (Praha 113, Olomouc 6, Kutná Hora 6, Litomyšl 5, Jindřichův Hradec 3,³⁵ Hradec Králové 2,³⁶ Dobruška 1,³⁷ Jičín 1,³⁸ Kolín (Colinii) 1,³⁹ Plzeň 1,⁴⁰ Příbram 1,⁴¹ Sázava 1,⁴² Žďár nad Sázavou 1),⁴³ bez zapsaného místa vydání 17. Záznamy jsou psány buď celé česky, ale spíše se objevuje český název a latinsky místo vydání, nebo celý zápis latinsky s latinskou poznámkou, že se jedná o českou knihu. Dalším údajem při ověřování titulu je nepřesně zapsaný název a místo vydání. Knihovník do katalogu zapsal místo, kde bylo kázání prosloveno a ne vždy se toto místo shodovalo s místem vydání. Nebo také místo vydání nezapsal vůbec.

Z cizojazyčných bohemik je uvedeno latinsky sedm set padesát sedm (Praha 582, Olomouc 37, Brno 16, Litomyšl 12, Jindřichův Hradec 8, Znojmo 3, Hradec Králové 2, Jičín 1,⁴⁴ Kutná Hora 1,⁴⁵ Opava 1).⁴⁶ Devadesát čtyři nemělo uvedeno místo vydání. Německy je zde zapsáno sto třicet šest titulů a u šedesáti devíti latinských názvů je uvedeno, že je kniha tištěna v němčině.⁴⁷ Celkově je zde tedy dvě stě pět německých titulů, tedy přes 11% z celkového počtu svazků. Z nich je sto čtyři bohemik (Praha 75, Brno 3, Cheb 3, Olomouc 3, Litoměřice 2, Kolín (Colinii) 2,⁴⁸ Kutná Hora 1,⁴⁹ Znojmo 1,⁵⁰ bez místa vydání 13. Tyto údaje jsem shrnula do tabulky A. V katalogu najdeme knihy zapsány také v italštině, francouzštině a španělštině. Jedná se o skupinu V, do které jsou vřazeny všechny knihy psané těmito jazyky bez ohledu na jejich obsah. Italských knih katalog uvádí sedmdesát pět,⁵¹ španělských sedm a francouzských dvacet. V nepatrném množství obsahuje řečtinu a hebrejštinu.

Kromě českých zemí pocházely knihy také z rakouských zemí habsburského soustátí (Salzburg 30, Bozen 2, Linz 2), jejich počet je však překryt výskytem z německých měst - Kolín nad Rýnem 159 titulů, Augsburg 75, Norimberk 46, Frankfurt nad Mohanem 41, Mnichov 39, Mohuč 30, Ingolstadt 15, Bamberg 11, Dillingen 9, Sulzbach 7, Kempten 5, Amberg 2. Z Itálie: Benátky 61, Řím 22, Bologna 4, Mantova 2, Neapol 2. Z Francie: Lyon 36, Paříž 13. Belgie: Antverpy 26, Lüttich 2, Bruggy 1, Brusel 1.

Švýcarsko: Basilej 32. Holandsko: Amsterdam 5. Naproti tomu z Madridu jen 2 a z Londýna pouze 1. Katalog je dnes uložen v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze.⁵² Katalogizační záznam zpravidla obsahuje autora, název, díl, místo a rok vydání. Případné konvoluty nebyly rozepisovány. Někdy chybí údaj o místě vydání, jindy o roku, nebo oba. Svědčí to o nedbalém knihovnickově zápisu.

Knihy zde byly zapsány do skupin podle obsahu,⁵³ a uvnitř skupiny roztríděny podle formátů. V rámci jednotlivých formátů se pak číslovaly. Podle tohoto čísla a formátu byly tisky v jednotlivé obsahové skupině zařazeny do regálu. Nejvíce titulů (318) najdeme pod písmenem G (Concionatores et Postillatores) - tomu by odpovídalo i zaměření řádu na kazatelskou činnost při rekatolizaci (viz tabulka B).

Tento nejstarší katalog obsahuje mnoho zajímavostí. Za vlastním textem katalogu nalezneme soupis s názvem „Libri prohibiti.“ Obsahuje 152 titulů zakázaných knih, které se dostaly do kláštera pravděpodobně při rekatolizaci. Nepíše se zde kdy a podle čeho byly takto označeny, ale v katalogu knihovny najdeme *Index librorum prohibitorum ad annum 1712* a *Index librorum prohibitorum regnante Clemente XI.*, vydaný v Římě roku 1717.⁵⁴ Je možné, že to bylo právě podle nich. Knihy se pravděpodobně kontrolovaly průběžně podle získaných soupisů, neboť v katalogu na fol. 25^r je zapsán titul *De incarnatione nativitate et vita Salvatoris authore Gallo Schalansky*, vydaný v Praze 1617. Byl přeškrtnut a přes něj napsáno „inter prohibitos Anno 1750.“

Zajímavá na tomto soupisu je také skutečnost, že v žádném dalším dochovaném katalogu z ostatních františkánských konventů české provincie nejsou „Libri prohibiti“ titulově uváděny. Například katalog kláštera u Panny Marie Sněžné z roku 1769 má sice skupinu Z se stejným názvem, ale bez uvedených titulů.⁵⁵

Pouze pět knih z tohoto zásmuckého soupisu zakázaných knih je zapsáno česky, zbytek latinsky.

E 7 (Controversistae) Bruncvík Zachariáš. *Testamenti nostri Jesu Christi. To jest Kssaftu večere Páně svatá starožitnost*. Staré Město pražské 1613.⁵⁶

S 4 (Politici et Miscellanei) Vrbenský Viktorin. *Harmonia evangelistarum, totiž Krátké a světlé spisů čtyř evangelistů rozebrání a srovnání*. Dobruška 1614.⁵⁷

S 11 Phaeton, Havel Žalanský. *O sedmi ranách Božích těžkých a velikých*. Nové Město pražské 1620.⁵⁸

Další dvě už Knihopis nezná ani v dodatcích:

E 3 *Odpověď první na spis hanlivej proti Jednotě bratrský*. 1614.

H 1 (Materialistae et Catechistae) *Setmery[!] knihy o pravém Křesťanstvu z německých na češtinu přeložený od Michala Longolia Kraloveckýho*. Praha 1617.

Padesát pět vyšlo v 17. století, u osmi z nich katalog rok vydání neuvádí a zbytek byl vydán v 16. století. Pouhé čtyři z nich udávají jako místo vydání Prahu.

V soupise objevíme Martina Luthera *Confessio fidei ac religionis, baronum, ac nobilium Regni Bohemiae.*,⁵⁹ Philipa Melanchtona *Loci communes theologici*,⁶⁰ Paracelsův *Ein schöner Tractat von Eigenschaften eines vollkommen Wundtarztes*⁶¹ nebo *Das Buch Paramirum*.⁶² Z dalších lékařských knih soupis uvádí například od profesora medicíny z Tübingenské akademie Leonharda Fuchse *Institutionum medicinae ad Hipocratis, Galeni*, vydané v Basileji 1594.⁶³ Literatura právnická je zastoupena například dílem francouzského advokáta Charlese du Moulin *Tractatus Commerciorum et Usurarum*.⁶⁴ Najdeme zde také mnoho titulů historických – *Papistische Inquisition* Georga Nigrina,⁶⁵ *Memorabilis Historia persecutionum, bellorumque in populum vulgo Valdensem* Christopha Richarda⁶⁶ nebo Christopha Helwiga *Theatrum historicum et Chronologicum*, vydané ve Frankfurtu nad Mohanem 1666.⁶⁷ Dále v soupise objevíme knihu o dějinách Slezska – *Gentis Silesiae Annales*,⁶⁸ jejímž autorem je Curaeus Joachim.

Jednu z těchto zakázaných knih najdeme i v nejmladším katalogu knihovny z roku 1927 s poznámkou, že se jedná o protestantský katechismus. Jde o knihu *Catechismus germanicus* Heinricha Salmutha, vydanou v Lipsku 1584,⁶⁹ podle níž bychom mohli předpokládat, že se některé zakázané knihy dostaly do fondu knihovny a byly používány. Tehdy byla zařazena podle obsahu do G (Concionatores), v roce 1927 ji najdeme ve skupině N (Catechetici).

Pak následuje v nejstarším katalogu další seznam dvanácti zakázaných knih. Tentokrát však takových, které se po opravení mohou znovu používat. Ne všechny tituly se mi podařilo ověřit. Nevyskytují se v bibliografii cizojazyčných bohemikálních tisků, ani v žádné databázi zahraničních knihoven pro ověřování starých tisků.

C

Postilla Boemicae Pars aestivalis P. Joannis Feri, Praegae 1515

Postilla Boemicae Pars aestivalis P. Joannis Feri, Praegae 1575⁷⁰

F

Corolla R. P. Antonii 1664 (zapsán dvakrát stejný titul)

Theologia Germanica

H

Historia Hussitarum (juxta indicem sub Clemente IX. editum absolute prohibita, in indice SS. Concilii Tridentini impressum Coloniae An: 1712 prohibetur usque ad correctionem), Moguntiae 1549⁷¹

K

De mysteriis nature Jacobi, 1569

L

Practica Joannis Petri de Ferariis, Francofurti 1581⁷²

M

Cosmographia Mundi Germanica Sebastiani Munstori[!], Basilea 1598⁷³

Idem opusc. latinae, 1554⁷⁴

S

Erasmi Roterodami Adagia es officina Febroniaca, Basileae 1536

De Memoria artificiali Joannis Spandenbergii, Lipsiae 1569

Všechny byly zapsány latinsky. Osm z nich bylo vytištěno v 16. století, dvě v 17. století a zbylé dvě nemají rok vydání uveden. Dvě byly vydány v Praze. I zakázané knihy jsou roztrženy podle obsahu do stejných skupin jako ostatní.

Další katalog zásmucké knihovny byl podle údajů na titulním listě napsán roku 1845 za kvardiána Anselma Kheka a P. Josepha Calasantia Zeidla celý rukou jednoho písaře. Podle tohoto katalogu (uloženého v příruční knihovně) byla knihovna revidována. Kanovníckou visitaci provedl 25. dubna 1889 provinciál P. Casimirus Adámek a s výsledkem byl spokojen.⁷⁵

Katalog uvádí v předmluvě, že obsahuje 1886 knih (ve skutečnosti je zapsáno o jeden starý tisk více) a to 12 prvotisků, 49 paleotypů a 1825 starých tisků. Z nich bylo pouze 16 knih českých (Praha 15, Brno 1). Z cizojazyčných bohemik 71 německých (Praha 69, Brno 2) a 393 latinských (Praha 343, Olomouc 25, Jindřichův Hradec 5, Hradec Králové 5, Brno 5, Opava 4, Litomyšl 3, Bechyně 1). Celkem tedy klášter vlastnil 480 knih, vytištěných v českých zemích, což je přibližně 25 % z celkového počtu knihovního fondu. Rukopisy v něm nenajdeme, nemá na ně samostatnou skupinu jako měl katalog předchozí. Neobjevují se ani ve skupině Z – Chorálie. Ta je sice uvedena, ale neobsahuje žádnou zapsanou knihu. Přitom víme, že rukopisné kancionály od Adolfa Vratislava ze Šternberka vlastnil klášter po celou dobu své existence, používaly se však na kůru,

proto se možná v 19. století již neuváděly jako součást knihovního fondu. Katalog se rozpadá na dvacet tři skupin, do kterých jsou knihy zařazeny (viz tabulka B).

Záznamy o knihách jsou v katalogu rozděleny tématicky podle písmen⁷⁶ a v rámci každé skupiny má kniha své pořadové číslo. Následuje její název, označení dílu, jméno autora, místo a rok vydání, určení místa knihy na regále a poznámka. Z ní se například dozvíme, že kniha nemá titulní list, či že není uveden autor. V průběhu let došlo také u některého svazku ke ztrátě titulního listu. Pak se v poznámce píše, že byly údaje převzaty ze starého katalogu.⁷⁷ Z toho vyplývá, že se stále v knihovně používal. Dále se do poznámky zapisoval u některých prvotisků a tisků 16. století typ písma: gothica⁷⁸ nebo italica.⁷⁹ Za soupisem všech knih byl připojen autorský rejstřík. Jména jsou v něm řazena alfabetycky, ale pouze rámcově podle prvního písmene.

Pokud si však porovnáme tématické rozdělení obou katalogů, zjistíme, že se obsah skupin v průběhu staletí měnil. Některé skupiny změnily pouze písmeno označující jejich obor: Medici – původně K dnes M, Historici sacri et profani – původně M dnes H, jiné se přestaly používat vůbec (Chorales, Panegyristae). U dalších došlo k rozdělení na několik podskupin. Kupříkladu z jedné Theologie se objevily čtyři různé skupiny – Theologia dogmatica, T. moralis, T. polemica, T. pastoralis a také Concionatores se rozdělilo do skupin podle jazyka. Vznikla tak skupina ryze českých titulů - R (Concionatores bohemicci). Obsahovala však pouhých jedenáct kázání, vydaných v Praze v rozmezí let 1704-1829 a jedno z Brna, tištěné roku 1818. Pouze dvě z nich byly vydány v 18. století.⁸⁰ Na některých knižních hřbetech je dosud patrná změna v signatuře. Zatím jsem však nezjistila důvod ani dobu, kdy ke změně došlo.

Nejmladší dochovaný katalog⁸¹ založil tehdejší kvardián a zároveň knihovník Accursius Košťál, který v Zásmukách působil v letech 1894-1911.⁸² Psal ho P. Alfons Němec. Uvádí na titulním listě, že je zde k datu 17. září 1927 zapsáno 2 418 knih, z nichž jsou tři rukopisy⁸³ a sedm inkunábulí. Pokud však katalog pročteme, zjistíme, že počet zapsaných inkunábulí je podstatně vyšší. Najdeme jich dvacet. V současné době je zjištěno dvacet pět prvotisků ve dvaceti dvou svazcích. Z toho jeden titul byl pro klášterní knihovnu zakoupen až v roce 1943⁸⁴ a další byl nově převázán, takže se žádné určující vpisky nedochovaly. Rukopisy má v současné době knihovna tři, ale jiné než uvádí tento katalog. Jsou to rukopisné kancionály, které nechal zhotovit pro konvent již jeho zakladatel Adolf Vratislav.⁸⁵ Paleotypů zde napočítáme čtyřicet sedm, což znamená, že jich oproti předchozímu katalogu o dva ubylo. Možná došlo k jejich obsahovému zastarání a listy z knih

byly použity jako přebaly dalších titulů. Nebo je provinciál poslal do jiného kláštera. Pokud nebudou nově zkatalogizovány fondy ostatních františkánských konventů celé provincie, nedá se pravý důvod odhalit. Celkový počet titulů je však 2 447, neboť ve skupině X je rozepsáno devět konvolutů. V předchozích katalozích se konvoluty nerozepisovaly.

Z tohoto počtu knih katalog uvádí pouze 36 českých (Praha 31, Hradec Králové 2,⁸⁶ Jindřichův Hradec 1,⁸⁷ Halle 1)⁸⁸ a 1 bez místa vydání.⁸⁹ Z cizojazyčných bohemik zde najdeme tisky latinské (Praha 339, Olomouc 26, Brno 8, Hradec Králové 8, Jindřichův Hradec 5, Litomyšl 5, Opava 2, Cheb 2) a německé (Praha 65, Brno 6, Hradec Králové 2). Zde představují součtem 504 svazků již jen přibližně 21 % z celkového množství knih v knihovně. Je to méně než v 19. století. Mezi druhým a třetím katalogem již mnoho rozdílů nenajdeme.⁹⁰ Skupiny, do kterých se literatura třídila, zůstaly stejné, pouze úplně zmizely R - Concionatores bohemici a Z – Choralia.

Díky dochovaným katalogům si dnes můžeme představit, jak bohatá byla klášterní knihovna, do jakých oborů si františkáni knihy řadili a občas najdeme i zmínku, kdo knihu klášteru daroval. Z tisíce knih, které jsem dosud prošla, má vlastnický vpisec zhruba polovina. Ta druhá má zapsáno pouze obecné darování klášteru. Tato polovina se dá podle vpisků ještě rozdělit na dvě části. Kolem 250 knih uvádí rok, kdy kniha do kláštera přišla, a stejně velká část fondu jenom prostý zápis, že kniha patří zasmuckému konventu. Dále se podle vpisků dá určit, kdy se kniha do kláštera zakoupila (*Pro Conventu Zasmucensi comparatus*) nebo byla klášterní knihovně připsána (*Pro Bibliotheca Conventus Zasmucensis inscriptus*).

Základ knihovny tvořily pravděpodobně bohoslužebné knihy, které si františkáni přinesli s sebou do nově založeného kláštera. Dále z příkazu provinciála obdrželi bratři část knih z kláštera v Kadani. Z nich jsou zatím zjištěny dva prvotisky a deset starých tisků.⁹¹ Další knihy pocházely přímo z provinciální knihovny – jedna v roce 1699 pro klášterní chór⁹² a další tři do knihovny.⁹³ Jednu pak zasmuční získali z kláštera P. Marie Sněžné v Praze.⁹⁴

Některé knihy věnovali klášterní knihovně sami členové zasmuckého konventu⁹⁵ - někdy se jednalo o knihy, které sami napsali.⁹⁶ Další se do Zásmuk dostaly darem svého zakladatele a jeho rodu, okolní šlechty, měšťanů či církevních donátorů, což dokládají dedikační vpisky v jednotlivých svazcích.

Právě podle nich byly tyto knihy poznávány ve fondech veřejných knihoven, kam

se dostaly ve svezích po roce 1950. Je to buď jednoduchá dedikace, určující, že kniha pochází ze zásmuckého konventu (*Pro Bibliotheca Zasmucensi Fratrum Minorum*) nebo je zde kromě ní ještě napsáno jméno donátora, popřípadě rok či datum získání (*Bibliothecae Zasmucensis oblatus ab Excellentissimo Domino Domino Adolpho Wratislao de Sternberg Conventus Fundatore Anno 1692 13 Aprilis – D 17*). Dedikační vpisky má každá kniha dnes rekonstruované zásmucké knihovny. Je však možné, že pokud do některé knihy knihovník zapomněl před rokem 1950 dedikaci poznamenat, nebo přišla o titulní list, zůstává dosud ve fondu Národní knihovny v Praze, protože její původ se nedá prokázat. Vpisky vlastnické se objevují jen ve čtvrtině celkového fondu.

Nalezené knihy šlechtických donátorů ve fondu zásmucké knihovny jsou zajímavé i z toho důvodu, že to je jediné místo, kde se dosud objevily. Po konzultaci s Petrem Maškem z oddělení zámeckých knihoven Národního muzea bylo zjištěno, že knihy těchto šlechticů se v žádném zámeckém fondu nevyskytují.

Prvním, kdo knihy klášteru věnoval, byl jeho zakladatel hrabě Adolf Vratislav ze Šternberka. Pravděpodobně se již při plánech na stavbu kláštera seznámil s řádovými statuty, která nařizovala každému klášteru mít knihovnu. Nejen že nechal vystavět příslušnou místnost a dal ji velice pěkně vymalovat a vybavit nábytkem, ale také se postaral o knihy. Jedněmi z nejdůležitějších byly tehdy pro františkány zpěvníky neboli chorálie. Zmiňují se o nich i provinciální statuta. To vedlo pravděpodobně zakladatele k tomu, že pověřil jednoho z bratří, Silvestra Hiblera,⁹⁷ napsáním a iluminací tří velkých pergamenových zpěvníků, jejichž náklad financoval. Ty se ještě ve 20. století používaly na kruchtě klášterního kostela a dochovaly se v dobrém stavu do současnosti (viz obrazová příloha č. 4).⁹⁸ Kromě těchto zmiňovaných uvádí nejstarší katalog celou řadu dalších zpěvníků, v prostředním jsou nadepsány pouze jako skupina, do které nebyly žádné knihy zapsány a v nejmladším chorálie nenajdeme už ani jako skupinu, i když se na kůru ve skutečnosti tyto zpěvníky stále používaly.

Vedle nich daroval Adolf Vratislav knihovně v letech 1692 až 1695 i knihy tištěné.⁹⁹ Zatím jsem jich našla třináct z roku 1692. Ty františkáni pravděpodobně využívali ještě před dostavbou konventu, když sloužili mše v kapli „V lipách.“ Jednu jsem zatím objevila z roku 1693 a tři nemají uvedeno datum daru. Po vysvěcení kláštera získali další. Nalezla jsem z roku 1694 devět knih a nejvíce zatím v roce následujícím – třicet devět. Všechny byly vydány ve 2. polovině 17. století, kromě skupiny sedmi titulů, které původně patřily Martinu Maximiliánovi z Goltze.¹⁰⁰ Tyto jsou z 1. poloviny 17.

století a ani jedna nevyšla v Čechách. Dvě jsou německé a zbytek latinský, i když většina byla vydána v Německu. Obsahově se jedná o tituly církevní - například Sanchesovo *Compendium totius tractatus*¹⁰¹ či *Prodromus Vindiciarum Ecclesiasticarum* Christopa Besolda¹⁰² a z historických třeba *Mellificium historicum complectens historiam trium Monarchiū: Chaldaicae sine Assyriacae, Persicae, Graecae* od Christopa Pezela.¹⁰³ Zatím jsem nezjistila, kde Adolf Vratislav Goltzovy knihy získal, ani kolik jich původně bylo. Zajímavý je také fakt, že se těchto sedm knih do kláštera dostalo ve dvou etapách – část v roce 1692 a další pak o tři roky později.

Z dosud nalezených šedesáti knih s vpiskem, určujícím hraběte Šternberka jako dárce, je většina titulů staršího data (mezi vydáním knihy a jejím darováním uběhlo více let), ale některé byly zakoupeny jako novinky a vzápětí darovány. Jednalo se vždy o pražská vydání. Například *Mariologi bohemi, opus dierum septem sive Hebdomada Mariana* vyšla v Praze 1693, *Schuldigtes Andencken* Tobiae Joannesa Beckera, Praha 1694 nebo *Annales et Acta pietatis augustissimae ac serenissimae domus Habsburgo – Austriae* Václava Vojtěcha Červenky, Praha 1694.¹⁰⁴

Je možné, že Adolf Vratislav věnoval i určitý obnos na nákupy dalších knih, které byly pro knihovnu postupně v těchto letech opatřeny.¹⁰⁵ Zajímavé je, že byly nalezeny zatím jenom dvě knihy, pocházející původně z vlastní knihovny zasmuckých Šternberků.¹⁰⁶ První z nich byla Adolfu Vratislavovi věnována autorem před rokem 1661,¹⁰⁷ neboť je v ní titulován ještě jako svobodný pán.¹⁰⁸ Jedná se o titul *Stimuli Coelestes*, vydaný v Praze roku 1655, jejímž autorem byl jezuita R. P. Christoph Vratislav. Byl pravděpodobně Adolfovým profesorem na Karlo-Ferdinandově univerzitě, kde v době Adolfových studií vyučoval logiku, fyziku a metafyziku.¹⁰⁹

Druhou získal podle vlastnického vpisku jeho starší syn František Damián¹¹⁰ 26. června 1688 za účast ve školní soutěži. Kniha je vázána v hnědé kůži a na přední desce má vyraženo heraldické šternberské supralibros – znak s osmicípou hvězdou, obtočený řádem Zlatého rouna a kolem ve věnci již nečitelný nápis, který mohl obsahovat rodové heslo „*Nihilum ocassum*“ (nikdy nezapadne).¹¹¹ Řád Zlatého rouna Adolf získal v roce 1687.¹¹² Nabízí se otázka, jestli si po jeho udělení nechal celou knihovnu jednotně převázat, nebo toto supralibros začal používat až na nově získané knihy. Odpověď však závisí na objevení dalších exemplářů jeho knihovny.

Z nalezení pouze dvou knih můžeme zatím usuzovat, že Adolf Vratislav raději vynaložil peníze na zakoupení nových, než by zmenšil vlastní knihovnu. Knihy ho

pravděpodobně přitahovaly už v mládí, v době pobytu na vídeňském dvoře ve službách císaře Leopolda I. Původně působil u Leopolda v době, kdy ten byl pouze druhorozeným synem císaře, připravovaným na církevní dráhu. V roce 1667 se Adolf Vratislav stává vicekancléřem Království českého.¹¹³ Úřad musel zastávat ve Vídni, kam byla česká kancelář trvale přesunuta od roku 1624,¹¹⁴ a to až do roku 1678, kdy získává funkci nejvyššího zemského sudího v Praze. Z doby vídeňského pobytu na místě vicekancléře máme zaznamenáno, že navštěvoval tehdejší dvorskou knihovnu. O některých jeho návštěvách můžeme říci, že byly tak trochu povinné, neboť sem zavítal ve společnosti císaře, ale jindy přicházel i sám, a zajímal se zde o soudobé vědecké otázky.¹¹⁵

Nejvíce jím zakoupených knih je dějepisného obsahu¹¹⁶ a významně jsou mezi nimi zastoupena díla Bohuslava Balbína.¹¹⁷ Ten byl totiž Adolfovým učitelem pravděpodobně na staroměstské jezuitské koleji¹¹⁸ a později mu dedikoval několik svých děl.¹¹⁹ Z dalších pak například dvě díla Jana Floriána Hammerschmiedta.¹²⁰

Kromě Adolfa Vratislava můžeme připomenout i jeho staršího bratra Štěpána Jiřího, kterého jistě lze k donátorům počítat, i když se zatím od něj podařilo najít pouze jednu knihu s datem 14. července 1702.¹²¹

Dalším donátorem z téhož rodu byl pravděpodobně Ignác Karel. Ten během svého života shromáždil jednu z největších knihoven v zemi, která byla po jeho smrti v roce 1700 z větší části rozptýlena.¹²² Můžeme předpokládat, že ve své závěti pamatoval i na klášter, neboť v nejstarším katalogu klášterní knihovny najdeme pod písmenem „Y“ skupinu kázání, a v ní na fol. 62^v „*Grata Recordatio + Excellentis: D. Ignatii Com. de Sternberg 1700*“. Čtvrtým byl František Filip ze Šternberka, Adolfův vnuk.¹²³ Vlastnické vpisky dokládají darování několika starých tisků,¹²⁴ a ještě za jeho života věnoval klášteru čtyři prvotisky¹²⁵ jeho syn Filip Kristián.¹²⁶

Donátorem z příbuzenstva Šternberků byl František Pavel Harant z Polžic a Bezdržic.¹²⁷ Zatím se našla jenom jedna kniha s datem věnování klášteru 29. července 1717.¹²⁸

Velkým šlechtickým příznivcem kláštera z hlediska knih se stal Vilém František z Talmberka,¹²⁹ který mu odkázal svou knihovnu. Existuje o tom zápis v klášterní kronice s datem 1. září 1704. Potvrzuje předání knihovny¹³⁰ Viléma z Talmberka podle jeho poslední vůle s tím, že za něho zásmuční františkáni odslouží 200 mší. Vilém se jako svobodný a bez potomků pravděpodobně domníval, že zde bude o jeho knihovnu dobře postaráno. V tom se nemýlil. Tento zápis je zároveň jediným, který se v klášterní kronice týká nabytí knih do 20. století.¹³¹ Nevíme sice, kolik knih jeho dar obsahoval, ale do současné doby známe

z Vilémovy knihovny dvanáct prvotisků¹³² a šedesát tři starých tisků. Ale pouze u třiceti osmi je uveden jako jediný vlastník.¹³³ V ostatních titulech díky dochovaným vpiskům zjišťujeme i předchozí majitele, od kterých se knihy k Talmberkovi dostaly.¹³⁴

Kromě citovaných v předchozím odkazu to byl například primátor města Kolína Jiří Alois Věčorek, který zemřel na mor roku 1680.¹³⁵ Někdy před tímto rokem tyto knihy zřejmě prodal, neboť nejsou zmiňovány v jeho pozůstalostním inventáři.¹³⁶ Zatím se podařilo najít jeden prvotisk a dva staré tisky.¹³⁷

Některé knihy se do Zásmuk dostaly i od jiných příslušníků rodu Talmberků. Například z majetku Jana Františka Ludvíka¹³⁸ (+1730), bratrance Viléma Františka, se zatím našly dvě knihy. Od něho se knižního daru dočkala původně františkánská provincie. Jednalo se podle soupisu o dvě stě dvacet jedna svazků včetně několika prvotisků a rukopisů. Získala je knihovna kláštera v Hájku, ale tyto dvě možná z příkazu provinciála putovaly do Zásmuk.¹³⁹

První knihu od Jana Františka Ludvíka původně zakoupil opět královehradecký biskup Jan František Kryštof od vyšehradského kanovníka Jiřího Martina Viktora¹⁴⁰ roku 1683. Pak se roku 1702 dostává do knihovny Jana Františka Ludvíka v Ratajích nad Sázavou a v roce 1742 do Zásmuk.¹⁴¹ Druhá do ratajské knihovny přišla roku 1704. Kdy byla věnována zásmuckému klášteru, není uvedeno.¹⁴² Od paní Polyxeny de Tige, rozené z Talmberka, je podle dedikace z 10. června 1692 zatím jedna kniha.¹⁴³

Dalšími dárci knih pro zásmucký konvent byli krajští hejtmané. František Haugwitz z Biskupic, který vlastnil od roku 1684 statek Bečvářky nedaleko Zásmuk, byl hejtmanem kouřimského kraje a apoštolským syndikem kláštera.¹⁴⁴ Většina z jedenácti dosud nalezených knih z jeho daru má v dedikačním zápisu datum 3. dubna 1710.¹⁴⁵ Jedná se o latinské knihy náboženského obsahu, ve většině případů kázání. Protože v jedné z nich se dochoval záznam o předchozím majiteli „*P. Guilielmi Haukwitz de Biskupitz curati Waczoviensis*,“ můžeme předpokládat, že se jednalo o knihovnu Františkova příbuzného Viléma Jaroslava Haugvice z Biskupic.¹⁴⁶

František Haugwitz Vilémovy knihy pravděpodobně zdědil a jako nejlepší místo jejich uložení zvolil zásmucký klášter. I shodné datum, uvedené ve všech tiscích kromě jediného naznačuje, že se jednalo o jednorázový dar ještě za Františkova života.

Od Isidora Václava Obyteckého z Obytec (+ 8. 10. 1734), majitele zámku na Klukách a hejtmana kraje čáslavského, se zatím našel jeden tisk s datem darování 13. ledna 1723.¹⁴⁷

Z větší části se v knihovně nacházejí knihy z odkazů okolních děkanů a farářů. Františkáni s nimi totiž udržovali stálý kontakt. Nejen výpomocí přímo na farářích, ale hlavně chozením po almužnách. Získali sice od svého zakladatele „na věčné časy“ základní životní potřeby, ale k úplnému zabezpečení konventu by to nestačilo. Proto měli bratři vymezený okruh obcí, kde mohli sbírat almužnu.¹⁴⁸ Patřila sem mimo jiné většina obcí, jejichž duchovní představitelé nacházíme mezi donátory klášterní knihovny.

Již 11. prosince 1699 odkazuje zasmuckým františkánům svou knihovnu plaňanský farář Jan Hlynecký.¹⁴⁹ Dalším byl Václav Nepaur, dobřichovský farář v letech 1687-1721.¹⁵⁰ U obou víme z dedikačních vpisků, že knihy klášteru odkázali v závěti.¹⁵¹ Ani jedna se však nedochovala, a proto nezjistíme, kolik svazků celkem obohatilo klášterní knihovnu. Z Plaňan se jich zatím našlo sedmnáct¹⁵² a z Dobřichova dvacet osm.¹⁵³ I zde se u některých titulů můžeme díky vlastnickým vpiskům dobrat předchozího majitele. U faráře Hlyneckého pod signaturou B 41 najdeme knihu *Biblia pauperum*, vydanou v Praze roku 1666. Její autor Vilém Antonín Brouček ji věnoval tehdejšímu provisorovi arcibiskupského semináře v Praze Matyáši Karlu Kotteciovi. Ten se v letech 1671-1681 stal děkanem v Kouřimi¹⁵⁴ a do Plaňan to měl necelých 8 km. Knihu tak Hlynecký mohl získat darem či koupí, právě tak jako další, se signaturou H 145.¹⁵⁵ Ta se také původně nacházela v arcibiskupském semináři. Vlastnil ji zdejší alumnus Antonín Ignác Nepaur od roku 1673. Stal se léta 1681 farářem v Zásmukách a o tři roky později v Kostelci nad Černými lesy. Netušíme, kdy kniha změnila majitele, ale i tak to k sobě neměli daleko, neboť se obě fary nacházely v jednom vikariátu.¹⁵⁶

Z dobřichovské knihovny známe zatím předchozího majitele pouze u jednoho titulu. Je jím od roku 1684 Zikmund Hlasivec, zasmucký farář v letech 1696-1717.¹⁵⁷

Čáslavský děkan Karel Václav Černý klášteru odkázal 14. března 1737 také svou knihovnu. V tomto případě se závěť dochovala. Proto víme, že se jednalo o 61 svazků v celkové hodnotě 66 zlatých.¹⁵⁸ Do Zásmuk byly převezeny po jeho smrti v roce 1739.¹⁵⁹ Zatím bylo nalezeno 57 svazků.¹⁶⁰ Z nich je osm titulů německých a zbytek latinských. Z jedné třetiny se jedná o cizojazyčná bohemika (Praha 17, Brno 1). Většina z nich je vydána v 18. století. Buď neměl Černý z počátku tolik peněz na jejich nákup, nebo mohly být na vesnicích, kde sloužil, hůře dostupné. Nejvíce jsou obsahem zaměřeny na kázání, což bylo hlavní náplní jeho práce a dále se zde objevují i knihy historické například *Relationis historicae* Jacoba Francuse¹⁶¹ nebo *Syntagma historico-genealogicum de Ortu, atque Progressu Domus Illustrissimorum Dominorum comitum et baronum*

Woraczickiorum de Pabienicz Michaela Adama Francka z Franckensteina.¹⁶² Jenom u dvou titulů víme díky vlastnickému vpisku jméno předchozího majitele, od kterého děkan Černý knihy získal. Byl to Václav Jelínek, farář v Habrech v letech 1688-1718.¹⁶³ U většiny se však dozvíme cenu, za kterou ji koupil. Nejdražší z tohoto souboru byla kniha Phillippa Picinelliho *Mundus symbolicus in emblematur universitate formatus*, vydaná v Kolíně nad Rýnem 1694, kterou koupil za osm zlatých.¹⁶⁴

Do skupiny církevních donátorů patří vedle děkanů a farářů také opati cisterciáckého kláštera v Sedlci u Kutné Hory. Prvním z nich byl Jindřich Snopek. Ten zásmucký konvent nejenom vysvětil, ale také obohatil jeho knihovnu. Sám měl knihy v oblibě a některé i napsal. Jindřich Špinar ho také jmenuje mezi řeholníky, kteří vzorně vedli knihovnu zlatokorunského kláštera.¹⁶⁵ Zatím byly nalezeny dvě knihy, které by mohl do Zásmuk věnovat on. První je latinská a vyšla v Praze 1702. Dedikační vpisek hlásí, že ji zásmucké knihovně věnoval opat sedleckého kláštera 18. května 1705.¹⁶⁶ Druhá už tak jednoznačné určení nemá. Je psána německy a byla vydána také v Praze a to již roku 1697, takže by patřila do doby Snopkova opatského působení, ale nepřilíší pilný zásmucký knihovník pouze zapsal, že ji do kláštera věnoval sedlecký opat, bez udání roku. Proto můžeme v tomto případě pouze předpokládat, že by jím mohl být Jindřich Snopek.¹⁶⁷ Ani další opati však na Zásmuky nezapomínali. Objevila jsem ještě další dvě knihy, zapsané jako dar od sedleckého opata, ale opět není udán rok darování. Obě byly napsány různými členy sedleckého konventu a vydány až v roce 1727. Musely tak být darovány až některým ze Snopkových nástupců.¹⁶⁸

Nákup knih pro klášterní knihovnu je v klášterní kronice zaznamenán až ve 20. století,¹⁶⁹ ale jednotlivé vpisky na knihách nám podávají obraz nákupu či získávání knih v jednotlivých letech existence kláštera. Dají se rozdělit na dva druhy, jedny uvádějí i datum získání, druhé jsou bez data. Díky těm prvním se dovídáme, že nejvíce knih bylo pro knihovnu opatřeno ve 2. polovině 18. století. A to včetně celých knihoven šlechtických či církevních donátorů. Největší nákupy jsou z let 1742 a 1743, což bylo pravděpodobně podmíněno řádovým studiem ve zdejším konventu. Počet získaných knih bez uvedeného způsobu nabytí je zatím nejvyšší v roce 1714 (viz tabulka C).

Klášter v péči rodu Šternberků vzkvétal navzdory válečným vřavám 18. století. V průběhu bitvy u Kolína 18. června 1757 bylo přivezeno do Zásmuk několik tisíc raněných. Část z nich zaopatřili právě františkáni a přímo v klášteře byl ošetřován i těžce raněný kníže Salm. V tu dobu obývalo klášter dvacet pět bratří. Během této pruské války někteří okolní faráři

ze strachu před nepřítelem opustili své farnosti a zastávali je řeholníci z kláštera: v Kouřimí P. Illuminatus Ondráček, v Plaňanech P. Severin Janoušek, ve Svojšicích P. Didak Chvalovský a v Chocenicích P. Homobonus Hradecký.¹⁷⁰

Za další války s Pruskem roku 1778 bylo přivezeno do Zásmuk a okolí velké množství nemocných vojáků, o jejichž duchovní potřeby se starali kněží z kláštera. Nákazou při obsluze vojinů dva františkáni zemřeli, další se rozstouli, ale uzdravili. Za své horlivé služby obdržel klášter od velitele vojenského špitálu a polního štábního chirurga 25. ledna 1779 pochvalné vysvědčení.¹⁷¹ Využívání františkánských konventů pro účely lazaretní bylo v tu dobu obvyklé i v jiných klášterech františkánské řehole. Například v Moravské Třebové byl zřízen lazaret v roce 1758 a v době napoleonských válek opět.¹⁷²

Po celou dobu rozkvětu kláštera se jistě pečovalo i o knihovnu, jak o tom svědčí zařízení místnosti. Dochoval se původní mobiliář i výzdoba, pečlivě vedené katalogy (nejstarší dokonce ve dvou exemplářích) a hlavně knihy samotné v dobrém stavu, z nichž se dodnes dochovaly některé, pamatující zakladatele kláštera Adolfa Vratislava a ostatní donátory z doby krátce po založení. Kromě toho měl klášter tu výhodu, že za své existence nikdy nevyhořel.

Knihovníci zde odvedli dobrou práci, i když první z nich je zmiňován v klášterní kronice až v roce 1781, a to zároveň ve funkci archiváře.¹⁷³ Spojení činností archivář – knihovník se pak používalo až do roku 1784.¹⁷⁴ Dále už se objevuje pouze funkce knihovníka. Je pravděpodobné, že archiv přešel do správy kvardiána a péče o něj se přestala zapisovat. Dochovaná jména knihovníků uvádím v příloze č. V. Od roku 1922 jimi byli vždy kvardiáni kláštera.

Zřetelně se starost o knihovnu projevuje i ve 20. století. Svědčí o tom celorepublikový průzkum i zápisy z klášterní kroniky. V té době už byla knihovna rozdělena na dvě části. V přízemí, v původních prostorách, zůstaly knihy do roku vydání 1800, novější byly umístěny v patře, do cely č. 5. V roce 1914 se představený kláštera strachuje, aby nedošlo k poničení knih od plísňe (klášter byl velice vlhký) a promýšlí možnosti, kam knihy provizorně přestěhovat, než dojde k novému vymalování knihovny.¹⁷⁵ Z června roku 1927 čteme v kronice poznámku, že nákladem kláštera byla pořízena vazba 500 knih za 2 800 Kč.¹⁷⁶

V roce 1928 vybídla redakce Časopisu československých knihovníků Víta Hůlku, aby sestavil přehled činnosti klášterních knihoven za posledních deset let. Šetření bylo

prováděno tak, že knihovně byl zaslán dotazník s otázkami, na které zámucký klášter jako jeden z mála poskytl vyčerpávající odpovědi:

- roční vydání na nákup a vazbu knih = 1 000 Kč
- roční přírůstek = 50
- hlavní obsah přírůstků = theologie, místopis, beletrie
- kolik bylo výpůjček v jednotlivých letech = 100
- jaké má knihovna katalogy = abecední, jmenný
- zda je přístupna i odborným pracovníkům = nebylo vyplněno¹⁷⁷
- úhrnný počet k poslednímu červnu 1928 = 5 350 svazků

Navíc bylo připsáno, že knihovna sbírá hlavně literaturu františkánskou a dochází k její opětovné katalogizaci. Dosud bylo zkatalogizováno 2 350 svazků a 3 000 ještě zbývá zpracovat.¹⁷⁸

Vzorné vyplnění dotazníku provedl pravděpodobně tehdejší kvardián Klemens Minařík, z jehož zápisů v klášterní kronice vyplývají i další aktivity, týkající se knihovny. Začátkem roku 1929 zakoupil knihy asi za 1500 Kč a nechal do knihovny nákladem kláštera vyrobit dva nové regály na knihy za 4000 Kč.¹⁷⁹ Následujícího roku koupil pro klášter knihovnu po zemřelém faráři Františku Kratochvílovi z Ratboře za 1000 Kč. Jednalo se hlavně o německé slovníky, spisy sv. Alfonsa z Ligoury, nejstarší ročníky Časopisu katolického duchovenstva a Posvátné kazatelny. Knihy pak byly dány ke svázání.¹⁸⁰

Knihovna se tím rozrostla a nebylo možné ji vtěsnat do stávajících prostor. Proto se k horní knihovně přibrala ještě cela č. 6 a předsín hudebního chóru, pořídily se nákladem kláštera nové police na knihy a také dolní knihovna, ohrožená vlhkostí, sem byla provizorně přenesena.

Z let 1937 a 1938 se dochovaly zprávy o vázání knih nákladem kláštera – sto sedmnáct kusů za 2950 Kč. Větších oprav se knihovna v přízemí dočkala v roce 1939. Byla opatřena kamny, opraveny nástěnné obrazy (1900 Kč), které zde visely, zřízeny nové regály a některé knihy nově vázány. Část knihovny, dočasně uložená v patře, sem byla zase snesena.¹⁸¹ Z velikosti částek, které františkáni do knih a knihovny investovali, je patrné, že jim na nich záleželo a o knihovnu vzorně pečovali.

Ve 20. století vznikaly v zámuckém konventu nové knihy. Roku 1931 vydal klášter za finančního přispění klášterů v Praze, Plzni, Jindřichově Hradci, Bechyni, Uherském Hradišti, Kroměříži, a Moravské Třebové *Acta VV. Martyrum Pragensium* ve

320 exemplářích nákladem 15 000 Kč. Nejvýznamnějším autorem byl představený kláštera P. Klemens Minařík. V roce 1932 dal do tisku v Praze k panu Franclovi exercicie *Cesta* a u B. Stýbla (také v Praze) vyšlo již 2. vydání jeho *Sedmera pobožností sv. křížové cesty*. V témže roce napsal společně s P. Dr. Janem K. Vyskočilem a P. Dr. Joachymem Procházkou *Almanach řádů františkánských v zemích českých* a předložili knihu kapitule provincie k vydání. Pro nedostatek peněz však vydána nebyla. O rok později napsal *Příručku odpoledních pobožností pro pražskou diecési*.¹⁸²

P. Klemens Minařík byl však nadán i hudebně a zabýval se komponováním. V únoru 1937 mu vydala Občanská tiskárna v Brně *Písně bratra Slunce* (na text Dostála - Lutinova) v nákladu 6000 výtisků. Byla to od roku 1673 první kompozice českého františkána, která vyšla tiskem. O rok později, 6. května, měla v klášterním kostele premiéru jeho další skladba *Vězeň - legenda svatováclavská* pro tenor a klavír.¹⁸³

Když v roce 1950 procházel knihovní fond František Horák z Národní knihovny, divil se, že obsahuje mnohem méně bohemik, než by podle počtu regálů měla. Bylo to způsobeno odesláním části českých titulů za 2. světové války. Provinciál řádu dopisem z 8. ledna 1940 žádal kvardiána o brzké zaslání seznamu duplikátů knih, které by knihovna mohla postrádat, aby si z nich vybral vhodné tituly pro jiné kláštery. Kvardián patrně ihned vyhověl, neboť již 22. ledna provinciál děkuje za zasláný seznam a prosí, aby kromě časopisů, novin, německých kázání, knih včelařských, hospodářských a školních učebnic poslal kvardián vše ostatní do Prahy.¹⁸⁴

O deset let později se v Praze ocitla knihovna celá, aby zde už zůstala natrvalo. Po restituci v 90. letech se sice valná část fondu zásmuckého kláštera řádu františkánů vrátila, ale rukopisy a prvotisky jsou zatím deponovány v trezorech Národní knihovny v oddělení rukopisů a starých tisků, další knihy uloženy v klášteře u Panny Marie Sněžné, kde po zpracování spolu s fondy ostatních františkánských klášterů budou sloužit veřejnosti jako odborná knihovna. Zatím se jich totiž vrátila pouze část (z knihovny v přízemí vydané do roku 1800), z novější literatury (knihovna v patře) jen málo, a navíc se v Zásmukách nepočítá s obnovením řeholního života. Klášter se sice opravuje, ale nákladem tamní farnosti, která předpokládá, že z bývalé místnosti knihovny v přízemí bude zřízena kaple.

Poznámky

¹ JIRÁSKO, L., *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 55.

² ELBEL, M., *Bohemia Franciscana*, s. 38, 37.

³ Tamtéž, s. 55.

⁴ JIRÁSKO, L., *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 55. ELBEL, M., *Bohemia Franciscana*, s. 30, 33.

⁵ Hrabě Adolf Vratislav vykonával funkci císařského vyslance, vicekancléře české dvorské kanceláře, zemského soudce a od roku 1685 až do své smrti byl nejvyšším purkrabím Království českého. V roce 1689 mu byl udělen řád Zlatého rouna. Kromě zásmuckého panství získal Cerhenice a Předboř, od manželky Žirovnici a Stráž nad Nežárkou a roku 1694 koupil častolovické panství. Jeho ženou byla Anna Lucie Slavatová z Chlumu a Košumberka. Měli spolu za téměř padesátileté manželství čtrnáct dětí, z nichž se deset dožilo dospělosti, z toho osm dcer a dva synové. Oba manželé byli pohřbeni do krypty v klášterním kostele roku 1703 – Anna Lucie 5. března a Adolf Vratislav 8 září. Národní archiv Praha, fond ŘF, inv. č. 440, č. knihy 47, s. 401. Kašpar M. hrabě Sternberg – přírodovědec a zakladatel Národního muzea, s. 43, 93. JOUZA, L.; STREITOVÁ, M.; HINEROVÁ, R., *Kolínsko v období raného a vrcholného středověku*, s. 29-30.

⁶ Národní archiv Praha, fond ŘF, listina č. 326 ze 3. listopadu 1690. Ověřený opis zakládací listiny z 12. září 1702. Jan Fridrich hrabě z Valdštejna, arcibiskup pražský, potvrzuje na žádost provinciála a definitorů inserovanou nadační listinu z 1. října 1690 (Praha), jíž se Adolf Vratislav hrabě ze Šternberka atd., místodržící v Království českém a nejvyšší purkrabí pražský, zavazuje františkánům v Zásmukách vystavět kostel s klášterem, odvádět jim ze zásmuckého panství věčně víno, vepře, máslo, sýr, vlnu, 200 zl na maso, pivo, dříví, obilí, hrách v naturáliích nebo penězích a také se zavazuje opravovat střechy kláštera.

⁷ MINAŘÍK, K., *Provinciál P. Bernard Sannig, učenec, spisovatel a organisátor františkánské provincie*, 1929, s. 906.

⁸ Byl 17. května 1707 pochován do klášterní krypty v Zásmukách. Národní archiv Praha, fond ŘF, inv. č. 440, č. knihy 47. *Archivum conventus Zasmucensis S: Francisci Ord: Min: Ref: Provinciae Bohemiae*, s. 443 (dále citováno jako *Archivum conventus Zasmucensis*).

⁹ Tamtéž, s. 4.

¹⁰ Kapli dal zbudovat Adolf Vratislav ze Šternberka v roce 1681. Pod ní se nachází krypta, kam byli pohřbeni někteří příslušníci rodu Šternberků. TŮMA, J., Paměti osad na Kolínsku a Kouřimsku, s. 206.

¹¹ Oslava se konala 14. června 1691 a účastnili se zdejší farář, černokostelecký děkan a faráři z Dobřichova, Plaňan a Solopisk. Ze Skramníků pak farář i s kaplanem. Archivum conventus Zasmucensis, s. 4.

¹² Představený P. Kryštof Puchner, vikář P. Vincenc Štingel, kazatelé P. Jakub Augustin, P. Norbert Schneider, P. Silver Gräner, P. Abraham Gregori; bratři Urban Kelner, Martin Vojír, Mansvét Štěpán. Tamtéž, s. 4.

¹³ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 225-226.

¹⁴ Protože františkáni nemohli vlastnit peníze, ani je mít u sebe v držení, byla ustanovena funkce apoštolského syndika (podobně jako u kapucínů). Mohla jím být důvěryhodná světská či duchovní osoba, která měla patřičné společenské postavení. Syndik u sebe shromažďoval veškeré almužny udělené bratřím v peněžní formě a obstarával všechny finanční transakce. Tyto prostředky nebyly formálně majetkem řádu, nýbrž Svatého stolce - syndik je z papežského pověření používal na zaplacení nakoupených věcí pro klášter či na zaplacení řemeslníkům při opravách a pod. ELBEL, M., Bohemia Franciscana, s. 57.

¹⁵ Žil na zámku v Ratajích nad Sázavou, manželka Eva Regina Kustošová ze Zubřího. Ratajské panství držel od roku 1663 až do své smrti v roce 1701. Od jeho syna Jana Františka Ludvíka, dcery Polyxeny Ludmily a bratra Jana Kryštofa máme doloženo věnování knih do zásmucké klášterní knihovny. Synovec Vilém František věnoval konventu celou svou knihovnu. ŠIMEK, T., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 646. NAČERADSKÁ, P., Nápis y okresu Kutná Hora, s. 287.

¹⁶ Narodil se roku 1651 v Bavorovicích u Hluboké. Po dokončení školy vstoupil do zlatokorunského kláštera, kde vykonal sliby 8. září 1672. 13. září 1685 byl zvolen za opata sedleckého kláštera, kde zemřel 15. července 1709. KADLEC, J., Dějiny kláštera Svaté Koruny, s. 212.

¹⁷ Zásmucký klášter s kostelem Stigmatizace sv. Františka, dole se znaky donátora Františka Filipa ze Šternberka a jeho manželky Marie Leopoldiny ze Stahrenbergu. Archivum conventus Zasmucensis, s. 2.

¹⁸ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 58-59.

¹⁹ Archivum conventus Zasmucensis, s. 33.

-
- ²⁰ Národní archiv Praha, Náboženská Matice, Františkáni Zásmuky 1898-1949.
- ²¹ Archivum conventus Zasmucensis, s. 2. ŠIMEK, T., Hradý, zámky a tvrže v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 211-212.
- ²² Archivum Conventus Zasmucensis, s. 172.
- ²³ VLČEK, P.; SOMMER, P.; FOLTÝN, D., Encyklopedie českých klášterů, s. 695.
- ²⁴ Archivum conventus Zasmucensis, s. 21.
- ²⁵ Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis Archidioeceseos pragensis, s. 662.
- ²⁶ Narozen 30. října 1885 v Třebelovicích, okres Moravské Budějovice. Národní archiv Praha Chodovec, Náboženská Matice, Františkáni Zásmuky 1898-1949, kart. 141.
- ²⁷ Narozen 6. prosince 1903 v Malých Rypňanech, okres Nitra. Tamtéž.
- ²⁸ Narozen 6. prosince 1910 ve Slušovicích, okres Gottwaldov [Zlín]. Tamtéž.
- ²⁹ HORÁK, F., Zpráva o svozu klášterních knihoven v Čechách a na Moravě, Národní knihovna, 30. června 1952. č.j. 175/1952.
- ³⁰ Seznam zmíněných 12 svazků: dnes oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny:
- MS. 1. Psalterium diurnum. 1701. 71 fol. Perg. Malované inic. Velké 2. Vazba s kováním.
- MS. 2. Antiphonarium. 1709. 90 a 83 fol. Perg. Malované inic. Velké 2. Vazba s kováním.
- MS. 3. Graduale. 1695. 106 fol. Perg. Malované inic. Velké 2. Vazba s kováním.
- MS. 4. Inventarium bibliothecae. XVIII. stol. Nečíslované listy. 2. Vazba hodně poškozená, složky jsou uvolněny. Z jiného svazku inventáře jenom přední deska s označením.
- MS 5. Liber usualis. C. 1698. 252 fol. Větší 2. Pal. 6. tisk ze 16. stol.
- Inc. 7, 8, 9. H 3167. - GVV 4289 Pars 2, 3, 4. Biblia cum postillis Nicolai de Lyra ... Norimbergae, Antonius Koberger 3/ XII. 1487. 2. Pal. 10, 11. tisky ze XVI. stol.
- Inc. 12. H 5385. - GVV 1927. Angelus de Clavasio: Summa angelica de casibus conscientiae. Norimbergae, Antonius Koberger 28/VIII. 1488. 2.
- Zpráva o revisi uměleckých a historicky cenných předmětů v klášteře františkánů v Zásmukách u Kolína, kraj Praha. 18. listopadu 1953, Národní archiv Praha, fond Náboženská Matice, kart. 141.
- ³¹ Protokol o prohlídce kláštera františkánů v Zásmukách, provedené dne 24. 5. 1950 odbornou komisí. Tamtéž.
- ³² Vyšla na Novém Městě pražském u Jana Hampla. Podrobněji viz STREITOVÁ, M., Barokní knihovny na Kolínsku, s. 237-238.

³³ Zásnucký katalog obsahuje do roku 1540 celkem 78 prvotisků a paleotypů, což tvoří pouze něco málo přes 40 % ve srovnání například s katalogem kláštera v Kadani z roku 1742, kde jich měli 176. HLAVÁČEK, P., Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku, s. 103.

³⁴ Z tohoto počtu je 18 biblí nebo částí bible, z toho 17 vyšlo v Praze a 1 v Kutné Hoře.

³⁵ Fol. 36^v – *Sladký nápoj, jak ..*(1737). Knihopis pod č. 15409 zná ze stejného roku název *Sladký nápoj, jak při trpké nemoci, tak při hořké smrti duši posilující*, ale titul byl vydán v Hradci Králové u Jana Klimenta Tybeli. Fol. 60^v - *Sv. František Xaverius Apoštolský Angel* (1714). Knihopis nezná ani v dodatcích. Neobjevuje se ani v kartotéce Národní knihovny, připravené pro vydání dalších dodatků ke Knihopisu. Možná ho vydala jezuitská kolej v Jindřichově Hradci. Fol. 114^v – *Hora zlatá seraffinská, aneb naučení spolubratrův a sester Bratrstva Sv. Františka* (1724). Knihopis pod č. 3149, 3150, 3152 zná pouze vydání v Trnavě a Olomouci a v jiných letech.

³⁶ Fol. 60^r – *Sv. Jan Nepomucký Cti Ochránce* (1723). Knihopis č. 1967. Autorem je lužanský farář Vojtěch Dobrohlav a celý název *Cti ochránce podivný jazykův skrotitel svatý Jan Nepomucký v chrámě svém v královském věnném a krajském městě Králové Hradci nad Labem*. Hradec Králové u Václava Jana Tybely 1723. Fol. 76^r – *Pravá katolických rodičův, hospodářův vrchnost a maudrost* (1737). Knihopis nezná ani v dodatcích. Neobjevuje se ani v kartotéce Národní knihovny, připravené pro vydání dalších dodatků ke Knihopisu.

³⁷ Fol. 69^r -Vrbenský Viktorin. *Harmonia evangelistarum, totiž Krátké a světlé spisů čtyř evangelistů rozebrání a srovnání*. Dobrovice 1614. Knihopis č. 16675.

³⁸ Fol. 60^r - *Svatý Ignatius Světlo světa*, Jičín (1683). Knihopis č. 2927. Autorem je Jan Heinschmidberský, farář ze Smidar, a celý název *Světlo světa a Tovaryšstva Pána Ježíše jest Svatý otec Ignatius Lojola vyznavač a téhož Tovaryšstva zakladatel osvícený*. Pravděpodobně kázání proneseno v jičínském kostele sv. Ignáce, ale text vydán v Hradci Králové u Daniela Albrechta Kamenického 1673.

³⁹ Fol. 60^r – *Píseň Vánoční Pobožné duše Spícímu Ježíškovi* (1722). Knihopis nezná ani v dodatcích. Neobjevuje se ani v kartotéce Národní knihovny, připravené pro vydání dalších dodatků ke Knihopisu.

⁴⁰ Fol. 59^r - *Svatý Antonín Paduansky Muž mnohých titulů hodny* (1722). Knihopis nezná ani v dodatcích. Neobjevuje se ani v kartotéce Národní knihovny, připravené pro vydání dalších dodatků ke Knihopisu.

⁴¹ Fol. 73^r - *Ostrov – sv. Dobrotivé* (1712) – Knihopis č. 6665. Celý název *Ostrov posvátné místo v Čechách na panství J.M.Cís. Zbirovském zjevením a rozkazem rodičky Boží zázračným obrazem též tělem svaté Panny a mučedlnice Dobrotivé*. Vytisknuto v Příbrami u Jáchyma Františka Prachynusa 1712.

⁴² Fol. 60^r - *Sv. Prokop Moc Magnetova* (1713) – Knihopis č. 15565. Autorem Augustin Soukup, farář z Chocerad nedaleko Sázavy, celý název *Virtus Magnetica aneb Moc a ctnost Magnetová mocného Země české Divotvorce Svatého Prokopa. 4. 7. 1713 v klášteře Sázavském obnovená*. Vytisknuto bylo v Jezuitské tiskárně v Praze 1713.

⁴³ Fol. 60^r - *Svatý Jan Nepomucký Studnice z Pěti Pramenů* (1728). Knihopis č. 1052. Autorem Gerard Bednář ze žďárského konventu, celý název *Svatý Jan Nepomucký v podobě studnice pěti prameny se prejšťící na Hoře Zelené při klášteře žďárském Studnice Matky Boží řečeném*. Jednalo se pravděpodobně o jedno z kázání pronesené v cisterciáckém klášteře ve Žďáru nad Sázavou za opata Václava Vejmluvy. Vytiskl ho Jiří Vojtěch Kyncl v Kutné Hoře 1728. KALISTA, Z., Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko, s. 43. Medotekoucí sláva na hůře Libanu, s. 7-8.

⁴⁴ Fol. 59^r – *Gloriosa Fama Augustissimae Familiae Serenissimae* (1680). Knihu se nepodařilo identifikovat podle bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků, ani v žádné databázi zahraničních knihoven pro ověřování starých tisků. Je možné, že byl její název špatně zapsán, a proto je její ověření zatím problematické. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800.

⁴⁵ Fol 59^r – *S. Barbara a Juventute Kutnensi comice honorata* (1700). Knihu se nepodařilo identifikovat podle bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků, ani v žádné databázi zahraničních knihoven pro ověřování starých tisků. Za předpokladu, že by se jednalo o divadelní hru jezuitské koleje v Kutné Hoře jsem prošla i soupisy jezuitských her, ale ani zde jsem nebyla úspěšná. Je možné, že byl její název špatně zapsán, a proto je její ověření zatím problematické. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800. VALENTIN, J. M., Le Théâtre des Jésuites dans les Pays de Langue Allemande.

⁴⁶ Fol. 53^v - *Theologia Moralis tradita Roberto Vonšidler* (1719). Knihu se nepodařilo identifikovat podle bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků, ani v žádné databázi

zahraničních knihoven pro ověřování starých tisků. Je možné, že byl její název špatně zapsán, a proto je její ověření zatím problematické. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800.

⁴⁷ Například se jednalo titul *S. Joannes Baptista ut vox Verbi depraedicator in Wisoka* (1697). Místo vydání katalog neuvádí. Pravděpodobně se jednalo o slavnostní řeč (podle zařazení titulu v katalogu), možná dokonce některého člena zásmuckého konventu při vysvěcení kaple sv. Jana Křtitele na vrchu Vysoká u Malešova (viz kapitola č. 5a Kapucínský klášter a jeho knihovna).

⁴⁸ Fol. 61^v - *In Benedictione Vexillorum Regiminis Petri Geldi* (1723), *In Benedictione Vexillorum* (1725).

⁴⁹ Fol. 59^r – *Panegyris germ: sub ingressu Franciscæ herulae Trauttmansdorffianæ ad congregationem S. Ursulae* (1715). Knihu se nepodařilo identifikovat podle bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků, ani v žádné databázi zahraničních knihoven pro ověřování starých tisků. Je možné, že byl její název špatně zapsán, a proto je její ověření zatím problematické. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800.

⁵⁰ Skupina Y, (část VI. – Germanicus) *De SS. Jacobo Marchinensi et Francisci Solano* (1723).

⁵¹ Pět jich je ze 16. století, tři z 18. a zbytek ze 17. století.

⁵² Českomoravská provincie sv. Václava, rukopisy zásmucké knihovny nyní deponovány v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze. MS. 4. *Inventarium bibliothecae*.

⁵³ Rukopisný katalog zásmucké knihovny, deponován v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze pod sign. MS. 4.

A - *Sacra Biblia et Concordantia*

B - *Sancti Patres*

C - *Expositores S. Scripturae*

D - *Canonistae*

E - *Controversistae*

F - *Teologi*

G - *Concionatores et Postillatores*

H - *Materialistae et Catechistae*

I - *Vitae Sanctorum*

-
- K - Medici
 - L - Juristae
 - M - Historici sacri et profani
 - N - Libelli precatorii sine prohibis
 - O - Ascetici
 - P - Scriptores S: Ordinis, et de illo tractates
 - Q - Chorales
 - R - Rituralistae
 - S - Politici cum Miscelaneis
 - T - Manuscripta
 - V - Libri Italici, Hispanici, Gallici
 - X - Philosophi
 - Y - Panegyristae
 - Z - Grammatici variarum – Lingvarum, Poetae, Rhetores

Skupina Y se dělí na několik částí podle jazyka jednotlivých kázání – latinské, německé a české.

⁵⁴ Fond zasmucké knihovny, nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné, poslední sign. E 64. Nejnověji se věnuje tématu zakázaných knih Hubert Wolf v knize s názvem Index.

⁵⁵ KAŠPAR, J., Knihovna kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze, s. 246.

⁵⁶ Knihopis č. 1316.

⁵⁷ Tamtéž, č. 16675.

⁵⁸ Tamtéž, č. 7146.

⁵⁹ Soupis u této knihy neuvádí rok vydání. Sign. E 4. OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

⁶⁰ Vydáno ve Vitemberku 1543, sign. C 18. Tamtéž.

⁶¹ Vyšel ve Štrasburku 1571, sign. K 9. Tamtéž.

⁶² Vydáno ve Frankfurtu 1565, sign. K 3. Tamtéž.

⁶³ Sign. K 7. Tamtéž.

⁶⁴ Vyšlo v Lyonu 1558, sign. L 4. Tamtéž.

⁶⁵ Vydáno ve Štrasburku 1582, sign. M 3. Tamtéž.

⁶⁶ Ženeva 1581, sign. M 12. Tamtéž.

⁶⁷ Sign. M 4. Tamtéž.

⁶⁸ Vydána ve Vitemberku 1571. Tamtéž.

⁶⁹ *Catechismus, das ist die fürnembsten Hauptstück der heiligen christlichen Lehr.* Bavorská státní knihovna uvádí pouze vydání z roku 1581 v Budyšině.

⁷⁰ Knihopis č. 2450. Toto vydání finančně podpořil Vilém z Rožmberka, aby tak mařil spolu s dalšími katolíky snahy o zrovnoprávnění s evangelíky. Je otázkou, proč se katolická postila ocitla na seznamu knih k opravení. Podle Koniáše však prý nebylo podstatné, že autorem knihy byl římský katolík. VESELÁ, L., *Knihy na dvoře Rožmberků*, s. 54-55. WIZDÁLKOVÁ, B., *Koncordance Koniášových Klíčů*, Indexu, Jungmanna a Knihopisu, s. V.

⁷¹ Autorem je Johannes Cochlaeus. OPAC Katalog Bayerische Staatsbibliothek München.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ *Cosmographiae univerzalis libri sex*, Basilea 1554. Tamtéž.

⁷⁵ Národní archiv Praha, fond ŘF, č. knihy 305.

⁷⁶ A - Scriptura sacra et concordantiae
 B - Sancti Patres et opera Sanctorum
 C - Commentarii et expositores
 D - Historici sacri et profani
 E - Ius canonicum et civile
 F - Ordinem nostrum concernentes
 G - Teologia dogmatica
 H - Teologia moralis
 I - Teologia polemica
 K - Miscellanei
 L - Medici
 M - Teologia pastoralis
 N - Catechetici
 O - Concionatores latini
 P - Concionatores germanici
 Q - Concionatores italici et gallici
 R - Concionatores bohemic
 S - Ritualistae

T - Breviaria et missalia

V - Philosophia et artes liberales

W - Linguistae

X - Ascetae

Z - Chorales

⁷⁷ Fond zásmucké knihovny, nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné, například sign. L 9.

⁷⁸ A 2 - Biblia cum concordantiis. Vyšla u Kobergera v Norimberku 1521. D 62 - Jacob de Voragine. Legenda aurea. Lyon 1512. H 13- Angelus de Clavasio. Summa angelica de casibus confesies. Štrasburk 1491. I 8 – Johann Schönsper. Stellarium coronae B.V. Mariae. W 3 – Ambrosius Calepini. Dictionarium philologium latinum. Benátky 1506. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. A 2, D 62, H 13, I 8, W 3 .

⁷⁹ Mambrino Roseo da Fabriano. Delle Historie del mondo. Benátky 1598. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 63 . Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

⁸⁰ Jiří Šerer – Kázání na nedělní evangelia po celý rok. Vyšlo v Praze u Jáchyma Kamenického 1704. Knihopis č. 15352. Václav Špreng – Kratičká kázání, Praha 1777. Knihopis neuvádí.

⁸¹ Fond zásmucké knihovny, nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

⁸² Archivum conventus Zasmucensis, s. 199.

⁸³ Pod sign. A 26 - Acta apostolorum, z poznámky se dozvíme, že se jedná o rukopis v jazyce latinském a českém. Pod sign. X 245 – Aliae meditationes breviusculae od G. A. Broučka, vydáno v Bechyni roku 1688, podle poznámky se jedná o rukopis. Pod sign. X 275 Florilegium piae animae od B. Procházky, vyšlo v Praze roku 1740, opět podle poznámky rukopis. Žádný z těchto rukopisů nebyl dosud nalezen.

⁸⁴ Viz seznam prvotisků zásmucké knihovny v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze - č. 9.

⁸⁵ Rukopisy i prvotisky jsou zatím deponovány v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze, i když byly františkánům formálně vráceny.

⁸⁶ Klíč Antonína Koniáše, vydaný u Václava Jana Tybely 1729. Knihopis č. 4286. Domácí kuchařka Magdaleny Dobromily Rettigové. Vytiskl Jan Hostivít Pospíšil v roce 1831. NK 54 K 10985.

⁸⁷ Jan Hřebeský. Učení křesťanského katolického náboženství. Jindřichův Hradec 1821. DOUCHA, F., Douchův knihopisný slovník česko-slovenský, s. 69.

⁸⁸ Jan Eichhorn. Duchovní zbraní a pokladů věčný pokojík. V Haly 1744. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. X 169. Knihopis č. 2220. Jedná se o třetí vydání. Poprvé vyšlo v Žitavě roku 1683 (Tamtéž, č. 2218), pak v roce 1718, bez uvedeného místa vydání (Tamtéž, č. 2219).

⁸⁹ Jedná se o knihu v katalogu označenou jako *Modlitby a kostelní zpěvy*, které podle zápisu v poznámce v době katalogizace chyběl nejen titulní list, ale i začátek textu.

- ⁹⁰
- A - Scriptura sacra et concordantiae
 - B - Sancti Patres et opera Sanctorum
 - C - Commentarii et expositores
 - D - Historici sacri et profani
 - E - Ius canonicum et civile
 - F - Ordinem nostrum concernentes
 - G - Teologia dogmatica
 - H - Teologia moralis
 - I - Teologia polemica
 - K - Miscellanei
 - L - Libri medici
 - M - Teologia pastoralis
 - N - Catechetici
 - O - Concionatores latini
 - P - Concionatores germanici
 - Q - Concionatores italici et gallici
 - S - Ritualistae
 - T - Breviaria et missalia
 - V - Philosophia et artes liberales
 - W - Linguistae
 - X - Ascetae

⁹¹ Kadaňská knihovna byla jistě kvalitní, neboť v tomto klášteře bylo již roku 1522 zřízeno řádové studium pro všechny františkánské kláštery v Čechách. HLAVÁČEK, P., Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku, s. 103. Viz seznam prvotisků zásmucké knihovny v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze - č. 11, 13 a fond zásmucké knihovny, nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné (dosud po restituci nezkatalogizován), poslední sign. před svozem v roce 1950 - A 20 (1704), B 40, B 46, H (?), H 8, O 41, O 85 (1709), O 136 (1709), P 51 (1704), Q 28.

⁹² Fond zásmucké knihovny, poslední sign. S 21. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

⁹³ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. O 130 (1713), P 57 (1704), P 87 (1713). Tamtéž.

⁹⁴ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. F 24. Tamtéž.

⁹⁵ Richardus Krawka, kazatel a kvardián v zásmuckém klášteře v letech 1706-1709, 1714-1717 a 1722-1725. 11. prosince 1730 umírá a je zde pohřben. 14. května 1709 daroval do knihovny tři prvotisky z roku 1498 se zlacenými iniciálami, v soupise prvotisků pod číslem 17 (a, b, c). V letech 1701-1702 ustanoven zástupcem kvardiána bechyňského konventu, 1710-1713 kvardiánem v pražském klášteře u Panny Marie Sněžné a v této době byla také doplněna tamní knihovna o mnoho nových svazků. SOA Třeboň, fond Řád františkánů Bechyně, Pamětní kniha kláštera od roku 1678, inv. č. 7, fol. 146^v. KAŠPAR, J., Knihovna kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze, s. 233.

Cherubino Stiepanovsky, kazatel a kvardián v Zásmukách v letech 1728-1731, daroval breviář pro kostel (bez sign.), umírá v Plzni 17. října 1743.

Paulo Richter, kvardián zásmucký v letech 1732-1733, 1734-1738, 1747-1748, daroval knihy následujících sign. - D 33 (27. 3. 1748), D 34, D 35, F 50, O 155, umírá v Olomouci.

Dominico Kepert, kvardián zásmuckého kláštera v letech 1770-1771, daroval knihu pod sign. I 33, zemřel v Jindřichově Hradci 16. ledna 1786.

Bruno Rollinger, kněz zásmuckého kláštera, daroval knihu pod sign. O 123, umírá v Zásmukách 24. října 1764.

Bruno Kollanda, laický bratr zásmuckého kláštera, daroval knihu pod sign. G 94, umírá v Zásmukách 14. listopadu 1737. Regionální muzeum v Kolíně, Mortuarium kláštera františkánského v Zásmukách.

⁹⁶ Například F. Amando Hermann (Provinciae Bohemiae Ministro Provinciali) - Sentiarum

Scoti. Liber I. Coloniae 1690. Na předešlý se dočteme, že kniha byla roku 1691 konventu v Zásmukách darována autorem. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. G 5. R. P. Christophoro Puchner - Fragmenta Nuptialia. Neo-Pragae 1704. Také konventu darována autorem, který byl jeho prvním superiorem. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. O 64. Severinus Wrbczanský, provinciál od roku 1733 – F 33, Ministro Provinciali actuali A 1742 Die 14 Martii - F 27.

⁹⁷ Zemřel v zásmuckém klášteře 27. ledna 1710. Regionální muzeum v Kolíně, Mortuarium kláštera františkánského v Zásmukách.

⁹⁸ Jedná se o Psalterium z roku 1701, Antiphonarium z roku 1709 a Graduale z let 1695-1709 (viz poznámka č. 30). Nacházejí se zatím v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze. Protože nebyly součástí knihovny, nejsou v katalogu uvedeny. Jejich popis jsem publikovala v roce 2001. STREITOVÁ, M., Barokní knihovny na Kolínsku, s. 235-237. Ze starší literatury o nich například MÁDL, K. B., Soupis památek historických a uměleckých v království českém, s. 111. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Bd. 17., s. 43. MINAŘÍK, K., Památky výtvarného umění ve františkánském kostele v Zásmukách, s. 34. TOMAN, P., Nový slovník československých výtvarných umělců, s. 330.

⁹⁹ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. knih, kde je Adolf Vratislav uveden jmenovitě jako fundátor - B 10, D 3, D 5, D 10, D 17, D 26, D 30, D 32, D 37, D 40, D 41, D 44, D 50, D 54, D 92, D 96, D 108, D 126, D 131, D 139, D 158, E 20, E 51, G 43, G 54, I 14, L 2, L 42, M 15, O 51, P 1, P 76, V (?), V 9, V 10, V 11, V 14, V 17, V 54, W 6, X 26. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

¹⁰⁰ Martin Maxmilián z Goltze získal jako polní zbrojmistr ve službách Ferdinanda II. několik zkonfiskovaných statků. Především v roce 1636 Jeníkov, který nese dodnes v názvu jeho jméno (Golčův). Postavil zde tvrz a jako pokání za zabití soupeře v souboji i špitál a loretánskou kapli. Umírá v roce 1653 bezdětný. ŠIMEK, T., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 106. HALADA, J., Lexikon české šlechty, díl 2., s. 61.

¹⁰¹ Vydáno v Kolíně nad Rýnem 1623. Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts.

¹⁰² Vyšlo roku 1636. Tamtéž.

¹⁰³ Hanoviae 1611. Tamtéž.

¹⁰⁴ Všechny tři tituly obsahuje Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800. U třetího titulu je zde uvedeno pouze vydání z roku 1691.

¹⁰⁵ Zde však již není jmenovitě zapsán jako fundátor.

rok 1692 - D 179, D 182, E 9, G 93, H 41, K 4, P 40, P 41, X 97

rok 1693 – B 3 (9. 3. 1693), B 25, C 26, C 28, C 29, C 30, H 7, O 45, O 65, O 86, O 94 (9. 3. 1693), O 96, O 103, O 104, O 105, O 120, O 126 (9. 3. 1693), O 127, P 82, V 71

rok 1694 - I 83, W 2, W 11

rok 1695 – D 107, D 115, D 187, D 191, G 78, I 71, I 82, V 48, V 50, V 55, X 5

¹⁰⁶ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. – D 5. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

¹⁰⁷ 24. prosince 1661 získali Šternberkové císařský diplom, kterým jim byla obnovena hodnost říšských hrabat. Státní oblastní archiv Praha, fond RA Šternberků, inv. č. 45.

¹⁰⁸ Dedikace zní: „*Illmo. D. D. Udalrico Adolpho Wratislav L. B.: a Sternberg offert humillimus servus Auctor.*“

¹⁰⁹ *Acta filozofické fakulty pražské univerzity 1641-1655, 1664-1670*, s. 78, 79, 87, 92, 97. Adolfův pobyt na univerzitě je doložen v letech 1646-1647 a 1655. Tamtéž s. 79, 87, 147-148.

¹¹⁰ František Damian Josef (1676 - 15. 5. 1723), manželka Marie Josefa z Trauttmansdorfu (+ 30. 11. 1742). Ottův slovník naučný, díl 24., s. 783.

¹¹¹ Podrobnější popis viz JOUZA, L.; STREITOVÁ, M.; HINEROVÁ, R., Kolínsko v období raného a vrcholného středověku, s. 230.

¹¹² Rytířem řádu Zlatého rouna se stal 9. října 1687 za řádové suverenity krále Karla II. s řádovým číslem 532. LOBKOWICZ, F., Zlaté rouno v Čechách, s. 219.

¹¹³ MAŤA, P., Svět české aristokracie, s. 361, 818.

¹¹⁴ JANÁK, J.; HLEDÍKOVÁ, Z., Dějiny správy v českých zemích do roku 1945, s. 120.

¹¹⁵ KVĚTOŇOVÁ – KLÍMOVÁ, O., Styky Bohuslava Balbína s českou šlechtou pobělohorskou, s. 527.

¹¹⁶ Zatím jich bylo nalezeno dvacet šest.

¹¹⁷ *Miscellaneorum historicorum Bohemiae decad. II, liber 1, proemialis ad stemmatographiam Bohemiae 1687*. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 44. *Diva Montis Sancti seu Origines et Miracula magnae dei ... Matris Mariae, Pragae 1665*. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 96. *Miscellaneorum historicorum Bohemiae decad. I.*,

liber VIII., epistolaris Volumen I. Vetro Pragae 1688. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 40. Lexikon české literatury, díl 1., s. 122.

¹¹⁸ Balbín zde učil gramatiku a syntax v letech 1642-1645, potom po vysvěcení na kněze 20. března 1650 až do roku 1655, v letech 1653-1654 působil jako profesor rétoriky. ČORNEJOVÁ, I.; FECHTNEROVÁ, A., Životopisný slovník pražské univerzity, s. 14.

¹¹⁹ Hrabě Adolf Vratislav byl žákem Balbínovým někdy z počátku jeho učitelské činnosti. Dedikace Micellaneí (Miscellanea, Dec. II. lib. I.) prozrazuje, že od té doby uplynulo přes 40 let. Balbín mu později také zveršoval blahopřání k sňatku s hraběnkou Lucií Slavatovou (Examen Millissaeum lib. IV. No 14.) a pro jeho syny zhotovil tabuli šestnácti předků. (Miscellanea, Dec. II. lib. II. pars. I. f. 24). KVĚTOŇOVÁ – KLÍMOVÁ, O., Styky Bohuslava Balbína s českou šlechtou pobělohorskou, s. 526.

¹²⁰ Cruciger Apostolicus id est Sanctus Andreas Apostolus, Pragae 1689. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 115. Minimus maximus homo, cui nomen erat Johannes Baptista..., Pragae 1690. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 92. Lexikon české literatury, díl 2., s. 52.

¹²¹ Štěpán Jiří (+ 4. 6. 1706), stal se podplukovníkem, zemřel svobodný a byl pochován v Zásmukách. Ottův slovník naučný, díl 24., s. 783. Archivum conventus Zasmucensis, s. 401.

¹²² Ignác Karel Jan Josef (+ 6. 3. 1700), byl od roku 1669 radou a roku 1691 jmenován viceprezidentem a od roku 1696 prezidentem apelačního soudu. První manželka Polyxena Ludmila ze Žďáru (+1691), druhá manželka Marie Barbora hraběnka z Hodic. Jeho knihovna byla umístěna na zámku Zelená Hora. MAŠEK, P., Modrá krev, s. 270.

¹²³ František Filip (1708-10. 1. 1786) - rytíř zlatého rouna, komoří a nejvyšší hofmistr, vyslanec za kurfiřtství české v Řezně 1745-1748, roku 1748 vyslancem v Drážďanech. Stal se členem švábského kolegia říšských hrabat, jako jediný z rodu byl 17. ledna 1786 pohřben nikoliv do krypty pod hlavním oltářem, ale pod kaplí sv. Antonína v klášterním kostele v Zásmukách. Jeho manželka Marie Leopoldina hraběnka Stahrenbergová (+ 22. 3. 1800), byla 31. března pohřbena do krypty pod hlavním oltářem. MAŠEK, P., Modrá krev, s. 270. Archivum conventus Zasmucensis, s. 401.

¹²⁴ Staré tisky ve fondu zásmucké knihovny, poslední sign. E 7, E 8. Nyní deponováno v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

¹²⁵ Jedná se o čtyři díly knihy *Biblia cum postillis* Mikuláše z Lyry, vytištěné v Norimberku u Antonína Kobergera roku 1487. Gesamtkatalog der Wiegendrucke č. 4289.

¹²⁶ Filip Kristián (1732-14. 5. 1811), dědic svěřenectví, rytíř zlatého rouna, oženil se s hraběnkou Augustou z Manderscheidu (1744-1811). MAŠEK, P., *Modrá krev*, s. 270. Viz seznam prvotisků zásmucké knihovny v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze, č. 1, 2, 3, 4. Všechny vynikají nádhernou vazbou.

¹²⁷ František Pavel, příbuzný Adolfa Vratislava z matčiny strany, byl synem Adolfa Viléma Haranta, rytmistra v Harantském kyrysnickém pluku, a narodil se roku 1669 v Praze. Prodal jilemnické panství Ferdinandu Bonaventurovi hraběti z Harrachu roku 1701 a koupil za ně Krchleby u Čáslavi, k nimž přikoupil za devět let Šebestěnice. Zemřel bezdětný v roce 1728 a s ním rod Harantů z Polžic a Bezdržic vymřel. Ottův slovník naučný, díl 10., s. 878.

¹²⁸ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. O 99. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

¹²⁹ Vilém František z Talmberka pocházel z jankovské větve tohoto rodu. Narodil se kolem roku 1680 a zemřel v roce 1703 svobodný a bez potomků na svém zámku Březina. ŠIMEK, T., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 646.

¹³⁰ K převozu a předání knihovny muselo dojít již před tímto datem, neboť ve všech knihách z tohoto daru je ve vlastnickém vpisku kláštera uváděn 18. srpen 1704.

¹³¹ Archivum conventus Zasmucensis, s. 317.

¹³² Viz seznam prvotisků zásmucké knihovny v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze, č. 5, 6, 7, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 21 a jeden prvotisk ve fondu zásmucké knihovny, poslední sign. A 10.

¹³³ Staré tisky ve fondu zásmucké knihovny, viz poslední sign. B 11, B 32, C 2, C 7, C 14, C 31, C 33, C 34, C 46, C 59, D 70, D 164, E 3, E 4, E 10, E 15, E 16, E 19, E 27, E 34, E 60, E 64, E 100, H 2, H 3, I 11, L 4, O 1, O 2, O 3, O 44, O 144, O 181, Q 4, Q 24, Q 25, Q 27, V 70.

¹³⁴ Prvotisky č. 5, 10, 12, 18, 20, 21 a staré tisky E 24, E 47, E 100, P 30 Vilém podědil po svém strýci Janu Františku Kryštofovi. Ten se dal na duchovní dráhu. Nejprve byl kanovníkem u sv. Víta a proboštem u Věch svatých. Dne 15. ledna 1676 jmenován císařem Leopoldem I. královéhradeckým biskupem. Umírá 3. dubna 1698 a je pochován v Chrástu, kde založil kostel. Většinu knih, které se dnes nacházejí ve fondu zásmucké knihovny, zakoupil původně od vyšehradského kanovníka Jiřího Martina Viktory. První část v roce 1683 a druhou o dva roky později, jak dosvědčují vlastnické vpisky - viz

prvotisky č. 5, 10, 12, 18, 20, 21 a staré tisky C 15, C 16, D 64, E 53, G 36, G 57, I 12, M 17, O 45, O 102, O 121, O 141, O 142, O 169, S 7, V 21, V 27, W 72, W 74. Některé staré tisky však Jan František Kryštof získal i jinde. Například E 24 pochází z knihovny Bedřicha Hertvíka Záruby z Hustířan (1633-1691). Ten měl za manželku Johanku z Rokytníku. Je pochován v rodinné hrobce v Žumberku. Ottův slovník naučný, díl 25., s. 59. Ottův slovník naučný, díl 27., s. 457. ŠIMEK, T., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 654.

¹³⁵ VÁVRA, J., Dějiny královského města Kolína nad Labem, díl 2., s. 184, 204, 278.

¹³⁶ SOA Praha-SOkA Kolín, fond AM Kolín, spisový materiál, kart. XIX., č. 30.

¹³⁷ Fond zásmucké knihovny, poslední sign: A 10 z let 1492/94, E 15 z roku 1576 a E 27 z roku 1570. Podrobněji viz kapitola č. 4 - Kolínská knižní kultura doby pobělohorské.

¹³⁸ Sídlil na zámku v Ratajích nad Sázavou až do roku 1712. Jeho manželkou byla Josefa Maxmiliána z Löwenfelsu, po jeho smrti roku 1730 znovu provdaná Dejmová ze Stříteže. Roku 1698 zdědil po strýci Postupice a v roce 1701 po otci Rataje, které musel o jedenáct let později pro dluhy prodat. Bydlel pak v Horosedlech u Mirovic a zde 24. září 1730 zemřel. S manželkou nezanechal žádné potomky. NAČERADSKÁ, P., Nápis y okresu Kutná Hora, s. 299. ŠIMEK, T., Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 646.

¹³⁹ KAŠPAR, J., Knihovna kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze, s. 241-243.

¹⁴⁰ Ten si knihy kupoval ještě před příchodem na Vyšehrad. Díky vlastnickým vpiskům se o něm dozvíme, že byl farářem kostela sv. Martina ve zdi na Starém Městě pražském a vyšehradským kanovníkem byl instalován 11. května 1670. Z jeho knihovny se zatím našlo v talmberské sbírce šest prvotisků a šestnáct starých tisků. Konkrétní signatury viz poznámka č. 134.

¹⁴¹ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. O 71. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

¹⁴² Fond zásmucké knihovny, poslední sign. X 81. Tamtéž.

¹⁴³ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 100. Polyxena Ludmila Františka se narodila Františku Maxmiliánovi Leopoldovi z Talmberka a Evě Regině Kustošové ze Zubřího. Byla sestrou Jana Františka Ludvíka. Její manžel baron de Tige byl císařským generálem. Zemřela 31. října 1703 v Sibini, hlavním městě Sedmihradska. Roku 1706 byla pohřbena v Ratajích. NAČERADSKÁ, P., Nápis y okresu Kutná Hora, s. 298. Srv. ŠIMEK, T.,

Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s. 646.

¹⁴⁴ Žil s rodinou od roku 1684 na Bečvárkách nedaleko Zásduk. Jako apoštolský syndik se staral o klášterní peníze a po své smrti byl 26. května 1717 pochován v klášterním kostele do krypty sv. Antonína. Archivum Conventus Zasmucensis, s. 443. TŮMA, J., Paměti osad na Kouřimsku, s. 174.

¹⁴⁵ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. G 40 (3. 4. 1710), I 44 (3. 4. 1710), K 6 (3. 4. 1710), O 25 (3. 4. 1710), O 46 (3. 4. 1710) O 69 (3. 4. 1710), O 77 (3. 4. 1710), O 78 (3. 4. 1710), O 106 (3. 4. 1710), O 182 (3. 4. 1710), X 228. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

¹⁴⁶ Roku 1691 byl farářem vácovským, dobršským a ždíkovským a v letech 1702-1708 působil jako duchovní správce v Dolním Újezdě u Litomyšle. Otův slovník naučný, díl 10., s. 961. ŠIMÁK, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, díl 1., s. 463.

¹⁴⁷ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. V 72. Tamtéž.

¹⁴⁸ Archivum conventus Zasmucensis, s. 155-157.

¹⁴⁹ R. D. Jan Hlynecký byl v letech 1681-1699 farářem v Plaňanech. ŠIMÁK, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, díl 1., s. 265.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 253.

¹⁵¹ „*Cessit Bibliotheca Zasmuc: Ao: 1699 libris ex pio legato R:D: Joann: Hlyneczky Curati Plananensis.*“ „*Ex Testamento Adm. Domino Wenceslai Nepaur Curati Dobrzichovicensis Pro Bibliotheca Zasmucensis.*“

¹⁵² Fond zásmucké knihovny, poslední sign. B 41, C 4, C 6, C 17, C 18, C 19, C 21, C 22, C 23, D 56, D 117, E 42, E 103, E 113, G 45, H 145, X 238. Zatím se jich nejvíce našlo ze skupiny C – Commentarii et expositores.

¹⁵³ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 94, D 97, D 99, D 160, G 10, G 53, K 22, O 74, O 107, O 110, O 172, O 173, O 175, P 20, P 21, P 22, P 27, P 29, P 47, P 55, P 65, P 68, P 77, P 81, P 89, P 120, X 2, X 193. Zatím se našlo nejvíce ze skupiny P – Concionatores germanici.

¹⁵⁴ ŠIMÁK, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, díl 1., s. 261.

¹⁵⁵ D. Petro a S. Joseph Fuliensi: *Idea theologiae speculativae*. Coloniae 1648. Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts.

¹⁵⁶ Předtím byl farářem v Říčanech v letech 1682-1683. ŠIMÁK, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, díl 1., s. 326.

¹⁵⁷ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. O 173. ŠIMÁK, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, díl 1., s. 276.

¹⁵⁸ Národní archiv Praha, fond APA I. Testamenta, sign. E 13/10-11, kart. 2982.

¹⁵⁹ Karel Václav Černý (1674-1739), děkan čáslavský v letech 1716-1739 a kanovník vyšehradský od roku 1730. Zemřel v Čáslavi 13. listopadu 1739. Byl autorem dvou knih - *Medotekoucí sláva na huře Libanu* (1727), *Nejčistší hvězda jitřní svatý Jan Nepomucký uprostřed mlhy slavně skvoucí* (1730). Knihopis č. 1774-1775. KALISTA, Z., Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko, s. 43. *Medotekoucí sláva na huře Libanu*, s. 256. KOPECKÝ, M., Nic stálého přítomného, s. 117-118.

¹⁶⁰ Fond zásmucké knihovny, poslední sign. C 1, C 58, D 27, D 28, D 30, D 31, D 60, D 78, D 93, D 101, E 37, E 52, F 33, G 8, G 24, G 88, H 214, I 9, I 47, K 1, K 2, O 7, O 17, O 20, O 34, O 35, O 66, O 72, O 75, O 76, O 80, O 87, O 95, O 97, O 98, O 108, O 125, O 145, P 7, P 8, P 9, P 14, P 17, P 18, P 36, P 37, P 72, P 73, P 75, P 79, P 97, P 100, P 102, P 113, P 135, S 10, V 12.

¹⁶¹ Tento titul se objevuje také například ve Strahovské knihovně pod sign. AR XVIII 30.

¹⁶² Také objevíme ve Strahovské knihovně pod sign. AO XI 10.

¹⁶³ ŠIMÁK, J. V., Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725, díl 2., s. 528. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. O 35, O 36.

¹⁶⁴ Ceně odpovídá formát 38 x 25x 9,5 cm a vazba světle hnědé kůže na dřevě, zdobené slepotiskem. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. K 2. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné.

¹⁶⁵ ŠPINAR, J., Knihovna kláštera cisterciáků ve Zlaté Koruně, s. 36.

¹⁶⁶ Amandus Friedenfels. Sion, Mons inclytus, Mons sanctus. Vetero Pragae 1702. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. D 104. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné. Sächsische Landesbibliothek - Staats - und Universitätsbibliothek Dresden.

¹⁶⁷ P. F. Modesto. Die Geistliche Bücher und Schrifften dess Geistlichen Lehrers und Seeligen Vatters Joannis von Le Creüss. Alten Stadt Prag 1697. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. B 17. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné. Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501 – 1800.

¹⁶⁸ P. Eugenio Worel, ejusdem Ordinis in Monasterio Sedlicensi Professo Nemecis Ecclesiastica in sacris canonici juris sanctionibus expressa penicillo scholastico

adumbrata. Pragae, Archi – Episcopalis Typographi, 1727, 696 s. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. E 28. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné. NK sign. 47 E 72.

R. P. Felice Radl, ejusdem Ordinis in Monasterio Sedlicensi Professo Nemecis Ecclesiastica in sacris canonici juris sanctionibus expressa. Solemni Disputationi propositus. Pragae 1727. Fond zásmucké knihovny, poslední sign. E 30. Nyní deponován v pražském klášteře františkánů u Panny Marie Sněžné. Tento titul se mi zatím nepodařilo ověřit.

¹⁶⁹ Archivum conventus Zasmucensis, s. 75.

¹⁷⁰ PODLAHA, A., Posvátná místa království českého, díl 4., s. 146. ELBEL, M., Bohemia Franciscana, s. 18. Srovnej Týž, Česká františkánská provincie sv. Václava (1570-1790), s. 93.

¹⁷¹ Národní archiv Praha, fond ŘF, inv. č. 2900, kart. 165.

¹⁷² FOLTÝN, D., Encyklopedie moravských a slezských klášterů, s. 435-436.

¹⁷³ 4. července 1781 archivarius et Bibliothecarius M. V. Serapion Datel. Archivum conventus Zasmucensis, s. 218.

¹⁷⁴ Poslední je do této zdvojené funkce ustanoven Placidus Graaff 8. září 1784. Tamtéž s. 219.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 59.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 67.

¹⁷⁷ Teprve o rok později uvádí tehdejší kvardián Klemens Minařík v jednom článku, že knihovna je přístupná veřejnosti. MINAŘÍK, K., Památky výtvarného umění ve františkánském kostele v Zásmukách, s. 34.

¹⁷⁸ HŮLKA, V., Klášterní knihovny v Čsl. republice, s. 202-212.

¹⁷⁹ Archivum conventus Zasmucensis, s. 75.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 77.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 79.

¹⁸² Tamtéž, s. 196, 328.

¹⁸³ Tamtéž, s. 326, 327.

¹⁸⁴ Národní archiv Praha, fond ŘF, inv. č. 2908, kart. 168.

6) Závěr

Má - li se stručně shrnout výsledek vyplývající z textu práce, je třeba říci, že jde o sondu do dosud nedostatečně prozkoumaných oblastí důležité kapitoly českých kulturních dějin. Proto také předkládané výsledky, budované na poměrně široké, ale špatně dochované pramenné základně, kterou se asi těžko někdy podaří výrazněji rozšířit, mohou podat pouze přibližný, ale v jednotlivých částech zevrubný, obraz knihovní historie Kolína a jeho okolí v době od sledovatelných počátků v podstatě do 18. století. Některé sondy pak přesahují až do doby současné, abychom díky nim mohli zkonfrontovat staletí předchozí.

Nicméně i tak se zřetelně ukazuje, jak se po této stránce vyvíjel jak měšťanský a šlechtický, tak i církevní vztah ke knize. Nejprve ke knize rukopisné, později pak k tištěné ve složitých peripetiích našich církevních a politických dějin.

Práce se opírá o analytické studium dochovaných pramenů k jednotlivým obsahovým kapitolám. Současně při rekonstrukci podoby knihoven byly využívány poznatky z obecné literatury, které vycházely z analogických studií. Zjištěné informace o knihovnách v Kolíně a na Kolínsku jsou nutně neúplné, zvláště v nejstarším období, kde se zachovalo nejméně pramenů. Přesto na jejich základě lze charakterizovat hlavní rysy vývoje knihoven, jenž je od novověku poměrně zřetelně dokumentovatelný.

V dominikánském klášteře v Kolíně, jehož život nebyl do současnosti nijak podrobně zkoumán, byly objeveny výrazné pozůstatky pěstování knižní kultury. Dále byly zjištěny i další výskyty knih v Kolíně v předhusitském období. Pro 16. století byla potvrzena existence velkého množství dosud neznámých knih, resp. knižních souborů vyskytujících se ve městě. Vedle dosud známých představitelů humanistické kultury se jejich vlastnictví podařilo ověřit v testamentech a pozůstalostních inventářích i u dalších kolínských měšťanů.

V době pobělohorské, přes citelné zásahy proti nekatolickým knihám včetně jejich autorů, kolportérů i vlastníků, je patrný celkový rozvoj knihoven měšťanských, světského kléru i klášterů. Podléhaly však přísné cenzuře a knihy nekatolické se v tomto období na Kolínsku objevují jen zřídka (či spíše jen záznamy o jejich objevení). V Kolíně je doložena farní knihovna a také knihovny jednotlivých děkanů. Z dochovaných knihoven klášterů Kolínska je zvlášť zajímavá knihovna františkánského kláštera v Zásmukách. Podle vlastnických vpisků knih z jejího knižního fondu se zjistilo, že ji tvořilo také několik knihovních celků od dárců z širšího okolí. Obsahuje části šlechtických knihoven okolních rodů, dále celou knihovnu děkana a dvou farářů a části knihoven dalších farářů.

6) Závěr

Má - li se stručně shrnout výsledek vyplývající z textu práce, je třeba říci, že jde o sondu do dosud nedostatečně prozkoumaných oblastí důležité kapitoly českých kulturních dějin. Proto také předkládané výsledky, budované na poměrně široké, ale špatně dochované pramenné základně, kterou se asi těžko někdy podaří výrazněji rozšířit, mohou podat pouze přibližný, ale v jednotlivých částech zevrubný, obraz knihovní historie Kolína a jeho okolí v době od sledovatelných počátků v podstatě do 18. století. Některé sondy pak přesahují až do doby současné, abychom díky nim mohli zkonfrontovat staletí předchozí.

Nicméně i tak se zřetelně ukazuje, jak se po této stránce vyvíjel jak měšťanský a šlechtický, tak i církevní vztah ke knize. Nejprve ke knize rukopisné, později pak k tištěné ve složitých peripetiích našich církevních a politických dějin.

Práce se opírá o analytické studium dochovaných pramenů k jednotlivým obsahovým kapitolám. Současně při rekonstrukci podoby knihoven byly využívány poznatky z obecné literatury, které vycházely z analogických studií. Zjištěné informace o knihovnách v Kolíně a na Kolínsku jsou nutně neúplné, zvláště v nejstarším období, kde se zachovalo nejméně pramenů. Přesto na jejich základě lze charakterizovat hlavní rysy vývoje knihoven, jenž je od novověku poměrně zřetelně dokumentovatelný.

V dominikánském klášteře v Kolíně, jehož život nebyl do současnosti nijak podrobně zkoumán, byly objeveny výrazné pozůstatky pěstování knižní kultury. Dále byly zjištěny i další výskyty knih v Kolíně v předhusitském období. Pro 16. století byla potvrzena existence velkého množství dosud neznámých knih, resp. knižních souborů vyskytujících se ve městě. Vedle dosud známých představitelů humanistické kultury se jejich vlastnictví podařilo ověřit v testamentech a pozůstalostních inventářích i u dalších kolínských měšťanů.

V době pobělohorské, přes citelné zásahy proti nekatolickým knihám včetně jejich autorů, kolportérů i vlastníků, je patrný celkový rozvoj knihoven měšťanských, světského kléru i klášterů. Podléhaly však přísné cenzuře a knihy nekatolické se v tomto období na Kolínsku objevují jen zřídka (či spíše jen záznamy o jejich objevení). V Kolíně je doložena farní knihovna a také knihovny jednotlivých děkanů. Z dochovaných knihoven klášterů Kolínska je zvláště zajímavá knihovna františkánského kláštera v Zásmukách. Podle vlastnických vpisků knih z jejího knižního fondu se zjistilo, že ji tvořilo také několik knihovnických celků od dárců z širšího okolí. Obsahuje části šlechtických knihoven okolních rodů, dále celou knihovnu děkana a dvou farářů a části knihoven dalších farářů.

6) Závěr

Má - li se stručně shrnout výsledek vyplývající z textu práce, je třeba říci, že jde o sondu do dosud nedostatečně prozkoumaných oblastí důležité kapitoly českých kulturních dějin. Proto také předkládané výsledky, budované na poměrně široké, ale špatně dochované pramenné základně, kterou se asi těžko někdy podaří výrazněji rozšířit, mohou podat pouze přibližný, ale v jednotlivých částech zevrubný, obraz knihovní historie Kolína a jeho okolí v době od sledovatelných počátků v podstatě do 18. století. Některé sondy pak přesahují až do doby současné, abychom díky nim mohli zkonfrontovat staletí předchozí.

Nicméně i tak se zřetelně ukazuje, jak se po této stránce vyvíjel jak měšťanský a šlechtický, tak i církevní vztah ke knize. Nejprve ke knize rukopisné, později pak k tištěné ve složitých peripetiích našich církevních a politických dějin.

Práce se opírá o analytické studium dochovaných pramenů k jednotlivým obsahovým kapitolám. Současně při rekonstrukci podoby knihoven byly využívány poznatky z obecné literatury, které vycházely z analogických studií. Zjištěné informace o knihovnách v Kolíně a na Kolínsku jsou nutně neúplné, zvláště v nejstarším období, kde se zachovalo nejméně pramenů. Přesto na jejich základě lze charakterizovat hlavní rysy vývoje knihoven, jenž je od novověku poměrně zřetelně dokumentovatelný.

V dominikánském klášteře v Kolíně, jehož život nebyl do současnosti nijak podrobně zkoumán, byly objeveny výrazné pozůstatky pěstování knižní kultury. Dále byly zjištěny i další výskyty knih v Kolíně v předhusitském období. Pro 16. století byla potvrzena existence velkého množství dosud neznámých knih, resp. knižních souborů vyskytujících se ve městě. Vedle dosud známých představitelů humanistické kultury se jejich vlastnictví podařilo ověřit v testamentech a pozůstalostních inventářích i u dalších kolínských měšťanů.

V době pobělohorské, přes citelné zásahy proti nekatolickým knihám včetně jejich autorů, kolportérů i vlastníků, je patrný celkový rozvoj knihoven měšťanských, světského kléru i klášterů. Podléhaly však přísné cenzuře a knihy nekatolické se v tomto období na Kolínsku objevují jen zřídka (či spíše jen záznamy o jejich objevení). V Kolíně je doložena farní knihovna a také knihovny jednotlivých děkanů. Z dochovaných knihoven klášterů Kolínska je zvlášť zajímavá knihovna františkánského kláštera v Zásmukách. Podle vlastnických vpisků knih z jejího knižního fondu se zjistilo, že ji tvořilo také několik knihovnických celků od dárců z širšího okolí. Obsahuje části šlechtických knihoven okolních rodů, dále celou knihovnu děkana a dvou farářů a části knihoven dalších farářů.

Přílohy:

I. Seznam pramenů

II. Seznam tištěných pramenů a literatury

III. Mapa dominikánských klášterů české provincie v době předhusitské

IV. Koleda „Veselé vánoční hody“

V. Knihovníci zásmucké knihovny

VI. Tabulky A, B, C

A - Počet českých knih a cizojazyčných bohemik z nejstaršího františkánského katalogu v Zásmukách z 18. století

B - Počet knih jednotlivých obsahových skupin ve třech dochovaných katalozích františkánského kláštera v Zásmukách

C - Způsob nabytí jednotlivých knih do františkánské knihovny v Zásmukách v jednotlivých letech

VII. Obrazová příloha

1. Pohled na starší část fondu františkánské knihovny v Zásmukách ve 30. letech 20. století

2. Hřbety knih z kolínské knihovny kapucínů s malovanými kartušemi

3. Jedna z lunet, které zdobí stěny františkánské knihovny v Zásmukách

4. Sv. František z Assisi v iniciále F rukopisu *Antiphonarium* františkánské knihovny v Zásmukách

Příloha I

Seznam pramenů

Národní archiv Praha, 1. odd.

fond arcibiskupství pražské (zkracováno APA), inv. č. 5151, sign. H 2/5, kart. 4291, Testamenta, kart. 2938, sign. E 13/10-11, kart. 2982

fond archiv kláštera na Břevnově, sign. ŘB Břevnov, č. 37

fond české účtárny, kart. 288

fond desky zemské, inv. č. 119 K VIII (zkracováno DZ)

fond desky zemské větší, sign. 16 D 7 (zkracováno DZV)

fond Řádový archiv františkánů (zkracováno ŘF), inv. č. 440, č. knihy 47 Archivium Conventus Zasmucensis s. Francisci Ord. Min. Ref. Provinciae Bohemiae 1690-1941, 550 s., č. knihy 305 Catalogus librorum bibliothecae conventus zasmucensis 1845, nestr. [109 s.], inv. č. 2900, kart. 165, inv. č. 2908, kart. 168

fond Řádový archiv kapucínů (zkracováno ŘK) - konvent v Kolíně, inv. č. 232, kart. 323, inv. č. 3, Protocolorum Capucinatorum Monasterii Colinensis 1666-1725, 179 ff.

fond stará manipulace (zkracováno SM), sign. S 239/2, sv. 2, kart. 2331

fond Wunschwitz, Nr. 38

Národní archiv Praha, Chodovec

fond Náboženská Matice, kart. 46, Františkáni Zásmuky 1898-1949

fond Ministerstvo školství a kultury, č. j. 2502/61

Státní oblastní archiv Praha

fond Rodinný archiv Šternberků (zkracováno RA), inv. č. 45

Archiv Národního muzea

fond Šternberk – Manderscheid (zkracováno ŠM), kart. 173A, 194

Národní knihovna Praha

seznam prvotisků zásmucké knihovny v oddělení rukopisů a starých tisků

Provincie kapucínů v ČR

Annales Capucinum Provinciae Bohemiae. Díl 4.-22.

fond knihovny kapucínského kláštera v Kolíně, nyní deponováno v klášteře kapucínů v Praze na Hradčanech, Liber Memorabilium 1720-1937, 349 ff.

Římskokatolická farnost Kolín

Hospodářská kniha děkanství kolínského 1879-1937, 329 s.

Kronika farní Nové Vsi – Liber memorabilium Neudorf, 1836-1962, 146 ff.

Pamětní kniha děkanství kolínského. Díl 3. 1836-1981, 940 s.

Poznamenání všech věcí zádušních mohovitých i nemohovitých v královském městě Novém Kolíně nad Labem – Památná kniha – 1681-1857, 38 ff.

Děkanská kronika, díl 3., 1836-1981, 574 s.

Regionální muzeum v Kolíně

Mortuarium kláštera františkánského v Zásmukách, př. č. 49/68.

Státní oblastní archiv Třeboň

fond Řád františkánů Bechyně, Pamětní kniha kláštera od roku 1678, inv. č. 7.

Státní oblastní archiv Praha - Státní okresní archiv Kolín, fond Archiv města (zkracováno: SOA Praha-SOkA Kolín, AM Kolín)

Radní manuály :

Radní manuál E 18 (1625)

Radní manuál E 29 (1626)

Radní manuál E 47 (1673-1674)

Radní manuál E 84 (1737-1738)

Městské knihy: (bez inv. č.)

Pamětní kniha města Kolína 1501-1821

Knihy smluv:

Liber contractuum I. (1376-1401)

Liber contractuum II. (1376-1401)

Liber contractuum III. (1511-1518)

Liber contractuum IV. (1518-1528)

Liber contractuum V. (1541-1585)

Kniha obligací:

Liber obligationum - kniha zápisů smluv a dluhů z let 1568-1614

Knihy testamentů:

Liber testamentorum I. (1542-1583)

Liber testamentorum II. (1584-1684)

Kopíř č. 12 (1630-1631)

Kopíř č. 16 (1653)

Nejstarší manipulace (Tumlířova)

Spisový materiál:

Registraturní skupina IV. Spisy o obecním majetku (1289-1783)

Registraturní skupina XVII. Odkazy a věnování (1581-1785)

Registraturní skupina XIX. Inventáře a rozdělení pozůstalostí (1581-1785)

Registraturní skupina XXVIII. Vojenské záležitosti (1620-1785)

fond Okresního národního výboru (zkracováno ONV), sign. 291.5, kart. 83

Státní oblastní archiv Praha - Státní okresní archiv Kutná Hora

fond archiv města Kutné Hory (zkracováno AM), kniha č. 56, Liber Memorabilium 1664-1672, 601 ff.

fond archiv města Čáslavi (zkracováno AM)

Kniha testamentů 1591-1699

Kniha smíšená svatebních smluv, majetkových smluv, vysvědčení a narovnání 1615-1669

Státní oblastní archiv Praha - Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem (zkracováno SOA Praha-SOkA Nymburk)

fond Dlabač, Jan MUDr., č. 1409

fond Archiv města Nymburk, (zkracováno AM) katalog č. 150, karton 1

Příloha II

Seznam tištěných pramenů a literatury

- Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Band 17. Leipzig: Endelmann, 1924. 604 s.
- Archiv český*. Díl 1. Praha: [s. n.], 1840. 612 s.
- Archiv český*. Díl 7. Praha: tiskem Ed. Grégra, 1887. 731 s.
- Archiv český*. Díl 15. Praha: tiskem Ed. Grégra, 1896. 516 s.
- Archiv český*. Díl 18. Praha: tiskem Ed. Grégra, 1900. 615 s.
- Archiv český*. Díl 20. Praha: tiskem Ed. Grégra, 1902. 606 s.
- BARTL, Zdeněk. Restituce bývalých klášterních knihoven. *I' 93*. Časopis informačních pracovníků, knihovníků a uživatelů informací, 1993, roč. 35, č. 12, s. 315-316. ISSN 0862-9382.
- BARTOŠ, František Michálek. *Husitská revoluce: Doba Žižkova 1415-1426*. Díl 1. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 236 s.
- BARTOŠ, František Michálek. *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze*. Díl 1. Praha: Melantrich, 1926. 330 s.
- BARTOŠ, František Michálek. *Soupis rukopisů Národního muzea v Praze*. Díl 2. Praha: Melantrich, 1927. 424 s.
- Bayerische Staatsbibliothek: Alphabetischer Katalog 1501-1840*. Band 4. München, London, New York, Oxford, Paris: K. G. Saur, 1987. 508 s.
- BEDNAŘÍK, Karel. aj. *Okresní archiv Kolín: Průvodce po fondech a sbírkách*. Kolín: Okresní archiv v Kolíně, 1961. 222 s.
- BENEDIKT, Heinrich. *Franz Anton Graf von Sporck*. Wien: Manz, 1923. 471 s.
- BERÁNEK, Karel. *Acta filozofické fakulty pražské univerzity 1641-1655, 1664-1670*. Praha: Univerzita Karlova, 1997. 322 s. ISBN 80-7184-236-2.
- BITTNER, L.; GROSS, L. *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*. Díl 1. Berlin: Gerhard Stalling Verlag, 1936. 756 s.
- BLÁHOVÁ, Marie. Nejstarší městská kniha města Kolína. In VEBR, L. (ed.). *In memoriam Zdeňka Fialy*. Praha: Univerzita Karlova, 1978, s. 117-139.
- BLÁHOVÁ, Marie. Pražské školy předuniverzitního období. In PETRÁŇ, J. (ed.). *Dokumenta Pragensia*. 11. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1993, s. 26-39. ISBN 80-7066-921-7.

- BLÁHOVÁ, Marie. Školy a vzdělání v přemyslovských Čechách. In: *Kultura edukacyjna na Górnym Ślasku*. Katowice: [s. n.], 2002, s. 324-348.
- BLÁHOVÁ, Marie. Život a dílo Jana ze Středy. *Acta universitatis Wratislaviensis. Historia* 70. Wrocław: [s. n.], 1990, s. 78-93. Separát.
- BOLDAN, Kamil. Ke středověké knihovně dominikánského konventu v Klatovech. In BARTŮŠEK, V. (ed.). *Miscellanea. Oddělení rukopisů a starých tisků*. 13. Praha: Národní knihovna, 1996, s. 4-11. ISBN 80-7050-277-0.
- BRIDEL, Fridrich. *Básnické dílo*. Kopecký M. (ed.). Praha: Torst, 1999. 445 s. ISBN 80-7215-181-9.
- BRONCOVÁ, Dagmar. *Historie kanalizací*. Praha: MILPO, 2002. 259 s. ISBN 80-86098-25-7.
- BŘEZAN, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. Díl 1. Pánek J. (ed.). Praha: Svoboda, 1985. 371 s.
- BŘEZAN, Václav. *Životy posledních Rožmberků*. Díl 2. Pánek J. (ed.). Praha: Svoboda, 1985. 905 s.
- BUBEN, Milan. *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*. Díl 3. Sv. 1. Praha: Libri 2006. 471 s.
- Catalogue general des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale*. Tome 11. Paris: Imprimerie nationale, 1902. 796 s.
- Catalogus Ordinis Minorum S. P. Francisci Capucinatorum Almae Provinciae Bohemo-Moraviae*. Praha: Friderik Rohlíček, 1852. 59 s.
- Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis Archidioeceseos pragensis*. Pragae: Československá akciová tiskárna, 1938. 935 s.
- CEJPEK, Jiří aj. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 247 s. ISBN 80-246-0323-3.
- ČÁŇOVÁ, Eliška. Rekatolizace ve Středočeském kraji. In INDRA, B. aj. (edd.). *Středočeský sborník historický*. 11. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 1976, s. 65-85.
- ČEČETKA, František. Pro čáry a kouzla: Kulturní obrazy ze středního Polabí 3. *Věstník. Rozhledy historické, topografické, statistické, národopisné, školské po Poděbradsku a sousedních okresech*. 1901-1902, roč. 5, č. 7, s. 101.
- ČECHURA, Jaroslav. Šimon Všeťečka 1630: „Historia“ kláštera sedleckého. In VANĚK, V. (ed.). *Kutná Hora v době baroka*. Praha: SOA Praha - SOKA Kutná Hora a nakladatelství Koniasch Latin Press, 2005, s. 37-43.

- ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Codex juris municipalis Regni Bohemiae*. Díl 1. Privilegia měst pražských. Praha: Knih tiskárna Edv. Grégra, 1886. 811 s.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Codex juris municipalis Regni Bohemiae*. Sbíрка pramenů práva městského. Privilegia měst venkovských v království českém z let 1225 až 1419. Praha: tiskem knih tiskárny Edv. Grégra, 1895. 1297 s.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír; FRIEDRICH, Gustav. *Codex juris municipalis Regni Bohemiae*. Díl 3. Privilegia královských měst venkovských v království českém z let 1420-1526. Praha: tiskem národní správy, 1948. 1346 s.
- ČERNUŠÁK, Tomáš; PROKOP, Augustin; NĚMEC, Damián. *Historie dominikánů v českých zemích*. Praha: Krystal OP, 2001. 239 s. ISBN 80-85929-50-3.
- ČERNÝ, Miroslav. *Kuneš z Třebovle, středověký právník a jeho dílo*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1999. 170 s. ISBN 80-7082-580-4.
- ČORNEJ, Petr. *Lipanské ozvěny*. Praha: H & H, 1995. 203 s. ISBN 80-85787-80-6.
- ČORNEJOVÁ, Ivana; FECHTNEROVÁ, Anna. *Životopisný slovník pražské univerzity: Filozofická a teologická fakulta 1654-1773*. Praha: Univerzita Karlova, 1986. 597 s.
- DAČICKÝ z Heslova, Mikuláš. *Prostopravda: Paměti*. Petřů, E. a Pražák, E. (edd.). Praha: Odeon, 1955. 804 s.
- Dějiny Tábora*. Díl 1. Sv. 1. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1988. 326 s.
- DIBELKOVÁ, Irena. *Poutní místa v Čechách*. Praha: Olympia, 2004. 205 s. ISBN 80-7033-844-X.
- DOUCHA, František. *Douchův knihopisný slovník česko-slovenský*. Praha: I. L. Kober, [1865]. 320 s.
- ELBEL, Martin. *Bohemia Franciscana: Františkánský řád a jeho působení v českých zemích v 17. a 18. století*. Olomouc: Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2001. 129 s. ISBN 80-2440229-7.
- ELBEL, Martin. Česká františkánská provincie sv. Václava (1570-1790). *Sborník prací historických*. 17. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000, s. 83-96.
- EVANS, Robert John Weston. *Rudolf II. a jeho svět*. Praha: Mladá fronta, 1997. 382 s. ISBN 80-204-0590-9.
- FEDER, Richard. Dějiny židů v Kolíně. In GOLD, H. (ed.). *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a přítomnosti*. Brno: Židovské nakladatelství, 1934, s. 277–297.

- FEJTOVÁ, Olga. Knihovny pražských měšťanů. In MENDELOVÁ, J. a STÁTNÍKOVÁ, P. (edd.). *Život v barokní Praze 1620-1784*. Praha: Scriptorium, 2001, s. 100-106. ISBN 80-86197-25-5.
- FEJTOVÁ, Olga. Lounské měšťanské knihovny v době předbělohorské. In ROEDL, B. (ed.). *Sborník Okresního archivu v Lounech*. 4. Louny: Okresní archiv Louny, 1991, s. 3-23.
- FEJTOVÁ, Olga; PEŠEK, Jiří. Obzor zeměpisné literatury na Novém Městě pražském v 16. a 17. století. In FEJTOVÁ, O. aj. (edd.). *Documenta Pragensia*. 19. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2001, s. 211-224. ISBN 80-86197-29-8.
- FEJTOVÁ, Olga. Odraz rekatolizačního procesu ve skladbě náboženské a moralistní literatury v knihovnách novoměstských měšťanských elit v době pobělohorské. In FEJTOVÁ, O. aj. (edd.). *Documenta Pragensia*. 20. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2002, s. 101-113.
- FEJTOVÁ, Olga. Rekatolizace v městech pražských v době pobělohorské – úspěch nebo fiasko? In FEJTOVÁ, O. aj. (edd.). *Barokní Praha – Barokní Čechie*. 1620-1740. Praha: Scriptorium, 2004, s. 457-471.
- FIALA, Jan. Po stopách protireformace. In FIALA, J., JÄGER, E. a LEMINGER, E. (edd.). *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*. Kutná Hora: nákladem vlastním, 1928, s. 32-34.
- FIALA, Zdeněk. Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století. In VOJTÍŠEK, V. (ed.). *Sborník historický*. 3. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, s. 64-88.
- FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha: Libri, 2005. 878 s. ISBN 80-7277-026-8.
- Fontes Rerum Bohemicarum*. Díl 5. Praha: Nadání Františka Palackého, 1893. 644 s.
- FORST, František. Knihovna kláštera augustiniánů v Lysé nad Labem a její likvidace roku 1816. In HORÁK, F. a DRTINA, J. (edd.). *Knihovna*. 6. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 43-64.
- FORST, František. Knihovna kláštera dominikánů v Nymburce. In HORÁK, F. a JIRKOVSKÁ, V. (edd.). *Knihovna*. 9. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975, s. 317-333.
- FUNKE, Antonín. Páter Fulgenc, první fotograf-amatér v Kolíně. *Věstník klubu čsl. turistů v Kolíně*, 1931, roč. 8, č. 1-2, s. 8-9.
- Germania Judaica*. Band 2. Tübingen: Mohr, 1968. 504 s.

- Germania Judaica*. Band 3. Tübingen: Mohr, 1987, 769 s.
- Gesamtkatalog der Wiegendrucke*. Band 4. Leipzig: Verlag von Karl W. Hiersemann, 1930. 694 s.
- GŁOGOWSKI, Stefan. *Potomci krále Jiřího z Poděbrad*. Ostrava: Klub genealogů a heraldiků, 1989. 83 s.
- HÁJEK, Václav. *Kronika česká*. Praha: Severin mladší a Ondřej Kubš, 1541. 474 s.
- HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty*. Díl 2. Praha: Akropolis, 1993. 189 s. ISBN 80-85770-04-0.
- HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty*. Díl 3. Praha: Akropolis, 1994. 237 s. ISBN 80-85770-12-1.
- HAMANOVÁ, Pavlína. *Z dějin knižní vazby od nejstarších dob do konce XIX. století*. Praha: Odeon, 1959. 257 s.
- HAUBELT, Josef. *Jakub Krčín z Jelčan*. Praha: Rodiče, 2003. 191 s. ISBN 80-86695-18-2.
- HAUSER, Z. Janáčkové. *Genealogické a heraldické listy*. 2003, roč. 23, č. 4, s. 17-23. ISSN 1212-9631.
- HEJNIC, Josef. *Českokrumlovská latinská škola v době rožmberské*. Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd. Praha: Academia, 1972. Roč. 82, sešit 2. 75 s.
- HINEROVÁ, Romana. *Zbožná a literátská bratrstva doby barokní ve fondech SOKA Kolín*. In ŠTROBL, K. (ed.). *Archivní prameny Kolínska*. Kolín: Státní okresní archiv v Kolíně, 2000, s. 57-72.
- HLAVÁČEK, Ivan. *Knihy a knihovny v českém středověku*. Praha: Karolinum, 2005. 395 s. ISBN 80-246-0917-7.
- HLAVÁČEK, Ivan. *Pronikání cizích prvotisků do českých knihoven v 15. století*. In VEHR, L. (ed.). *Knihtisk a Universita Karlova*. Praha: Univerzita Karlova, 1970, s. 85-87.
- HLAVÁČEK, Ivan. *Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích ve středověku*. Praha: Univerzita Karlova, 1966. 159 s.
- HLAVÁČEK, Petr. *Čeští františkáni na přelomu středověku a novověku*. Praha: Academia, 2005. 218 s. ISBN 80-200-1212-5.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka. *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské*. Praha: Univerzita Karlova, 1971. 143 s.
- HLOBIL, Ivo; PETRŮ, Eduard. *Humanismus a raná renesance na Moravě*. Praha: Academia, 1992. 274 s.

- HOFFMAN, Jindřich. *Ocularia, aneb oči sklené starého Čecha*. Praha: Jiří Sedlčanský, 1637. 262 s.
- HOFFMANN, František. *České město ve středověku*. Praha: Panorama, 1992. 453 s. ISBN 80-7038-182-5.
- HOFFMANN, František. Martin bakalář z Vyskytné a rukopisy kolínské. *Studie o rukopisech*, 1978, roč. 17, s. 59-87.
- HOFFMANN, František. Rukopisné sborníky horního práva. *Studie o rukopisech*, 1971, roč. 14, s. 63-138.
- HOFFMANN, František. Rukopisy městských práv v Knihovně Národního muzea v Praze. *Studie o rukopisech*, 1976, roč.15, s. 13-37.
- HOJDA, Zdeněk; ČORNEJOVÁ, Ivana. Pražská univerzita a vzdělanost v českých zemích v 17. a 18. století. In KAVKA, F. a PETRÁŇ, J. (edd.). *Dějiny Univerzity Karlovy 1348-1990*. Díl 2. Praha: Univerzita Karlova, 1996, s. 225-240. ISBN 80-7184-050-5.
- HOMEROVÁ, Klára. Tisková cenzura v Čechách, 1621-1660. In TURKOVÁ, H. (ed.). *Sborník Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum v Praze, 1999, řada C, sv. 42-43, č. 1-4, s. 1-87.
- HORÁK, František. Klášterní knihovny v českých zemích. In DRTINA, J. (ed.). *Knihovna*. 5. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966, s. 219-270.
- HORÁK, František. *Pět století českého knihtisku*. Praha: Odeon, 1968. 250 s.
- HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003. 158 s. ISBN 80-7220-127-1.
- HŮLKA, Vít. Klášterní knihovny v Čsl. republice. In KREJČÍK, A. L. aj. (edd.). *Časopis československých knihovníků*. Praha: Spolek československých knihovníků, 1928, s. 202-212.
- HYNEK Z PODĚBRAD. *Boccacciiovské rozprávky*. Brno a Brumovice: Print - Typia, 1999. 134 s. ISBN 80-86362-01-9.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina. *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420*. Sv. 1. Praha: Karolinum, 1998. 367 s. ISBN 80-7184-617-1.
- CHYTIL, Karel. *Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského*. Praha: nákladem vlastním, 1896. 70 s.
- JAKUBIČKA, Maxmilian. Původ a počátky řádu dominikánského v našich zemích. *Sborník historického kroužku*, 1916, roč. 17, s. 210-216.
- JANÁČEK, Josef. *Doba předbělohorská*. Díl 1. Praha: Academia, 1968. 281 s.
- JÁSEK, J. Od rigolu po stoku, od žumpy po čistírnu odpadních vod. *Dějiny a současnost*, 2003, roč. 25, č. 2, s. 11-16. ISSN 0418-5129.

- JEŽEK, Alois. *Slavnostní řeč při pětistileté památce posvěcení zálabské kaple sv. Víta v Kolíně*. Kolín: nákladem vlastním, 1878. 8 s.
- JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha: Fénix, 1991. 171 s. ISBN 80-85245-11-6.
- JIREČEK, Josef. *Dějiny církevního básnictví českého až do XVIII. století*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1878. 98 s.
- JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*. Díl 1. Praha: B. Tempský, 1875. 489 s.
- JIREČEK, Josef. *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*. Díl 2. Praha: B. Tempský, 1876. 392 s.
- JOUZA, Ladislav. High society a 16.století: Historik o kolínských humanistech vážně a nevážně. *Kolínský Pres*, 1999, roč. 4, č. 10, s. 7.
- JOUZA, Ladislav; STREITOVÁ, Miroslava [nyní provd. Jouzová]; HINEROVÁ, Romana. Kolínsko v období raného a vrcholného středověku. In RIŠLINK, V. a JOUZA, L. (edd.). *Baroko na Kolínsku*. Díl 1. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 2001, s. 6-44. ISBN 80-86403-02-5.
- JUNGSMANN, Josef. *Historie literatury české aneb saustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, oswicení a jazyka*. Praha: Antonín Straširypka, 1825. 703 s.
- KADLEC, Jaroslav. *Dějiny kláštera Svaté Koruny*. České Budějovice: ČAT U zlatého klasu, 1949. 362 s.
- KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*. Díl 2. Praha: Zvon, 1991. 281 s. ISBN 80-7113-003-6.
- KADLEC, Jaroslav. *Studien und Texte zum Leben und Wirken des Prager Magisters Andreas von Brod*. Beiträge zur Geschichte der Philosophie und Theologie des Mittelalters. Neue Folge. Band 22. Münster: Aschendorff, 1982. 322 s.
- KADLEC, Jaroslav. *Traktát mistra Ondřeje z Brodu o původu husitů*. Tábor: Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře, 1980. 35 s.
- KALISTA, Zdeněk. *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*. Brno: Blok, 1970. 224 s.
- KALISTA, Zdeněk. *České baroko*. Praha: Evropský literární klub, 1941. 351 s.
- KAMARÝT, Jan. Kolínské náhrobky a nápisné texty. In INDRA, B. aj. (edd.). *Středočeský sborník historický*. 16. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 1981, s. 155-192.
- KAMARÝT, Jan. *Kolínské zvony*. Kolín: Ladislav Kamarýt, 1995. 95 s.

- KAMARÝT, Jan. Požár Kolína v r. 1796. In POSPÍŠILOVÁ, A. aj. (edd.). *Práce muzea v Kolíně*. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 1987, s. 268-282.
- KAMARÝT, Jan; KAMARÝT, Ladislav. *Jak v Kolíně bejvávalo*. Kolín: nákladem vlastním, 1996. 278 s.
- KAMPANUS, Jan. *Mecenáši Karlovy university*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1949. 80 s.
- KAPIHORSKÝ, Šimon Eustach. *Historia kláštera Sedleckého řádu svatého cistercienského*. Praha: Pavel Sessius, 1630. 117 s.
- KAŠPAR, Jan. Knihovna kláštera františkánů u Panny Marie Sněžné v Praze. In BENEŠ, P. R. a HLAVÁČEK, P. (edd.). *Historia Franciscana*. Díl 2. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 225-268. ISBN 80-7195-016-5.
- Kašpar M. hrabě Sternberg – přírodovědec a zakladatel Národního muzea*. Praha: Národní muzeum, 1998. 107 s. ISBN 80-7036-049-6.
- KAŠPAR, Oldřich. Z knihoven kolínských humanistů. In POSPÍŠILOVÁ, A. aj. (edd.). *Práce muzea v Kolíně*. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 1982, s. 69-71.
- KEJŘ, Jiří. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998. 345 s. ISBN 80-7184-515-9.
- KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví*. Praha: Orbis, 1967. 417 s.
- KLÍMOVÁ, Helena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*. Kouřimsko. Praha: Státní ústřední archiv, 1997. 218 s.
- KŁOCZOWSKÝ, Jerzy. *Studia nad historia dominikanow w Polsce 1222-1972*. Díl 1. Warszawa: Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów, 1975. 702 s.
- Knihopis českých a slovenských tisků*. Díl 2. Praha: 1936-1967. 10 sv.
- Knihovna Národního musea*. Praha: Národní museum v Praze, 1960. 235 s.
- KOLÁR, Jaroslav. *Historia o životě doktora Jana Fausta*. Praha: Academia, 1989. 152 s.
- KOLDINSKÁ, Marie. *Každodennost renesančního aristokrata*. Praha-Litomyšl: Paseka, 2001. 254 s. ISBN 80-7185-364-X.
- KOLEK, Roman. *Kolínské testamenty a pozůstalostní inventáře z let 1542-1687*. Praha, 1998. 300 s. Diplomová práce. FFUK Praha.
- Kolínské Noviny*, 1880, roč. 5, č. 33, s. 1-2.
- Kolínské Noviny*, 1882, roč. 7, č. 100, s. 2.
- KOPECKÝ, Milan. *Humanista z Vysočiny*. Žďár nad Sázavou: Městský národní výbor, 1971. 52 s.

- KOPECKÝ, Milan. *Český humanismus*. Praha: Melantrich, 1988. 282 s.
- KOPECKÝ, Milan. *Nic stálého přítomného: k literárnímu baroku*. Brno: Blok, 1999. 143 s. ISBN 80-210-2227-2.
- Koruna Česká*, 1878, roč. 7, č. 92, s. 2.
- Koruna Česká*, 1880, roč. 9, č. 14, s. 1, č. 18, s. 1.
- KOUDELKA, Vladimír. Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter. Díl 1. *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 1955, č. 25, 99 s.
- KOUDELKA, Vladimír. Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter. Díl 2. *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 1956, č. 26, 160 s.
- KOUDELKA, Vladimír. Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter. Díl 3. *Archivum Fratrum Praedicatorum*, 1957, č. 27, 119 s.
- KRÁSA, Josef. Knižní malířství. In HOMOLKA, J. aj. (edd.). *Pozdně gotické umění v Čechách*. Praha: Odeon, 1978, s. 387-452.
- KREMLA, Jan. Vydrancování král. města Kouřimě o jarmarce, dne 14. září roku 1626. *Věstník Poděbradska a sousedních okresů*. Rozhledy historické, topografické, statistické, národopisné a školské. 1905, roč. 8, č. 1, s. 6-7.
- KROFTA, Kamil. *Dějiny československé*. Praha: Sfinx, 1946. 914 s.
- KUBES, Augustin. Nové včely. In KLAPÁLEK, F. (ed.). *Časopis společnosti entomologické*. Praha: nákladem České společnosti entomologické, 1908, roč. 5, s. 34.
- KUBES, Augustin. Psaní strojem ve škole. In DOŠKÁŘ, V. (ed.). *Sedmá roční zpráva obchodní školy gremia v Kolíně za školní rok 1903-1904*. Kolín: nákladem obchodní školy, 1904, s. 5-13.
- KUBES, Augustin. Příspěvek k znalosti fauny českých Hymenopter. In KLAPÁLEK, F. (ed.). *Časopis společnosti entomologické*. Praha, nákladem České společnosti entomologické, 1908, roč. 5, s. 15-17.
- KUBES, Augustin. Rody kolínských vos a včel. In GRIM, J. (ed.). *Zpráva cis. král. reálného a vyššího gymnasia v Kolíně za školní rok 1905*. Kolín: nákladem školy, 1905, s. 1-28.
- KUBES, Augustin. Stroj psací. In TRMAL, F. (ed.). *Čtvrtá roční zpráva obchodní školy gremia v Kolíně za školní rok 1900-1901*. Kolín: nákladem obch. školy, 1901, s. XV.-L.
- KUČERA, Zdeněk. *Klášteří knihovny Čech, Moravy a Slezska*. Praha, 1998. 237 s. Disertační práce. FFUK Praha.
- KULHÁNEK, František. *Dějiny královského města Nymburka*. Nymburk: Obec král. města Nymburka, 1911. 492 s.

- KURKA, Josef. *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská*. Praha: nákladem vlastním, 1914. 720 s.
- KUTHAN, Jan. Cisterciácké kláštery v českých zemích a husitské obrazoborectví. *Časopis národního muzea: řada historická*, 1994, roč. 163, č. 3-4, s. 81-89.
- KUTHAN, Jan; STECKER, Martin. *Sedlčanskem po stopách Jakuba Krčína*. Sedlčany: Městské muzeum Sedlčany, 2004. 79 s. ISBN 80-86422-06-2.
- KVĚTOŇOVÁ – KLÍMOVÁ, Olga. Styky Bohuslava Balbína s českou šlechtou pobělohorskou. *Československý časopis historický*, 1926, roč. 32, s. 497-541.
- LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: ARGO, 2000. 598 s. ISBN 80-7203-291-7.
- LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Praha: Vyšehrad, 2001. 325 s. ISBN 80-85959-88-7.
- LEHÁR, Jan; STICH, Alexandr. *Česká literatura*. Díl 1. Praha: Český spisovatel, 1997. 252 s. ISBN 80-7106-308-8.
- Lexikon české literatury*. Díl 1. Praha: Academia, 1985, 900 s.
- Lexikon české literatury*. Díl 2. Praha: Academia, 1993, 589 s. ISBN 80-200-0760-X.
- LOBKOWICZ, František. Zlaté rouno v Čechách. *Heraldika a genealogie*, 1991, roč. 34, č. 4, s. 181-280.
- MÁDL, Karel. *Soupis památek historických a uměleckých v království českém*. Díl 1. Politický okres kolínský. Praha: Archeologická komise, 1897. 116 s.
- MARTÍNEK, Jan. Humanistická škola na Hasištejně. *Acta Universitatis Carolinae - Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1981, roč. 21, č. 2, s. 23-67.
- MAŠEK, Petr. *Modrá krev*. Praha: Mladá fronta, 1999. 330 s. ISBN 80-204-0760-X.
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 1060 s. ISBN 80-7106-312-6.
- MATERNA, Friedrich. *Die Materna von Kwietnitz Saga*. Augsburg: Hofmann – Druck, 1991, 844 s. ISBN 3-922865-38-0.
- MATĚJKA, Pacifik Miroslav. *Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky*. Praha: Česká provincie kapucínů, 1999. 117 s. ISBN 80-86045-30-7.
- MATĚJKA, Pacifik Miroslav. Seznamy představených kapucínských klášterů podřízených provincialátu v Praze (1599-2005). *Paginae historiae*, 2005, č. 13, s. 140-269.
- MAUR, Eduard. Na návštěvě v rodné zemi: ze vzpomínek Hanse Komendy (1716-1776) českého lokaje a muzikanta ve Vestfálsku. *Pocta docentu Vladimíru Nálevkovi*. Praha: Karolinum, 2001, s. 57-66. ISBN 80-246-0293-8.

- Medotekoucí sláva na hůře Libanu: žďárská barokní kázání.* Lifka, B. (ed.). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. 295 s. ISBN 80-85527-85-5.
- MÍKA, Alois. *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století.* Praha: ČSAV, 1960. 439 s.
- MINAŘÍK, Klemens. Památky výtvarného umění ve františkánském kostele v Zásmukách. *Věstník klubu čsl. turistů v Kolíně*, 1929, roč. 6, č. 4, s. 33-34.
- MINAŘÍK, Klemens. Provinciál P. Bernard Sannig, učenec, spisovatel a organisátor františkánské provincie. *Časopis katolického duchovenstva*, 1925, roč. 66, s. 276-281.
- MINAŘÍK, Klemens. Provinciál P. Bernard Sannig, učenec, spisovatel a organisátor františkánské provincie. *Časopis katolického duchovenstva*, 1929, roč. 70, s. 906-912.
- MOLNÁR, Amadeo. *Na rozhraní věků.* Praha: Vyšehrad, 1985. 436 s.
- MORÁN, M.; GALLEGÓ, J. A., Kazatelství a protireformace. In VILLARRI, R. (ed.). *Barokní člověk a jeho svět.* Praha: Vyšehrad, 2004, s. 127 - 158. ISBN 80-7021-683-2.
- MUK, Jan; MUKOVÁ, Jiřina; URBAN, Jan. *Kolín zámek: Stavebně historický průzkum.* Praha, 1990, 113 s. Strojopis.
- NAČERADSKÁ, Petra. *Nápisy okresu Kutná Hora.* Praha: Artefactum, 2002. 537 s. ISBN 80-902279-8-8.
- NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do r. 1400.* Praha: Vyšehrad, 2000. 365 s. ISBN 80-7021-305-1.
- NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny: Čechy královské za Přemysla I. a Václava I. (1197-1253).* Díl 1. Sv. 3. Praha: Jan Laichter, 1928. 1085 s.
- NOVOTNÝ, Václav. *M. Jana Husi korespondence a dokumenty.* Praha: Nákladem komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého, 1920. 381 s.
- NUSKA, Bohumil. Otázky likvidace rezervních fondů a duplikátů starých tisků. *Strahovská knihovna.* Praha: Památník národního písemnictví, 1966, s. 189-197.
- ODLOŽILÍK, Otakar. *M. Štěpán z Kolína.* Praha: Společnost Husova muzea, 1924. 73 s.
- Ottův slovník naučný.* Díl 10. Praha: Paseka – Argo, 1997. 1025 s. ISBN 80-7185-155-8.
- Ottův slovník naučný.* Díl 18. Praha - Polička: Ladislav Horáček – Paseka; Argo 1999, 1026 s. ISBN 80-7185-259-7.
- Ottův slovník naučný.* Díl 24. Praha: Paseka – Argo, 2001. 901 s. ISBN 80-7203-367-0.
- Ottův slovník naučný.* Díl 25. Praha - Litomyšl: Argo; Ladislav Horáček - Paseka 2002, 995 s. ISBN 80-7203-385-9.
- Ottův slovník naučný.* Díl 27. Praha - Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka; Argo 2002, 902 s. ISBN 80-7185-513-8.

- PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. Díl 5. Praha: Tempský, 1878. 538 s.
- PALACKÝ, František. *Přehled současný nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška*. Praha: Matice česká, 1832. 5 tab.
- PÁNEK, Jaroslav. Cestování jako nástroj vzdělávání šlechty. In PETRÁŇ, J. (ed.). *Dokumenta Pragensia*. 11. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1993, s. 50-54. ISBN 80-7066-921-7.
- PAŘEZ, Jan; KUCHAROVÁ, Hedvika. *Hyberní v Praze*. Praha: OSWALD, 2001. 188 s. ISBN 80-85433-57-5.
- PEŠEK, Jiří. Humanistická a reformační škola. In PETRÁŇ, J. (ed.). *Dokumenta Pragensia*. 11. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1993, s. 47-49. ISBN 80-7066-921-7.
- PEŠEK, Jiří. Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalostí Nového Města pražského v letech 1576-1620. In ŽEMLIČKA, J. aj. (edd.). *Folia Historica Bohemica*. 2. Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1980, s. 247-282.
- PEŠEK, Jiří. Měšťanská vzdělanost a kultura v předbělohorských Čechách 1547-1620. Praha : Univerzita Karlova, 1993. 166 s. ISBN 80-7066-789-3.
- PETR, Stanislav. Jiří Melantrich a jeho tisky v knihovnách kolínských měšťanů. In POSPÍŠILOVÁ, A. aj. (edd.). *Práce muzea v Kolíně*. Řada společenskovední, sv. 2. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 1982, s. 77-89.
- PETR, S. Kolín. In MIŠKOVSKÁ, Z. a PEJŠA, J. (edd.). *Archivní prameny Kolínska*. Kolín: Státní okresní archiv v Kolíně, 1994, s. 6-7.
- PETR, Stanislav. Město Kolín a kolínské panství za vlády Pernštejnů. In VOREL, P. (ed). *Pernštejnové v českých dějinách*. Pardubice: Východočeské muzeum v Pardubicích; Historický klub – Pobočka Pardubice, 1995, s. 153-160.
- PETR, Stanislav. *Městská kancelář a správa v Kolíně v 1. polovině 16. století*. Praha, 1978. 268 s. Diplomová práce. FFUK Praha.
- PETR, Stanislav. Nejstarší židovská kniha města Kolína z let 1598-1729 a správa kolínské židovské obce v tomto období. In JELÍNEK, Z. aj. (edd.). *Práce muzea v Kolíně*. Řada společenskovední, sv. 5. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 1989, s. 39-92.
- PETR, Stanislav. Pamětní kniha města Kolína od roku 1501. In POSPÍŠILOVÁ, A. aj. (edd.). *Práce muzea v Kolíně*. Řada společenskovední, sv. 3. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 1984, s. 3-84.

- PETR, Stanislav. Rukopisný fond v Regionálním muzeu v Kolíně. In SCHNABL, O. (ed.). *Práce muzea v Kolíně*. Řada společenskovední, sv. 7. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 2001, s. 127-154.
- PETRŮ, Eduard. *Zrcadlo skutečnosti*. Praha: ISV nakladatelství, 2002. 171 s. ISBN 80-85866-90-0.
- PLAVEC, Michal. Černohorští a Nymburk. In BOHÁČ, Z. (ed.). *Středočeský sborník historický*. 24. Praha: Státní oblastní archiv v Praze, 1998, s. 15-26.
- PODLAHA, Antonín. *Český slovník bohovědný*. Díl 3. Praha: Nakladatelství V. Kotrba, 1926. 960 s.
- PODLAHA, Antonín. *Dějiny arcidiecése pražské od konce století XVII. do počátku století XIX*. Díl 1. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1917. 572 s.
- PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa království českého*. Díl 4. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1910. 319 s.
- POKORNÝ, Jiří. *Knihy a knihovny na Starém Městě pražském v letech 1700-1784 podle inventářů pozůstalostí*. Praha, 1991. 125 s. Diplomová práce. FFUK Praha.
- POPPER, Moritz. Zur Geschichte der Juden in Kolin (Böhmen) im 14. Jahrhundert. *Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judenthums*, 1894, roč. 38, s. 219–236.
- PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách*. Díl 2. Praha: Česká akademie věd a umění, 1949. 705 s.
- Přehled dějin Československa*. Díl. 1/1. Praha: Academia, 1980. 645 s.
- Přehled dějin Československa*. Díl. 1/2. Praha: Academia, 1982. 645 s.
- RAZÍM, Vladislav. K základním otázkám stavebního vývoje hradu v Kolíně nad Labem. *Památky středních Čech*, 2003, roč. 17, č. 2, s. 28-44. ISSN 0862-1584.
- RAZÍM, Vladislav. Kolín, Čáslav, Nymburk – městská opevnění posledních Přemyslovců v Čechách. *Umění*, 1988, roč. 36, s. 309-339. ISSN 0049-5123.
- RAZÍM, Vladislav. Městské hradby a formulářová sbírka přemyslovské královské kanceláře. In NEKUDA, V. (ed.). *Archaeologia historica*. 16. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, roč. 16, s. 171-177.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars 2. Pragae, [s. n.] 1882. 1483 s.
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. Pars 3. Pragae, [s. n.] 1890. 952 s.

- RIŠLINK, Vladimír; JOUZA, Ladislav. *Renesance na Kolínsku*. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 1999. 84 s.
- RIŠLINK, Vladimír; JOUZA, Ladislav; VALENTOVÁ, Jarmila. *Gotika na Kolínsku*. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 1998. 64 s.
- Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. st. do začátku 17. st.* Díl 1. Praha: Academia, 1966. 530 s.
- Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě od konce 15. st. do začátku 17. st.* Díl 4. Praha: Academia, 1973. 391 s.
- Řehole a závěť serafinského otce sv. Františka a Konstituce bratří menších kapucínů*. Mělník: Provincie českomoravská, 1929. 117 s.
- SAHULA, Jiří. *Blouznivství a pověry věku husitského*. Praha: Katol. tisk. spolek, 1916. 224 s.
- SCHALLER, Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*. Díl 10. Prag und Wien: Schönfeldsche Handlung, 1788. 373 s.
- SCHNEIDER, Jaroslav. Dějiny kolínského školství. In MRZÍLEK, K. (ed). *Ročenka města Kolína a okresu*, Kolín: [s. n.], 1947. 125 s.
- SCHNEIDER, Jaroslav. *Kolínský rodák Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan, vynikající hospodář a rybníkář český XVI. století*. Kolín: Klub čs. turistů, 1936. 39 s.
- SCHULZ, Václav. *Korespondence hraběte Václava Jiřího Holického ze Šternberka*. Praha: Česká akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1898. 135 s.
- SLÁDEK, Miloš (ed.). *Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století*. Praha: Argo, 2005. 525 s. ISBN 80-7203-709-9.
- Směrnice ministerstva školství a kultury pro organizaci a řízení činnosti antikvariátu v ČSSR (příloha k Věstníku ministerstva školství a kultury ze dne 10. září 1952), čl. 1.
- SOLAŘ, Jeroným. *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého*. Praha: nákladem vlastním, 1870. 680 s.
- SOUSEDÍK, Stanislav. Filozofické myšlení v Čechách v době pobělohorské. *Studia Comeniana et historica*. Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, 1972, s. 35-62.
- SOUSEDÍK, Stanislav. *Valerián Magni: kapitola z kulturních dějin Čech 17. století*. Praha: Vyšehrad, 1983. 189 s.
- SOUSEDÍK, Stanislav. *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvícenstvím*. Praha: Vyšehrad, 1997. 295 s. ISBN 80-7021-145-8.

- SPÁČIL, Vladimír. Písaři a kanceláře města Olomouce do r. 1786. Olomouc: Státní okresní archiv v Olomouci, 2001. 415 s. ISBN 80-238-7758-5.
- Statuta constitutiones et decreta fratrum minorum strict: obs: provinciae bohemiae reformatae. Praha: Jan Hampl, 1689. 70 s.
- STRAKA, František. *Kolínské kostely a památky*. Kolín: Vydavatelství kolínských kostelů a památek, 1940. 35 s.
- STRAKA, František. Příhoda bratra Ambrože. *Věstník klubu čsl. turistů v Kolíně*, 1935, roč. 12, č. 4-6, s. 39-43.
- STREITOVÁ, Miroslava [nyní prov. Jouzová]. Barokní knihovny na Kolínsku. In RIŠLINK, V. a JOUZA, L. (edd.). *Baroko na Kolínsku I. Společnost a kultura v letech 1650-1730*. Díl 1. Kolín: Regionální muzeum v Kolíně, 2001, s. 228-262. ISBN 80-86403-02-5.
- SVÁTEK, Josef. *Culturhistorische Bilder aus Böhmen: Hexenprozesse in Böhmen*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1879. 311 s.
- SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí a péče o jejich archivy. In ŠAMBERGER, Z. (ed.). *Sborník archivních prací*. 20. Praha: Orbis, 1970, s. 505-624.
- SVÁTEK, Josef. *Panování Josefa I. a Karla VI.* Praha: J. L. Kober, 1985. 438 s.
- SVATOŠ, Martin. Kontrola četby a distribuce náboženských knih při lidových misiích a misijní knížky v 18. století. In ČORNEJOVÁ, I. (ed.). *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 363-381. ISBN 80-86197-49-2.
- SVATOŠ, Martin. Město a univerzita ve středověku. In PETRÁŇ, J. (ed.). *Dokumenta Pragensia*. 11. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 1993, s. 40-46.
- SVATOŠ, Martin. Vzdělanec - učenec - profesor. In NODL, M. a ŠMAHEL, F. (edd.). *Člověk českého středověku*. Praha: Argo, 2002, s. 270-284. ISBN 80-7203-448-0.
- SVOBODA, Gustav. Jan Antonín Střebský, děkan kolínský. *Věstník Poděbradska a sousedních okresů*. Rozhledy historické, topografické, statistické, národopisné a školské. 1906, roč. 9, č. 9, s. 130.
- SVOBODA, Jan. *Nebeský lékař Kristus Ježíš*. Kolín: vlastním nákladem, 1880. 109 s.
- SVOBODOVÁ, Milada. *Katalog českých a slovenských rukopisů sign. XVII získaných Národní (Univerzitní) knihovnou po vydání Truhlářova katalogu z roku 1906*. Praha: Národní knihovna, 1996. 353 s. ISBN 80-7050-230-4.
- ŠEBÁNEK, Jindřich; DUŠKOVÁ, Sáša. Česká listina doby přemyslovské. Díl 3. Listina měst a jejich obyvatel. In ŠAMBERGER, Z. (ed.). *Sborník archivních prací*. 6. Praha: Orbis, 1956, s. 99-160.

- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. Dějiny královského města Nymburka. *Český časopis historický*, 1918, roč. 24, s. 286-300.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *České dějiny: středověká kolonisace v zemích českých*. Díl 1., část 5. Praha: Jan Laichter, 1938. 1310 s.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725*. Díl 1. Praha: Historický spolek v Praze, 1918. 405 s.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Zpovědní seznamy arcidiecése pražské z let 1671-1725*. Díl 2. Praha: Historický spolek v Praze, 1918. 928 s.
- ŠIMEČEK, Zdeněk. *Geschichte des Buchhandels in Tschechien und in der Slowakei*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2002. 225 s. ISBN 3-447-04507-8.
- ŠIMEK, Tomáš aj. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 6. Praha: Svoboda, 1989. 724 s.
- ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice*. Praha: Svoboda, 1986. 253 s.
- ŠMAHEL, František. Ceny rukopisných knih v Čechách do roku 1500. In KRÍŽEK, J. aj. (edd.). *Sborník historický*. 14. Praha: Academia, 1966, s. 5-48.
- ŠMAHEL, František. *Humanismus v době poděbradské*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. 102 s.
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. Díl 1. Praha: Univerzita Karlova, 1995. 498 s. ISBN 80-7184-073-4.
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce*. Díl 3. Praha: Univerzita Karlova, 1996. 420 s. ISBN 80-7184-075-0.
- ŠMAHEL, František. *Idea národa v husitských Čechách*. Praha: Argo, 2000. 345 s. ISBN 80-7203-261-5.
- ŠPINAR, Jindřich. *Knihovna kláštera cisterciáků ve Zlaté Koruně*. České Budějovice: Státní vědecká knihovna v Českých Budějovicích, 1997. 97 s.
- ŠTOLBA, Josef. *Krypty v chrámu sv. Bartoloměje*. Kolín: Klub českých turistů, 1935. 32 s.
- ŠUSTA, Josef. *Počátky lucemburské*. Díl 2. Praha: Argo, 2002. 328 s. ISBN 80-7203-377-8.
- TADRA, Ferdinand. *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1892. 293 s.
- TADRA, Ferdinand. Sborové literátův čili kůry literátské v Čechách. *Památník pražského Hlaholu*. Praha: nákladem vlastním, 1886, s. 1-72.
- TICHÁ, Zdeňka. *Spisování slavného frejiře*. Praha: Mladá fronta, 1978. 156 s.

- TICHÁ, Zdeňka. *Cesta starší české literatury*. Praha: Panorama, 1984. 295 s.
- TOMAN, Prokop. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 4. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1993. 605 s. ISBN 80-900648-4-1.
- TOMEK, Václav Vladivoj. Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka (1598-1612). *Časopis českého museum*, 1845, roč. 19, sv. 3, s. 370-397.
- TOMEK, Václav Vladivoj. Paměti o školách českých z rektorských let M. Martina Bacháčka (1598-1612). *Časopis českého museum*, 1845, roč. 19, sv. 4, s. 604-631.
- TOŠNEROVÁ, Marie aj. (edd.). *Průvodce po rukopisných fondech v české republice*. Díl 4. Praha: Archiv Akademie věd České republiky; Komise pro soupis a studium rukopisů, 2004. 720 s.
- TRUHLÁŘ, Josef. *Počátky humanismu v Čechách*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1892. 51 s.
- TRUHLÁŘ, Josef. *Catalogus codicum manu scriptorum latinorum, qui C. R. Bibliotheca publica atque Universitatis Pragensis asservantur*. Díl 2. Pragae: Regia societas scientiarum Bohemica, 1906. 495 s.
- TŮMA, Josef. *Paměti osad na Kolínsku: Kolínsko a Kouřimsko*. Kolín: Nákladem učitelstva školního okresu kolínského, 1915. 370 s.
- TŮMA, Josef. *Paměti osad na Kouřimsku: Kolínsko a Kouřimsko*. Kolín: Nákladem učitelstva školního okresu kolínského, 1915. 405 s.
- URBÁNEK, Rudolf. *České dějiny*. Díl 3. Část 3. Praha: Jan Laichter, 1930. 1083 s.
- URBÁNKOVÁ, Ema. *Soupis prvotisků českého původu*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1986. 319 s.
- ÚLOVEC, Jiří. *Ohrožené hrady, zámky a tvrze*. Díl 1. Praha: Libri, 2003. 503 s. ISBN 80-7277-099-3.
- VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice: Nakladatelství a vydavatelství Bohumír Němec – Veduta, 2004. 351 s. ISBN 80-86829-05-7.
- VALENTIN, Jean-Marie. *Le Théâtre des Jésuites dans les Pays de Langue Allemande*. Díl 3. Část 1. Stuttgart: Anton Hiersemann Verlag, 1983. 1728 s. ISBN 3-7772-8309-6.
- VALENTIN, Jean-Marie. *Le Théâtre des Jésuites dans les Pays de Langue Allemande*. Díl 3. Část 2. Stuttgart: Anton Hiersemann Verlag, 1984. 1242 s. ISBN 3-7772-8411-4.
- VANĚK, Vojtěch. Kolínský klášter dominikánů ve zmínkách středověkých městských knih. *Lapis Refugii*, 2004, roč. 2, č. 1, s. 15-18.

- VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Díl 1. Kolín: František Hoblík, 1878. 257 s.
- VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Díl 1. Kolín: J. L. Bayer, 1888. 275 s.
- VÁVRA, Josef. *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Díl 2. Kolín: J. L. Bayer, 1888. 448 s.
- VAVŘINEC z Březové. *Husitská kronika*. M. Bláhová (ed.). Praha: Svoboda, 1979. 427 s.
- VELETA, M. Kolínský husitský kancionál - hudební dokument závěru husitské revoluce. In KULÍNSKÝ, B. (ed.). *Sborník Pedagogické fakulty v Hradci Králové*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, s. 7-36.
- VESELÁ, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha: Scriptorium, 2005. 359 s. ISBN 80-86197-60-3.
- VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948-1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004, 597 s. ISBN 80-7266-179-5.
- VLČEK, Pavel; SOMMER, Petr; Foltýn, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1998. 778 s. ISBN 80-85983-17-6.
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy*. Praha: Nakladatelství Libri ve spolupráci s Královskou kanonií premonstrátů na Strahově, 2006. 1350 s. ISBN 80-7277-312-7.
- VOJTÍŠEK, Václav. *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem*. Otisk z Časopisu Matice moravské, roč. 41. Brno: Václav Vojtíšek, 1917. 41 s.
- VOJTÍŠEK, Václav. *O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých*. Praha: nákladem Památkového sboru hlavního města Prahy, 1928. 255 s.
- VRABEC, V. Páter hymenopterolog. In MIŠKOVSKÁ, Z. a PEJŠA, J. (edd.). *Archivní prameny Kolínska*. Kolín: Státní okresní archiv v Kolíně, 1992, s. 40-44.
- Všeobecná encyklopedie*. Díl 5. Praha: Diderot, 1999. 507 s.
- Všeobecná encyklopedie*. Díl 8. Praha: Diderot, 1999. 493 s.
- WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst*. Díl 1. Praha: Matice česká, 1890. 795 s.
- WINTER, Zikmund. *Kulturní obraz českých měst*. Díl 2. Praha: Matice česká, 1892. 902 s.
- WINTER, Zikmund. *Přepych uměleckého průmyslu v měšťanských domech 16. věku*. Praha: Museum království českého, 1893. 61 s.
- WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. 749 s.

WIŽDÁLKOVÁ, Bedřiška. *Konkordance Koniášových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1987. 312 s.

WOLF, Hubert. *Index. Der Vatikan und die verbotenen Bücher*. München: C. H. Beck, 2006. 303 s. ISBN 10: 3406543715.

ZAMAZAL, Jaroslav. Velký požár v Kolíně v roce 1796. *Historický obzor*, 2002, roč. 13, č. 1-2, s. 36-38.

ZECHEL, A. Die Bevölkerung der Stadt Kolin um die Mitte des 14. Jahrhunderts. *Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte*, 1941-1942, roč. 5., s. 110-123.

ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských 1198-1253*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 964 s. ISBN 80-7106-140-9.

Elektronické zdroje pro ověřování starých tisků

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501-1800 [CD-ROM], Praha 2003.

OPAC katalogy a databáze:

Bayerische Staatsbibliothek München [online]. Letzte Aktual. München: Bayerische Staatsbibliothek München, 2006 [cit. 2006-08-02] Dostupné na [www: <http://www.vd16.de/>](http://www.vd16.de/).

Sächsische Landesbibliothek - Staats - und Universitätsbibliothek Dresden [online]. Letzte Aktual. Dresden: Sächsische Landesbibliothek - Staats - und Universität Dresden, 2006 [cit. 2006-12-04]. Dostupné na [www: <http://www.tu-dresden.de/slub/>](http://www.tu-dresden.de/slub/).

Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel [online]. Letzte Aktual. Wolfenbüttel: Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel, 2006 [cit. 2006-11-22]. Dostupné na [www: <http://www.hab.de/>](http://www.hab.de/).

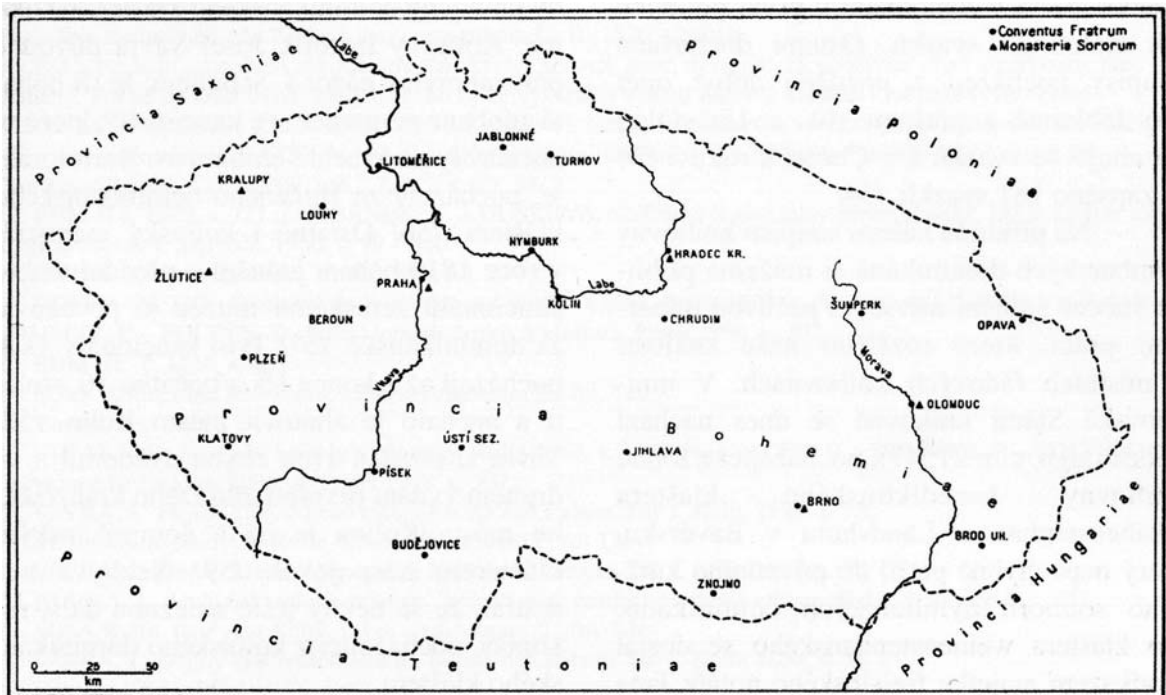
Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen [online]. Letzte Aktual. Göttingen: Niedersächsische Staats - und Universitätsbibliothek Göttingen, 2006 [cit. 2006-12-01]. Dostupné na [www: <http://www.sub.uni-goettingen.de/>](http://www.sub.uni-goettingen.de/).

Bibliothek der Universität Konstanz [online]. Letzte Aktual. Konstanz: Universität Konstanz, 2006 [cit. 2006-11-21]. Dostupné na [www: <http://www.ub.uni-konstanz.de/>](http://www.ub.uni-konstanz.de/).

Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts [online]. Letzte Aktual. München: Bayerische Staatsbibliothek München, 2006 [cit. 2006-10-11]. Dostupné na [www: <http://www.vd17.de/>](http://www.vd17.de/).

Příloha III.

Mapa dominikánských klášterů české provincie v době předhusitské
(převzato z Koudelka V. *Zur Geschichte der böhmischen Dominikanerprovinz im Mittelalter*. Díl 2. Archivum Fratrum Praedicatorum 26, 1956).

Příloha IV.

Pavla Petra Duchoslava Galli z Kaňku děkana kolínského kázání nedělní a sváteční (z let 1648 – 1654) - v originále na předním přidešti koleda: [přesný přepis]

(1.)

Weselé wánocžní hody

Spivejme dítky koledy:

O tom, Cžo se wskutku stalo,

Žie se lydem narodilo.

Dieťiatko.

(2.)

On gesti Swěta Spasytel,

Slowo – učiněno tielem:

Syn Božj a syn Czlowěka

Otec budaucího wěka.

Dieťiatko.

(3.)

Jehož Panenka Poczala

w chléwě, w zymě porodila:

Položila do Jeslyczek,

obwinula do Plyncziczek.

Dieťiatko.

(4.)

Jehož nejprw milowala,

až pro bídu zaplakala

tak gakž mohla kolíbala,

objímala, zlybala;

Dieťiatko.

(5.)

Wůl a oslyczek tu staly
 a na Pana jsa dychaly
 zahříwali nemluwnatko,
 to přemile Pacholatko;
 Diet'iatko.

(6.)

Potně leží nemá swiczky
 Na nebj Switj hwězdiczky:
 Ty genž wssechněm oděw dāwass,
 Samos nahy, a nicz nemasz.
 Diet'iatko.

(7.)

Kossilky anj Pasmiczky
 Nemász od swe Maticzky
 Tě tú vssady hněte sláma
 Nemůž opatřiti mama,
 Diet'iatko.

(8.)

Zbudym duchem Pastusskowe,
 Wydaly se w chwáli nowe:
 Witeg k nam angelsky kraly,
 Tebet' gsme dawno ziadali.
 Diet'iatko.

(9.)

Herodes tie chtiel zabitj,
 ale Bůh to nechtěl mitij:
 Mord nenj třebj Pro tebe,
 Bůh schowal w slzy pro tebe.
 Diet'iatko.

(10.)

Kdo chce S namj w te radostj,

dojítj wěczné slawnostj:

Před ně racž koledy datj.

Búch chce zas hogně žehnatj.

Dieťiatko.

podpis: P. Gally

Příloha IV.

Pavla Petra Duchoslava Galli z Kaňku děkana kolínského kázání nedělní a sváteční (z let 1648 – 1654) - v originále na předním přidešті koleda: [přesný přepis]

(1.)

Weselé wánocžní hody

Spivejme dítky koledy:

O tom, Cžo se wskutku stalo,

Žie se lydem narodilo.

Dieťiatko.

(2.)

On gesti Swěta Spasytel,

Slowo – učiněno tielem:

Syn Božj a syn Czlowěka

Otec budaucího wěka.

Dieťiatko.

(3.)

Jehož Panenka Poczala

w chléwě, w zymě porodila:

Položila do Jeslyczek,

obwinula do Plyncziczek.

Dieťiatko.

(4.)

Jehož nejprw milowala,

až pro bídu zaplakala

tak gakž mohla kolíbala,

objímala, zlybala;

Dieťiatko.

(5.)

Wůl a oslyczek tu staly
 a na Pana jsa dychaly
 zahřiwali nemluwnatko,
 to přemile Pacholatko;
 Diet'iatko.

(6.)

Potně leží nemá swiczky
 Na nebj Switj hwězdiczky:
 Ty genž wssechněm oděw dāwass,
 Samos nahy, a nicz nemasz.
 Diet'iatko.

(7.)

Kossilky anj Pasmiczky
 Nemász od swe Maticzky
 Tě tú vssady hněte sláma
 Nemůž opatřiti mama,
 Diet'iatko.

(8.)

Zbudym duchem Pastusskowe,
 Wydaly se w chwáli nowe:
 Witeg k nam angelsky kraly,
 Tebet' gsme dawno ziadali.
 Diet'iatko.

(9.)

Herodes tie chtiel zabitj,
 ale Bůh to nechtěl mitij:
 Mord nenj třebj Pro tebe,
 Bůh schowal w slzy pro tebe.
 Diet'iatko.

(10.)

Kdo chce S namj w te radostj,

dojítj wěczné slawnostj:

Před ně racž koledy datj.

Búch chce zas hogně žehnatj.

Dieťiatko.

podpis: P. Gally

Příloha V.

Knihovníci zasmucké knihovny

K datu ustanovení kvardiána kláštera rozhodnutím řádové kapituly na určité funkční období byl někdy v pamětnici kláštera zapsán i knihovník. V některých případech se staral i o klášterní archiv. Od roku 1922 je uvedeno, že funkci knihovníka zastával vždy kvardián. Pro větší přehled uvádím od prvního výskytu knihovníka spolu s ním od té doby i kvardiána, aby byl přehled, ve kterých letech byl knihovník uveden či ne.

Národní archiv Praha, fond Řádový archiv františkánů, inv. č. 440, č. knihy 47, Archivium Conventus Zasmucensis s. Francisci Ord. Min. Ref. Provinciae Bohemiae 1690-1941, s. 218

4. 7. 1781 - kvardián Bernardus Baudisch, archivář a knihovník M.V.S. Serapion Datel

3. 4. 1782 - kvardián Antonius Erben, archivář a knihovník Placidus Graaff

s. 219

25. 8. 1783 - kvardián Simplicus Denk, archivář a knihovník Placidus Graaff

8. 9. 1784 - kvardián Simplicus Denk, archivář a knihovník Placidus Graaff

s. 220

28. 12. 1787 - kvardián Antonius Erben

30. 12. 1790 - kvardián Antonius Erben

30. 12. 1793 - kvardián Simplicus Denk

s. 221

29. 1. 1795 - kvardián Jaroslaus Marschalek

24. 2. 1800 - kvardián Wilhelmus Rossipal

s. 222

12. 9. 1803 - kvardián Rogerius Křepelka, knihovník Trojanus Forsth

28. 8. 1804 - kvardián Wilhelmus Rossipal

s. 223

28. 8. 1805 - kvardián Wilhelmus Rossipal

27. 8. 1806 - kvardián Wilhelmus Rossipal

s. 224

26. 9. 1809 - kvardián Adalbertus Choczenský

1. 9. 1812 - kvardián Wilhelmus Rossipal

s. 225

23. 8. 1815 - kvardián Wilhelmus Rossipal

26. 8. 1818 - kvardián Wilhelmus Rossipal

s. 226

22. 8. 1821 - kvardián Wilhelmus Rossipal

25. 8. 1824 - kvardián Fulgentius Eis

s. 227

17. 9. 1827 - kvardián Wilhelmus Rossipal

s. 228

24. 8. 1830 - kvardián Monaldus Thon

26.-28. 8. 1833 - kvardián Jacobus Zeibrlich

s. 229

22.-24. 8. 1836 - kvardián Jacobus Zeibrlich

26.-28. 8. 1839 - kvardián Emanuel Novák

s. 230

22.-24. 8. 1842 - kvardián Anselmus Khek

s. 231

25.-27. 8. 1845 - kvardián Anselmus Khek

21.-23. 8. 1848 - kvardián Josephus Gold

s. 232

1.-3. 9. 1851 - kvardián Martinus Salač

s. 233

21.-23. 8. 1854 - kvardián Otto Kröpffel

24.-26. 8. 1857 - kvardián Anastasius Skolaudy

s. 234

7.-9. 8. 1860 - kvardián Anastasius Skolaudy

10.-12. 8. 1863 - kvardián Anastasius Skolaudy

s. 235

24.-26. 9. 1866 - kvardián Anastasius Skolaudy

26.-28. 7. 1869 - kvardián Anastasius Skolaudy

s. 236

19. 8. 1872 - kvardián Anastasius Skolaudy

23. 8. 1875 - kvardián Anastasius Skolaudy

s. 237

19. 8. 1878 - kvardián Anastasius Skolaudy

29. 8. 1881 - kvardián Anastasius Skolaudy

s. 238

11. 9. 1884 - kvardián Benno Zahradnický, knihovník Konstantinus Křepelka

s. 239

29.-30. 9. 1887 - kvardián Benno Zahradnický

5.-7. 8. 1890 - kvardián Florianus Březina

s. 240

5.-7. 7. 1892 - kvardián Florianus Březina, knihovník Bernardinus Starý

19.-21. 7. 1893 - kvardián Accursius Košťál, knihovník Bernardinus Starý

7. 8. 1894 - kvardián Accursius Košťál

s. 241

12. 8. 1896 - kvardián Accursius Košťál a zároveň i knihovníkem

10. 8. 1898 - kvardián Accursius Košťál a zároveň i knihovníkem

8. 8. 1899 - kvardián Accursius Košťál

30. 7. 1902 - kvardián Accursius Košťál a zároveň i knihovníkem

s. 242

21. 9. 1904 - kvardián Accursius Košťál a zároveň i knihovníkem

12.-13. 7. 1905 - kvardián Accursius Košťál a zároveň i knihovníkem

26.-27. [?] 1907 - kvardián Accursius Košťál a zároveň i knihovníkem

s. 243

7. 7. 1908 - kvardián Accursius Košťál a zároveň i knihovníkem

8.-9. 8. 1910 - kvardián Accursius Košťál

14. 9. 1911 - kvardián Canutus Jareš a zároveň i knihovníkem

s. 244

2. 9. 1914 - kvardián Alphonsus Tichý a zároveň i knihovníkem

9.-11. 8. 1915 - kvardián Alphonsus Tichý a zároveň i knihovníkem

28.-30. 7. 1916 - kvardián Alphonsus Tichý

s. 245

17. 10. 1917 - kvardián Alphonsus Tichý, knihovník Ladislav Stojdl

23.-24. ? 1918 - kvardián Alphonsus Tichý, knihovník Ladislav Stojdl

21.-23. 7. 1919 - kvardián Alphonsus Tichý, knihovník Alphonius Němec

28. 7. 1920 - kvardián Michael Jindra

s. 246

25. 7. 1922 - kvardián Michael Jindra a zároveň i knihovníkem

19. 7. 1923 - kvardián Michael Jindra a zároveň i knihovníkem

8.-9. 7. 1924 - kvardián Michael Jindra a zároveň i knihovníkem

7.-8. 7. 1925 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

s. 247

23.-27. 8. 1926 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

4.-5. 8. 1927 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

2.-4. 8. 1928 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

19.-23. 2. 1929 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

s. 248

30. 6.-1. 7. 1930 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

1.-2. 7. 1931 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

s. 249

29. 6.- 2. 7. 1932 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

4.- 5. 7. 1933 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

2.-3. 7. 1934 - kvardián Clemens Minařík a zároveň i knihovníkem

s. 250

21. 7. 1935 - kvardián Bonaventura Wilhelm a zároveň i knihovníkem

30. 6.- 1. 7. 1937 - kvardián Camillus Schams a zároveň i knihovníkem

5. – 7. 7. 1938 - kvardián Camillus Schams a zároveň i knihovníkem

s. 251

28. 9. 1938 - kvardián Otto Hamerník a zároveň i knihovníkem

s. 255

3.- 4. 7. 1939 - kvardián Otto Hamerník a zároveň i knihovníkem

s. 259

1940 - kvardián Otto Hamerník a zároveň i knihovníkem

s. 264

22.-25. 7. 1941 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem
30. 6.- 1. 7. 1942 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem
20.-21. 7. 1943 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem
4.- 5. 7. 1944 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem

s. 265

6.- 7. 7. 1945 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem
20.- 22. 8. 1946 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem
3.- 5. 7. 1947 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem
8.- 9. 6. 1948 - kvardián Constantinus Komenda a zároveň i knihovníkem

Tabulka A

Počet českých knih a cizojazyčných bohemik z nejstaršího františkánského katalogu
v Zásnukách z 18. století.

místo vydání	česky	německy	latinsky
Brno	0	3	16
Dobruška	1	0	0
Hradec Králové	2	0	2
Cheb	0	3	0
Jičín	1	0	1
Jindřichův Hradec	3	0	8
Kolín	1	2	0
Kutná Hora	6	1	1
Litoměřice	0	2	0
Litomyšl	5	0	12
Olomouc	6	3	37
Opava	0	0	1
Plzeň	1	1	0
Praha	113	75	582
Příbram	1	0	0
Sázava	1	0	0
Znojmo	0	1	3
Žďár nad Sázavou	1	0	0
bez místa	17	13	94
celkem	159	104	757

Tabulka B

Počet knih jednotlivých obsahových skupin ve třech dochovaných katalozích
františkánského kláštera v Zásmukách

	1794	1845	1927		1794	1845	1927		1794	1845	1927
A	53	42	57	I	93	93	93	R	27	11	n
B	17	46	64	K	40	26	115	S	90	33	34
C	52	79	84	L	33	40	44	T	29	0	104
D	50	220	241	M	214	37	53	V	102	66	106
E	78	119	126	N	61	23	51	W	n	101	152
F	167	82	87	O	227	184	188	X	39	241	285
G	332	103	105	P	86	149	171	Y	136	n	n
H	155	165	196	Q	25	26	30	Z	58	0	n

n = katalog toto písmeno neuvádí

Tabulka C
Způsob nabytí jednotlivých knih do františkánské knihovny v Zásmukách v jednotlivých letech (zatím pouze polovina dosud vráceného fondu)

rok	dar	koupě	neued	celkem		rok	dar	koupě	neued.	celkem
1691	Ah1			1		1771			3	3
1692	Ša22, Tp1			23		1772				
1693	Ša21			21		1773			6	6
1694	Ša12			12		1774				
1695	Ša50	2		52		1775				
1696		1	1	2		1776				
1697			3	3		1777				
1698			6	6		1778				
1699	Hj17	4	6	27		1779				
1700		10		10		1780				
1701			1	1		1781				
1702	Šš1, Čm1		3	5		1782				
1703		4		4		1783				
1704	Tv75, Tj1		9	85+4 *		1784				
1705	Op1			1		1785				
1706			7	7		1786				
1707		1		1		1787				
1708						1788				
1709	Ka2, Kr3			5		1789				
1710	Ha11	1		12		1790				
1711						1791				
1712						1792				
1713	Pk2	3	3	8		1793				
1714			15	15		1794				
1715						1795				
1716			7	7		1796				
1717	Hf1	13	1	15		1797				
1718			2	2		1798				
1719		1	1	2		1799				
1720						1800				
1721			1	1		1801				
1722	Nv28	3		31		1802				
1723			2	2		1803				
1724	Oi1	1		2		1804				
1725			2	2		1805				
1726						1806				
1727						1807				
1728						1808				
1729						1809				
1730			8	8		1810				
1731			1	1		1811				
1732		7	3	10		1812				
1733		2	2	4		1813				
1734			2	2		1814				

rok	dar	koupě	neuved.	celkem		rok	dar	koupě	neuved.	celkem
1735						1815				
1736		3		3		1816				
1737			5	5		1817				
1738						1818				
1739	Čk61		2	63		1819				
1740			1	1		1820				
1741			1	1		1821				
1742	Tj1, Ws1	13	5	20		1822				
1743		18		18		1823				
1744						1824				
1745						1825				
1746			1	1		1826				
1747			1	1		1827				
1748	Rp1	2	1	4		1828				
1749		6		6		1829				
1750			4	4		1830				
1751						1831				
1752		1		1		1832				
1753		5		5		1833				
1754						1834				
1755						1835				
1756						1836				
1757						1837				
1758		1		1		1838				
1759	Rp2			2		1839				
1760						1840				
1761						1841				
1762						1842				
1763						1843				
1764						1844			9	9
1765										
1766						1704	Ka2, Pk1			
1767		2	5	7		1704	Pu1 *			
1768			4	4						
1769										
1770			4	4						

Legenda:

Ša = Adolf Vratislav ze Šternberka
 Šš = Štěpán Jiří ze Šternberka
 Šf = František Filip ze Šternberka
 Šk = Filip Kristián ze Šternberka
 Hf = František Pavel Harant
 z Polžic a Bezdrůžic
 Ha = František Haugwitz z Biskupic
 Oi = Isidor Obytecký z Obytec
 Tv = Vilém z Talmberka
 Tp = Polyxena z Talmberka
 Tj = Jan František Ludvík z Talmberka

Čk = Karel Černý
 Čm = Michal Černý
 Hj = Jan Hlynecký
 Nv = Václav Nepaur
 Op = sedlecký opat
 Ka = františkánský klášter v Kadani
 Pk = provinciální knihovna františkánů
 Kr = Richard Krawka
 Ah = Armando Hermann
 Pu = Kryštof Puchner
 Ws = Severinus Wrbczanský
 Rp = Paulo Richter

1. Pohled na starší část fondu františkánské knihovny v Zásmukách ve 30. letech 20. století (NA Praha, ŘF, inv. č. 2914, kart. 169).

2. Hřbety knih z kolínské knihovny kapucínů s malovanými kartušemi (nyní deponováno v knihovně kapucínského kláštera Praha Hradčany).

3. Jedna z lunet, které zdobí stěny františkánské knihovny v Zásmykách (foto archiv autorky práce).

4. Sv. František z Assisi v iniciále F rukopisu *Antiphonarium* františkánské knihovny v Zásmykách (nyní deponováno v oddělení rukopisů a starých tisků Národní knihovny v Praze pod sign. MS. 2.).

Abstrakt

Kapitoly ze starších knihovných dějin Kolína a Kolínska

Práce podává zevrubný výklad o výskytu jednotlivých rukopisných i tištěných knih a knihovných celků v Kolíně a okolí od doby vzniku města do 18. století, pokud se o nich zachovaly zprávy či existují dodnes. Z období rané historie města Kolína se dochovalo jen nemnoho zpráv o knižní kultuře. Rukopisné knihy se nacházely v dominikánském klášteře.

První zmínky o knižních jednotlivinách se ve městě objevují sice až ve 14. století, i když je můžeme předpokládat již dříve – jedná se zejména o darování knih některým oltářům kostela sv. Bartoloměje v Kolíně. Bohatší výskyty zaznamenáváme až v 16. století, kdy již máme citované konkrétní knižní tituly v kšaftech kolínských měšťanů, či jsou zde přímo uvedeny jejich soukromé knihovny. V Kolíně se v této době knihy nejen opisují, ale i píší, autory jsou měšťané či místní děkan.

Století 17. pak přináší zprávy o knihovně na kolínské faře, soukromých knihovnách kolínských děkanů a knihovnách nově založených klášterů v Kolíně a Zásmukách. 18. století už tak bohaté na výskyt zpráv o knihovnách není, protože kniha přestává být drahým majetkem, její hodnota klesá a v kšaftech kolínských měšťanů se popis knihovny objevuje jen vzácně.

Abstract

Chapters from old history of libraries in Kolín and its surrounding

The work gives a detailed presentation about occurrence of manuscripts as well as printed books and libraries in Kolín and its surrounding since the establishment of the town until the 18th century, if records about them were preserved, or they exist till now. Only a few records concerning the library culture were preserved from the early history of Kolín. Manuscripts were found in Dominican Monastery.

Despite the first mentioning of separate books only in the 14th century, we may assume them already earlier – it concerns mainly donations of books to some altars of the Saint. Bartholomew's Church in Kolín. Richer occurrence is only recorded in the 16th century when we already have quotations of specific book titles in the records of Kolín burghers, or their private libraries are mentioned here. At his time books are not only copied in Kolín but also written; authors are burghers or local dean.

17th century then brings a message about a library on the Kolín presbytery, private libraries of Kolín deans and libraries of newly established monasteries in Kolín and Zásmuky. 18th century is not abundant in records about libraries because a book becomes an expensive property, its value goes down and records of Kolín burghers include descriptions of the library only rarely.